В О Е Н Н А А К А Д Е М И Я “Г. С. Р А К О В С К И”

1504 София, бул. “Евлоги и Христо Георгиеви” № 82, тел. 92 26 501,

факс 00359 2 944 23 66

Петър ТАГАРЕВ

ОСНОВНИ АСПЕКТИ НА СЪВРЕМЕННОТО РАЗУЗНАВАНЕ

СОФИЯ • 2016

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение 5

Увод **8**

Глава първа. Същност и съдържание на разузнавателната дейност

1. 1. Същност на разузнаването. Видове разузнаване 10

1. 1. 1. Същност, цели, сфери и задачи на разузнаването 10

1. 1. 2. Видове разузнаване 40

1. 2. Съдържание на разузнавателната дейност 56

1. 2. 1. Способи (методи) за добиване на разузнавателна информация

1. 2. 2. Организационни форми на разузнавателна дейност 68

1. 3. Създаване на архитектура на системата за разузнаване в национални условия 72

1. 3. 1. Архитектура на системата за разузнаване 72

1. 3. 1. 1. Изисквания към оперативната архитектура на разузнаването.

1. 3. 1. 2. Система за ръководство, командване и управление на разузнаването 75

1. 3. 2. Тенденции за развитие на националното разузнаване 79

Глава втора. Човешките ресурси в разузнаването

2.1. Кадрови служители на разузнаването 90

2. 1. 1. Общи изисквания към кадровите служители в разузнаването 91

2. 1. 2. Подбор и проучвания на кадрови служители 100

2. 1. 3. Подготовка на кадрови служители 105

2. 1. 4. Правен статут на кадровите служители в разузнаването 113

2. 2. Вербовка на сътрудници на разузнаването 118

2. 2. 1. Същност на вербовката на сътрудници 119

2. 2. 1. 1. Основни положения. Форми на мотивация. 119

2. 2. 1. 2. Форми на вербовката. 125

2. 2. 2. Вербовъчни операции 128

2. 2. 3. Затвърждаване на вербовката 139

2. 3. Ръководство и работа със сътрудници на разузнаването 143

2. 3. 1. Работа със сътрудници 144

2. 3. 1. 1. Общи понятия за връзки със сътрудници. 144

2. 3. 1. 2. Поддържане на връзки със сътрудници. 147

2. 3. 2. Ръководство на сътрудници 162
2. 3. 3. Прекратяване на агентурни отношения 167
2. 4. Обучение и възпитание на сътрудници на разузнаването 170
2. 4. 1. Общи изисквания към подготовката на сътрудници на разузнаването 171
2. 4. 2. Обучение на сътрудници на разузнаването 174
2. 4. 3. Възпитание на сътрудници на разузнаването 180
Глава трета. Основни форми за използване на разузнавателен ресурс. Способи за водене на разузнаване.
3. 1. Агентурно разузнаване 186
3. 1. 1. Същност и съдържание на агентурното разузнаване 188
3. 1. 2. Фактори, определящи средата за водене на агентурно разузнаване 198
3. 1. 3. Организация на агентурното разузнаване 201
3. 1. 4. Способи за действие в агентурното разузнаване 203
3. 2. Разузнаване от легални позиции 216
3. 2. 1. Същност и съдържание на разузнаването от легални позиции
3. 2 .2. Фактори, определящи средата за водене на разузнаване от легални позиции 223
3. 2. 3. Способи за водене на разузнаване от легални позиции 229
3. 3. Техническо разузнаване 241
3. 3. 1. Същност и съдържание на техническото разузнаване 243
3. 3. 1. 1. Исторически аспекти на техническото разузнаване. 243
3. 3. 1. 2. Същност, цел, задачи, съдържание на техническото разузнаване. 246
3. 3. 2. Видове техническо разузнаване 249
3. 3. 3. Характерни особености в планирането на техническото разузнаване 265
3. 4. Разузнаване чрез използване на открити източници 270
3. 4. 1. Същност и съдържание на информацията получена от открити източници 272
3. 4. 2. Организация на дейността за получаване на информация от открити източници 275

3. 4. 3. Способи за добиване на информация от открити източници. 282

Глава четвърта. Информационно-аналитичен процес в разузнаването

4. 1. Основни аспекти в информационно-аналитичния процес 288

4. 1. 1. Същност и съдържание на информационно-аналитичния процес в разузнаването. 290

4. 1. 2. Същност и съдържание на добиването, обработката и разпространението на разузнавателна информация. 301

4. 2. Разузнавателни продукти – съдържание и предназначение 324

4. 2. 1. Отчетно-информационни документи. 324

4. 2. 2. Информационни документи. 338

Глава пета. Тайни операции в разузнаването

5. 1. Същност и съдържание на тайните операции 343

5. 2. Видове тайни операции 348

5. 3. Организация на тайните операции 362

Заключение 367

Библиографска справка 369

Въведение

“Любовта към отечеството превъзхожда
всичките добродетели на света”
Г.С. Раковски”

От древни времена националният суверенитет се възприема като най-високата ценност за всяка нация. Той е свързан и с националната сигурност, която е в основата на жизнеността на държавата. Днес спектърът на въоръжени или невъоръжени конфликти е много широк, всеки от тези конфликти носи свои характеристики и реализирането на успехите в тях има разнообразни резултати за бъдещето. Вижда се от много военни конфликти в съвремието и отрицателният резултат от началните победи. Дори и в крайната победа не може да настъпи спокойствие. Наглед спечелена победа води до нова ескалация в конфликта и в редица случаи сме свидетели за връщане в началото, като в крайна сметка се вижда, че това е било безсмислено. Хиляди жертви се дават без резултат. Трудно би се оправдал ръководен фактор, започнал военен конфликт в днешно време, когато резултатът не е бил очакваният. Във всяка дейност във войната и в политиката негативните резултати са плод на много променливи фактори. Едни от основните са динамичността, променливостта и неяснотата. Това са все фактори с множество неизвестни и променливи характеристики, които трудно се поддават на прогноза. За да бъде ясна всяка прогноза тя изисква верни знания за средата. Вярна информация не може да се получи чрез еднократни мерки или действия. Познанието е плод на системно събиране на факти, данни и сведения от множество източници, които трябва да се анализират, систематизират и да се отделя главното от второстепенното. В тази връзка се използват и редица научни и научно-приложни модели, с прилагането на най-съвременните методи за анализ и оценка. Но всеки модел или методологии като цяло са неефективни без статичен материал, за което е необходима съответна ефективна система за събиране и селектиране на информация. Информацията има характера на безкрайността. И отсяването на истината от заблудата е също толкова важно, както и събирането на информация. Участието на всяка страна в безкрайния

информационен процес трябва да е регулирано. Това е възможно чрез използване на регулаторите в информационния процес, за което най-подходящи са различните видове разузнаване и свързаните с тях управленски процедури. Тези проблеми водят до все по-голямо нарастване на способностите за добиване на информация, за което са създадени и националните разузнавания в съвременните държави. Изучаването на функциите, методите, способите, сферите за действие и процесите за управление в разузнаването не са плод на временно желание или виждания на отделни ръководители. Това се е наложило от обективните изисквания на съвременния свят. Днес основното разбиране за сигурността е, че националната сигурност, фокусирана върху защитата на държавата, се трансформира в човешка сигурност, поставяща личността и общността на първо място. На практика това принуждава всяка от държавите да разширят отговорите на заплахите за сигурността като включват: превантивни действия, съдържащи инициативи за прекратяване на конфликти и кризи; дейности по изграждане на мир; интервенция, която се предприема в екстрени случаи, когато се провалят другите инициативи; реактивни действия, които включват множество мерки за реагиране след войни и кризи, което в основата си представлява директна помощ на пострадало цивилно население, като по този начин може да спре разширяването на конфликти. Всичко това не може да се осъществи без знания за средата, за източниците на конфликтите и кризите, за участниците или пътищата за търсене на мирno решение.

През последните години и особено през ноември 2015 г. значително се промениха схващанията за сигурността, свързани с терористичните заплахи. Касапницата в Париж и призивите на Ислямска държава за джихад където и да е в западните страни, принудиха много от правителствата да затворят границите на своите държави. Това изисква допълнителни средства за сигурността и особено за информационното осигуряване на силите за превенция срещу заплахите.

В това кратко помагало е направен опит да се дадат основни насоки за методологията за планиране, ръководство, управление, координация, водене на разузнаване в основните видове военни и невоенни операции, в мирно и

военно време, свързани със сигурността и отбраната на страната. Публикацията няма претенции за изчерпателност, а напротив. В нея са разгледани само основни положения, които да подпомогнат на студенти и други обучаеми във военната академия, както и в други учебни заведения, да изградят в себе си представа за основните дейности в една национална система за разузнаване или в отделните сектори на обществото, занимаващи се с добив и разпространение на разузнавателна информация от различен произход и с разнообразни характеристики. Използвани са разнообразни литературни източници. Включен е опит от участието на сили на НАТО и БА в международната дейност по опазване на мира. Използвани са знания и опит на множество ръководни офицери от структурите на разузнаването.

Увод

Рисковете и заплахите за сигурността на всяка страна намираща се в едно географско и геополитическо пространство с Р България в началото на настоящия век и в близка перспектива ще запазят своята многостранност, които ще произтичат както от държавни, така и от недържавни субекти, структури, организации и дори отделни личности. Произходът на заплахите се влияе от широк спектър фактори: политически; икономически; социални, религиозни или етнокултурни, като характера на проявление може да бъде под формата на противопоставяне, борба за надмощие и стремеж за контрол над определени региони или държави, самоопределение, сепаратизъм и отслабване на влиянието на националните държави на тяхната територия. И в близките 10 – 15 години светът вероятно ще се запази като многополюсен, значително по-труден за прогноза и планиране, като се очаква да се проявяват разнородни структури и организации без ясна национална идентификация. По-важните рискове и заплахи, които ще налагат активирането и използването на въоръжените сили на страната, най-вероятно ще бъдат: нестабилност в съседни или близки държави; разрастване на радикализма и тероризма в дадена страна и в близки географски райони; нарушение на въздушното и морско пространство; заплаха на сухопътните граници от несанкциониран трансфер и преминаване на бежански потоци; застрашаване на икономически и други обекти от критичната инфраструктура.

Интегрирането на Р България в структурите на НАТО, Европейския съюз и промените в международната среда за сигурност представят пред страната нови перспективи, но и нови предизвикателства за защита на националните интереси. Освен това се появяват и нови възможности за защита на тези интереси в общата система за сигурност с привличането на колективни политически, дипломатически, икономически и военни средства. Защитата на териториалната цялост и суверенитета на страната в новата среда се запазва като основно изискване, заложено както в националната Конституция, така и от коалиционните нормативни документи. Националните фактори, осигуряващи сигурност и защита се преплитат с тези на страните-членки на Съюза.

В същото време членството на страната в Алианс изисква поемането и на допълнителни задължения и отговорности в областта на сигурността като: унифициране на системите за планиране на отбраната; определяне на необходимите оперативни способности; съвместимост на процедурите за оперативното планиране; предоставяне на национални сили и оперативни възможности за участие в съюзни операции по поддържане на мира. Това поражда от само себе си необходимостта от поддържане на разузнавателни способности, както в интерес на националната сигурност, така и в услуга на колективната отбрана.

Самото наличие на фактори пораждащи нестабилност и рискове изисква и осведоменост за тяхната проява и развитие. Това се осъществява ефективно, когато се поддържа необходимия *ресурс за ранно откриване и предупреждение*, в основата, на който стои системата за разузнаване, както в национален, така и в колективен мащаб.

Настоящата публикация включва въпроси по същността на системата за разузнаване в една отделна страна, формирането на нейните ресурси и способности, както и за изпълнени на информационни задачи самостоятелно или във взаимодействие с подобни съюзни или колективни системи. Акцентът е поставен върху информационното осигуряване, методологията за анализ на информация, използване на разнообразен разузнавателен ресурс в многоспектърна дейност и прилагане на всички възможни способи за практически действия на разузнавателните източници.

ГЛАВА ПЪРВА

СЪЩНОСТ И СЪДЪРЖАНИЕ НА РАЗУЗНАВАТЕЛНАТА ДЕЙНОСТ

1.1. Същност на разузнаването. Видове разузнаване

1.1.1. Същност, цели, сфери и задачи на разузнаването.

> *"Мъдрият човек знае, че неговият ум е път, глупавият пък набелязва път зад пределите на собствения си ум. Той не знае, нито това, къде се намира пътят, нито това, че сам по себе си умът представлява път…"*
>
> Бодхидхарма

Когато се разглежда темата за разузнаването в повечето случаи се разбира, че това е процес за осведомяване, в интерес на войната или на военни операции. В терминологичния речник на НАТО AAP-6 под разузнаване се разбира [74]: *"Мисия, предприемана за получаване, посредством визуално наблюдение или с използването на други методи за откриване на информация за действия или на ресурси на съществуващ или потенциален противник; осигуряване на данни относно промените в МТО условията, хидрографията, географските характеристики в собствената зона.*"

Проследявайки историята на човечеството ясно се вижда, че това е и паралелна история на войните, които са били резултат от различни обществени прцеси в една страна или в множество такива. Войните са съпроводени с търсене на тайните и способностите на противостоящите, за да може ефективно да им се въздейства или да се принудят да отстъпят под натиск. Тези тайни представляват и своево рода скрито оръжие. За откриване на скритото оръжие всяка воюваща страна прибягва до създаването на особен ресурс, със специфични спсобности – това е разузнаването. В древността, а и днес то се идентифицира като шпионаж, но такова наименование не е коректно. В съвременната практика шпионажът се разглежда като понятие съдържащо ограничени дейности или е по-целенасочено в общата система на разузнаването. Но в древността може да

се приеме, че шпионажът е покривал всички характеристики на днешното понятие разузнаване.

Разузнаването (шпионажът) може да се приеме като една от най-древните професии. В някои източници се разглежда като професия едновременно развиваща се с проституцията. И за двете са характерни парите, тайнствеността, сексът, големият обществен интерес. Свързани са със залагане и в много случаи загубване на репутацията на мнозина. И наистина, сексът и шпионирането често са били свързани. В древността всяко шпиониране е носело стратегически характер. Това е изисквало шпионинът да бъде близо до политическите събития в страната на противника или до военния и лидер. От своя страна това е водело до потребност от търсене на най-преките пътища за влизане в двореца, палата или свитата на военния пълководец. Един от входовете, които винаги се е използвал това била любовта (сексът), независмо с кой е свързана - с мъж или жена. Например: Съгледвачите на библейския Исус Навин намират пристан в дома на блудницата Рааб. Като по-късни примери може да се посочат Мата Хари и аферата "Профумо" - скандал на сексуална почва, довел до подаване на оставка от британското правителство. Може да припомним и „грехопадението“ на морския пехотинец Клейтън Лоунтри, прелъстен от очарователна млада жена, сътрудничка на КГБ, чиято задача била да хване в клопка морските пехотинци от охраната на посолството на САЩ в Москва. Съществен пример е Принцеса Стефани фон Хоенлое, която се счита като агентка на Третия райх, чиято основна дейност се осъществява във висшите английски политически кръгове през Втората Световна война.

Откога датира шпионажът на този свят като особен род дейност? Според някои автори тази професия се появява със самото съществуване на човека и още повече, когато се разделят човешките родове. Преди това – откриването на опасните за човека животни или още повече условията за благоприятен лов, също може да се сметне за разузнавателна дейност в семейството или в рода, а това е съществено условие за оцеляването му и за неговия просперитет.

За същностното разузнаване би следвало да се говори, когато се разделят общностите и се появяват тайните. Най-ранните тайни са свързани с готовността на едно племе или род да нападне други, за да се отнемат територия или средства за оцеляване. Това са инцидентни разузнавателни дейности, които изискват едностранни познания за противоположната страна или за конкретна среда. Истинските условия за развитие на тази дейност се появяват с развитието на държавите и властите в отделните държави. Тайните са не само между държавите, затворени в обособени държавни граници, но и вътре в самите държави, където има противопоставяне на едни властници с други.

Например: Йосиф обвинява в шпионаж братята си, които пристигат в Египет и не разпознават в първия министър на фараона своя роднина. А когато евреите напускат Египет и започват да скитат в Синайската пустиня, Моисей изпраща тайно по един човек от всяко от дванайсетте племена израилови, за да разузнаят Обетованата земя [36].

Археолози са намерили в Сирия обгорена от слънцето дъсчица с древно писмо от XVIII в. пр.н.е. От него става ясно, че още тогава разузнавачите са използвали заложници. В това послание управителят на един град държава се оплаква на управителя на друг град, че е пуснал неговите съгледвачи съгласно уговорката, но все още не е получил откупа за тях. За по-нататъшната съдба на тези съгледвачи не е известно нищо. От най-древни времена владетелите на Китай и Япония са използвали шпионажа като средство за държавно управление. На Изток шпионажът понякога придобива особени черти, по-различни, отколкото на Запад. Така например на измамата и операциите по заблуждаването на противника тук се отделя толкова голямо внимание, колкото и на събирането на собствена разузнавателна информация.

Древнокитайският мислител Конфуций, живял през VI в. пр.н.е., казва: „Когато заплахата от вражеско нападение е непосредствена, следва да се прибегне до измамата, която може да се окаже напълно достатъчна за отблъскването на врага.“

През XX в., включително и през 1941 г., когато японският флот планира тайното си нападение над Пърл Харбър, за основа в подготовката

на нападението служат знанията придобити от трактатите на древните мислители, а именно да се направи заблуда, чрез послания в редиците на врага, за да се отклони вниманието му от истинските намерения. Това разширява обхвата на разузнаването, т.е. не само да се добива информация, но и да се пренася вредна за противника такава. Документи от времето на Римската империя сочат, че високопоставеният римлянин Антоний е преминал на страната на неприятелския Египет през 358 г., като взел със себе си плановете за разположение на римските легиони.

Дезертирал при персите войник римлянин скоро се върнал превербуван от тях, за да шпионира в полза на Персия.

На византийския император Юстиниан I била дадена точна информация за системата на укрепление на обсадения от него град, но той не и придал значение и според преданията прогонил тези, които я били осигурили (подобни случаи има и в наше време). Това е тема свързана с обективността на информацията. Потребителят трябва да се съобрази с нея и тогава да прави проверка за достоверност, а не да я игнорира веднага (*коментар на автора*).

В арабски източници може да се види, че още в древността владетелите са изпращали посланици в лагера на противника, не само като дипломати, но и като шпиони, които да се опитат тайничко да научат за „състоянието на пътищата, планинските проходи, реките, пасищата… колко човека наброява армията, как е въоръжена и екипирана“. Освен това важна е била информацията за самия владетел: дали употребява алкохол или други упойващи напитки, дали „спазва стриктно религиозните канони, каква е сексуалната му ориетация и пр.”

През XIII в. от разузнаването се възползва и монголският хан Суботай, който нахлува в Европа и постига забележителни военни победи, включително и неблагоприятни за българската дружава. На пръв поглед е чудно: “Защо войска от Изток така лесно побеждава “Цивилизованите държави” в Европа?”. Когато се анализират големите сражения се вижда, че решение се е вземало в резултат на добре организирано разузнаване и откриване на слабите места в разположението на силите на отбраняващите се и прилагането на най-подходящите способи за атака.

На Стария континент обаче истинското разузнаване се появява доста по-късно. Алън Уелш Дълес, който е в основата на изграждането на централното разузнаване на САЩ пише в книгата си „Професията разузнаване", че в Средновековието европейските владетели „не разполагали с много информация за Византийската империя и за източните славяни, а за мюсюлманския свят знаели още по-малко и били в почти пълно неведение за всичко, което ставало в Централна и Източна Азия". Ясен пример за това е провалът на Наполеон Бонапарт във войната с Русия след овладяването на Москва. Същият в качеството си на император е развил огромна мрежа от агентура за политически цели в рамките на Империята, но не е създал ресурси за други цели на войната. Напознаването на потенциалните възможности на противника му изиграва лоша шега, която го води до позорното отстъпление през цяла Европа към Париж.

Славяните, а и след това и българите на Балканите са отдавали особено значение на разузнаването на бойното поле. Няма сражение, което да не е било предшествано от необходимото наблюдение на пътищата или на подстъпите към конкретните крепости, които са подлежали на щурм. Ясен пример за това е и овладяването на Асеновата крепост от Калоян, който открива не само слабото място, но и използва психологическите атаки срещу обкръжените войски.

През XVI в. Англия институционализира разузнаването. Сър Франсис Уолсингъм, държавен секретар на кралица Елизабет I, създава и поддържа мрежа от дузини пръснати из чужди земи разузнавачи. Той набира хората си от Кеймбридж и Оксфорд, развива изкуството на шпионажа и владее техниките на шифроването и дешифроването. Спокойно може да се каже, че в някои отношения основаното от Уолсингъм разузнаване засенчва съвременните разузнавателни организации [36].

Една от великите сили след Втората Световна война – САЩ до тази война не разполага със сериозни разузнавателни способности. Но промяната на геополитическия климат довежда до преразглеждане на тези способности. Появява се планът “Донован”, според който трябва да се създаде мощно централизирано разузнавателно управление, което да действа като координатор на всички разузнавателни служби. В този план се

предлага това управление да се занимава и с провеждане на „подривни операции в чужбина". Макар, че планът на Донован е засипан с яростни критики в началото, след многогодишни дебати и различни промени се появява мощното Централно раузнавателно управление на САЩ. Основните противници на това управление са военните служби.

Въпреки тяхната съпротива през януари 1946 година президентът Хари С. Труман основава Група на централното разузнаване (ГЦР), чиято главна задача е да действа като координатор на съществуващите към министерствата разузнавателни служби и да допълва, а не да изземва техните функции. Предвижда се това да става под ръководството на Националното разузнавателно управление (НРУ), в което влизат личният представител на президента, външният министър и министрите на войната и на военноморските сили. Контраадмирал Сидни У. Соърс от резерва на военноморските сили на САЩ и заместник-директор на военноморското разузнаване става първият директор на Централното разузнаване. Само двадесет месеца по-късно НРУ и неговият оперативен компонент ГЦР биват разформировани и съгласно Закона за националната сигурност от 1947 г. (влязъл в сила на 18 септември същата година) са основани Съветът за национална сигурност (СНС) и Централното разузнавателно управление (ЦРУ). За да се стигне до изграждането на единна разузнавателна общност на САЩ след 2002 г., което е продиктувано от грандиозните терористични актове на 11.09.2001 г.

Преглеждайки историята на българското разузнаване ще се види, че през различни периоди се е отдавало голямо значение на този вид държавна дейност. От едно отделение за външно разузнаване през 1908 г. се стига до огромната Държавна сигурност през 60-те години на предишния век, която съчетава в себе си основните дейности на разузнаването и контраразузнаването [1]. Не по-малко са способностите на разузнаването във видовете въоръжени сили и в родовете войски във всяка от тези сили.

С развитието на обществото и заплахите за сигурността на страните разузнаването като понятие отдавна не се възприема само като военен термин. Това понятие се използва в почти всички сфери на обществото. Особено е характерно употребата му в общества с развита пазарна

икономика, където се развива непрекъсната конкуренция и всеки икономически субект се стреми да знае тайните на опонентите или да вникне в бъдещите им планове и проекти [42,43]. Развитието на престъпността също допринася за разширяване на спектъра на информацията. Със задълбочаване на различията в интереси, в резултат на глобализацията, се разрастват и нови заплахи като тероризъм, бежански потоци, трафик на хора, нерегламентиран трансфер на стоки, за които всяка страна има потребност от наблюдение или контрол. Разширяването на интересите в геопространството за всяка страна води до увеличаване на транспортните коридори, видовете транспорт и комуникации, които изискват специфичен ресурс за наблюдение или добиване на информация. Така, че вижданията за същността на разузнаването включват по-широк кръг от обществени сфери и проблеми.

В по-широк мащаб под разузнаване се разбира [74]: "*Процесът за придобиване, интегриране, анализ и интерпретиране на цялата актуална и потенциално интересна информация, необходима за процеса на планиране на отношението към други държави, обекти и области на действие*."

Както се вижда тази дефиниция включва по-широки възможности за прилагане на ресурси за добиване на информация, както и аналитични способности за прогноза или тълкуване на бъдещо развитие на дадена ситуация или обект за наблюдение. Все пак даденото по-горе определение не може да даде съвсем пълна представа за военния аспект на разузнаването.

Разузнаването по опита и от минали и от съвременните войни не се занимава само с простото добиване или интерпретиране на информация. В неговата сфера на дейност са включени и тайни операции, директни физически, електронни и други атаки срещу планирани обекти. Важна дейност е разузнавателната поддръжка на военни или други операции, с използване на национален или коалиционен ресурс. Освен това, прякото или непрякото наблюдение се осъществяват в интерес на планирането на въздействие върху конкретни избрани цели в разположението на противника.

Във военен аспект *"Разузнаването представлява вид първостепенна бойна дейност, която включва политически и военни ръководни процедури и*

система от практически действия, насочени към осигуряване на разузнавателна информация, необходима за изготвянето на планове за политика на действие и военни планове за водене на войната на национално и съюзно (коалиционно) равнище." То в съвременни условия се явява решителен фактор за спечелване на войната [75].

Както се вижда от определението **целта** на разузнаването се заключва в осигуряване на своевременна информация. Но това не е достатъчно. Тя следва да е насочена към планиране и реализиране на планове. За изпълнение на добиващата функция е необходим специфичен ресурс. Освен това, всяко решение се нуждае от поддръжка, което включва експертни оценки и предложения за използване на ресурси, на основата на анализ на текущи и бъдещи събития. Освен това, за тайните операции също е необходим обособен, специално подготвен ресурс.

Цялостната дейност на разузнаването в повечето случай е неефективна или почти напразна дейност без определена цел. Затова *разузнаването е управляем процес*, който използва основните си усилия за посочване на нарастващи заплахи, за да спомогне зна противодействието им. Според съвременните изисквания то трябва да идентифицира появяващите се тенденции на нестабилност и да осигурява провеждането на превантивни политически, дипломатически и военни мерки. Ефективното разузнаване трябва да способства непрекъснато за координиране на политическите, дипломатическите и военни усилия, за задържане развитието на кризи и конфликти, както и за възстановяване на мира и стабилността, там, където са насочени интересите на държавата.

Цел на разузнаването: Осигуряване (поддръжка) на решения посредством, добиване, обработване и предоставяне на разузнавателна информация; поддръжка на средствата за поразяване; поддръжка на бойни операции; намаляване на потенциала на потенциала на противостоящите, чрез въздействие върху ключови обекти (цели).

Изяснявайки същността на разузнаването се вижда, че се открояват два основни компонента: *ресурси и процедури*.

Ресурси за добиване на информация. Това са съответни служби, сили и средства в армията, организации на държавен, ведомствен или друг

принцип, както и прилагането от тях на съответстващи способи и средства за наблюдение, добиване и доставяне на информация. От своя страна това означава, че съответните разузнавателни организации следва да разполагат със средства, екипировка и бюджет, обособени от другите организации.

***Освен това разузнаването е система от взаимосвързани практически процедури*, които включват множество функции:**

1) Добиване на информация за планирани дейности или конкретни обекти или събития, представляващи интерес за държавата, отнасящи се до нейната сигурност и просперитет;

2) Обработка на добитата информация и изготвянето на подходящи информационни продукти, които да се използват от всеки потребител, според неговите функции и потребности;

3) Практическо планиране и провеждане на тайни бойни и небойни операции в други страни, подпомагащи защитата на националните или съюзни интереси.

Всяка от тези функции се изпълнява законосъобразно, с прилагане на национални правни норми, със спазване на законите на войната или международни правни ангажименти. Всяка агенция, служба или организация, занимаваща се с разузнаване има описани права и отговорности, които са преди всичко свързани с отговорностите на националните правителства или военни командвания по защита на суверенитета и териториалната цялост на страната, както и поетите съюзни задължения за взаимна помощ.

Каквито и да са стратегическите цели, ако те не са обвързани с ясни *знания за съвременните концепции за водене на войната и военните операции* те ще бъдат определени неточно или неясно. В интерес на сигурността и отбраната на страната националното разузнаване има за основна мисия да добива и предоставя в подходящ вид разузнавателна информация на политическото и военно ръководство за вземане на подходящи решения. За да бъде ефективно то следва да е в състояние да открива и предупреждава за ранното възникване на кризи, посредством откриване на признаци за кризите и да предвижда хода на събитията. Освен това националното разузнаване в стратегически аспект следва да даде на

ръководните политически фактори в собствената страна ясна представа за развитието на военната наука в чуждестранните армии, за подходите и намеренията за изграждане на системите за сигурност в офанзивен и пасивен вариант, за политики, концепции, доктрини, както и за конкретни намерения, особено в онези сфери или райони, където се появяват или формират заплахи за националната сигурност.

Разностранните задачи и непрекъснатото развитие на глобалния свят, технологии, информация, системи за нападения и схващанията за тяхното прилагане не е по силите на един или друг сектор в разузнаването. Това прави необходимостта от единна разузнавателна общност (система) все по-наложителна, като се има предвид непрекъснатото разширяване на бойното пространство и широкия спектър от конфликти и заплахи. Стратегическото разузнаване стои на върха на пирамидата от взаимосвързани разузнавателни способности на национално, стратегическо, оперативно и тактическо равнище. Това позволява да се обхванат всички процеси в системата за сигурност, които генерират заплахи и са носители на необходимата информация за вземане на решения за съответна реакция.

Само по себе си всяко национално разузнаване не е в състояние да изпълни цялостно всички необходими или поставени задачи и да осигури пълно всички възможни мисии. Това поставя условия пред всяка страна да се използва всеки възможен ресурс за добиване на информация. В различните страни това се решава с прилагане на различен подходи – правно-нормативен или чисто административен. Но при всички случаи се използват освен специализираните сили и средства и не специализирани такива, които са в състава на министерства и ведомства, научни институти, организации, фирми и др. Една от функциите на специализираните служби, занимаващи се с разузнаване е да събират и анализират всякакъв вид информация от страничните източници.

Основната функция на разузнаването в исторически аспект е била предимно добиването на информация за заплахите за сигурността на страната или на нейните въоръжени сили, като се изпреварват заплахите, при тяхното възникване или в хода на проявата им. Основната цел винаги е била да не се допусне изненада в появата и осъществяването на заплахите.

Но още в древността се забелязва и друга съществена необходимост от разузнаването, а това е *базовото познание*, което се опира не само на знания за противостоящите заплахи и техните източници, но включва и умения да се оценява обстановка, т.е. възниква необходимостта от начален анализ. Това показва една съществена черта на информацията, а именно, че тя се явява неразделна част от оценката и че е свързана пряко с мисленето на политически или военни лидери за определена ситуация. Информацията носи знания, но те са в резултат на синергизъм, който се подпомага от системни анализи и прогнози. Прегледът на схващанията за използване на разузнаването от древността до наши дни показва, че то е породено преди всичко от необходимостта да се знае коя е основната заплаха за собствената страна или за държавната власт, да се прави целенасочен анализ, да се подпомага конкретно решение и да се използва тази информация за изпреварване и дезориентиране на противника. Тези виждания са продължили през дълъг период от историята на войните и военното изкуство. Но още в самото начало се появява и една важна тенденция, а именно *подпомагане на политиката на страната*. Доколко е важно разузнаването за политиката може да се види още в далечната 1775 г. в САЩ. През 1975 г. Континенталният конгрес назначава Джордж Вашингтон за командващ на въоръжените сили на американските колонисти. Той става и ръководител на разузнаването [36].

Съвременният глобален свят поставя по-разностранни политически задачи. Те са в услуга не само на решенията за сигурността и отбраната. В съвременни условия сигурността се разглежда по-широко от чистата защита и съхраняване на способности. Разузнаването осигурява *решения и в икономически аспект*, който не е чисто държавна отговорност, но без участието на държавата не може да се развива ефективно в световното конкурентно пространство.

Светът през XXI век освен, че е характерен с глобализацията става и все по-динамичен. Факторите, които влияят на развитието на политико-военните ситуации се променят не само в националното, регионалното, но и в глобалното геопространство. В редица страни, в резултат на различното структуриране на властите, се заделят ресурси за добиване на

разузнавателна информация и във вътрешността на страната. Много рискове и заплахи се пораждат в резултат на промяна в икономическия климат, при което се формират субекти, движещи своите ресурси или формиращи мнения, различни от интересите на страната. За тази цел са възникнали силите за сигурност и противодействие, които по различни причини или мнения са били отделени от системата за външно разузнаване. В това отношение мненията са различни и в теоретичен и в практически аспект, но едно е всеобщо разбираемо – необходимост от тясно взаимодействие между разузнаване и сили за сигурност на национално или ведомствено равнище. Това поне е потвърдено от новоприетия Закон за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност на РБ, в сила от 01.11.2015 г.

По-горе е описано, че първостепенна задача на разузнаването е да добива информация, най-вече за противостоящите сили, които генерират заплахи. Тези заплахи не са постоянни и не са лесно предвидими, тъй-като се проявяват в определен период в развитието на страната. Затова разузнаването дава или подпомага съставянето на прогнози за проява на рискове и заплахи, както в региона, където географски е разположена страната или в глобален аспект, където тя има постоянни или временни национални интереси. Но всяка държава има освен текущи и постоянни *дълготрайни, жизнено важни интереси, които и осигуряват бъдещето.* Те в повечето случаи са свързани с дългосрочни планове, ресурси или пазари. Това поражда необходимостта страната постоянно да наблюдава онези райони или икономически сектори в света, които засягат нейните национални интереси. Ролята на разузнаването в този случаи е да води постоянно наблюдение и прогноза в развитието на *бъдещи ситуации* пораждащи всякакви заплахи.

Във века на информационните технологии в съвременни условия разузнаването придобива нови измерения. Важна роля на него се определя за поддръжка на *информационното противопоставяне* и осигуряване на *информационно превъзходство*. Като част от хибридните войни операции за такъв вид превъзходство се планират преди всичко за създаване на постоянен и устойчив имидж на страната в регионален или по-глобален

аспект [44]. Това определя друга роля на разузнавателния ресурс на страната - да търси или да участва в търсене на пътища, в съчетание с други дейности, за намаляване знанията на противника за собствената страна, военния и потенциал и ресурси, т.е. да отнемане от него на градивното мислене, което е свързано с вземането на решения по отношение на собствената държава. По тези причини, актуалността на разузнаването днес не намалява, а напротив, все повече се засилва. Това се обуславя и от появата на нови предизвикателства пред отделните страни, които са свързани с нетрадиционен *асиметрични заплахи*, като тероризма, разпространението на ОМП, организирана престъпност (наркотици, трафик на оръжие и хора), които оказват дестабилизиращо влияние в едно общество и водят до заплаха за националната сигурност [45]. При определени условия в страната може да възникнат и заплахи различни от войната, като бунтове, вътрешна организирана съпротива на сепаратистка, икономическа, етническа или на социална основа, природни или промишлени бедствия, катастрофи или аварии, които поставят пред разузнаването допълнителни задачи, без значение на нивото на ръководство или управление.

Вътрешните конфликти в една страна за дълго време биха могли да блокират нормалния живот, да предизвикат сътресение в икономиката, социалната сфера, външната политика, да доведат до много безсмислени жертви и като краен резултат, да премахнат или за дълго да нарушат сигурността на населението и икономиката. Това ясно се вижда през последните години в Сирия, Украйна, Египет, Либия, Ирак и някои други конфликтни точки по света. Изясняването на причините, особено, когато има външна намеса е важна задача на разузнаването. Това спомага да се реагира навреме срещу такива заплахи, които са свързани преди всичко с тероризма, сепаратизма, контрола над етноси, навлизането на несанкциониран капитал или пране на пари, трансфер на хора и друга организирана престъпност. Не без значение е своевременното изясняване на причините водещи до социална нестабилност, обедняване или нарушаване на законността в използването на капитали или ресурси. Това на пръв поглед не е война. Не са налични противостоящи въоръжени сили, не е застрашена граница или район, но в същото време резултатите са по-

деструктивни дори и от класически военни действия. Такава ситуация се определя като хибридна война или някаква разновидност на военен конфликт. За разузнаването не са по-малко и не са по-маловажни функциитеи задачите в такава кризисна ситуация.

Степента на враждебност в такива ситуации променя начина на използване на ресурсите. Проблемите се коренят в това, че няма ясно изразен противник. При военен конфликт може с висока степен на вярност да се определят количествените показатели на противостоящата страна като самолети, кораби, танкове, ракетни и оръдейни системи, и да се направи сравнение на военните потенциали. В хибридна война това не винаги е възможно, защото противникът не е разположен отсреща и не е локализиран. В такива войни от съществено значение са гражданските и икономическите взаимоотношение, състоянието на престъпността, авторитета на правните институции и отношението към собствените централни и местни власти [12].

Съществена роля, която се определя на националното разузнаване е поддръжката на приятелски страни, режими или провеждането на тайни операции в подпомагане или организиране на вътрешна съпротива в други страни срещу неприемливи режими, с цел промяна на политиката на такива страни в благоприятна насока. Особено това се отнася за страни, които се месят в националните вътрешни работи, което води до значително нарушаване на вътрешната сигурност.

В съвременни условия всяка страна е засегната от един важен за развитието и процес, а това е *глобализацията*. Тя влияе по различен начин на която и да е отделно взета държава. Но това, което е обединяващо е жизнената потребност от защита на националните интереси в по-широко пространство. Колкото и малка да е една страна тя има интереси във всеки регион на света, което се обуславя от характера в добиването и използването на важни икономически ресурси и развитието на стопанството в по-широка среда. Това изисква по-разнообразна политика, а познаването на промените в политиката изисква многостранна информация за различни страни, официалните и неформални власти в тях, както и обществените процеси.

Важен фактор в разглеждането на необходими способности на националното разузнаване е участието в подкрепа на международния мир и сигурност, като това участие е предимно в състава на алианс или други международни организации за сигурност. Това определя нова роля, която е свързана с подкрепата на сигурността и защитата на военните контингенти или представители на страната в международни мисии. В множеството случаи е необходимо по-тясно взаимодействие със съюзни сили и това се проявява преди всичко в обединяване или обмен на разузнавателна информация за поддръжка на решения, както в текущите операции, така и за планирани за по-късен период. Ролята на националното разузнаване в съюзни операции няма конкретни измерения, но както е описано по-горе, няма разузнаване в света, което да покрива всички потребности от информация, така, че всяко участие в този процес е важен за настоящата и бъдеща сигурност на страната и не само на отделна такава. Ценността на информацията в това направление може да се определи само в процеса на изпълнение на дадена съюзна операция или на планирана съвместна политическа дейност или решение.

Разнообразната геополитическа ситуация в различни точки на света поставя и разнообразни предизвикателства пред националното разузнаване. На тези предизвикателства може да се отговори адекватно само тогава, когато се прилагат съответстващи методи за добиване и снабдяване с необходимата разузнавателна информация на държавното и военно ръководство на страната, командванията и щабовете на войските, за състоянието и перспективите за развитие на военнополитическата среда в региона и онези части от света, които рефлектират върху обстановката в собствената страна, както и с прогнозни резултати за развитието на кризисните фактори, които биха довели до възникване и ескалиране на определен военен конфликт или за нарушаване на сигурността на страната.

Основната мисия на стратегическото разузнаване се явява изясняване и прогнозиране на военнополитическата и оперативна обстановка в съседните страни или в районите за използване на военни контингенти или такива, където има вероятност от военни действия. Така се постига ранно предупреждение на държавното и военното

ръководство, щабовете и войските за поява на заплаха или риск от война (военни действия) или други заплахи, за сигурността и отбраната на страната.

За да е в пълно съответствие със своите отговорности, разузнаването следва да притежава съответните способности, които да включват: създаването и поддържането на съответна общоприета доктрина за развитие на разузнаването; съвременна архитектура на системата за разузнаване; способни организационни войскови или други разузнавателни формирования, служби/агенции; подготвен персонал; съвременна бойна и разузнавателна специална техника и екипировка; модерна система за единно функциониране на всички източници и организации, ккто и за обмен на информация; подходящо финансиране и развитие на оперативни способности с други страни-съюзници или партньори в интерес оперативната съвместимост.

Формирането на способности не е самоцел. Този процес следва да е свързан с редица обстоятелства и решения като: нивото на амбиции на страната; очертаващите се прогнозни заплахи; мисиите на ВС; глобалните национални интереси; съюзните задължения; възможностите на страната за осигуряване на способности и необходимостта от поддържане на постоянен потенциал за осигуряване на текущите задачи [50].

За изпълнение на своите отговорности на разузнаването се определят задачи по принцип в три основни направления: *добиване на широк спектър от данни и сведения; обработване и съставяне на разузнавателна информация*; *разпределение и предоставяне на тази информация на/между потребителите [20]*.

В основата стои ***разузанвателната информация.*** Тя представлява сбор от осмислени сведения. Сърцето на информацията е мисълта. За да бъде полезна една информация тя следва да е събирана по конкретно създаден план, който да се подчинява на една идея, с крайно решение и краен резултат. По тази причина, за да е ефективна една система за сбор на данни, тя следва да е целенасочена и да се подчинява на определени идеи. Обобщено казано върху развитието на националното разузнаване и добиването на информация оказват влияние редица процеси характерни за

развитието на обществото като цяло. Те формират основните изисквания към архитектурата, състава, способностите, реда за ръководство, финансиране и другите видове поддръжка и осигуряване. Като основни фактори, които изискват да се поддържа разузнавателна система може да се определят [51]:

1) Все по-рязко проеменящата се среда за сигурност, в която се проемня постоянно и характера на априорната информация, отнасяща се до военнополитическата и гео-пространствена среда, в която се намира дадена страна, съюз или коалиция;

2) Все по-нарастващата глобализиране на съвременното общество, в което се преплитат многостранни интереси, без значение от големината на гео-пространството и територията на която и да е държава;

3) Постоянен и с все по-високи темпове технологичен и научен растеж на съвременния свят, съвременна технологична конкуренция и борбата за икономическо надмощие;

4) Развитие на информационното общество и нарастване ролята на информационната война и други прояви на хибридни войни;

5) Активно психологическо противоборство, както в мирновременни условия, така и при развитието на военните конфликти, което е свързано и с вътрешните социални конфликти;

6) Развитие на военната наука и въоръжените сили, породени не само от изискванията на съвременната война, но и от вътрешно-политически промени в различните страни и развитието на военните технологии;

7) Многостранна политика на всяка страна, която се стреми да не изостава от светония прогрес, разрастване на международното и коалиционно сътрудничество, участие в контрола на въоръженията и средствата за масово унищожение, динамични промени в регионален и глобален аспект по отношение на националните интереси;

8) Поява и развитие на нови системи оръжия с различен обхват и необходимостта от разузнавателна поддръжка за тях, както и противодействие на противостоящи такива;

9) Промени в гео-стратегическите заплахи, разширяване спектъра за проява на тероризма и други кризисни фактори за националната сигурност извън войната.

Освен това, съвременната война поставя на преден план изискването за едновременно и комплексно използване на разузнавателната информация от различните потребители, което е свързано с прилагането на все по-нови технологии за управление на информацията в национален и съюзен аспект. Това спомага за адаптиране на разузнаването в кратки срокове към промените в стратегическата ситуация в близък или далечен регион или определена текуща военна ситуация.

Посочените по-горе фактори спомагат да се определят и основните *сфери на националното разузнаване* в интерес на сигурността, отбраната или развитието на страната. За отбраната на страната от съществено значение се явява познаването на заплахите за отбраната и техните способности във военен аспект. Така, че първата функционална област се явява **знанието за военния фактор във войната**, което спомага на държавните и военни лидери да вземат правилни военни решения за водене или участие във война. Това е ранната историческа функция, описана още в началото на текста.

Основните водещи фактори в системата за командване и управление може да изпълняват своите мисии като *познават по-пълно гео-стратегическата и регионална военнополитическа среда*, в която ще функционира страната или ще се използват въоръжени и сили. Тези знания може да ги даде в най-голяма степен системата за разузнаване. Но тя би била неефективна без използване на всички възможни други информационни ресурси. И днес, както и в миналото, в основата на идеята за създаването на система за разузнаване стои именно **познанието – знанията за заобикалящата среда,** в която се намира и се развива съответната страна, нейната система за национална сигурност и обществото като цяло. В основата е изискването за получаване и обобщаване на съвременната научна информация по приоритетните направления в развитието на базовите науки, развитието на научния и научно-технически потенциал, базата за неговото развитие. В историята на разузнаването е

имало и противоречиви мнения относно тази необходимост. Дори има и крайни схващания за необходимостта от заделяне на ресурси за добиване на информация. Но в крайна сметка всеки държавен лидер е разбрал, че без да е осведомен не може да взема адекватни решения, дори и те да са само за лична полза, което е характерно за някои авторитарни политически режими.

В съвременните публикации по отношение на разузнаването предимство се дава на информацията като знание. *"Информацията е ценна за лидерите на всички държави, независимо от нивото им на развитие, националното богатство и значимостта им в световното развитие [17].* Но днес добиването на тази информация не е просто необходимост от повече знания. Информационните войни се нуждаят от *изпреварващи знания*. Това е изискване свързано с обобщаване, със синтезиране на знания, със създаване на подходящи продукти за осигуряване на решения на всички нива на една държава или общности от държави (коалиции). Едно от основните задължения на *разузнаването* е предупреждението за външни опасности. Но то няма да бъде точно или съразмерно на която и да е заплаха, ако не е аргументирано. Аргументите се съдържат в широките познания за средата. Затова стремежът за получаване на повече информация следва да се съпровожда и с използването на повече източници, включително и от войските. Съюзните ресурси са един от най-богатите на информация, особено, когато е създадена подходящата среда за тяхното използване. Затова една от ролите на стратегическото разузнаване е да обединява националният разузнавателно-информационен процес със съюзния или с приятелска страна, с която има по-тесни взаимоотношения по тези въпроси, особено по отношение на престъпността.

Съществена характеристика на информацията в съвременни условия е нейната разностранност. Тя е свързана до голяма степен с разширяването на сферата на интереси на всяка държава. Вече споменахме по-горе, за един важен фактор в съвремието - глобализацията. Разглеждането на този фактор не е самоцелно. Модерното общество разширява *глобалните интереси*. Няма значение каква е конкретната държава – малка, голяма, значителна или незначителна в световната география, политика или икономика или притежавани военни способности. Съвременната глобализация размива

границите на националните и многонационални интереси. Не може ясно да се определи къде започват и къде свършват границите на ползите и вредите за една държава. Не може да се определи с точност потенциално необходимия обем от задачи, понеже не е възможно да се предвидят потенциалните опасности и потенциалните ползи. Историята помни множество случаи, когато приятелските страни са ставали врагове, враговете са ставали съюзници или приятели. Това води до нови ***изисквания към националното разузнаване*** **–** *да се съобразява с глобалните интереси*, в смисъл на използване на ресурсите, без да се обвързва с определени географски параметри [15,26]**.** В основата на това стоят задачите за добиване на сведения за географските характеристики на посочени (избрани) региони, климатични условия, политика, култура, история, език, религия и т.н. За определени ситуации от съществено значение са фактите за осъществяване на социален анализ в полза на вземането на политически и военни решения.

Пред съвременното общество се появиха нови ***икономически*** предизвикателства. Те имат връзка както с глобализацията на интересите, поради обединяване на капиталите и финансите, така и с оцеляването на нациите в този глобален лабиринт. Конкуренцията днес смазва малките държави и особено онези, които изостават в конкуренцията в технологии, а оттам и в развитието на информационното общество. Това се поражда от непрекъснато увеличаване на разнообразните производства и нови модерни технологии. Те не са по силите на една страна, на едно ограничено общество. Същностното изоставане в конкуренцията е именно изоставане в технологиите, както и забавяне или невъзможност за настаняването на световния пазар. Икономиката както никога досега е зависима от информацията. Това разширява сферите на разузнаването, като се добавя необходимостта от знания в сферата на *икономическия живот на определени страни, тяхното стопанство* и същевременно **защита** на собственото такова. Базовата линия за развитие на ресурсите за добиване на информация е свързана със създаване на подходящи условия за възпроизводство на националното стопанство, а оттам и на своята нация. Всичко това поставя искания за получаването на фактически и прогнозни

сведения за развитието на съвременните технологии, икономическия потенциал, вероятните пазари, начина на печелене на пазари, научна, научно-техническа, статистическа и управленческо-икономическа информация, комуникационно-информационно осигуряване, транспорт, демографията, заетостта на населението и др.

Базова необходимост от съществуването на система за осигуряване на информация е развитието на съвременното **информационно общество**. От една страна стои глобализацията на икономиката или на нейните интереси. От друга страна е глобалната политика. Но това, което ги свързва и създава предимство е развитието на информационните технологии и съответстващите методи за провеждане на информационните войни. Днес те са преди всичко в услуга на политиката. Това поставя пред всяка страна необходимостта от нова, и то изпреварваща информация, а тя се добива преди всичко в близък контакт с вероятните заплахи. Откъсването на една страна от световния информационен поток я прави значително по-уязвима. Анализът на опита от съвременните военни конфликти и особено от разрешаването на кризи с висок праг на опасност от война показва, че не е важна само информацията. За малките страни от особена важност е *противодействието на информационната инвазия* при осигуряване на нейната сигурност. В някои от военните конфликти през последните две десетилетия победата беше спечелена от победителите не поради доминиране във военните фактори. Войната на победените бе загубена далеч зад пределите на военните действия, именно в информационното пространство. Това обуславя и друго важно направление в използването на разузнаването – осигуряване на условия за участие в информационното общество и в информационното противопоставяне. *Информационните войни* са пряко свързани с въздействието върху човека.

Макар, че днес има най-голям бум в развитието на технологиите, които се стремят да развият автоматизацията и роботизацията, на преден план излиза човешкия фактор. Високите технологии са свързани с голям научен потенциал, а в основата на този потенциал стои човекът. Това определя появата на друго направление за съвременно разузнаване, а именно участие в *психологическото противоборство* или осигуряване на

психологически операции [76]. Те позволяват да се контролира човешкия ресурс при определени условия, да се насочва в подходяща посока на мислене, както и да се контролира поведение. Днес повече от всякога разузнаването е в услуга на информационните и в частност на психологическите операции, които са характерни както за военно, така и за мирно време. Базовото изискване в тази сфера е свързано с *изучаването на общественото мнение, психологическото състояние на населението, познаване на известните и търсене на нови способи за психологическо въздействие* и прилагането им на практика, в услуга както на политиците, така и на военните ръководители. Тук подобаващо влияние имат методите на *психологически атаки, дезинформация, трансинформация, трансдезинформация*, които не са познати от вчера, но във всяко едно общество те имат своите особености, породено от формиращата се психология, както личностна, така и колективна [50].

Съвременната война е свързана не само с информацията. Макар, че в света за определено време имаше ясно изразено желание за намаляване на темпа на въоръжаване (началото на 90-те години на миналия век), идилията в това отношение бе смутена. Действително се намали значително количествения потенциал на въоръженията в световен мащаб. Но това не означава, че са надделели желанията за намаляване на военните способности. Напротив, която и медия да се вземе, в нея има или раздел, или някаква форма на обсъждане на военни ресурси, финансиране, правно отношение към сферата за сигурност и др. Намаляването на числеността на армиите и изобщо на човешкия фактор е за сметка на засилване на техническите и технологични способности, т.е. поставя се на преден план изискването за ефективност на базата на по-ефективни системи оръжия. В основата на тази ефективност стои развитието на науката, както с обща, така и военна насоченост. Появата на нови системи за воюване, тяхното усъвършенстване и използване са нови приоритети. Това ангажира все повече научен и технологически ресурс. За успешно водене на една съвременна отбранителна война се изисква добре да се познава конкретния ***военен потенциал на близкия противник***, както и на предполагаемия такъв. Това е свързано с необходимостта от получаване на знания за

конкретните структурни и технически способности на противника във военно, военнотехническо, военно-технологично направление. Всяка такава новост води до нови концепции, стратегии или отделни схващанията, касаещи способите за подготовка и провеждане на съвременни военни кампании. От тук се появява и друга сфера на разузнаването - ***военните технологии***, новите ***оръжия, науката, концепции и доктрини*** за тяхното прилагане.

В историята на човечеството не рядко се е случвало да се въздейства **върху политическия** климат в дадена страна от нейни опоненти. Тази среда, заедно с тясно свързаната с нея социална такава се превръща в основа за развитие на новите войни. В този процес са замесени и външни и вътрешни субекти. За успеха на такова въздействие съществена роля е изиграваловало изучаването на конкретната политическата обстановка, идейните и обществени различия и течения в страната, вътрешните противоречия на тази основа, настроението на населението в политически и психологически план, отношението към други нации, страни, религии, идеологии и националните власти. Целта е да се търсят механизми за влияние на настроенията и насочването на политиката в благоприятна насока за въздействащата страна. Това определя конкретна специфична сфера на дейност на системата за разузнаване, а именно ***подпомагане на политиката на страната***. Тази политика е съпроводена с разностранна дипломатическа дейност по поддържането на благоприятен за страната външен политически климат и за осигуряване на дипломацията с подходящи инструменти за участие в съвместни или едностранна дейност по предотвратяване или разрешаване на кризи. С политиката е свързана и националната и вътрешно държавната сигурност. Не без значение в съвременната обстановка е разработването на инструментариум и създаването на ресурси за осигуряване сигурността и спокойствието на населението и страната като цяло. В тази насока е необходима информация освен за чисто политическите и за нетрадиционните заплахи, като тероризъм, борба с престъпността, вмешателство във вътрешните работи на страната, предотвратяване на заплахи от природен, икономически или технически характер.

Съвременните военни конфликти, макар и да не са били с глобален обхват като география или политика, показаха, че при определени условия най-тежки поражения могат да се нанесат на конкретния противник на собствената му територия или в контролираното от него геостратегическо пространство. За това не винаги са подходящи въоръжени сили или изобщо войскови средства за поразяване. Най-подходящи се оказват специализирани формирования. В съвременни условия това са сили ***за специални действия и разузнавателните организации***, които използват съответни за конкретната ситуация инструменти или други средства, които не са в тяхната сфера, като медии, социални, политически организации и движения или икономически субекти [59]. Те могат да провеждат и **чисто физически операции** за нанасяне на поражение на планирани или появили се обекти и да отстраняват важни личности, които определят политическия климат в една страна. Това формира друга сфера на разузнаването, а именно *директни физически дейности на територията на противостоящите по нанасяне на планирани щети*. Такава дейност е заложена във вижданията на пълководците още в древността. Но днес тя добива нови измерения, като се формализира, създава се съответната теория и се изразява с конкретни войскови и други структури и организации с голям потенциал като персонал, екипировка и бойни средства.

В съвременни условия всяка една страна, малко или много е засегната от нетрадиционни военни и невоенни заплахи. Те не са свързани с масово използване на военни сили, но не са по-малко вредни за една страна. Това са асиметрични заплахи като *тероризъм, организирана престъпност, трансфер на хора, вредни вещества, идеологии, военна продукция през граници, както и вероятни заплахи от съществуващи опасни производства.* Като най-разнолика опасност днес се счита ***тероризмът***. Това насилствено социално-политическо явление води до неоправдани жертви, особено когато е съпроводено с трудности в изясняване на причините, основните участници, сили и средства, време, обекти за въздействия или други сведения, които да способстват за ефективни решения. Тези заплахи пораждат нова сфера за използване на разузнавателен ресурс, което изисква конкретни сили и средства за добив и предоставяне на информация,

свързана със защитата на държавните органи и гражданите. Не без значение за сигурността на страната е поддържането на спокойствие и сигурност. Те се нарушават най-често от формите на бандитизъм, злоупотреба с финансовите средства или други изяви на организирана престъпност. Има моменти в историята на някои страни, когато такива заплахи са надскачали вредата от външни заплахи за сигурността. Освен това не е без значение превантината дейност по осигуряване на безопасност и защита от катастрофи, аварии, породени от икономиката или бедствия свързани с природата. Без информация не е възможна своевременна реакция или каквото и да било ефективно решение или противодействие.

За съвременното разузнаване е характерно възлагането на широк спектър от функции, прилагани постоянно или в зависимост от други планове в многостранни области. Придобиването на широки функционални способности дава възможност за поддръжка не само на чисто военния фактор. В много случаи наглед невоенни фактори спомагат да се вземе по-правилно решение. Такива може да бъдат: *социални промени предизвикани от медицински или епидемиологични фактори; начина снабдяване с храни или горива; промени на терена* в определен географски район или театър на военна операция, което разширява спектъра от сфери за водене на разузнаване [42].

Създаването на система за разузнаване не бива да е само според волята на определена личност. То би се превърнало в такова, ако не се конкретизират функциите на тази система, като се прегледат ползите, ресурсите и съвременната необходимост. Както и да е създадена една система за добив на информация, следва да се отбележи, че има два основни начини за изпълнение на мисиите – ***пасивен,*** който е свързан с въздействие, което прилага пасивни методи, и ***активен метод***, който е свързан с активна дейност по поддръжка на военните операции. Важен елемент се явява и способността на системата да натрупва, обработва, и предава информация. Тя проявява своите високи способности тогава, когато е пригодена да функционира във всички направления и да прилага както пасивни, така и активни способи за действие. От това следва, че разузнаването не изпълнява само задачи за потребителите извън системата. Необходима е *информация и*

за собствен интерес, особено за защита на ресурсите и източниците на разузнаване и системата за вътрешно командване и управление.

По своя характер на задачите разузнаването в стратегически аспект може да изпълнява няколко вида функции. Те са се наложили както в мирновременния период, така и в хода на войните. Разгледаните по-горе сфери на действия дават основание да се формулират широк кръг от функции на разузнаването. Те се различават по съдържание и степен на реализация, в зависимост от конкретната стратегическа или военнополитическа ситуация. Към основните функции се включват:

- Превантивна (предупредителна) функция, която е свързана с постоянно добиване на изпреварваща информация за зараждащи се или появяващи се заплахи. Включва и своевременни предупреждения за заплахите както за вътрешността, така и извън страната;
- Външно контраразузнаване за осигуряване на защита и сигурност на страната, отделни обекти и собствените източници за информация;
- Разузнавателна поддръжка на военните операции (всестранна разузнавателна поддръжка на въоръжените сили в интерес на отбраната на страната или защита на националния или съюзен суверенитет);
- Съдействие на политиката и дипломацията на страната по предотвратяване на конфликти и кризи;
- Силова дейност във военни операции извън национална територия или в разположението на противостоящите сили (провеждане или разузнавателна поддръжка на специални бойни операции, тайни операции);
- Въздействие върху съзнанието и мисленето на личния състав на противостоящите и осигуряване на информационните операции;
- Поддръжка на националното стопанство и сигурността на икономиката и нфраструктурата;
- Осигуряване на борбата с асиметрични и други заплахи за сигурността;
- Осъществяване на многостранен сбор, обработка и разпространение на разузнавателна информация;
- Поддържане на собствена система за управление на разузнавателните ресурси и защита на източниците и информацията.

Обобщено казано, за реализиране на тези функции системата за национално разузнаване изпълнява няколко основни групи задачи: *събиране и тълкуване на информация от цял свят; агресивни тайни операции в чужбина срещу враговете на страната; защита на държавните тайни от посегателства на чуждо разузнаване* и други субекти [17].

Събирането и тълкуването на информация превръща всяка структура за управление на разузнаването освен в добиващ орган и в структура за подръжка на решения или с управление на разузнавателни процеси в определената област**.** За събирането на информация не са ангажирани само специалните разузнавателни служби. Те нито биха постигнали пълен успех, нито биха осъществили сами цялостната дейност. В много от страните това е държавна политика. По тази причина във всяко национално разузнаване се включват конкретни служби и агенции, които имат отговорност да събират вече придобита информация от другите национални служби и организациия, както и от съюзни такива.

Операциите на територии извън страната са насочени не само срещу външен фактор, но и срещу такива, които са от вътрешен произход, но функционират извън дръжавната граница и формират съответни заплахи. В множество държави такива операции са били насочени и срещу политически опоненти, но това не е същността на разузнаването. Такива операции следва да противодействат предимно на заплахите за сигурността на страната, които се планират или ръководят от вътрешни субекти, но имат тясна връзка и подпомагане от външни изпълнители или поддръжници. Днес, предвид особеностите на геостратегическата обстановка, на преден план излиза съдействието за **превенция на асиметрични заплахи**, от рода на тероризма и такива, свързани с организираната перстъпност. В този аспект се разработват нови и преработват съществуващи планове на основната част от разузнавателните системи на много страни. В някои от страните, засегнати от такива заплахи те са изведени на преден план или са включени като приоритетни заедно с други заплахи [32]. Опитът показа, че са необходими огромни ресурси за добиване на информация. Проблемът се състои в това, че противникът не е на бойното поле. Той е в обществото или в близост до държавните граници. Няма ясен фронт и тил, което елиминира някои от

принципите за водене на разузнаването. Тук е нужна все повече маневреност и гъвкавост, както на ръководните фактори, така и на системата за добив на информация. Появява се жизнена необходимост от нарастване на сътрудничеството между различни страни, които може да не са съюзници, но имат ясно изразени еднакви интереси по сигурността на собствените си народи.

Защитната функция, която е свързана с опазване на държавните тайни не е характерна само за органите по сигурността. В много от случаите факторите за нарушаване на тази сигурност са с външен произход и функционират на друга територия, което поражда необходимостта от комплексно използване на разузнавателния ресурс и в тази насока.

Като обобщение на разгледаните до тук сфери на действия на разузнаването и широкият спектър от функции се налага изводът, че всяка една от тях получава определен приоритет във времето според конкретната военнополитическа обстановка, степента на нарастване на кризи, моментното политическо, икономическо състояние и геостратегическото положение на страната, населението и състоянието на разузнаването, външните политически връзки, военния потенциал, подготовката на страната и армията за война или операции извън войната, които влияят на цялостната и сигурност и др. Тези приоритети се определят от националното държавно ръководство, взаимните решения/договорености в съюзен формат и онези, които непосредствено ръководят конкретните разузнавателни организации. За да има единство следва да се отчитат основните заплахи и единния перспективен анализ в развитието на стратегическата среда, както и състоянието на държавата в тази перспективна среда.

Роля на контраразузнаването в общата система за добиване на разузнавателна информация

Това е основна част от системата за национална сигурност, насочена срещу противостоящо разузнаване [55]. От една страна стоят чуждото разузнаване, чуждите разузнавателни интереси и цели, а от другата страна е разположено контраразузнаването на защитаваната страна, опазването на националните интереси, тайни и национални цели. Това представлява конфликтно взаимодействие между разузнаване и сили за противодействие.

Конфликтното противодействие на политическо и стратегическо ниво в рамките на разузнавателното противоборство между държавите като обект и субект на разузнаване е постоянен интерес. Основно контраразузнаването организира и осъществява дейност по надеждно и адекватно противодействие на разузнавателната активност на чуждо разузнаване и негови представители.

Обикновено усилията на разузнаването и контраразузнаването са насочени към контрола на състоянието и динамиката на основните четири сфери на обществения живот в дадена държава, като се счита, че тяхното познаване дава на противника някакво предимство в решения, а те са [56]:

- икономическата база (икономиката), като фундамент на всяка страна, като се разглеждат в динамика всички основни нейни отрасли;

- възпроизводството на населението (човешки ценности), което включва раждаемост, начин на отглеждане, възпитание, обучение, трудова реализация, пенсионна част и смъртност, разгледани във всичките им величини, професионални направления, медицина и медицинско обслужване, образование, разгледано във всичките му нива и степени, както и цялата инфраструктура, потребна за тези обществени сфери;

- духовно производство и обществено управление (социално управление), като се разглежда състоянието и динамиката на всички жанрове на културата, направления в науката, научно-техническия напредък и всички равнища на управление в областта на политиката, икономиката, духовната сфера и от гледна точка на централно, регионално и местно самоуправление;

- система за управление, обхващаща различните сегменти на обществото, като социален механизъм и управление на обществените системи. Освен това, като крайна фаза, управлението на отделната личност, изследвана като самоуправляваща се самостоятелна система;

- обществени комуникации, в т.ч. всевъзможните канали на общуване между отделните системи, слоеве и социални групи и отделните индивиди (език, електронни медии, интернет).

В основата на решенията за противодействие стоят разузнавателните заплахи за националната сигурност, които може да бъдат от външен и

вътрешен характер. Видове заплахи се проявяват под различна форма и интезитет като [13,55,74]: *постоянни и временни; краткосрочни, средно и дългосрочни; военни и икономически; етносоциални; политически; културни; минимални и максимални; структурни и функционални; физически и социални; непосредствени и потенциални.*

Всяка от тези заплахи има свое измерение, равнища на проявление, параметри и индикатори. Всяка система в обществото съществува в среда на конфликтност поради проява на различни интереси. Тази конфликтност поражда и стремежът да се отстрани противостоящия и да се реализират своите цели. В съвременното глобално общество личните, колективни, корпоративни интереси от различно естество прехвърлят границите както на страната, така и на всеки съюз. Размива се понякога националната със съюзна отговорност.

Глобалните интереси понякога надхвърлят отговорността към националните интереси, което не е в съответствие с плановете на страната и с нейния просперитет. Това поражда и намесата на различни външни фактори във вътрешните проблеми на страната, а от своя страна и необходимостта от противодействие на несанкционирана дейност. По същество навлизането във вътрешните интереси не е винаги противозаконно и може да бъде в услуга на развитието на страната. Проблемите за сигурността се пораждат тогава, когато надделее “чуждото” над “различното”. Чуждият интерес не съвпада винаги с националния и в негова услуга може да се намесват разузнавателни елементи, което поражда необходимостта от наблюдение за спазване на истинността на “различния” интерес. Понякога, в резултат на непредвидени събития, особено в условия на икономически кризи, “различията” може да доведат до “отчуждаване’, което е обективно обусловено от гледна точка на защита на собствени индивидуални интереси. Те може да надделеят над националните и тук да започне или да се осъществи скрито навлизане в националната сфера или загуба на суверенитет.

Независимо от въведеното в която и да е страна състояние на готовност, всяка от тях има своето право да защитава своите ценности и интереси и в стратегически мащаб това не е свързано с конкретна

обстановка или инцидент. То следва да е постоянен процес. В оперативен и тактически аспект контраразузнаването като част от противодействието на противостоящото разузнаване засилва или отслабва напрежението на своите сили в зависимост от конкретната ситуация и степента на активност на противостоящите сили или от формата на очаквания реск. Тук следва да се има предвид, че това е вид бойна дейност, за която са необходи и съответни бойни, информационни, технологични и други способности.

От гледна точка на изконните интереси на всяка страна в разузнаването няма приятели или врагове – има защита на националния суверенитет и ако се приема такова тълкуване за правилно, то това се отнася и за контраразузнаването на национално равнище.

1.1.2. Видове разузнаване.

Класификацията на разузнаването се осъществява по различни признаци, които произлизат от характера на информацията и сферата за действие, мащаба за организиране и способите за добиване, средствата, нивото на управление на въоръжените сили, вида на институцията, която ръководи или провежда провеждане разузнавателната дейност, както и правния статут на съответните служби за добиване на разузнавателна информация.

В общественото мнения са се наложили два основни вида разузнаване разделени от характера на информацията и сферата им за действие – политическо (гражданско) и военно [3]. Според начините и способите за добиване на информация (начините за използване на разузнавателен ресурс) разузнаването се подразделя на разузнаване с хора (агентурно) и разузнаване с технически средства (техническо).

Агентурното разузнаване (разузнаване с човешки ресурси) има различни аспекти, в зависимост от ситуацията, при която се провежда, вида на конфликта, състава на войските или нивото на ръководство или управление. На територията на чужда страна обикновено се води от подготвени разузнавачи (резиденти), използващи агентурни сътрудници, които може също да вербуват съответни агенти или да използват подходящи източници [1]. Във военни операции такова разузнаване се води от полеви агентурни групи, от HUMINT тимове или от подготвени групи за специални

операции. В основата на агентурното разузнаване стоят не самите агенти (сътрудници), техните ръководители (резиденти), които са предимно щатни служители в разузнаването.

Техническото разузнаване се основава на подготовката и използването на техническите характеристики на средства за наблюдение в различен спектър (радиоелектронен, оптически, радиолокационен, топловизионен, телевизионен), които се поставят на различни платформи на земя, във въздуха, на море или в космоса [7].

Но направената само по този класификация не покрива цялото съдържание на разузнаването и не дава представа за неговите способности.

Разузнаването извън военната сфера има по-широк спектър от задачи, породени от различния характер на информацията. Това класифицира разузнаването като политическо, икономическо, научно-техническо, социокултурно. В последните години като отделна сфера се развива разузнаването срещу организирана национална и международна престъпност (Разузнаване в полза на сигурността) или тероризма.

Политическото разузнаване включва широк кръг от разузнавателни задачи, които са свързани с добиване на информация за всички възможни политически фактори в дадена страна (страни). Това са въпроси свързани с бъдещата и текуща външна и вътрешна политика. С предимство се добива информация за външната политика, начините за осъществяване на дипломацията, контакти и външни връзки, подкрепа, участие в съюзи и в други правителствени и неправителствени организации и движения. Във вътрешнополитически план се добива информация за структурирането на вътрешнополитическия климат, което включва политически партии, движения, групи, организации от формален или неформален характер, лидери, проблемите за финансиране и поддръжка на всеки политически субект, програми, отношение на населението към официалната политика или към цялостния политически живот на страната, резултати от социологически проучвания, отношения към медиите и степента на техния контрол, външна поддръжка от такъв характер и пр. [22].

В сферата на ***социокултурната среда*** се събира информация за социалния статус на населението, културната и духовната област,

етническия състав, взаимоотношенията между етноси и религии и между поколенията, отношение към армията, отбраната и сигурността, към съюзници и други страни, морален облик, законодателно-правна уредба, ценностна система, мотивация, исторически корени и ценности, културно-историческо наследство, а също и връзките по всяко едно от тези направления с разузнаващата държава [76,80].

Икономическото разузнаване изучава или добива сведения за основните икономически фактори включващи: общото икономическо състояние; характера на енергетиката; технологични възможности; селското стопанство; финансовата система; възможностите на националния бюджет; фискалната политика; финансова система, вътрешният или външният дълг; системата на аквизиция, особено във военната сфера; доходите на населението; туризма и наличието на чуждестранни или международни икономически субекти и обекти в зоната на операцията; наличието на свободни зони; транспортните или енергийно преносими системи или коридори; наличието или не на собствена военна промишленост и нейните елементи; природните ресурси от различен характер и начините на тяхното реализиране или усвояване; заетостта на населението и състоянието на техническите науки и връзките със съвременните технологии и науки; научните и технологическите изследвания; състоянието на видовете транспорти, техническият парк и подготовката на икономиката да функционира във военновременни условия.

Държавното икономическо разузнаване се допълва от корпоративно такова, което е известно като промишлен шпионаж, който се осъществява между различни промишлени монополи или отделни конкурентни фирми. По тези проблеми има честа симбиоза с икономическото разузнаване на странаат, при което, в резултат на намесата на държавата в услуга на икономиката се добива информация и за частни интереси. Така, че икономическото разузнаване може да се приеме като обобщаващ термин, включващо и ***научно-техническото***, което е обвързано и с военното разузнаване. То събира информация за: научно и технологичното развитие на дадена страна и отделни фирми; техните научноизследователски и конструкторски разработки; научни открития; внедрени нови технологии;

започнали нови производства; опитни образци на оборудване и изделия; нови оръжейни или други военни системи; производства на нови предмети, екипировка и др. В повечето страни същността на такъв вид разузнаване е да се снабди родната икономика с изделия или технологии, както и с перспективни идеи или разработки.

В някои класификации присъства и т.н. ***оперативно разузнаване.***

Във военен аспект такъв вид разузнаване се води в интерес на операциите или кампаниите, което има чисто военно измерение. В други случаи то се идентифицира с *елемент от защитната система на държавата*, който се занимава с противодействие и то предимно срещу противниковото разузнаване, което по същество е елемент на контраразузнаването [2]. Но ***оперативното разузнаване*** в този смисъл е насочено основно за добиване на информация за разузнавателните и контраразузнавателните служби на разузнаваната страна. Тази информация е в интерес на контраразузнавателните служби на собствената държава. Основните задачи включват разкриване на структурите, задачите, способностите, мащаба на използването на чуждите щатни разузнавателни служби. Освен това се разкриват и наблюдават резиденти или резидентски мрежи, вербувани агенти или личности от различните сфери на държавата, техните методи за действие, организации и контакти. В множество случаи ерозиращо действие в дадена страна не оказват само разузнавателните служби. Има редица интереси, които са с външен произход и за оказване на влияние върху вътрешни субекти се привличат и други субекти, които са на политическа, религиозна, икономическа или идеологическа основа. Такива може да се подпомагат и от терористични и други престъпни организации.

Разузнаването за международна престъпност (в интерес на вътрешната сигурност), включително и тероризъм има съществен дял в общата система за сигурност на страната [33,59,52]. В редица случаи тези задачи са приоритетни както в национален, така и в международен мащаб. Това е в услуга на противопоставянето на международния тероризъм, организиран бандитизъм, пренос и разпространение на оръжия за масово унищожаване или вредни и опасни вещества и субстанции, противодействието на наркотрафика, пране или трансфер на мръсни пари и

черна търговия с ценни метали, с произведения на изкуството или исторически и археологически предмети, трафик на хора, злоупотреба с превоз на бежанци или репатрианти, както и трансфер на човешки органи и търговия с хора, включително и деца.

Военното разузнаване има своя специфична сфера, начин на ръководство и управление, използва особени способи за добиване на информация и нейното разпространение. Това е разузнаване в услуга на войната или на конкретни операции или кампании. То съсредоточава усилията си предимно срещу конкретизиран (разпознат) противник или прогнозно определен такъв. Обектите за разузнаване представляват предимно въоръжени сили, техния състав, способности, начин на комплектоване, подготовка, схващания за използване във военни или други операции, оперативни или мобилизационни планове, развръщане и местоположение на войски и отделни обекти в зоната на бойните операции и взаимовръзката им с географските фактори и оперативното оборудване, връзката с други елементи на средата, като политически, икономически, социални, информационни, социокултурни и правни [49]. Освен това е важна връзката на национални със съюзни или коалиционни военни сили, прилагането на постиженията на военната наука и новите военни технологии, оръжейни системи и способи за поразяване.

В зависимост от позициите от които се води разузнаването може да се раздели на ***открито (легално) и нелегално***.

Легалното разузнаване е форма на открито присъствие в чуждестранна държава или в зона на операцията, т. е. като официално, съобразено с международни норми. По принцип се провежда от легализирани лица, намиращи се на територията на друга страна. Те могат да изпълняват задачи и под прикритие в състава на държавни или частни институции. Такива лица се преместват от една страна в друга, сменяйки своя имидж или самоличност. Това дава възможност да се добива информация от *официални позиции*.

Нелегалното разузнаване се води със спазване на всички мерки и способи за конспиративност, като в основата стои сигурността на разузнавателния елемент или източника на информация [71]. Затова

разузнавачите сменят своята самоличност като име и произход, както и принадлежност към определена държава.

В зависимост от нивото или характера на институцията, която ръководи разузнаването то може да се класифицира като *национално (централизирано), ведомствено, държавно и фирмено.* Всяко от тях изпълнява задачи в конкретна сфера, определена от прекия ръководител [3]. Основната национална разузнавателна институция се явява централната (национална) разузнавателна служба. Тя се ръководи в съответствие с националните закони от избрана държавна централна институция, която упражнява политическа власт в държавата – президент или изпълнителната власт.

Всяка по-голяма или по-малка страна, в зависимост от нейните концепции, стратегии за сигурност или способности поддържа *ведомствени разузнавателни организации*, които гравитират предимно към силовите министерства или към основните икономически ведомства. По-известни са такива към министерството на отбраната, министерството на икономиката, на финансите, министерството на сигурността (вътрешните работи), към правителството (департамент).

Фирмените (частни) разузнавателни организации се изграждат по корпоративен принцип и обслужват частни бизнес интереси. Много често тези служби съставляват единна организация с останалите служби за корпоративна сигурност, което по принцип не е официално.

В редица страни съществуват частни военни или подобни компании за сигурност. Всяка от тях държи да има собствен инструментариум за добиване на информация. Обикновено се създават от бивши военни или други лица, занимавали се с подобни проблеми. Една от най-известните е американската MPRI.

По-разширени са частните компании за сигурност. Счита се, че те повече се занимават със защита на своите хора или други обекти, отколкото с военни въпроси в даден конфликт. На практика обаче много често съчетават военна експертиза с експертиза по сигурността, тъй като и двата вида експертизи изглеждат еднакво важни и необходими в определен район.

Това води до размиване на границите между частни военни компании и компании за национална сигурност.

Развитието на света е довело до разширяване на сферата на дейност на разузнаването. В много страни има преплитане на държавни, ведомствени и корпоративни интереси и се осъществява единно ръководство на информацията. Различен е и правният институт на множеството разузнавателни служби, което довежда до различен начин за съществуване – *легално, полулегално или нелегално*.

Легалното съществуване на службите е легитимно и в национален и в международен мащаб, тъй като се основава на националното законодателство, при спазване на всички международни норми [3]. Всяка държава има право по международните норми за превантивна дейност, особено отнасяща се до преодоляване на разногласия със съседни или други държави, за предотвратяване на кризи или конфликти. Това е свързано и колективна превенция, която изисква създаването на условия за колективна защита на съюзни страни.

Всяка държава поддържа на свой бюджет и ръководство определени държавни служби, занимаващи се с разузнаване. Такива служби са известни и като "служби за сигурност" или "тайни служби". Самата същност на легалните разузнавателни служби се състои в събиране и анализ на информация. От своя страна това изисква висока степен на дискретност, с цел запазване сигурността на източниците на информация. В множество държави, а не е застрахована която и да е, може да се злоупотреби с информация и с прекалената секретност във вътрешнополитически аспект. Такива служби или някои от тях може да се превърнат в заплаха за самата вътрешна сигурност, за която имат и отговорност. Затова е необходим ясен законов парламентарен или друг демократичен граждански контрол, спазвайки основното изискване за централизиран контрол и управление на разузнаването.

Полулегалното съществуване на разузнавателни организации се създават под формата за осъществяване на сигурност на собствения бизнес, но такива служби извършват и активни действия за получаване на информация, както в личен план (като детективски бюра), така и за целите

на фирмите. Някои организации съществуват и като международни, под формата на любителски организации, клубове и др., които събират и продават сведения или информация.

Такива играчи в сферата на сигурността, които се създават по частен път може до известна степен да повишат способностите на държавата във военната сфера, свързана със сигурността, но в дългосрочен план някои правителства може да припознаят опората във военната сила като средство за разрешаване на (вътрешни) конфликти. Някои от частните организации често наемат и чуждестранни служители *(наемници)*. Това усложнява контрола на държавата над тези организации. Те може в даден случай да бъдат като подставени лица при търговията с оръжие или други военни системи, забранени със закон.

Нелегалното присъствие на разузнавателни организации се реализира от различни престъпни групировки, които надхвърлят своите пълномощия и по същество тяхната дейност е несанкционирана в национален мащаб. Те не се съобразяват и с международни норми или правила на войната. В повечето случаи се използват наемници или инструктори.

Използват много от способите за добиване на информация, включително и с прекрачване прага на етичността в разузнаването.

В съвременните демокрации такива организации следва да се поставят под особен контрол, като се държи на конституционната отговорност на държавата да се разпорежда със сектора за сигурност и да осъществява своя контрол върху него, както е описано и по-горе.

Военното разузнаване, като едно от най-старите и най-широко разпространени видове разузнаване има собствена класификация, тъй като то покрива широк спектър от функции и задачи.

В зависимост от мащаба на решаваните задачи разузнаването в повечето съвременни армии се подразделя на ***стратегическо, оперативно и тактическо*** (Фиг. 1.1).

Стратегическото разузнаване (STRINT) се осъществява и в мирно и във военно време. То се води в интерес на осигуряването на отбраната на страната, стратегическото планиране и използване на въоръжените сили,

при отразяване на агресия и във видовете стратегически операции и войната като цяло. В мирно време, в Р България, то се ръководи от министъра на отбраната, а в рамките на армията – от началника на отбраната. Според Конституцията и Закона за отбраната и ВС, във военно време то се планира и ръководи от Върховното главно командване (ВГК), като основен отговорник е Главнокомандващият (Началникът на отбраната). Основен изпълнител и планиращ орган се явява Служба "Военна информация" към МО и се осъществява в съответствие с решението (концепцията) на началника на отбраната (Главнокомандващия на ВС) за изпълнение на стратегическите цели на операциите и се осъщестяява във взаимодействие с останалите разузнавателни служби.

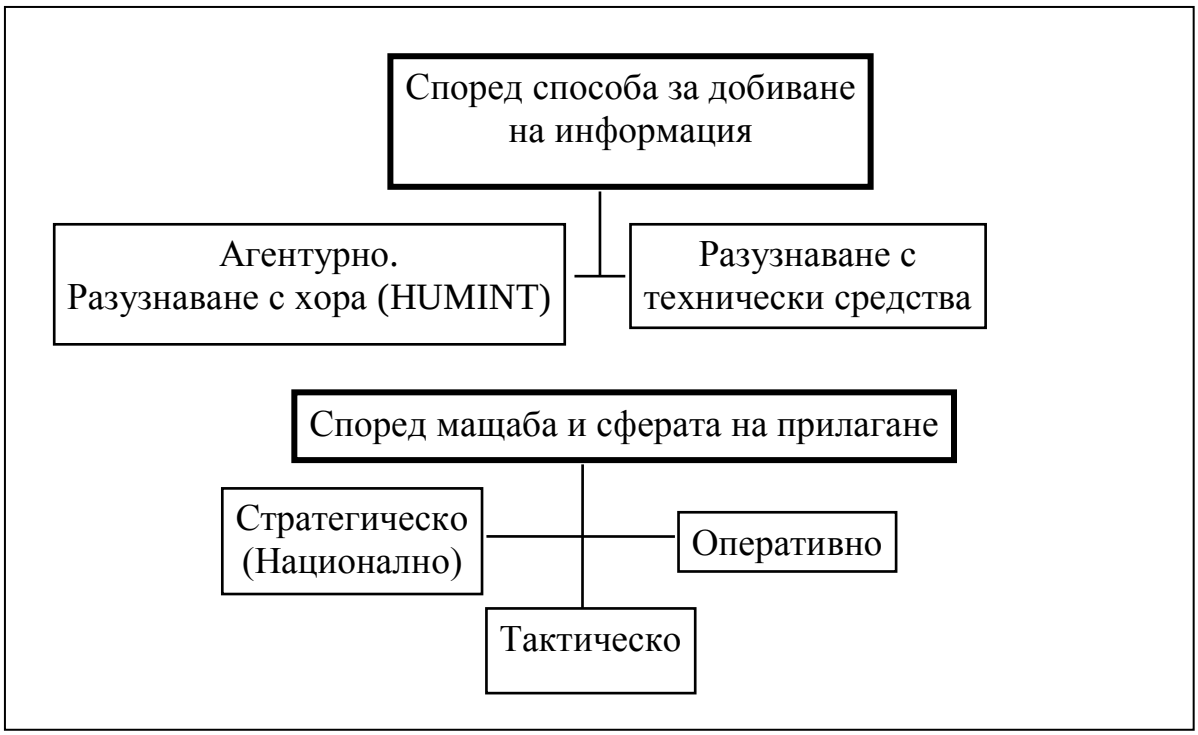

Фиг. 1.1. Класификация на разузнаването според мащабите и начините за използване на ресурсите

Стратегическото разузнаване осигурява разузнавателна информация в интерес на отбраната и националната сигурност предимно в политически, военнополитически, военнотехнически и икономически аспекти [21].

Добива стратегическа информация за целите на решенията за водене на война, за провеждане на стратегически операции и за основните групировки от ВС на потенциален или прогнозен противник.

Оперативното разузнаване осигурява разузнавателна информация за подготовката и воденето на кампаниите и операциите. Планира се от органите за управление на разузнаването в оперативния щаб в съответствие с решението на командващия и съответните щабове [18,19]. Основни задачи на оперативното разузнаване се явяват разкриването на намеренията и замисъла на противостоящите сили, началото на неговата непосредствена подготовка за агресия (инвазия) и предупреждаване за внезапно нападение на страната; разкриване на бойния състав, положението, групировките, състоянието и възможностите на въоръжените сили (войски, сили) на противника, системата за управление на войските (силите) и оръжията; разкриване на обектите (целите) за поразяване и определяне на местоположението (координатите) им в зоната на операцията; определяне на степента на осведоменост на противника за собствените войски (сили); разкриване на оперативното оборудване на ТВД (или театъра на операцията), промените в местността и системите за заграждения; установяване на степента на проходимост на местността, състоянието на комуникациите, характера на водните прегради, границите и размерите на разрушените райони, пожарите, зоните за заразяване, възможните направления за тяхното преодоляване и обхождане; разкриване на новите средства и способи за водене на бойните действия; установяване мероприятията на противника по осигуряване действията на войските (силите), а също и определяне на морално-бойното състояние на войските и местното население на противника и икономическото състояние на районите на операциите (бойните действия).

Тактическото разузнаване осигурява разузнавателна информация за подготовката и воденето на бойните действия от оперативно-тактическите и тактическите съединения и части. Организира се от органите (офицерите) за управление на разузнаването в тактическите щабове, в съответствие с решението на командирите и се води от разузнавателните органи в състава на маневрените съединения, както и от частите на родовете войски.

Военното разузнаване се дели и по други признаци:

а) *Според начините на зпълнение на задачите* - на разузнаване с хора (HUMINT) и разузнаване с технически средства.

Разузнаването с хора представлява целенасочена разузнавателна дейност, в която човешкия фактор в бойна операция има определяща роля, а разузнаването с технически средства е преднамерена разузнавателна дейност, извършвана изцяло с технически средства, в която човешкият фактор отсъства или изпълнява обслужващи или други помощни функции. Във военното разузнаване такова деление е условно.

Не съществува никога само техническо и никога само човешко разузнаване. Класификацията се основа на това, кога едното от средствата доминира или е водещ фактор като източник на разузнавателни сведения.

б) *По сфера на действие* разузнаването се дели на земно, въздушно, морско и космическо;

в) *По характер на решаваните задачи и предназначение* - на агентурно, специално, електонно (радио, радиотехническо), войсково, артилерийско, инженерно, ядрено, химическо и биологическо; геопространствено, топогеозическо, хидрографско, логостично, метеорологическо и техническо);

г) *По вида на използваните технически средства за разузнаване* на радиоелектронно (SIGINT) (радио, радиотехническо, радиолокационно); оптикоелектронно (IMINT) (телевизионно, топловизионно, лазерно); оптическо (визуално и фотографско); инструментално (MASINT), чрез средства за звуково, звукометрично, хидроакустично, сеизмоакустично, магнитометрично разузнаване, които регистрират данни или предават на средства за изобразяване на информацията (IMINT) и други (фиг. 1.2).

Освен това може да се води за наблюдение на комуникациите на противника (COMINT).

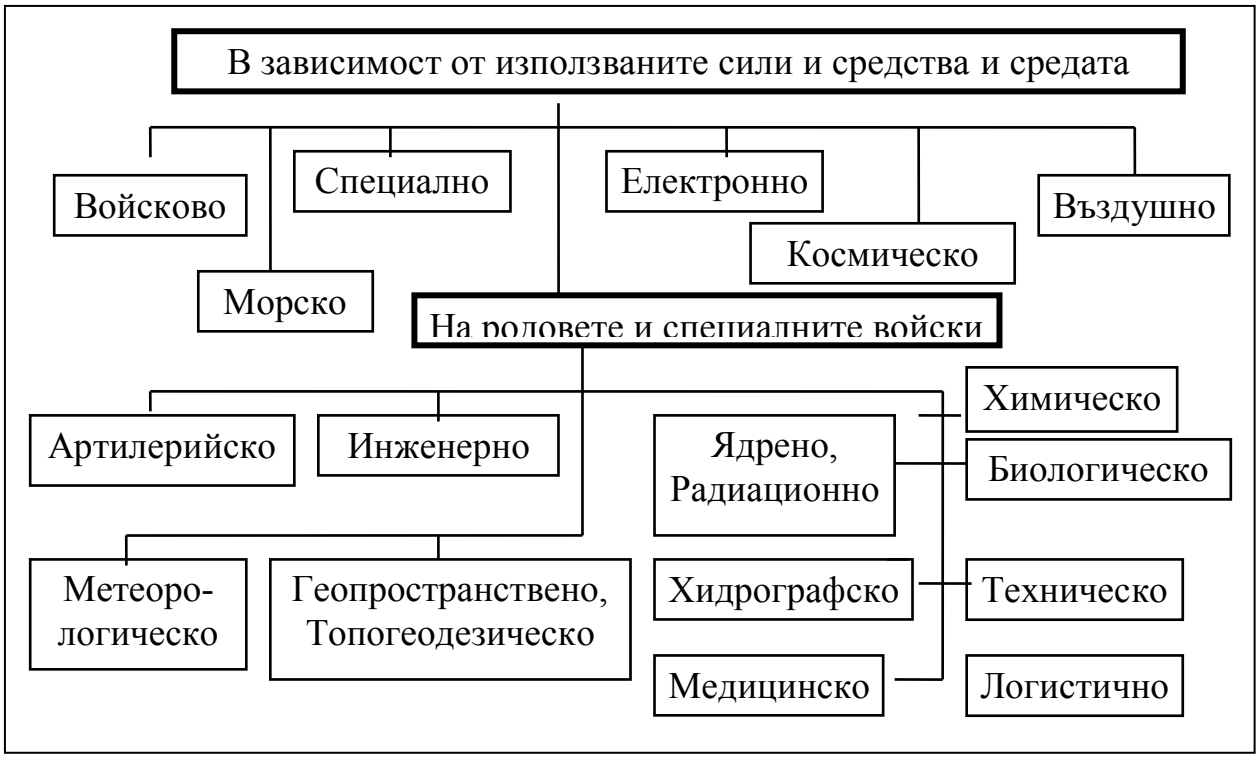

Фиг. 1.2. Класификация на разузнаването според характера на изпълняваните задачи

Специалното разузнаване се организира и води предимно в състава на сили за специални операции, които са отделен компонент в рамките на съвместни сили или са включени в състава на отделните видове въоръжени сили (компоненти на видовете ВС) [25]. То изпълнява задачи с важно оперативно-стратегическо значение. На него се определят приоритетни обекти за разузнаване и такива, които се класифицират от съответния командващ като критични за съответната обстановка, притежават висока стойност, намират се на голямо отдалечение от собствените сили, в среда с висок степен на риск, изискващи самостоятелност в действията на разузнавателните органи и специфични средства за влизане в района и сближаване с обектите [78].

Войсковото (близко) или още наречено полево разузнаване се планира и осъществява в рамките на оперативно-тактическите и тактическите формирования (армейски корпус, дивизия, бригада, полк, батальон) и осигурява разузнавателна информация в района на бойното поле в близката (тактическа) зона, което го прави приоритетно за маневрените съединения, части и подразделения. Води се предимно с щатни,

преднамерено структурирани и подготвени разузнавателни формирования, които формират съответстващи на средата, ситуацията, способа за водене на разузнаване и обекта разузнавателни органи. Може да се изпълняват съпътстващи задачи или да се усилва разузнаването от други формирования от сухопътни войски, предимно в близката зона, пред фронта или в прилежащата зона за действие на собствените сили. Те имат в повечето случаи пряк или тактически контакт с формированията, за които добиват разузнавателна информация.

Предназначено е да добива информация за положението, състава, принадлежността, бойните възможности и характера на действията на противостоящите сили, за особеностите на местността и степента им на влияние върху собствените и противникови войски, както и да въздейства с определени сили върху важни обекти на противника. Използват се различни средства и способи за разузнаване, както разузнавателни групи, така и разнообразни технически средства за наблюдение и подслушване.

Сигналнто разузнаване се явява най-разпространеният вид разузнаване с използване на технически средства. Планира се и изпълнява задачи за осигуряване на съвместни или самостоятелни операции от видовете въоръжени сили. Води наблюдение с електронни средства на източници на разузнавателна информация, излъчващи различни диапазони на електромагнитния спектър. Добива се информация чрез прехващане на електронни излъчвания (Електронно разузанване - ELINT) и чрез наблюдение и прехват на средства за комуникация на противника в електромагнитния спектър (Комуникационно разузнаване - COMINT). Тези средства изпълняват задачи в тясно взаимодействие със средствата за електронно заглушаване на противниковите радиоелектронни средства.

В зависимост от средата разузнаването се води по суша, от въздуха и на море. Разузнаването по суша се организира и води със сили и средства, разположени и действащи на земя или на малки водни басейни (реки, езера, язовири и др.), вписващи се в зоната на бойните действия (зоната на операцията). Разузнаването от въздуха се организира и води със сили и средства, разположени и действащи във въздуха. Разузнаването на море се

организира и води със сили и средства, разположени или действащи на море, по бреговата ивица или под вода.

Космическото разузнаване се осъществява предимно на стратегическо ниво. Добива разузнавателна информация за обстановката в различни райони от земната, морската повърхност и атмосферата, при всякакви метеорологични и климатични условия, с голяма точност и в реален мащаб на времето. То формира най-точна и пълна картина на оперативната, а в някои случаи и на стратегическата обстановка в даден географски регион или театър на операцията (ТО). Това е основният вид разузнаване за добиване на геопространствена информация. В съвременните противоракетни и космически системи играе роля на ранно предупреждение за ракетно или въздушно нападение и за насочване на противоракетните системи.

Въздушното разузнаване се осъществява във видовете въоръжени сили и добива информация посредством наблюдение с пилотирани платформи и безпилотни летателни системи [75]. То осигурява своевременна и точна информация за измененията на обстановката на бойното поле, както в близката, така и в далечната зона, позволяваща бързо да се направи обективна оценка и да се вземе отговарящо решение. Може да създава точна и ясна картина на земната повърхност в реално време и да насочва оръжията за нападение, както и да използва оръжие при необходимост.

Морското разузнаване се организира във ВМС и се води с бойни и спомагателни кораби и катери на флота, както и от граждански плавателни средства. То осигурява своевременна информация за състоянието и измененията в надводната и подводна обстановка в териториалното море, прилежащата зона и открито море, трафика по основните фарватерни канали и планираните курсове [19].

Това разузнаване дава възможност за анализ на морската мощ на противостоящите, като изучава и добива сведения за:

- способности за контрол на корабоплаването в собствените води и в прилежащото морско пространство;

- водене на бойни действия в морските пространства (борба с надводен, въздушен и подводен противник);
- противодействие или неутрализиране на асиметрични заплахи на море и в бреговата морска инфраструктура;
- изграждане и поддържане на ясна картина на морската обстановка;
- способност за разсредоточаване на мирновременните сили на резервни бази и пунктове;
- устойчива национална система за командване и управление;
- оперативно съвместима с другите видове системи за C4ISR (Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance);
- ескортиране на търговски и военни кораби;
- провеждане на операции по търсене и спасяване на море;
- осъществяване на взаимодействие в морските пространства с други държавни ведомства, неправителствени организации и партньори от частния сектор;
- наличие и способностите на система за евакуация на цивилни граждани от застрашени обекти на море или по бреговата линия;
- оказване помощ на населението при бедствия и аварии;
- способности за постановка на мини, провеждане на противоминни операции;
- провеждане на специални операции на вода и под вода;
- водене на електронна война;
- наличие на система за защита от средства за масово унищожаване;
- противовъздушна отбрана на море и по крайбрежието;
- наличие и способности за наблюдение от въздуха, свързване във високоточни системи за разузнаване и поразяване.;
- възможностите на собствената логистика и др.

Разузнаването на родовете и специални войски се планира и води от специализираните щатни или допълнително назначени подразделения. Подразделя се по принадлежност към определен род войска, в зависимост от средствата и способите за разузнаване. Дели са на: артилерийско; инженерно; ядрено, химическо, биологическо и екологическо; гео-

пространствено; топографско; акустично; хидроакустично; хидрографско; хидрометео-рологическо; логистично; техническо; медицинско и други.

Добиващи разузнавателни служби и органи са всички организации, структури, формирования и разузнавачи, които изпълняват конкретните задачи по разузнаване на съответните източници и добиване на информация.

За условията на Р България, според своята подчиненост, структурите и органите на военното разузнаване биват:

- структури и органи на военно-политическо разузнаване – Служба "Военна информация" към Министерство на отбраната;
- структури и органи за разузнаване на видовете въоръжени сили и родовете войски в армията, съответно в състава на щабовете на стратегическо, оперативно и тактическо ниво.

В зависимост от средата на функциониране добиващите разузнавателните звена и органи се разделят на:

- **централни** - намират се в рамките на разузнавателната организация (структура);
- **териториални** – тези, които действат на територията на собствената страна;
- **задгранични** - функционират на територията на чужди държави.

Освен това, в зависимост от обстановката разузнавателните структури и органи могат да бъдат с постоянен и променлив състав. Постоянният състав включва щатния им състав за мирно време, а при възникване на криза, въоръжен конфликт или друга ситуация, при необходимост за определен период от време, или за изпълнение на конкретни задачи, се привличат специалисти по разузнаване от други структури и ведомства, които усилват съответните добиващи органи.

Изпълнителните органи са агентурно-разузнавателни групи, групи за специално разузнаване, тактически разузнавателни групи (отряди), тимове, дозори, патрули, наблюдателни постове с различно предназначение, средства за земно, въздушно, морско оптическо, радиолокационно, радиотехническо, хидрографско, наблюдение и подслушване, за електронен прехват и пеленгация, за звукометрично разузнаване, за разузнаване на въздушен противник, средства за наблюдение от типа АУАКС и др.

1. 2. Съдържание на разузнавателната дейност

1.2.1. Способи (методи) за добиване на разузнавателна информация.

Способите (методите, начините) за добиване на разузнавателна информация се прилагат за добиване (събиране) на информация, аналитична дейност и провеждане на тайни (секретни) операции.

Сред способите за добиване на информация от служителите (органите) на външното разузнаване се включват наблюдението, подслушването, секретният оглед, събиране на информация "на тъмно", разузнавателен експеримент, наблюдение и изучаване на документи или други открити източници.

Наблюдението представлява извличане на информация посредством пряк контакт с обекта (източника на информация) или използване на средства за усилване на зрението на разузнавача. То се извършва както от разузнавачи или агенти, така и с използване на технически средства на земя, от въздуха, космоса, на море или в електронния спектър.

Подслушването позволява да се регистрират разговори и технически шумове посредством човешкия слух. Може да се прилагат различни записващи устройства прехващащи човешкия говор или технически характерни шумове, които може да се анализират в последствие.

Секретният оглед представлява сближаване (издирване) с предполагаем носител на информация, било на технически, хартиен или електронен носител, както и физически обект, който представлява интерес за разузнаващата страна [3]. Целта е чрез пряк оглед и изучаване да се открие местонахождение, принадлежност и характера на информацията (съдържание на обекта). Може да се извършва оглед и на открити места, където е проведена някаква дейност или техническо изпитание (научни изследвания или опити). Запаметяването може да се извърши с различни технически средства (при възможност) или пряко от разузнавача, който документира писмено своите наблюдение незабавно или тогава, когато това е възможно.

Провеждане на разузнавателна беседа (открито разпитване със съгласие) е способ, при който се използва човек, който е готов да съобщи съзнателно информация или се е съгласил да бъде в услуга на събиращия

информация. Разузнавачът (агентът) използват своето официално прикритие или използва доверието на източника към него. В хода на беседата не се издават намеренията на разпитващия или неговата принадлежност.

Събиране на информация "на тъмно" е вид разговор, при който разпитваният е готов да разговаря по определени въпроси и в хода на разговора се подвежда да сподели конкретна информация, която му е известна. Стремежът на разузнаващия е да подведе събеседника да споделя всичко откровено, като се стреми да създаде дружелюбност, доверие и намаляване на самоконтрола на източника, като запазва самообладание за получените сведения, независимо от какъв характер са. Агентът не издава интереса си към провеждания разговор.

Разузнавателният експеримент е способ, при който се създава изкуствена среда сред изучаваната държава или в определена сфера, към която има интерес разузнаващата държава. Това може да бъде в политиката, в медийната среда, в системата за ПВО или системата за ранно наблюдение, охрана или защита. Целта е да се види и регистрира реакцията, мерките за противодействие, участващите сили в противодействието, техния характер и способи за действие, както и начина им за управление. При това експериментът се провежда минимум на два етапа, като не се включва предварителното изучаване на средата. Първият етап включва задействане на обекта или система, която е в интереса на разузнаването. Вторият етап включва наблюдение за реакцията и силите. Това може да бъде под формата на въздушна или морска провокация, провокация по държавна граница или в системите за техническо наблюдение, или към охраната на обекти с важно значение.

Наблюдение и изучаване на открити източници за информация е много разпространен и един от най-старите методи за изучаване на други държави. Характерното за него е, че може да се добие голямо количество информация от различен характер, но изисква и много ресурс и време. Обект за наблюдение и изучаване са всички видове медии, конференции, дискусии, семинари, творчески срещи, печатни издания от всякакъв вид, библиотеки, фондове, архиви, официална кореспонденция и документация, носещи политически, икономически, научно-технически, социологически,

правен или военен характер. Такава информация следва да се добива непрекъснато и да се натрупва в съответните масиви, като се използва в общата система за обработка на информацията.

Използват се и различни *методи за аналитична дейност*. Това са многобройни методи като обобщение, анализ и синтез, индукция и дедукция, аналогия, практически експеримент, моделиране на действия, абстракция, сравняване с исторически опит и др. Използват се и *методи на информационната мозайка (ребуса), анализ на анализите, метода на ситуационния анализ (казуси), мозъчна атака, "Делфи", контент анализ, анкета на експерти* и др. при изготвянето на прогнози се използва сравнително-историческия метод, т.н. анализ на изискванията (принципите), статистическо изследване, изследвания на миналия опит или опит от по-рано наблюдавани действия.

В съвременната практика, а това може да се види още в далечната история на човечеството са прилагани различни *методи на тайните операции.* Основен метод е психологическото въздействие или влияние. Това е способ да се влияе на общественото мнение, чрез промяна в нагласите към определени важни за разузнаваната страна събития или решения на официалните власти. Атакуваният обект е властта или начина на управление в дадена област от държавата. Атаката е опосредствана, чрез населението, използвайки различни способи за довеждане на лъжливите послания: чрез медийната среда; разпространение на слухове сред определена част от населението; разпространение на позиви, лъжливи реклами, определени идеи; формална защита на религиозни общности или искания на етнически малцинства.

Тайни операции в съвремието се провеждат и чрез организиране на бунтове, открита съпротива срещу решения на официалните власти или силовите служби, терористична дейност или открити въстания, партизанска въоръжена съпротива, скрити саботажи, диверсии, кражба на технологии или готови изделия.

В съвременни условия към хибридните форми на скрита война в мирновременни условия се добавя ***дезинформацията,*** която е насочвана към дезинформирането на население, отделни лица или организации за

конкретна или предстояща ситуация (обстановка). Целта е да се изкриви мисленето и поведението на заблуждаваните [60]. Всяка страна има различни способности и сили за провеждане на тайни операции. Едни от най-неприемливите са физическа намеса в системата за управление на дадена държава, когато се дискредитират или пряко отстраняват основни личности от управленската сфера в политиката, науката, икономиката или въоръжените сили.

Във военното разузнаване **способите за добиване на информация** се прилагат в зависимост от формите за използване на военните сили, предоставените пълномощия на разузнавателните структури и средствата, с които разполагат войските и силите.

Военното разузнаване на стратегическо ниво може да прилага всички способи и форми на дейност както и националното разузнаване, описано по-горе. В рамките на операции и кампании, когато се използват вече и въоръжени сили има различия във формите за използване на разузнавателния ресурс и за добиване на информация. Основното различие се вижда в степента на прилагане на сила, активността и видимата намеса в средата на противника.

Добиването на информация се осъществява посредством използване на различни източници и сензори както следва:

1. Разузнаване с хора. (HUMINT), включващо стратегическо (оперативно) агентурно разузнаване (STRINT), наблюдение и поиск с агентурно-разузнавателни органи, органи за специално и войсково разузнаване, разпит на бежанци, пленници, дезертьори и местни жители;

2. Посредством изображения, получени с различни технически средства (фотографски, телевизионни, видео, радарни, електронноптически, инфрачервени, термочувствителни и многоспектърни датчици (IMINT), с въздушно-космическо, наземно и морско базиране (Използва понятието *технически средства* (TECHINT).

3. Чрез радио, радиотехнически прехват, пеленгация и позициониране на излъчващи средства за електронна свръзка, радиолокационни и радиотехнически станции (SIGINT).

4. Инструментално разузнаване, чрез наблюдение, измерване и записване (MASINT).

5. Посредством изучаване на открити източници (преса, радио, телевизия, библиотеки, министерство на външните работи, ИНТЕРНЕТ, държавни организации, дружества и агенции, информация и прогноза за времето;

6. Наблюдение и подслушване с технически средства (TECHINT);

7. Контраразузнаване.

8. Чрез активни действия (поиски, засади, налети, рейдове).

9. Посредством поддържането на връзка и съдействие от други източници, като национални разузнавателни служби, стратегическите щабове на съюзни и приятелски страни, заловени, придобити чуждестранни документи и поверителни материали.

В основата на получаването на разузнавателна информация са секретните източници.

Основните способи за добиване (получаване) на разузнавателни сведения от подразделенията и органите за разузнаване са: наблюдение (следене); подслушване; фотографиране; прехват; пеленгация; поиск; палет; засада; разузнаване с бой; рейдове; разпит на пленници, дезертьори и местни жители; изучаване на пленени документи, въоръжение и бойна техника; добиване на разузнавателни сведения от представители на партизански, съпротивителни и други движения, от средства за масово осведомяване и други източници.

Освен тези способи органите за военно разузнаване могат да провеждат и активни директни действия и разузнавателно-диверсионни мероприятия (директни атаки), за унищожаване или изваждане от строя на отделни обекти (цели), които представляват разузнавателен или оперативен интерес.

Наблюдението в бойни операции е най-разпространеният способ за разузнаване на обекти на противника и местността. То се води по всяко едно време на бойните действия, непрекъснато, денем и нощем, в собствено разположение, по линията на съприкосновение и в разположение на противника. Едновременно с това, в хода на бойните действия, чрез

наблюдение се установяват и резултатите от огъня на средствата за огнева поддръжка от земя, от въздуха или на море.

Наблюдението се води лично от командирите от всички степени, от офицерите от щабовете и от специално назначени наблюдатели на наблюдателните и командно-наблюдателните пунктове, от наблюдателни постове (НП), от наблюдателите в бойните редове на подразделенията, от екипажите на бойните машини, въздушни или морски платформи (средства). В подразделенията, изпълняващи разузнавателни задачи наблюдението се води от отделни наблюдатели и наблюдателни постове (пунктове).

Нощем и в условия на ограничена видимост за повишаване на ефективността на наблюдението, се използват прибори за нощно виждане, радиолокационни станции и средства за осветяване на местността.

Дълбочината за водене на наблюдението зависи от характера на местността, метеорологичните условия и използваните оптически и други средства за наблюдение.

Следенето е способ, чрез които за определено време се проследяват действията на противника от отделен разузнавателен орган по предварително набелязани маршрут или в определен район. С този способ се осъществява непрекъснато или периодично поддържане на контакт с даден обект на противника, с цел разкриване или уточняване на неговия състав, характер на действията, направления за преместване и развръщане. Може да се провежда пешком, на бойни машини, от кораби, други плавателни сердства, вертолети, БЛС и с други средства.

Подслушването е способ за разузнаване при определени условия - ношем при ограничена видимост, добра маскировка и др, когато органът за разузнаване се намира в непосредствена близост до разузнавания обект на противника и трябва принудително или преднамерено да скрие своето присъствие за определено време.

В сферата на военното разузнаване се използват и акустични станции за прехват, регистриране и определяне на местоположение на източника излъчващ шумове (звуци) или прехващане на разговори по телефонни канали.

Разузнаването с подслушване е в състояние по звуковите признаци да

откриe противника, да определи неговото местоположение, характера на действията и извършваните от него инженерни работи; да открие и да определи приблизителното местоположение на огневите средства, като картечници, минохвъргачки, артилерия и други демаскиращи се по звука обекти; да открие движението на танкове, бронетранспортьори, САУ и други машини, като приблизително установи направлението за изнасяне и районите, в които се съсредоточават. Обикновено подслушването се съчетава с наблюдението, като двата способа взаимно се допълват.

То може да се осъществява със, или без използуване на технически средства. Подслушването без технически средства се извършва по звукови признаци (по слух) за определяне на местоположението и характера на действие на противника. Използуването на технически средства позволява на органа за разузнаване да разкрива намеренията на противника чрез подслушване на важни разговори на разстояние, както и на телефонни и телеграфни проводни свързочни линии. Подслушването се води от постове за подслушване (наблюдение) или от отделни разузнавачи.

Далечината на възприемане на звуковете от човека е индивидуална и зависи от остротата на неговия слух, освен това зависи от силата на звука, годишното време, частта от денонощието и метеорологичните условия. Най-благоприятните условия за подслушване се създават рано сутрин и нощем.

Разузнаването с подслушване се води от наблюдателите на подразделенията и НП, от подразделенията, водещи разузнаване в тила на противника, както и от специално назначени в батальона постове за подслушване в състав 2 - 3 наблюдателя, които умеят добре да се ориентират в условия на ограничена видимост, имат отличен слух и познават звуковите демаскиращи признаци на противника. Целесъобразно е в състава на поста за подслушване да бъде включен поне един наблюдател, който знае езика на противоположната страна.

Фотографирането също е способ за разузнаване използван от органите за разузнаване. Най-често се прилага от наблюдателните (подслушвателните) постове или отделни наблюдатели (разузнавачи). Чрез този способ се добиват сведения предимно за отделни новопоявили се системи

въоръжение и бойна техника, както н за други стационарни обекти (цели) или отделни иззети документи с военно предназначение.

Поискът се използува за водене на разузнаване при непосредствено съприкосновение с противника. Този способ се заключава в скрито и маскирано подхождане на РГ към предварително набелязан и изучен обект на противника и внезапно нападение на същия, с цел залавяне на пленници, документи, образци въоръжение и бойна техника.

Бойният ред на РГ и реда за действие зависят конкретно от създадената обстановка. Най-често РГ се разделя на наблюдатели, подгрупи за преодоляване на заграждения или препятствия около обекта, огнева поддръжка (осигуряване) и нападение.

Поискът може да се провежда на всякаква местност, по всяко време на годината и денонощието и при различни метеорологични условия. За провеждането му трябва да се избира време и място, които осигуряват внезапност и скритост на действията на РГ.

Обекти за поиск могат да бъдат отделни военнослужещи или малки противникови групи до 2 - 3 души, разчети на огневи средства и бойна техника, слаба охрана на военни обекти. Обикновено се провежда непосредствено преди началото на настъпателни действия.

Поискът може да се провежда за търсене на предварително определен или случаен обект по метода на търсенето в познат или неизучен район.

Налетът е способ за разузнаване, осъществяван предимно от РГ или ССО, които водят разузнаване в разположение на противника. Той се заключава във внезапно и стремително нападение върху предварително набелязан и изучен обект на противника, с цел да се унищожи или извади от строя за определен период от време отделен елемент от разузнавания обект на противника – средства за комуникация, свързочни възли, различни радиоелектронни средства, КЩМ и други важни отделни елементи.

След осъществяване на налета, РГ незабавно се оттегля в предварително набелязан сборен район, където командирът разпитва пленниците (ако са заловени такива), изучава иззети документи или материали и докладва на старшия началник за резултата от налета, след което РГ продължава изпълнението на поставените задачи.

Засадата като способ за разузнаване се заключава в предварително и скрито разполагане на РГ по вероятен път (маршрут) на движение на противника и внезапно нападение, с цел залавяне на пленници, документи, образци въоръжение, бойна техника и снаряжение. Засадите се устройват при всички видове бойни действия, на всякаква местност, по всяко време на денонощието, в различни метеорологични условия, както в разположение на противника, така и в собствено разположение от разузнавателните органи или специално назначено подразделение в състав от отделение до взвод.

Пленниците, документите и образците въоръжение и бойна техника в зависимост от указанията на старшия началник се изпращат в щаба на съединението или остават в групата до излизането й в разположението на собствените войски.

Друг способ за разузнаване е **“разговорът на тъмно”.** Провежда се при добиване на разузнавателни сведения от представители на паравоенни (съпротивителни и др.) движения, от местни жители и се заключава в събирането на разузнавателни данни чрез установяване на контакт и водене на разговор по “случайно” възникнали въпроси от различен характер, като в хода на общуването между другото се задават целенасочени и добре обмислени въпроси за добиване на разузнавателна информация. Разузнавателните органи използуват този способ в крайни случаи, а добитите разузнавателни сведения впоследствие задължително подлежат на проверка.

Разузнаването с бой се осъществява от маневрени подразделения, части и съединения в случаите, когато за добиване на разузнавателна информация не е целесъобразно или невъзможно използването на разузнавателни органи и другите използвани способи за добиване на информация не са дали възможност да се добие необходимата разузнавателна информация.

То дава възможност да се получат най-достоверни сведения за противника, намиращ се в непосредствено съприкосновение със собствените войски. Провежда се по решение на командира на съединението или старшия щаб, с цел разкриване на огневата система и системата от заграждения на противника, пролуките в отбраната, наличието на нови

въоръжение и бойна техника в направлението на предстоящите настъпателни действия.

За разузнаване с бой, могат да бъдат назначени общовойскови подразделения – от механизирана рота до батальон. В зависимост от конкретната ситуация те се усилват с танкове, самоходни артилерийски установки, противотанкови средства, сапьорни подразделения и други.

Действията на подразделенията, водещи разузнаване с бой се поддържат от огъня на артилерията, ПТРК, а в някой случаи и от ударни вертолети или БЛС. Разузнаването с бой се организира и провежда на същите принципи, както и настъплението, но е с ограничени цели. На подразделението в състав рота може да бъде поставена задача да овладее опорен пункт на противника или обект (рубеж) на дълбочина до 1 – 1,5 км, като осигури свобода на действие на разузнавателните органи.

При разузнаване с бой всички командири се намират на своите НП и лично изучават противника. За усилване на наблюдението се привличат офицери от щабовете и разузнавателните подразделения. Освен това действията на противника се следят от НП на всички родове и специални войски. Ако отделни участъци от местността не се наблюдават от действащата наблюдателна система, се назначават допълнителни НП и наблюдатели, а в бойния ред на подразделенията, провеждащи разузнаване с бой, се включват РГ, предни артилерийски и инженерни разузнавателни групи (дозори).

Разпитът на пленници, дезертьори и местни жители е способ за разузнаване, чрез който могат да се изяснят важни въпроси за състава, потенциала, групировката и замисъла за действие на противника и да се направят изводи, подпомагащи командирите и щабовете. Данните, добити от пленници, дезертьори и местни жители, подлежат на задължителна проверка и доразузнаване и са винаги вероятни, поради това, че отговорите на въпросите по време на разпитите могат да съдържат частична или пълна дезинформация, преувеличение, заблуждение или незнание. Разпитът се провежда от офицери от разузнаването (контраразузнаването) или от командирите на органите за добиване на информация.

В някои случаи, при получаване на данни от особена важност пленникът (дезертьорът, местният жител) се прехвърля от територията на противника в разположение на собствените войски за по-подробен и обстоятелствен разпит, с цел изясняване на получените по-рано седения.

Изучаването на иззети (пленени) от противника документи, бойна техника и въоръжение е способ, който позволява на органите за разузнаване след успешно проведени засада, налет, фотографиране или друг способ за разузнаване да направят целесъобразни изводи за предстоящите бойни действия, за наличието и използуването на новопоявили се системи от въоръжение или бойна техника.

Добиването на бойни документи органите за разузнаване осъществяват по два начина: чрез непосредствено добиване и чрез добиване на информация, описваща съдържанието на документите. Такива документи обикновено са топографски карти или техни снимки, бойни заповеди, разпореждания, различни други бойни документи, като: разузнавателни и оперативни сводки; оперативни или разузнавателни доклади; различни информационни или административни доклади; писма; схеми; проспекти и други.

Изучаването на нови образци въоръжение н бойна техника се извършва с цел да се изяснят теновости в конструкцията, в начина на бойно използуване, както и техните предимства и недостатъци.

В някои случаи за детайлно изучаване на пленените документи, въоръжение и видове бойна техника е необходимо същите да се прехвърлят в разположение на собствените войски за изучаване от съответните технически експерти. Ако обаче това е невъзможно, може да бъде прехвърлен военен експерт (екип) за изучаване на въоръжението и бойната техника на място. Съвременните телекомуникационни средства позволяват да се изпращат снимки или филми изготвени на място.

Добиването на разузнавателни сведения от представители на партизански, съпротивителни и други движения, както и от средствата за масово осведомяване и др. се заключава в събирането на разузнавателни данни чрез установяване на „лични срещи” или “разговори на тъмно” с представители (ръководители) на партизански формирования, местни

съпротивителни движения, организации и др. подобни или получаването на сведения от различни източници, имащи достъп до средствата за масово осведомяване. Органите за разузнаване използуват този способ в крайни случаи, а добитата информация подлежи на задължителна проверка (потвърждаване).

Освен тези способи разузнаванетелните органи могат да използуват и **разузнавателно-диверсионни мероприятия и директни действия** за унищожаване или изваждане от строя на отделни обекти (цели), както входа на тези действия добиват и разузанвателни сведения.

Р**азузнавателно-диверсионните мероприятия** (операции) са форма за прилагане на различни способи за нападение и изваждане от строя на ключови обекти от инфраструктурата или системите за управление. Като способи се използват взривяване, предизвикване на пожар, наводнение, транспортни катастрофи, запалване на обекти с военно предназначение; насилствено отнемане на документи, нападение и отнемане на превозни средства, образци въоръжение и други, като се използват всички възможни средства.

Директни действия (разузнавателно-ударни операции) са удари с кратка продължителност в ограничен мащаб, с цел разкриване, овладяване, изваждане от строя за определен период от време или унищожаване на разузнавани обекти на противника или отделни техни елементи от ключови обекти, пленяване на образци въоръжение и бойна техника, нарушаване или дезорганизиране на управлението, транспортните превози, логистичното осигуряване и комуникациите на противника.

Към директните действия спадат засада (двойна засада), въвличане в засада, засада-налет (двоен налет), рейдове, пряко нападение, огнева атака, както и организиране и провеждане на различни по характер диверсионни действия.

За точното и качествено добиване на информацията е необходимо комплексно използване на източниците и органите добиващи информация. За целта командирите (началниците, щабовете), които поставят задачите, трябва добре да познават източниците на информация и възможностите на

подчинените подразделения и органи за разузнаване, техните възможности, както и условията, при които те ще изпълняват поставените задачи.

Военното разузнаване, макар че прилага всички способи за добиване на информация има своите съществени особености. В повечето случаи това е открита или дискретна дейност, която се осъществява с използване на целия наличен боен потенциал, като се отличава с активност, налагане на волята над противостоящите, макар, това да се осъществява и в разположение на собствените му сили. При необходимост се променят гъвкаво способите за действие – от скрито, дискретно придвижване, към открито, агресивно поведение на бойното поле – на земя, във въздуха или на море. Във военно време военното разузнаване се съсредоточава изключително на театъра на операцията или в зоната на операцията, в съответствие с изискванията на съответния ръководещ командващ (щаб) и назначената зона за разузнавателна отговорност и зона за разузнавателни интереси.

1. 2. 2. Организационни форми на разузнавателна дейност.

В стратегическото разузнаване се използват различни организационни форми за провеждане на разузнавателната дейност. Това зависи от мястото за разузнаване – външно или във вътрешността на страната, от положението, в което се намират противостоящите страни – в мир или в конфликт, от интересите на страната към друга държава, от възможностите на самия разузнавателен ресурс, от финансовите ресурси, снабдяването и др.

Една от формите за създаване на подходящи условия е изборът на ***разузнавателни позиции*** (условия за добиване на информация) в разузнаваната държава. Това е система от мероприятия по внедряване на разузнавателния ресурс на чуждестранна територия или използване на местни източници на разузнавателни сведения [2, 3, 9]. Това се осъществява по три начина:

1) Изпращане и адаптиране към вътрешния живот на страната на служители от разузнаването. Този начин се осъществява *първостепенно* с щатни служители, предварително подбрани и подготвени за съответните условия. Те изпълняват задачите си под прикритие на други служби, организации или личности. Това са легално внедрени служители. *Втората*

група са нелегално внедрени служители, които също са подготвени предварително, но внедряването се осъществява посредством промяна на самоличността и се установяват като жители на разузнаваната страна. Те изпълняват задачите самостоятелно или се обединяват с други служители като резидентски (агентурни) групи. *Третата* група са служителите за свръзка с центъра – тези, които са подготвени за работа със средства за скрита комуникация (свръзка) и поддържат контакт с ръководещата страна (Центъра). *Четвъртата* група са временно пребиваващите в дадена страна. Това са служители под формата на куриери или носещи инструкции. Те пребивават под различна форма в дадена държава, като осигуряват връзка с информатор или агент, с цел за получаване на информация или за предаване на инструкции. В някои случаи от миналото такива са използвани за отстраняване на двоен агент, за контрол на дейността или за осигуряване връщането на свой служител в собствената страна.

2) Втората насока за създаване на позиции е посредством избор на обекти за разузнаване и внедряване на разузнавачи в тях. Това са подбрани обекти, в които под различна форма се осъществява проникване, което осигурява постоянно наблюдение за промяна в дейността и характеристиките на този обект. Това са т. нар. агентурни позиции в разузнаваната държава.

3) Третият начин за осъществяване на разузнавателна дейност е чрез предоставянето на технически средства на резидентските групи за използване от тях. Това са различни средства за повишаване на човешките способности (оптически уреди, визьори, прибори за нощно виждане, фотоапарати, фотокамери, видеокамери, телевизионна техника, микрофони, радиоприемници, портативни радиотехнически, дозиметрични, сеизмични, акустични, магнитометрични средства и такива за откриване на биологически агенти), разнообразни технически средства за свръзка с центъра или между разузнавачите (радиопредаватели и радиоприемници, тайнописни мастила, индига, проявители, микроточки, магнитни държатели), технически средства за осъществяване на тайни операции (оръжие, взривни материали, коли, маскировъчни средства (дрехи), топографски карти или техни електронни копия, схеми, компаси,

стационарни и портативни радиостанции, полиграфически средства, микрокомпютри), технически средства за подпомагане и защита на разузнавачите и източниците (лични и други документи, специално подготвени скривалища, детектор на лъжата, уреди за проверка на помещения от подслушвателна техника, приспособления за не допускане на несанкционирано влизане в жилищни помещения или офиси, за отваряне на сейфове, каси или автомобили, радиоприемни апарати, пеленгатори, електронна офис техника и др.) разузнавателни средства

За създаването на позиции на разузнаването в дадена страна (страни) е необходимо да се определи степента на активност на разузнаването за дадената страна, сроковете като време за пребиваване и за доставянето на информация, ресурсите и отговорните институции.

Във военни операции разузнаването създава своята среда (позиции) за разузнавателна дейност по най-разнообразни начини. Те са в зависимост от вида на съвместната военна (бойна) операция (операцията по поддържане на мира, стабилизираща, антитерористична, контратерористична, специална, контраразузнавателна и др.). Може да се провеждат при необходимост и самостоятелни разузнавателни операции за нуждите на военната дипломация, информационни и отделни психологически операции, операции за заблуда, контраразузнавателни, дезинформационни и др., които се провеждат по отделен план, свързани или не с други видове въоръжени сили или родове войски. Разузнавателни сили и средства може да участват и в междуведомствени операции на територията на страната, при по-активно нарушаване на вътрешната сигурност.

В разположението на противостоящите сили разполагането (внедряването) на разузнавателен ресурс, с цел създаване на изгодни условия, може да започне значително по-рано от войната или дадена военна операция. като се използват различни форми – скрити (нелегални, открити (легални), инфилтриране по въздух, суша или море. Характерното във военните операции е прилагането на всички форми и способи в съответствие с плана на съвместната операция (кампанията), разполагането има краткосрочен характер, насочено е към планови райони (обекти) и има

конкретно изражение в смисъл на срокове за начало, изпълнение или край (временно прекратяване) на разузнавателната дейност.

Една от основните съвместни форми за използване на разузнавателния ресурс е **поддръжката на военни операции (разузнавателна дейност на бойното поле).** Тази дейност се превръща в приоритетна при непосредствената подготовка и провеждането на военни операции. Основните приоритети се определят от необходимостта за предварителното или текущо осигуряване на командващите и щабовете, както и на средствата за поразяване с конкретна или прогнозна информация за целите на формулирането на решения за използването на войските или средствата за въздействие върху противника. В този аспект, при определени условия, се използва целият наличен ресурс, като не се ангажира само заделеният разузнавателен резерв.

Основните усилия са насочени за осигуряване на операциите, в които участват видовете въоръжени сили като цяло или техни компоненти. Те се обединяват основно в национална отбранителна операция или в съвместни кампании и операции със съюзни сили.

Освен това, разузнаването и средствата за електронна война играят значителна роля в различни форми на военна дейност като:

- отбранителни операции за защита на суверенитета и териториалната цялост на страната в национален или колективен състав;
- информационни операции;
- въздушно-космически операции;
- противовъздушни отбранителни операции;
- съвместни операции в многонационален формат извън територията на страната;
- разузнавателно-огневи операции.
- електронно-огневи операции;
- електронни операции;.
- кибероперации;
- въздушно-щурмови (десантни) операции;
- морско-десантни (амфибийни) операции;
- специални операции;

- контраразузнавателни операции;
- операции по сигурността;
- антитерористични операции;
- контратерористични операции;
- евакуации по бойно търсене и спасяване;
- погранични операции;
- подкрепа на операции по осигуряване на вътрешния ред и сигурност;
- междуведомствени операции за преодоляване или предотвратяване на кризи на територията на страната.

Всяка операции има потребност от различен по характер и способности разузнавателен ресурс и степен на прилагане на разузнавателна дейност. Способите за добиване на информация са в зависимост от изискванията на съответното командване, характера на операцията, територията или зоната на операцията като географско пространство, МТО условията, противостоящите сили, сроковете и способите за доставяне на информацията, наличните срокове, както и от способностите на привлечения разузнавателен ресурс.

1. 3. Създаване на архитектура на системата за разузнаване в национални условия

1. 3. 1. Архитектура на системата за разузнаване

1. 3. 1. 1. Изисквания към оперативната архитектура на разузнаването.

Разузнавателната архитектура представлява възприета схема или структура, която разкрива връзките между отделните елементи в системата за разузнаване, описани в предишния раздел. Това в същност е обединителната схема (структура), която се използва за свързване на добиващите, обработващите и използващите (потребителите) разузнавателната информация в единна информационна мрежа на трите нива на управление в армията или във ВС като цяло (Фиг. 1.3).

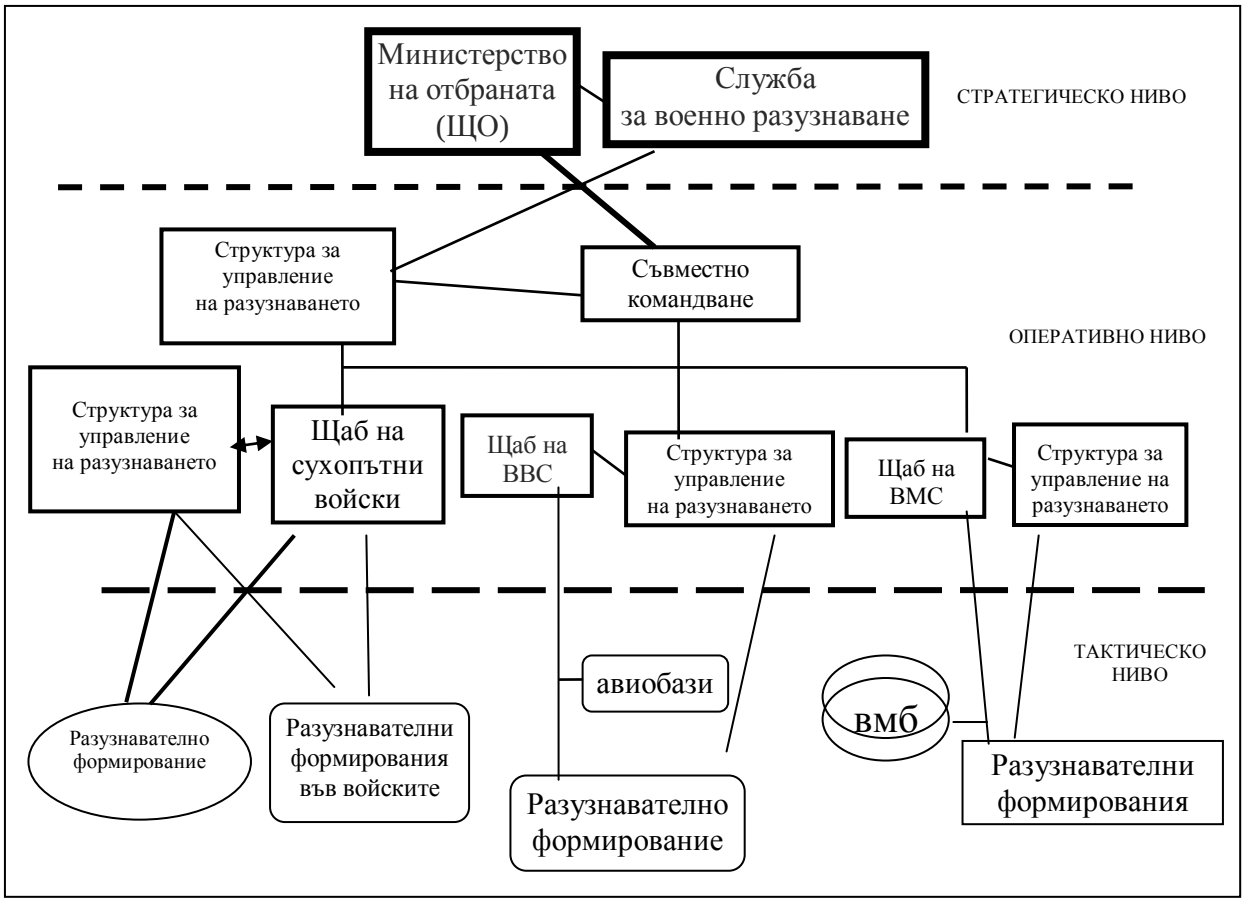

Фиг. 1.3. Обща архитектура на разузнаването в армията на трите нива на управление

Тази архитектура облекчава управлението на разузнаването, свързвайки оперативния командния процес и оперативното планиране с общото ръководството на процеса по координиране добиването на информация и управление на изискванията за разузнавателна информация. Тя оптимизира и разузнавателните дейности на всички нива във въоръжените сили или на национално ниво. Обезпечава своевременното предаване на критична (от особено значение) и разузнавателна информация по вертикала и хоризонтала, както в рамките, така и извън състава на видовете въоръжени сили.

Разузнавателната архитектура включва: система за ръководство, командване и управление на разузнаването; структури за производство (съставяне) на разузнавателни продукти; средства за разпространение на разузнавателни сведения и разузнавателната информация; система от процеси за планиране, подготовка и привеждане в изпълнение на плановете за разузнаване; системи за снабдяване и поддръжка. Тази архитектура е

интегрирана в общата оперативна архитектура на сигурността или на ВС на страната (Фиг. 1.4.).

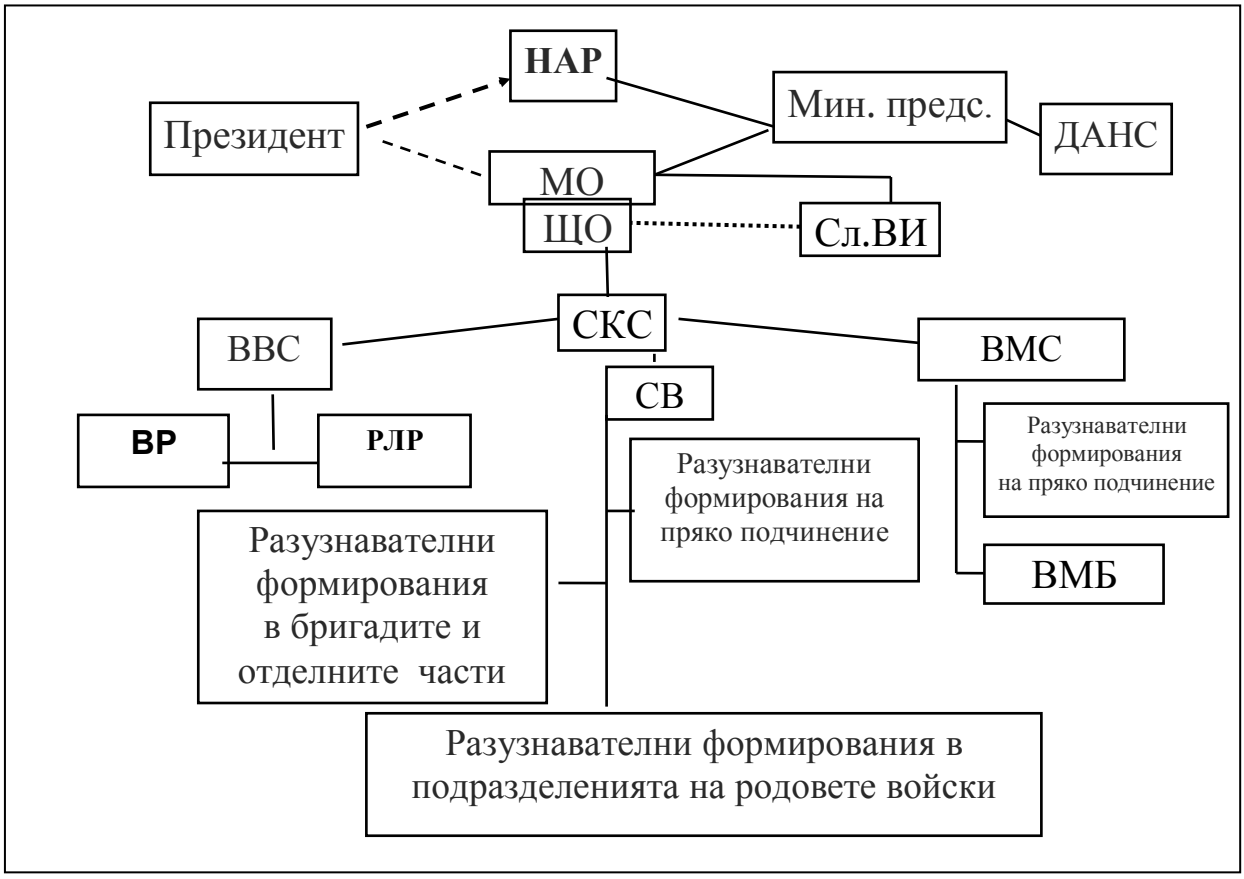

Фиг. 1.4. Свързана разузнавателна архитектура в национален мащаб

Такава архитектура следва да отговаря на няколко основни принципа, по които да се изгражда:

• архитектура да е целенасочено изградена, в зависимост от приоритетите или конкретната стратегия на страната, както национална, така и във военен аспект. Това означава да са заложени способности за ефективно управление на всяко ниво в държавата, армията и други силови институции;

• единна система за ръководство, координиране и контрол (Структурно единство и контрол);

• способност за постоянно обновяване на планирането и подготовката на средствата за разузнаване;

• икономия на сили и средства;

• минимални нива на планиране;

• йерархичност на оперативната структура;
• широк спектър от функционални възможности;
• осигуреност (специфично автономно осигуряване).

Единството в системата за разузнаване се създава посредством свързана система за комуникационно-информационна поддръжка, утвърдени съвместни процедури за ръководство, използвайки съвместен възприет модел за работа на всички нива, с отчитане на техните особености, както и създаване на потенциал за интегриране с командната и логистична система в национален и в съюзен аспект.

1. 3. 1. 2. Система за ръководство, командване и управление на разузнаването.

Системата за ръководство и контрол на разузнаването е тясно свързана със стратегическата и оперативната архитектура, обединява и средствата за управление на електронната война.

Процесите за командване и управление на разузнаването са част от процесите, които са включени в командно-управленската система (C2), която се създава в рамките на една армия с цел планиране, организиране, съгласуване и управление на военните действия. Тя е съставна част от процедурите и дейностите за постигане на информационното превъзходство (Command and Control Warfare – C_2W):

Ръководството и управлението на разузнаването обхваща дейността на държавното военнополитическо ръководство, ЩО (или Генерален щаб в някои армии) и щабовете (командирите) на видовете ВС и специализираните за целта структури по ръководство и контрол на разузнаването. То се осъществява от щабовете или пунктовете за управление (центрове за обединяване на разузнавателна информация), които е необходимо да се формират на съответното ниво в оперативната (стратегическата) структура.

Управлението на разузнаването и електронното противодействие е съвместен процес и се осъществява както чрез общата система за командване и управление, така и чрез създаване на собствена (паралелна на оперативното командване или в рамките на разузнавателните формирования) система за командване, контрол, управление и компютри. Това я прави в голяма степен автономна, но това е и задължително условие

за ефективно функциониране и защита. Тази автономност е продиктувана от спецификата за планиране, подготовка и изпълнение на разузнавателните задачи, които често се осъществяват без участието на други войски и сили, както и за управление на силите и средствата, които се намират дискретно в тилната зона на противостоящите сили.

За постигане на тези изисквания е необходимо то да бъде непрекъснато, оперативно, устойчиво и скрито, да осигурява ефективното действия на разузнавателните задачи при всякакви географски, метеорологически условия, денем и нощем и при изменение на оперативната обстановка.

Управлението на разузнаването включва [51]:

• непрекъснато поддържане на необходимото ниво на бойната и мобилизационната готовност на разузнавателните формирования, разузнавателната подготовка и тяхното организационно развитие;

• непрекъснат сбор, обработка и разпространение на разузнавателна информация по възможност от всички източници за информация;

• поддържане на масив от база данни и събиране на сведения за оценка на текущото състояние на разузнавателните формирования;

• циклично планиране на разузнаването и обновяване на същото;

• своевременно поставяне на задачи на подчинените щабове, командвания и разузнавателни структури;

• осъществяване на взаимодействие или координиране действията на видовете разузнаване на национално и съюзно равнище;

• координиране действията на разузнаването с действията на видовете въоръжени сили и специалните войски;

• организиране и осъществяване на всестранна поддръжка и осигуряване на частите и подразделенията за разузнаване и електронна война;

• оперативна и специална подготовка на разузнавателните организации, структури, формирования и органи за водене на разузнаването;

• развитие на научните изследвания и образованието и квалификацията на кадри за разузнаването в съответните направления;

• постоянен контрол за изпълнение на поставените задачи и оказване на необходимата специфична методическа, материална и социална помощ;

• създаване на условия за висока мотивация на персонала и подпомагане на източниците на разузнавателни сведения.

Ръководителят (командващият, командирът) се определя като основно ръководно лице по отношение на разузнаването. Той трябва да ръководи щабната разузнавателна структура и да оказва пряк контрол върху организациите и формированията за разузнаване. Основните му функции се заключават в даване на ясни указания за исканите сведения или разузнавателната информация, от които има нужда и където е необходимо да постави срок за тяхното добиване. Утвърждава (определя) предложенията за района на бойните действия, зоната за разузнавателна отговорност и зоната на разузнавателен интерес, както и реда за подготовка и използване на разузнавателния ресурс.

Неговите изисквания са в зависимост от спецификата на войната, конфликта, кризата или бойната операция, доколкото това е възможно. Където е необходимо той поставя конкретни изисквания за добиването на сведения и разузнавателна информация в приоритетен ред.

В зависимост от времето или конкретната обстановка ръководителят (командирът) определя [75]:

• конкретният противник или зоната (театъра) за водене на разузнаване;

• основните обекти, зони, райони, където се съсредоточават основните усилия на разузнаването;

• критична информация (критични, приоритетни обекти);

• силите и средствата (допълнителни), които се привличат за тази дейност, реда за поддръжка извън начличната в разузнавателните формирования;

• сроковете и специфични способи за добиване на разузнавателната информация и подавяне на системите за управление на противостоящите сили;

• районите и сроковете за развръщане на системата за разузнаване и електронна война;

• основните приоритети по разпространение на разузнавателната информация, включително правото на достъп;

• реда за взаимодействие (интегриране) със съюзни или приятелски разузнавателни системи;

• мерки по сигурността и защитата на източниците на разузнавателна информация.

Съвременната структура на армиите позволява управлението на разузнаването да се осъществява в рамките на единната система за управление на войските (силите), използвайки съвместени пунктовете за управление, което да бъде на три нива:

- *стратегическо;*
- *оперативно;*
- *тактическо.*

За повишаване ефективността на управлението в общата система за автоматизирано управление на войските се развръща автоматизирана система за управление на разузнаването и електронното противодействие. Основа на комуникационно-информационната система за управление на разузнаването са средствата за управление, полевите свързочни възли и линии за комуникация, които се организират от щатните сили и средства за разузнаване и електронна война, като се съвместяват с глобалната АИС на войските. Тази система следва да дава възможност за сбор, обработка и обмен на информация между елементите (клетките) в национален съвместен щаб (на стратегическо, оперативно и тактическо ниво), специална щабна разузнавателна структура, автоматизирани центрове за обработка на разузнавателна информация (АЦОРИ), подчинени и старши звена за управление на разузнаването и съвместяване (оперативна съвместимост) със съвместни съюзнически или многонационални щабове. Системата следва да има възможност за връзка между военното и други национални разузнавателни и подобни специални служби, които са под друго ведомство и то на бойното поле. Основата на тази дейност се явява съвместния оперативен разузнавателно-информационен център, който се развръща в съвместните щабове и осъществява тясното взаимодействие между оперативното планиране и дейностите в разузнавателния цикъл. От особено

значение се явява създаването на способност за мрежово-центрично управление на информацията със спазване на всички изисквания за регламентиран достъп до информационните масиви и отделяне на източниците от информацията.

1. 3. 2. Тенденции за развитие на националното разузнаване

Съвременните тенденции са свързани със създаване на разнообразни способности, които да отговарят на всички потребности на държавното ръководство, на армията, на органите за сигурност, на изискванията на Алианса, Европейския съюз и условията в многонационалните операции, както и осигуряване мирновременния живот и просперитета на страната и населението.

Това е свързано с поддържането на способности за постоянно или периодично наблюдение и водене на планово разузнаване във всички сфери, описани в предишните раздели. За въоръжените сили е задължително да се поддържат способности във всякаква сфера и пространство, като се изпълняват различни основни и поддържащи функции, с използване на разнообразен разузнавателен ресурс (Фиг. 1.5).

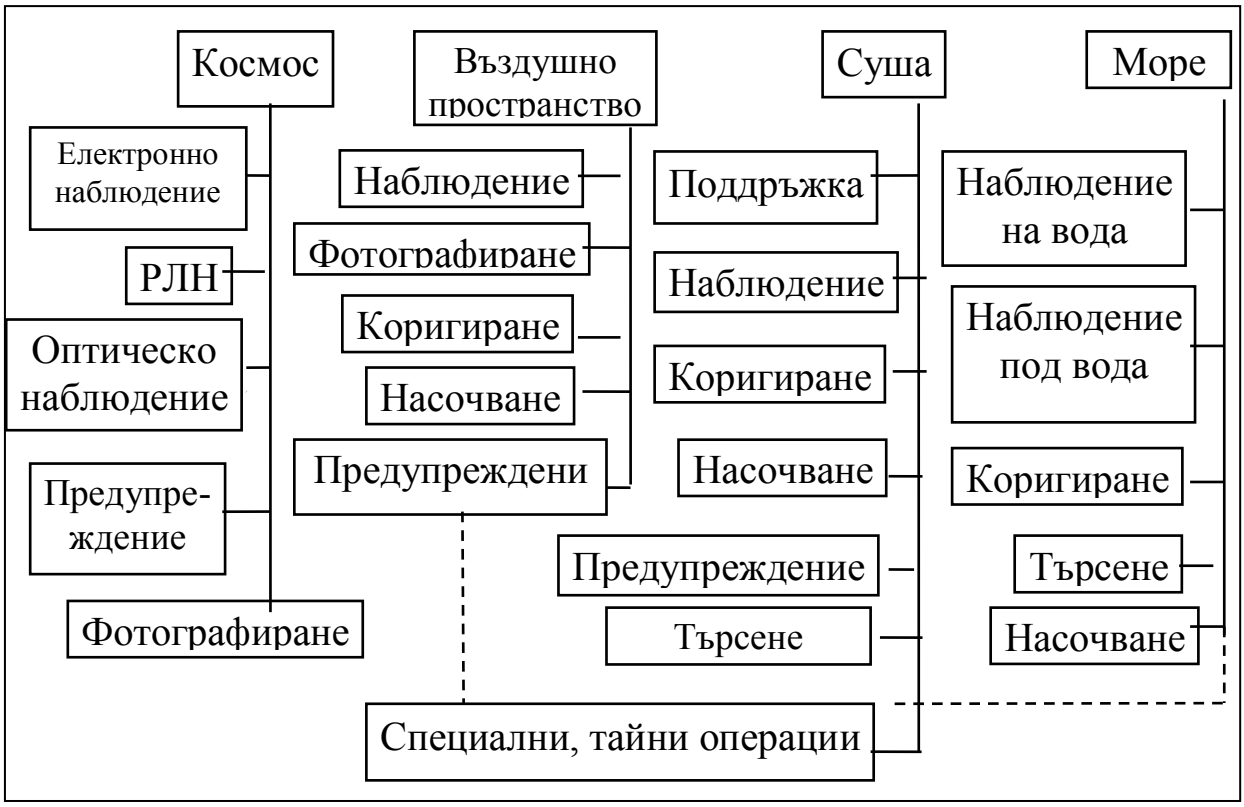

Фиг. 1.5. Функции на военното разузнаване във военни операции

В основата на развитието на стратегическото разузнаване е създаването на способности в различни направления, които да осигуряват:

• ранно предупреждение за разпространението на приложими военни технологии и потенциални възможности за разпространение на оръжия за масово унищожение (ОМУ) в страни извън страните-членки на НАТО;

• добиване на информация за разширяване на огнища от транснационални, геополитически, политически, икономически, информационни социологически и военни фактори;

• да очертава терористичните заплахи за собствената страна, страните членки и въоръжените сили на НАТО;

• посочване на зони извън границите на Алианса, които трябва да се наблюдават и анализират като потенциални за развръщане, включително за асиметрични заплахи и нарастване на военните възможности извън периферията на НАТО, където може много бързо да възникне регионална заплаха;

• съдействие за развитие на разузнавателния процес в НАТО по отношение на стратегическата оценка (NATO Strategic Intelligence Estimate), която да осигурява постоянна информация и да изпълнява допълнително искана, съгласно изискванията на ръководството на НАТО.

Ефективното разузнаване има ключова роля в съвременните и бъдещи операции и затова са необходими сили и средства с разнообразни характеристики и способности, за покриване на всички сфери на бойното пространство. За целта е необходимо организация за използване не само на национални, но и на съюзни средства и способности. Формирането на своевременна и пълна картина на ситуацията на бойното пространство и като цяло на театъра, на която и да е операция е основната предпоставка за планирането и воденето на ефективни бъдещи операции от привлечени въоръжени сили.

Разузнавателните формирования във войските следва да притежават подготвка, която да способства използването им или като бойни или като компоненти за бойна поддръжка. Основното им предназначение ще остане доставянето на информация за противостоящите заплахи и терена. Това ще продължи да ги прави неразделна част от тежките, средните и леките сили.

Безпилотните и безекипажни системи и средства за наблюдение и следене трябва да съставляват съществена част от техните способности и да са по-близко до маневрените формирования и огневите системи.

Бъдещите усилия в областта на военното разузнаване да бъдат насочени и към изграждане на допълнителни разузнавателни способности, съобразени с българските национални интереси и съюзническите ангажименти, като осъществяват в максимално близко до реалното време:

- добиване на изпреварваща и достоверна информация за рискове и заплахи от военен и невоенен характер, извършване на обработка на тази информация, изготвяне на информационни документи и предоставяне на крайни разузнавателни продукти на висшите военни ръководни институции на страната, както и на оперативните щабове;
- обмен на разузнавателна информация, сътрудничество и взаимодействие със службите за сигурност и обществен ред в страната, разузнавателните структури на НАТО и ЕС, страните членки и чуждестранни партньорски служби, извън съюзния процес;
- провеждане на действия за установяване и противодействие на държави и недържавни формирования, терористични и екстремистки организации и групи, застрашаващи национални интереси и сигурността на военните контингенти, участващи в мисии зад граница;
- ефективно използване на инструментите на военната дипломация не само в информационната дейност, но и в процеса на оперативната и специалната подготовка на персонал и разузнавателните формирования в съюзен аспект.

Разузнаването в Българската армия следва да включва всички компоненти на едно съвременно разузнаване - структурирано на всички нива, в съответствие с командната архитектура на армията и съставляващо единна система от схващания, архитектура и процедури, които включват (Фиг. 1. 6):

- комплекс от правни и експертни нормативни документи, законова база, доктрини, устави, наставления и други;
- собствена архитектура от структури за методическо ръководство, управление и анализ;
- разузнавателни формирования на различно подчинение във ВС;

- щабни процедури по осигуряване на разузнавателни експертизи и разузнавателна поддръжка;
- система за управление, обучение, защита и взаимодействие;
- система от процеси по сбор, обработка и анализ на разузнавателна информация;
- практически процедури и дейности на добиване, каталогизиране, съхранение и предоставяне на разузнавателна информация;
- ограничени процедури и процеси по различните видове поддръжка на разузнавателните формирования, средства и способности по бойната и специалната подготовка.

Фиг. 1.6. Необходими способности за бъдещо функциониране на системата за разузнаване

Всички тези компоненти са развивани в съответствие с налаганите промени в реорганизацията и трансформацията на армията. Но не във всички направления са постигнати желаните способности. Необходимо е да се създадат способности в съответствие с изискванията на съвременните условия и тези поставени от НАТО и ЕС. Като страна членка на НАТО и ЕС Република България не може да бъде само потребител на сигурността, генерирана на базата на приноса на останалите страни участнички. Страната също има роля в инициативите по сигурността, както на Балканите, така и в други части на света, където се отстояват националните интереси и тези на ЕС и Алианса. От анализа на моментното състояние може да се набележат следните направления за усъвършенстване на системата за разузнаване:

1. Развитие и усъвършенстване на документално-нормативната база свързана с разузнаването и сигурността;

2. Прецизиране и усъвършенстване на архитектурата на разузнаването в рамките на трите нива на управлението (стратегическо, оперативно и тактическо) и регламентиране функциите и задачите на разузнавателните щабове, структурите за управление, разузнавателните формирования, и функционалните взаимовръзки между тях;

3. Модернизация, превъоръжаване и ресурсно осигуряване на разузнавателните щабове, сили и средства, с цел превръщането им в оперативно съвместими с тези на НАТО и ЕС;

4. Подобряване подбора на кадрите за разузнаване и обучението им - от момента на влизане в системата, до момента на достигане на пределна възраст за званието, в което се намират.

Архитектурата на разузнаването изисква някои допълнения и промени, които да са насочени към повишаване на способностите на щабните структури на разузнаването и осигуряване на по-тясна връзка между тях и силите и средствата за добиване на информация.

Разузнавателната структура на съвметно оперативно ниво е с недостатъчни способности за планиране, управление и обработка на информацията. Необходимо е да се разшири състава, като се всключат: структури за планиране и анализ; за управление на разузнаването с хора; за сигнално разузнаване и електронна война; за геопространствена и

метеорологична поддръжка; за работа с изображения (IMINT) и с открити източници; за анализ на нови източници на разузнавателна информация; разузнавателно-информационен център и поддържане на база данни. То трябва да оперира в тясна връзка с институциите за стратегически анализи и прогнози, както в мирно, така и при разрешаване на кризи.

Тази щабна структура следва да осигурява способности за разузнавателна поддръжка на операции на територията на страната и на контингентите изпълняващи мисии зад граница. Следва да осигури личен състав за усилване (интегриране) на разузнавателните щабове на НАТО и ЕС и да притежава способности за управление на разузнавателните органи на Българската армия. В тази връзка оперативният щабен елемент е обвързан с изпълнението на определена цел, като развитие на „Разузнавателни способности" в частта й „оперативно разузнаване". Общата стратегия изисква да се придобият способности за разузнавателна поддръжка на оперативното планиране в национален и коалиционен аспект; разширяване на разузнавателните способности на оперативното ниво, чрез подготовка на личен състав в областите електромагнитно разузнаване (ELINT), комуникационно разузнаване (COMINT), разузнаване с хора (HUMINT), разузнаване от открити източници (OSINT); усъвършенстване на информационните способности, с цел участие в осигуряването на разузнавателно информационна поддръжка на национално и коалиционно ниво и включване в системите за обмен на разузнавателна информация на НАТО и ЕС.

За изпълнение на функциите си следва да разполага с възможности за планиране, управление и водене на разузнаването в операции на коалиционно и национално ниво в обема на използваните в операциите структури и видове разузнавания в т. ч. геопространствено осигуряване, контраразузнаване и сигурност, военномедицинско разузнаване и осигури взаимовръзки за обмен на информация (посредством офицери за връзка) с други елементи на операциите, способни да осигурят информационен продукт.

Оперативното разузнаване следва да разполага със собствени органи за пряко осигуряване с информация. Те следва да са ангажирани с

конкретни разузнавателни задачи на територията на страната и в районите за действие на българските контингенти зад граница. Един от пътищата за изпълнение на това изискване е преподчиняването на средства за разузнаване или допълване на способности със съюзен ресурс.

Адаптирането на разузнаването към съвременните условия е немислимо без създаването на оперативна съвместимост в рамките на НАТО и ЕС. Модернизацията и превъоръжаването са основна предпоставка за постигане на такива способности.

Може да се предложат следните направления за осъществяване на тези изисквания:

А) Подобряване на условията за управление на разузнавателната информация. Заложена е визията, че командирите следва да разполагат с пълна и изяснена картина на бойното поле в заповяданата им зона за отговорност. В тази връзка добиваната от разузнавателните органи разузнавателна информация трябва да постъпва едновременно към съответния оперативен командир, подчиненото и ръководното командно звено, съответните им разузнавателни щабове и средствата за въздействие.

Необходимо е да се подобри колективната оценка и да се намали личностната оценка в обработващото звено, което води до насочване на оценката в една посока. Това лишава информацията от същинската и стойност, пречи на общото тълкуване и подвежда анализиращите звена на други щабове.

Информацията от източниците в БА следва да върви паралелно до всички разузнавателни структури, заявили желание да са потребители на информацията. Този начин на разпространение позволява ръководната инстанция да не се натоварва допълнително с чисто административни задачи - препращане на информация. За тях остава да „избута" друга информация, която счита, че е необходима на другите разузнавателни щабове.

Б) Създаване на собствена информационна система, съвместима с националната и използваните в НАТО и ЕС системи за обмен и управление. Затова би следвало да се разшири използването на Системата за събиране и използване на информация от/за бойното поле от типа BICES. Предназначението на BICES е да осъществява постоянна комуникация и

обмен на класифицирана разузнавателна информация между страните-членки на НАТО в реално време, с което се оптимизира разузнавателната поддръжка при планиране и провеждане на операции и целеуказването на бързо подвижни цели и обекти от бойното пространство. Тя интегрира в себе си други информационни системи (за ранно предупреждение, CRONOS, както и някои национални информационни системи от типа на АИС). Разполага с криптиращи устройства. Терминал на системата („национален портал") е развърнат на стратегическо ниво.

В) Модернизация на разузнавателните формирования. Тя е наложително, предвид бързото остряване на разузнавателните средства в технически и морален аспект. В настоящи условия като основни направления за модернизация и превъоръжаване на основните видове на разузнаването се очертават следните:

1) Разузнавателните органи на бойното поле следва да добият способности самостоятелно да откриват и позиционират цели в зоната си за отговорност в реалния мащаб на времето и да формират ясна картина за бойното поле;

2) Средствата за сигнално разузнаване (SIGINT) е необходимо да се комплектуват със съвременна автоматизирана техника за електромагнитно разузнаване (ELINT) с разширен спектър и обхват, радиопеленгация и смущения, автоматизирани станции за синхронна радиопеленгация; радиотехническо разузнаване, широкодиапазонни радиоприемни машини в т. ч. способни да приемат и осигуряват достъп до цифрови данни и автоматизирани станции за радиосмущения (КВ и УКВ). Навлизането на масова високотехнологична комуникационна техника предявява изискване към сигналното разузнаване да притежава способности за разузнаване на невоенни комуникационни средства, които ще се използват от отделни лица или групи от противостоящите военни сили, ккато и от терористини организации или групи.

3) Придобиването на способности в областта на разузнаването от изображения (IMINT) и ISTAR е свързано със снабдяване с безпилотни летателни системи (БЛС) от различен клас.

4) Придобиване на способности за използване на подсистема за наблюдение и добиване на разузнавателна информация от Системата за мобилна сателитна комуникация – ***INMARSAT*** или други подобни.

5) Техническо превъоръжаване на подразделенията за артилерийско разузнаване със съвременни средства за техническо и оптикоелектронно разузнаване, усъвършенстване на системата за обработка и анализ на разузнавателните данни чрез автоматизиране на пунктовете за управление на артилерийското разузнаване (ПУАР) и пунктовете за обработка на данните (ПОД), и тяхното интегриране към автоматизирана система за управление на огъня.

6) Преоборудването и модернизацията на подразделения за инженерно разузнаване следва да включва нови образци технически средства осигуряващи: визуално наблюдение; записване; обработка и предаване на информацията; използване на съвременни високо технологични цифрови технически средства за получаване на информацията в реален мащаб на времето; военно географски материали (нови карти); цифрови данни (цифров модел на местността - ВТС - 100 и модификациите му 100.01 и 100.02); създаване на условия за определяне на видимост между две точки с използването на географската информационна система; изготвяне на база от данни за обектите на инженерно разузнаване в районите за провеждане на операции на територията на страната и извън нея.

Г) Противодействие на импровизирани взривни устройства и защита на силите.

В основата са вижданията за прилагане на съвременни средства за противодействие на импровизирани взривни устройства (ИВУ). Формиране на елементи за противодействие на ИВУ, включващи сили и средства за разузнаване и операции (от различно естество) и инженерни подразделения, които следва да разполагат със специализирана екипировка за обезвреждане на ИВУ или роботи с дистанционно управление. Такива способности следва да притежават и подбрани целево разузнавателни органи от войсковото или специалното разузнаване.

Д) Развитие ан средствата за електронна защита на силите. Използване на средства за електронна защита, защитно позициониране и оборудване, както и противодействие на силите за психологически (PSYOPS) и информационни операции на противника. Това е неразвита сфера в дейността на разузнавателните щабове и разузнавателните органи, където основата е положена върху анализа на информация от сензори, платформи, датчици, друга сигнализационна апаратура и дейността за водене на разузнаване в множество **функционални области:** разузнаване на въоръжените сили; биографично, икономическо, политическо, научно-техническо и социологическо разузнаване; разузнаването в интерес на сигурността. Това са области, които използват разузнаването от явни източници и дейността им следва да се привърже към информационно-аналитичните звена на разузнавателните щабове, изпълняващи задачи на терена и в оперативното и стратегическото разузнавателно ниво. От съществено значение за тях се явава поддръжката от т. н. офицери-разузнавачи за свръзка, които могат да разширят обхвата на събираната информация и от други открити източници, за които е посочено в изводите и препоръките.

Е) Развитие на специсични способности за видовете ВС, съобразени с общите разузнавателни способности на армията и на ВС, като цяло, със съобразяване на съюзните изисквания за развитие на способностите за различните военни компоненти.

Глобалните политически и икономически промени в света са съпроводени с глобални промени и в средата за сигурност, която представлява сложна и динамична комбинация от конфронтация и конфликти. Новите заплахи изискват нови решения в сектора за сигурност и отбрана, особено за ранно наблюдение и превенции на заплахите. Трансформацията на ВС е насочена към изграждане на способности за изпълнение на задачи в целия спектър от вероятни мисии. Тя засяга и разузнаването във всичките му аспекти.

Непосредствената задача в съвременните условия се заключава в изграждането и подготовката на оперативно съвместими разузнавателни сили и средства, способни да окажат и да получат разузнавателна

поддръжка от съюзниците и да изпълняват в пълен обем поставените им национални и коалиционни задачи. Многообразието от проблеми, свързани с изграждането и използването на национално разузнаване на всички нива налага набелязването на конкретни направления за неговото развитие.

Опитът от съвременните военни конфликти показа, че съвременната война е война на технологиите, политически и оперативните решения, гъвкавото реагиране на ситуацията и непрекъснато увеличаване на информационния поток. Всяка държава може да бъде на висотата на съвременните изисквания, ако нейната разузнавателна система притежава възможност за своевременна адаптация към обстановката, което възможно само тогава, когато се разполага с навременна информация. Изграждането на съвременно разузнаване е възможно, ако се прилага целия опит от използването на разузнавателен ресурс в съвременните военни конфликти и в минали войни, както и придобития в национални и в съюзни условия. В основата на националното разузнаване стоят националните интереси и цели, приоритетите в политиката и развитието на обществото. За усилване на способностите е необходимо създаването на възможности за използване на съюзни и приятелски източници и системи за добиване на разузнавателна информация, което позволява да се използват по-малко национални ресурси в някои военни операции и да се повишава ефективността на тази система.

ГЛАВА ВТОРА

ЧОВЕШКИТЕ РЕСУРСИ В РАЗУЗНАВАНЕТО

2. 1. Кадрови служители на разузнаването

Създаването, изграждането и перспективното развитие на съвременна система за разузнаване е резултат от изследване на множество проблеми, които са свързани с добиване на способности за ефективно изпълнение на задачите и самото и функциониране. Една система за разузнаване има редица компоненти: *архитектура; функционални способности; система за управление и обмен на информация; процеси; процедури; персонал; структури за управление; формирования или организации; инфраструктура; система за осигуряване; учебна инфраструктура; система за специализирана подготовка* и др.

Като основен елемент в разузнаването се явява човекът, т.е отделният разузнавач (сътрудник) или източник на информация. За водещо мото в подготовката на разузнавателните организации и формирования би следвало да се приеме фразата: “В основата стои човекът”, т.е. разузнавачът. Не напразно един от начините за използване на разузнавателните ресурси се явява разузнаването с човешки ресурси. В това направление човекът е почти всичко. Резултатите са в повечето случаи функция от личностните качества и създадената подходяща среда за действие на отделния разузнавач, както и умението му да използва тази среда и другите помощни фактори за ефективно изпълнение на задачите.

Това поставя на преден план проблемите с подбора и подготовката на човешкия фактор в разузнаването.

В този раздел се представят основните проблеми включващи изискванията, принципите и методите за подбор, обучение, практическа натренираност, мотивация и развитие на човешкия фактор в разузнаването, както като ръководещ (управляващ) субект, така и като носител или добиващ информация. Един от аспектите е подготовка и преподготовка на сътрудници, които не са част от официалната система, но играят съществена роля в разузнаването и специалните операции.

2.1.1. Общи изисквания към кадровите служители в разузнаването

Разбираемо е, под служител на разузнаването да се разбира личност, назначена в съответствие с всички правила, норми и закони в съществуващи държавни разузнавателни служби или организации, занимаващи се с разузнавателна дейност [3]. В повечето случаи под такъв служител се разбира лице, което работи в рамките на централните разузнавателни служби, които се занимават повече с разузнавателна дейност извън националните граници. В някои страни те се наричат агенти. Но ако се вземе под внимание само такова разбиране, то не може да покрие напълно съдържанието на дейността на разузнавачите. Многобройните сфери на разузнаването, разнообразният спектър от задачи и способи за добиване на информация изискват широк кръг от знания и множество умения. Те не са по силите на един отделен човек, каквито и качества да притежава. Не може да има универсален разузнавач, а оттам и универсален кадрови служител в разузнаването.

Поставяйки в основата на разузнаването човека, като център на усилията в създаване на разузнавателна система се налага и научните изследвания да се концентрират първостепенно в тази насока. Поради това в зависимост от функциите и задачите, които изпълнява, всяка специализирана разузнавателна организация или фирма, поддържаща ресурс за добиване на информация, проявява особени изисквания към подбора и подготовката на кадровите си служители. Следва да се отчита и едно същностно качество – разузнаването е разностранна дейност.

Разнообразните сфери за дейност освен, че изискват много специализирани знания пораждат и проблеми с набиране на персонал. Не всеки е готов да се приеме такава професия, особено, когато се повишават рисковете или се съкращават срокове за подготовка. В редица случаи едни качества не се препокриват с други. Ако един човек притежава достатъчно знания, може да му липсват морални качества или физически такива. Всяка страна или отделна служба създава свои специфични условия за развитие на персонала в разузнаването, включително и на добиващите кадрови служители. Предявяват се преди всичко изисквания за лоялност към

страната, патриотизъм, етика и подходящи физически качества. В повечето случаи се изисква те да бъдат граждани на съответната страна, да имат подходящ произход, предимно свързан с основната националност или религия. В много държави се гледа и на политическия произход и поведение на отделната личност, участието и в обществени или други организации. Множество изисквани са свързани с подходяща възраст, образование, специализирана (професионална) подготовка. Изисква се те да съответстват на основната морално-ценностна система на страната. Злоупотребата с алкохол, сексуални отклонения, наркотици и други вещества въздействащи отрицателно върху физически качества са недопустими. Отделя се особено внимание за притежаване на качества като памет, наблюдателност, физическа и морална устойчивост на натоварване, самообладание, аналитични способности. В рамките на разузнаването, при невъзможност за обучение на собствени кадри се привличат лица от научната сфера, информатиката, физиката, химията, политолози, лингвинисти, психолози, политици, икономисти и т.н, които са добили своите знания в различни военни или граждански учебни заведения или са се утвърдили в областта, в която работят.

Високите изисквания не винаги могат да се постигнат с всички служители. В сферата на разузнаването има не само добиващи органи. Те са свързани и с други сектори – поддръжка, осигуряване, финансиране, социална дейност, връзки с обществеността, медицинско обслужване и лечение и др. Освен това разузнаване не се осъществява само на стратегическо ниво. В сферата на военното разузнаване има редица военни формирования, които осигуряват подготовката и използването на различни видове разузнавателни органи и персонал. За тяхното изграждане и развитие се изискват и други познания и дейности, които са свързани с изграждане на инфраструктура, мобилизационна дейност, поддържане на резерв, материални бази, складове, техническо снабдяване, медицинска и социална дейност. Така, че когато се разглеждат изискванията към кадровите служители трябва да се погледне от позицията, че това са служители в различни сектори на разузнаването и в неговата разностранна поддръжка, за които са необходими разнообразни средства и методология за подготовка и

развитие [31]. Необходимо е да се отчита потребността от начално обучение и последователно израстване на служителите (офицери, сержанти, войници, граждански лица) в своята работа и в йерархията.

Кадровите служители в разузнаването може да се класифицират по различни признаци:

1) ***Според функционални задължения***. Те се делят на разузнавачи (агенти), анализатори, технически персонал, специалисти по техническо разузнаване и осигуряващи служители. В зависимост от щата на всяко разузнавателно формирование или организация се определят и съответните длъжности и техните функционални характеристики.

Основните фигури в разузнаването са добиващите информация. Това са *разузнавачите (агентите),* които събират, в зависимост от позицията, заданията, определените способи и обекти, разузнавателни факти и сведения, и могат да организират и провеждат тайни операции. Действат както на територията на противостоящата (разузнаваната) страна, така и на собствена територия (в разположението на собствените сили (зона за отговорност). Измежду тях се определят и развиват организационни кадри на всички нива в йерархията на разузнаването, които организират и ръководят дейността на разузнавателния апарат зад граница или на различните нива за управление в страната или армията [1, 3]. Тези, които са в сферата на външното разузнаване и работят по нелегален принцип могат да вербуват агенти (информатори), които да изпълняват задачи в интерес на тяхната служба. За по-ефективно добиване на информация те се обучават да използват различни технически средства за наблюдение, подслушване, регистриране и предаване на информация.

В рамките на разузнавателните формирования назначените в длъжност разузнавач се намира на различни позиции - в екипажи, разчети, взводове, групи или тимове. Освен, че добиват информация, те имат и други задължения и отговорности, за което им е предоставена съответна екипировка или въоръжение. Това са разузнавачи-снайперисти, разузнавачи-мерачи, разузнавачи–радиотелеграфисти, радиоразузнавачи - наблюдатели, разузнавачи-подривчици, разузнавачи-изчислители, химици-разузнавачи, сапьори-разузнавачи, парашутисти-разузнавачи, разузнавачи-пеленгато-

рчици и др., които изпълняват своите задължения в повечето случаи в един екип (колектив, екипаж).

Служителите в анализа (предимно офицери и други добили опит в разузнавателната дейност) се занимават с информационно-аналитична дейност. Те работят в различни организационни звена в щабовете, в зависимост от нивото на командване и управление. Обособени са в аналитични звена. Отговарят за обединяване на разузнавателната информация от всички източници, които са свързани със структурата, в която работят. Те изготвят изводи и прогнози в резултат на обработката на сведения, факти и данни. Разработват и разпространяват разузнавателни продукти до имащите право, заявки и искания за информация. Подпомагат ръководителите за вземане на решения в резултат на тълкования за очаквани действия на противостоящата страна. Изготвят текущи и перспективни прогнози за развитие на ситуацията, в която се намират или за конкретно определена такава, очаквана в бъдещето.

Оперативно-техническият персонал подпомага оперативния персонал в техническо отношение. Това включва обучение в използване на технически средства, поддръжката и обслужването на техническите средства за разузнаване, комуникационно-информационна техника и системи, специализирана офис техника, засекретяваща или кодираща апаратура и др., както и подпомагането в изготвянето на документи или материали на съответната техника.

Работещи в техническото разузнаване се занимават със създаване, използване, експлоатация и поддръжка на техническите средства за разузнаване в различните сфери (космическо, въздушно, морско, под вода, електронно). Това са различни специалисти като научни работници, конструктори, инженери, технолози, пилоти, моряци, подводничари, водолази, радиоспециалисти, специалисти по електронна война. Работят както в разузнавателните формирования, използващи технически средства, така и в научни институти, учебни заведения, изпитателни и учебно-изпитателни заводи, лаборатории, полигони, школи и др.

Осигуряващият персонал е най-разнообразен. В централните разузнавателни организации той е по-конкретизиран (секретари,

деловодители, архивисти, куриери, шофьори и др., които имат спомагателни функции и изпълняват канцеларските и административни дейности). Освен това изпълняват обслужващи функции по поддръжка на инфраструктурата, допълнителната техника и съоръжения. В рамките на разузнавателните формирования те имат по-широк спектър от задачи включващи строителни, ремонтни, възстановителни, снабдителни, технически дейности, както и осигуряване на мотивация, качество на живота на служителите и връзки с обществеността.

2) ***Според статута*** си служителите в разузнаването се делят на военнослужещи и цивилни служители.

Военнослужещите в централните разузнавателни служби са предимно офицери или сержанти на дългосрочна служба. В разузнавателните формирования основното количество персонал се формира от войнишкия състав. Всички те имат възможност да израстват в йерархията според техните специалности, личностни качества и образование. Военнослужещите имат различен статут от гледна точка на законите, правилниците, мотивацията, развитието си и социалния им статус.

Цивилните служители в разузнаването са наети на трудов или граждански договор с различна продължителност, съгласно законите на страната. Те имат разнообразни специалности. Обикновено дублират разузнавачите в техните задължения, в зависимост от подготовката, но в повечето случаи се намират в обслужващия или помощния състав като технически специалисти или изпълнители, особено във финансовото осигуряване, медицината, транспорта и снабдяването, поддръжката на инфраструктурата, обучението, социалнопсихологическо осигуряване и др.

3) ***Според позицията, в която провеждат разузнавателната си дейност*** щатните служители работят открито, намират нелегално прикритие или работят по нелегален принцип.

Открито работещите разузнавачи и други служители се намират в съответна разузнавателна организация (формирование), които са ясно обозначени, открито работят в обществото и армията и се знае предмета на тяхната дейност, както и на техните служители. Те могат да извършват своята дейност и конспиративно, с цел запазването на своята сигурност, но в

обществото се знае за какво е създадена и какви са функциите на дадена разузнавателна структура или организация.

Във външното разузнаване това са военните аташета, както и офицерите по сигурността към посолствата, които са известни на местното контраразузнаване и официално са акредитирани и представени пред местната централна власт. На територията на страната това са разузнавателните служби, структури и разузнавателни формирования, както и тези от контраразузнаването и сигурността, които имат известни седалища в градовете и щабовете и се знае предмета на тяхната дейност. Това се отнася и за някои от заведенията към учебната инфраструктура. В своята дейност разузнавателните формирования на бойното поле действат открито, по смисъла на международните закони и законите на войната. Но тяхната легална дейност е съпроводена с прилагането на методите на дискретност и скритост в действията с цел запазването на тяхната живучест.

Легалното прикритие на разузнавачите е най-разпространено. Това се отнася за основните категории служители от добиващите, техническите и аналитичните звена. Те могат да пребивават в чужбина или в района (обекта) за наблюдение под различно прикритие, което се обявява официално или се подразбира от съответните контраразузнавателни служби. Това са длъжности на дипломати, бизнесмени, журналисти, консули, търговски представители, туристически агенти, различни членове на международни организации, официални политически делегации и др. В някои страни всички кадрови служители на централните служби са засекретени и се намират под прикритие на други длъжностни лица. В редица държави такива служители се водят на допълнителен секретен щат. Те не са официално към легалната разузнавателна или контра-разузнавателна организация. Не могат да посещават официалната квартира (база). За тях се определят пунктове (места, квартири) за среща, когато се обменя информация или се предават инструкции и средства. Прикритието на този вид служители е да извършват своята работа по-сигурно, с улесняването на достъпа до информационния източник или до информацията.

Нелегалните служители в разузнаването са конкретно определени разузнавачи, които пребивават на територията на разузнаваната страна под прикритие. Обикновено това се осъществява чрез придобиването на друга самоличност, със сътворена биография, която да отговаря на действително живял човек или изцяло нова. Животът на разузнавача е съобразен с придобитата нова биография. В стратегически мащаб службите за тази цел се поддържат специални лаборатории или се набират сътрудници за изготвяне на фалшива самоличност, промяна на външния вид чрез козметични способи, маски, перуки и др. Изготвят се различни фалшиви свидетелства, кръщелни свидетелства, документи за правоуправление. За целта някои разузнавания се стремят да се сдобият с граждански регистри, с лични данни на местни жители или големи родове. Самоличността се сменя или след дълъг период или когато се сменя страната, в която се пребивава или ако има опасност от разкриване. В бойни операции нелегалното пребиваване е по-специфично. Влизането в страната или в зоната на бойните действия се осъществява по скрити или открити способи, в хода или до началото на военния конфликт. Самата поява на разузнавача (агента) се осъществява в зависимост от обстановката, под лъжлива самоличност, най-вече на военнослужещ от различен ранг или като служител от обслужващата сфера на военните формирования на противника в района. В редица случаи, това е посредством осъществяване на контакт с вече внедрен служител в конкретния обект или район. При невъзможност разузнавачът или групата действа по агентурен способ, както се укрива на подходяща база и използва вече създадената мрежа за добиване на информация.

4) Според направлението, в което работят служителите. Това са служители в основните сфери на разузнаването: политическо; икономическо; военно; научно-техническо или социологическо.

Осъществяват се пробиви и в централните правни или регионални правни институции.

5) Според характера на разузнавателната дейност. Някои класификации се свеждат до разделяне на служителите на оперативни работници – агенти, служители за техническите дейности и анализатори.

Това е подходящо за стратегическото разузнаване и то за службите за външно разузнаване.

Такова разделение не е приложимо за разузнавателните формирования към въоръжените сили, особено в тактически мащаб.

В разузнавателните формирования и в структурите на щабовете от видовете ВС има ясно определени разузнавателни органи, такива, които добиват информация на бойното поле. Притежават средства и персонал за техническо разузнаване. Водят разузнаване от собствено разположение. Щабният персонал от разузнаването планира, управлява разузнаването и информацията и осъществява информационно-аналитичната дейност.

Специалистите-разузнавачи са конкретно назначени в структурите и органите за добиване на информация. Те са както в структурите на полевото, агентурното и специалното разузнаване, така и във формированията за техническо разузнаване. Основната им задача е сближаване, контакт или далечно откриване и наблюдение на обекти или сфери на действие на противостоящите сили. Тези, които използват агентурните способи трябва да умеят да работят с хора, да се адаптират към социална и военната среда. За своята работа е необходимо да умеят да използват разнообразни технически средства и средства за доставяне на информацията. Разузнавачите от състава на разузнавателните формирования и тези от сигналното разузнаване имат необходимост от редица спесифични знания и умения за изпълнени на задачи в разнообразна обстановка, свързана с терена, характера на противостоящите сили, характеристиката на обектите, сроковете за доставяне на информацията. Освен това те трябва да могат да използват цялата налична техника и екипировка за придвижване, бойна дейност и оцеляване.

Служителят от техническите служби е целево подготвено лице в съответната техническа или научна област, което способства за повишаване на научните, техническите, конструктивните и защитните особености на системите и средствата за разузнаване, въздействие и противодействие. Те работят за технологичното усъвършенстване и използване на технически средства за разузнаване в различните сфери на земята, в Космоса; във въздуха; на вода и под вода.

Анализаторите са част от щабните разузнавателни структури или от информационно-аналитичните звена на националните разузнавателни служби. Те не могат ясно да се разграничат от разузнавачите, тъй като може да сменят своите задължения. Освен това те се набират именно от добиващите разузнавателни органи, където са получили вече определена практика за управление на информация. Когато изпълняват аналитична дейност следва да умеят да използват методите на анализ, да изготвят изводи и прогнози, да боравят с различната техника за сбор, обработка и разпространение на разузнавателна информация, да изготвят различни информационни документи, необходими за потребителите на информация и за архивирането на същата.

Наред с щатните служители в разузнаването към него се привличат и *нещатни служители.* Някои ги наричат *служители на обществени начала*. Това понятие не е толкова приемливо във всички видове разузнаване. Те по принцип имат спомагателни функции. Обикновено се набират бивши служители на разузнаването, които са съгласни да сътрудничат за решаване на епизодични задачи или да оказват консултантска помощ, използвайки дългогодишния си опит. В някои случаи те поучават подкрепа за назначаване в определена организация, което би им позволило по-конкретно да сътрудничат на разузнаването. Това може да се осъществи в държавни или частни политически, икономически, финансови, търговски организации или обществени движения. Предимно е свързано с участието им в различни прояви в разузнаваната държава, като научни форуми, търговски прояви, като се явяват представители на държавни, научни, търговски или други организации от собствената държава. В редица случаи провеждат разузнавателна дейност и като обикновени туристи или участници в различни неформални срещи. Те се водят във ведомството и на тях се открива индивидуално дело, където се съдържат инструкциите, личните данни, договора, разходни документи, доклади за тях или получавани от тях.

В разузнаването се включват лица и по *комерчески причини*. Това не е пряко свързано с разузнаването, но е съществена част от неговата дейност. Това са фирми за поръчки или доставки на заявена специализирана техника или с организации, които са извън разузнаването, но имат възможност да

добиват информация [22,36]. В такава дейност се получава специална екипировка или технически разузнавателни средства, средства за скрито пренасяне или предаване на информация, декодиращи средства, специални вещества, взривни материали и др., които се осъществяват само по индивидуална поръчка и производителят няма право да произвежда друг аналог.

2. 1. 2. Подбор и проучвания на кадрови служители

Подборът на кадрови служители в разузнаването се основава на различни принципи в зависимост от мястото на служителя в системата, възможностите му за развитие, характера на работата, методологията за общото развитие на кадрите в страната или армията, правно-нормативната база, както и съответните правилници и специализирани закони за разузнавателните, контраразузнавателните организации или общите закони за националната сигурност.

В интерес на централните разузнавателни и контраразузнавателни служби има два основни подхода за набиране на кадри: по ***инициатива на организацията и по инициатива на кандидатите.***

Наемането на служители по инициатива на службата е метод, който дава право на организацията да подбира служители за конкретна дейност, с точно определени изисквания към кандидатите и към организацията. Служителите се подбират изключително според тяхната лична подготовка, образование или физически и морални качества. В някои случаи присъства и родовия или политически произход. Набирането се осъществява както сред военните формирования, така и сред цивилни учебни заведения или организации. В много страни се осъществява специализирано обучение към граждански учебни заведения под формата на стипендианти, специализанти или чрез въвеждане на специализирани учебни програми. Това особено е видимо при набиране на сътрудници за техническите и други специфични специалности като: научно-техническата област; политиката; социологията; филологията; психологията; приложната математика; филологията; етнокултурата; медицината; финансовата сфера и др. Другата сфера откъдето се набират служители се явява специализираната сфера. Това са разузнавателни и други структури и учреждения от военното ведомство,

контраразузнаването и сигурността, където служителите са показали вече своите качества и са подходящи за работа в разузнавателната сфера [1,3,21].

При този подход инициативата идва от ръководител, служител или сътрудник, който познава кандидата, предлага неговата кандидатура и дава гаранция за неговите качества. В друг случай се осъществява подбор от завършващите специализираните класни отделения към военните университети и училища и военните академии, когато се извършва разпределение на завършващите офицери. При този случай служител на разузнавателната организация присъства при разпределението на кандидатите или извършва подбор.

Има и редица случаи, когато инициативата идва от политическа личност или свързана с дадена партия или организация. При такива случаи има конкретно предложена личност, за която се гарантира, че има обособено мнение и афинитет към работа в такава сфера. В много случаи такива личности са назначавани директно на ръководните постове или на високо място в йерархията.

Счита се, че този подхода дава някакво предимство за набиране на кандидати с ясно изразени способности и по-трудно с внедряват кадри на чуждо разузнаване или контраразузнаване в разузнавателните организации. Това изисква повече време за издирване и определяне на качествата на всеки отделен кандидат. Освен това не бива да се пренебрегва и обстоятелството, че протекциите не винаги са свързани с предлагане на най-подходящата личност. В редица случи това е било свързано със смяна на официалната политика, с промяна на режима на управление и контрол на разузнаването и разбира се с разбиранията на конкретните лица, занимаващи се с наемане на служители.

Набиране на кадри по инициатива на кандидатите. Това е широко прилаган способ във всички сфери на обществото. Може да се провежда подбор на кандидати по обявен регистър за вакантни длъжности, по разпределение, договорено предварително, по обяви за набиране на служители или чрез обяви за конкурси. При този случай всеки кандидат се оповестява по следните начини: 1) Подаване на съответното заявление за назначаване, където описва своите качества и предимства; 2) Възползване от

обявите за провеждане на конкурс; 3) Посредством подходящ служител, който да препоръча кандидата за работа в съответната организация.

При този начин на подбор се осъществява щателно проучване на кандидатите, за да се определят техните качества. Освен това, в редица случаи този подход може да бъде врата за внедряване на чуждо разузнаване или други агенти във ведомството, което изисква специфична проверка и изучаване на кандидатите.

В рамките на разузнавателните формирования способите по този подход са по-гъвкави. Съответните служители се набират или при подбора и разпределението на офицери, сержанти и войници от различни учебни заведения, школи и центрове, или от подалите заявления по регистрите за вакантни длъжности, по отделно направени заявки или обявени конкурси, както и при съкращаване или реорганизация на други формирования. При всички случи всеки кандидат следва да бъде проучен като произход, физически и психически качества, образование, специална или техническа подготовка, както и мотивация за работа в такава сфера.

В системата за подбор на личния състав за армията се използват три основни метода. Първият метод се реализира чрез селективен подбор на предварително подготвени и подходящи в индивидуално отношение личности, за които се заделя само време за специфична разузнавателна (специализирана) подготовка. Това се прилага в повечето случаи във войсковите разузнавателни структури, като се акцентира повече върху бойната специална разузнавателна подготовка.

Вторият метод е повече личностен. Т.е. търсят се подходящи личности с възможности за изпълнение на конкретен набор от задачи, за които се изисква висока специална разузнавателна подготовка, за която времето не е достатъчно. Това се извършва в специализирани разузнавателни учебни заведения, повече известни като школи.

Третият метод е когато се набира личен състав за конкретна мисия. В този случай подготовката е кратковременна за тази мисия. Подборът се осъществява от военни структури със сродна подготовка, например от сили за специални операции, от поделения за борба с тероризма и др. подобни.

Проучването на кандидати за работа в разузнаването не е нещо отделено от такава дейност в обществото. Всеки работодател извършва малко или много проучвателна дейност за кандидатите в неговата сфера. В основата на проучването са два основни подхода: *получаване на информация от самия кандидат и нейното изучаване; самостоятелно проучване и тестване.*

Проучването на информация от самия кандидат започва с формулирането на изисквания към кандидатите, включени в съответната обява или предадени устно при първата беседа. Прегледът на входящата молба е последвана от беседа, за да се провери истинността на вложената в тях информация за кандидата. Прекият контакт позволява да се определят качества като физика, интелект, държание, отношение към съответната институция, психика, някакви външни белези. Още при първата беседа се изисква от кандидата да запази закритостта на срещата. В някои случаи, когато към кандидата има подходящи първоначални впечатления може да се пристъпи за преглед на първоначалната информация с детектор на лъжата. Това се извършва с негово съгласие и при отказ беседата и назначаването се прекратяват. В редица случаи проверката на кандидатите се осъществява чрез проверка на тестове; физически и психологически. При преодоляване на тези тестове се продължава с другите тествания. Това е вече проверка на други способности като езикова подготовка, друга специализирана научна, техническа и пр. специализация. За редица специалности може да се проведат и съответни изпити пред комисия, назначена с ведомствена заповед или да се проведе конкурс от външна организация като академия, университет, научен институт и др.

Вторият метод е *чрез самостоятелно проучване.* Във войските това може да се извършва от самите началници или техни помощници, които проверяват документи или наблюдават потенциални кандидати от учебни заведения или други военни формирования, като изучават техните качества и отношение към службата. Впоследствие с помощта на специализираните органи извършват допроучване на потенциалните кандидати.

При набиране на персонал за националните служби този вид проучване започва от прегледа на архивите на специализираните служби за

наличие на информация за лицето или свързани с него лица. Дали в момента или в миналото е бил обект или агент на съответното поделение. Проверяват се архивите и сведенията в съдебните институции и следствието. Когато има кандидати измежду известни публични личности е необходимо да се провери отношението към него на медиите и връзката му с такива. Това спомага да се получи информация за неговите знания в сферата на политиката, икономиката, културата, информацията, научната област и спорта. При кандидати в сферата на научно-техническите изследвания се прави преглед и анализ на неговите публикации, научни изяви и постижения. При необходимост за някои кандидати се формира специализирана група за проучване. Това може да бъде от контраразузнаването, от друга служба за сигурност, от полицията, които извършват дейността по молба на разузнаването. Необходимо е да се провери имотното състояние, връзките с бизнеса, сферата на дейност, дейността зад граница, което изисква сътрудничество с местната власт, митническите и граничните служби. В редица случи проучването на качества и способности може да се извърши чрез даване на индивидуално задание към конкретен кандидат или групово такова, ако дейността е свързана с работа в екип. Оценките се поставят от назначена за целта комисия. Това спомага да се определи наклонността на способността на кандидатите към определена сфера или притежаването на специфични качества.

Резултатът от проучването се движи в две посоки: първата е да се установи, че кандидатът има или не притежава качества, и дали е подходящ за обявената работа. При отрицателно становище с него се приключва беседата по подходящ начин. Втората посока е да се доведе до знанието на кандидата, че е утвърдена неговата кандидатура и че може да постъпи на съответната работа. Възможен е и междинен вариант, при който се счита, че кандидатът има определени качества, но не е напълно готов за такава дейност. При такъв случай му се предлага да проведе допълнително стаж на посочено място или да се проведе с него допълнително обучение. В някои случаи това може да бъде и за негова сметка.

Назначаването на работа на разузнавачи в съответната разузнавателна организация се извършва в съответствие с нейния устройствен правилник или закон. За някои от длъжностите се взема решение в определен специализиран съвет, който предлага вече лицето за назначаване. В рамките на армията назначаването се осъществява от конкретните командири (началници), в съответствие с дадените им пълномощия.

Назначаването на граждански лица за помощните служби и длъжности се осъществява по по-прозаичен начин. Преди всичко се изучава професионалната пригодност на кандидата. Обръща се внимание за лоялност, надеждност на кандидата и разбира се неговото отношение с правните институции и другите служби за сигурност.

2. 1. 3. Подготовка на кадрови служители

Специфичните задачи на кадровите служители в специалните служби и по-конкретно в разузнаването изискват и специализирани знания, умения и навици. Тази специалната подготовка на отделен персонал или на разузнавателни формирования стои в основата на създаването на оперативни способности в сферата на разузнаването. Специализираната подготовка допълва множество други фактори в тази област като: съвременна разузнавателна архитектура; адекватни схващания за използване на ресурсите за разузнаване; оперативна съвместимост с другите армии; съвременна автоматизирана система за командване и управление, обработка и разпространение на информацията; подходяща разузнавателна техника и екипировка; подбор на личен състав; бойна и логистична поддръжка и др.

Променянето на механизмите за селекция на личен състав изисква и нови виждания за индивидуалната и колективна бойна и специална подготовка, още повече че непрекъснато се развива и теорията на планирането и воденето на разузнаването, както и методологията за набиране на персонал и неговото въвеждане в системата.

Всяка разузнавателна служба, структура, екип или формирования изисква спесифична подготовка. По тази причина не може да има нито унифициран модел, нито единно учебно заведение или център, нито еднаква методика за подготовка. Прегледът на методологията за подготовка на кадри в различни държави дава основание да се твърди, че няма унифицирана

концепция или система за подготовка на кадри за разузнаването. Във всяка държава, или организация това е много различно, но има и много общи черти и принципи.

Освен това практиката ясно показва, че нито индивидуалната, нито колективната подготовка представляват еднократен процес и няма определени срокове за това. Същностната подготовка съставлява перманентна дългосрочна дейност, изискваща перспективите виждания в развитието на обществото и армията, в средата за сигурност, както и схващанията за воденето на войни или военни операции. Това е свързано и с текущата политика, икономика и въоръжение или, както и с перспективите за тяхното развитие в бъдещето.

В процеса на цялостната подготовка следва да се отделят два отделни периода. Периода на обща подготовка и непосредствена подготовка за включване в дейност или операция [1]. В това отношение има и прилики и съществени различия в методиката между националните служби, структурите на разузнаването в щабовете и разузнавателните формирования.

Освен това, в системата за колективна отбрана се предявяват непрекъснати изисквания към разузнаването, в резултат на появата на нови заплахи или промяната в гео-стратегическата среда. Това изисква да се подготвят поделенията и отделните разузнавачи за нови мисии или задачи, а то рефлектира върху всички компоненти на системата за оперативната и специалната подготовка в системата на разузнаването.

В настоящия раздел се разгледа методологията на планирането и ръководството на бойната и специалната подготовка в сферата на разузнаването, както в колективен, така и в индивидуален план.

Подготовката на офицерите, сержантите и разузнавателните формирования е неделима част от общата подготовка на въоръжените сили. При планирането, ръководството и отчитането се спазват общите изисквания, указания, принципи на планиране и ръководство, както и системата за отчитане, сертифициране и даване на допуски към определена работа или сертификат за изпълнение на функционални задължения. Наред с това, в различните армии се показват съществени различия в подготовката по разузнаване на всички нива и категории обучаеми. В някои служби също

има свои особености в подготовката на кадри. Това зависи от наложени традиции, от специалната дейност и историческия опит, възможностите за поддържане на инфраструктура за обучение.

Различията в организацията на подготовката на разузнавателните структури и личния състав произлизат преди всичко от спесифичните изисквания към разузнаването, които са залегнали в концепциите и доктрините, които са обект на друго обсъждане. Съществено влияние за общото обучение по разузнаването оказва общата политика на страната, националната военна доктрина, участието в съюзи или различни двустранни договори за обмен на разузнавателна информация, мисиите на въоръжените сили, които са определени в националните правни документи, архитектурата на разузнаването, която може да бъде национална особеност. Не на последно място роля играе динамиката в развитието на съвременните схващания за планиране и водене на разузнаването и темпа за снабдяване (превъоръжаване) с нови образци специална разузнавателна техника и екипировка. От съществено значение е също и организационната структура на формированията за разузнаване, подчинеността им на различни ръководни органи и взаимодействието на разузнаването с различни други организации в страната, които имат отношение към добиване и предоставяне на разузнавателна информация.

За провеждане на спесифично обучение се използват различни *специлзирани академии, филиали, училища, школи*, центрове, курсове и др. учебни места, където се провежда обща и индивидуална подготовка [48]. Тя е насочена към получаване на общи знания за същността на разузнаването, осъществяването на аналитична дейност, методите за разпространение на информация, познаването на нормативната база, за функционирането на другите сфери на обществото и армията, които спомагат за разширяване на кръговора на разузнавачите. В школите или академиите служителите се обучават в условия близки до реалните, като им се моделира подходяща ситуация за разузнавателна оценка, анализи и вземане на решения за използване на разузнавателен ресурс, или за действие на отделния разузнавач.

Специализираните курсове са форма на придобиване на практически умения и навици за конкретна дейност. Те се провеждат в целево създадени военни или граждански учебни заведения, учебни центрове или школи.

Индивидуалната подготовка има назначението да се получат целеви знания и умения за специлизираната дейност на всеки разузнавач или за другите служители в разузнаването. Тя може да се осъществява или в рамките на учебните центрове или индивидуално в определени за всеки отделен случай учебни места. Това се прилага за наети или назначени нелегални служители, които са в допълнителен (засекретен) щат на службите. Специалната подготовка се осъществява в две основни направления: обща и индивидуална (професионална) подготовка.

Съществен момент в подготовката на разузнавачи представлява разработването на **специални учебни програми за бойна и разузнавателна подготовка** [37].

Те се разработват за всяка категория разузнавачи и се различават по срокове и цикли на обучение, съдържание на тематиката, място на обучение, привлечен обучаващ състав, форми и методи на обучение и др.

За разузнавателните специалисти и формированията са характерни по-широк спектър от методи и форми на обучение, наблягане на индивидуалната подготовка, обучение за действие в рискова среда и при високи психологически и физически натоварвания, действия самостоятелно или в малки групи, висок професионализъм и отговорност. Те следва да умеят да изпълняват задачи, както в условия без съприкосновение с противник, така и при бойна обстановка в близост до неговите сили.

Общата подготовка на кадровия служител в националните служби и на част от разузнавачите от армията изисква:

- възприемане на лични убеждения за отговорността и важността на работата на службите и конкретните служители в тази система;
- добра обща политическа култура за развитието на международната и вътрешна политика, което да спомага за по-правилното ориентиране и използване в общите разузнавателни оценки, изводи и прогнози;

- минимум от икономически знания за ориентиране в икономическите отношения между държавите, монополите и отделните корпоративни организаиции;
- необходим минимум от правни знания, особено за националната правна система и за онези страни или сектори, в които се изпълняват функционалните задължения;
- познаване на вътрешноведомствената правна и нормативна уредба, касаеща специфичната дейност на заеманата длъжност, връзките на неговата организаиция с други служби и вътрешни щабни структури;
- да се познава добре географията, обществено-политическата система, икономическа, етно-културна, етническа и социална обстановка в страната, в която се иапълняват разузнавателни задачи;
- висока езикова подготовка, особено за езика на страната в която изпълнява своите функции;
- разузнавачът да има необходимите знания и умения в информационните технологии и средствата за комуникация и използване на всемирната и регионални мрежи за обмен на информация.

Професионалната подготова трябва да включва определен набор от знания и умения включващи:

- Теоретична подготовка в областта на разузнаването, което означава:

- да умее да събира информация от различни източници;

- да установява необходимите контакти и в рамките на тях да умее да извлича информация “на тъмно”;

- да участва в разузнавателни пътувания;

- да извършва самостоятелно проследяване на обект;

- да може да намира тайници, да изготвя контейнери, да провежда скрити операции за поставяне или вземане на тайник, да поставя сигнали, да изработва камуфлажи за маскиране на разузнавателни сведения;

- да умее да изготвя микроточки, меки филми и др. миниатюрни носители на информация и подходящи контейнери за тяхното укриване;

- да прилага и използва възможностите на техническите средства за наблюдение, подслушване и регистриране на информация, да умее да управлява различни видове автотракторна техника;

- да привлича сътрудници, да умее да ръководи тяхната дейност, обучава и възпитава, да организира връзката с тях;

- да участва или да умее да провежда тайни операции.

- Да познава организацията и методите за дейност на чуждите контраразузнавателни и други служби по сигурността и да не допуска ракриване н неговата дейност от тях. Да умее да се укрива или да избягва наблюдение върху него и проследяване;

- Да познава методите за посегателства върху неговата страна от гледна точка на разузнаването, нарушаване на сигурността на страната чрез тероризъм, шпионаж, екстренизъм, сепаратизъм, заговори, отвличания, рекет върху политици, саботажи, диверсии, наркотрафик, трафика на хора, оръжие, взривни вещества или оръжейни системи и средства, информационна и психологическа война;

- Да знае и владее прийомите на логическото мислене, анализа и оценяване на информация, които да прилага в процеса на първичната обработка на информацията;

- Да има познания в областта на психологията и психоанализа, които да прилага в общуването с хора, особено в дейността му при привличане на агенти, сътрудници и работата с тях;

- Да изгражда в себе си качества като търпимост, самообладание, издръжливост, хладнокръвие, находчивост, аналитиност, обективност, смелост и активност;

- Да поддържа физическата си форма така, че да може да издържа на продължителни натоварвания. За рабоатта си в разузнаваната държава да провежда спортна дейност според националните традиции и то в средите, които представляват оперативен интерес;

- Да изучава и познава националните традиции, привички и навици н населението в страната, в която пребивава или живее като нелегална личност;

- Да уме да играе ролята, която е приел и да маскира истинската си същност. Да умее да живее в съответсвие с възприетото прикритие.

В рамките на разузнавателните формирования и структури за управление на разузнаването се изискват знания и способности включващи:

- познаване на "противника" във всичките му аспекти (конкретизиран, потенциален, прогнозен);
- съответваща за страната езикова подготовка;
- способност за поддържане на живучест в екстремални условия;
- използване на разнообразна техника за добиване на информация (бойна, специална, включително специални разузнавателни средства);
- познаване на всички начини, технически средства и способи за свръзка и комуникация;
- висока техническа (използване на техника на суша, във въздуха и на море), физическа, психологическа и морална подготовка;
- познаване и използване на разнообразно въоръжение, включително и това на определения противник;
- способност за ориентиране във всякакви условия и със всякакви средства за ориентиране и позициониране, определяне на координати на цели и тяхното докладване;
- способност за контрол на целите, като откриване, насочване на удари и средства и коригиране на ударите и стрелбата;
- използване на всички способи за водене на разузнаване във всякакви условия (както климатични, денонощие, така и физикогеографски, на суша, във въздуха и на море);
- специална сапьорска подготовка;
- познаване на способите за действие в заразена местност, различни заграждения и препятствия и използване на разнообразните средства в това отношение;
- познаване на средствата и способите за водене на електронна война (особено за поделенията за ЕВ);
- подпомагане на действията на войски и специални сили в хода на операцията;
- подпомагане на операции в разположението на противника;

- определена парашутно-десантна и водолазна подготовка;
- минно-подривна дейност;
- разчитане на документи от различен характер, които са носители на информация;
- способности за приемане, обработване и разпространяване на информация във всякакви условия;
- поддържане на информационни масиви и архивиране на разузнавателна информация;
- използване на процедури за оперативна съвместимост със сродни структури от НАТО и при необходимост от Европейския съюз.

Това се постига чрез планиране и провеждане на разнообразни мероприятия по оперативната и специалната разузнавателна подготовка.

Приоритетна дейност на щабовете се явява сертифицирането на подразделения и щабове, които са декларирани за съюзни операции. Това е процес на проверка в определена последователност и установяване чрез определени показатели на постигането на предварително зададени стандарти (количествени и качествени) и критерии, които щабовете и формированията от разузнавателните части са получили като условие за достигане на способност за изпълнение на задачи/определени мисии [28]. Щабовете участват или провеждат официални процедури, които завършват с оценка на готовността за използване на съответното войсково звено (щаб или подразделение/групи) и се явява най-висока степен на активна форма на контрол на подготовката и готовността на щабовете и формированията от разузнавателните части. Крайното състояние, което се търси е постигането на оперативна съвместимост и необходимите способности за изпълнение на предвидените задачи [27]. Щабовете участват, както в етапите на националната сертификация, така и подпомагат структурите на НАТО, които ще провеждат следващите етапи на сертифицирането.

Като обобщение следва да се посочи, че ръководството на разузнавателните формирования е непрекъсната система от дейности, за които е необходима непрекъснато перспективно и текущо планиране, познаване характера на разузнавателните структури, и разузнавателната дейност, изискванията на съюзните командвания, националните и съюзни

документи, като концепции, политики, доктрини, устави, ръководства и указания, както и началното състояние на разузнавателните формирования.

Организацията на специалната разузнавателна подготовка е непрекъснат процес. Този процес е ефективен, когато се познават всички изисквания и принципи на подготовка на войски и сили в съвременни войни, които са в основата на създаването на оперативни способности. Системата за разузнаване има съществени изисквания към подготовката на разузнавателните организации и формирования, за адаптирането им към съвременната война. Познаването на заплахите, далечните прогнози и следенето на тенденциите в развитието на армиите и въоръженията спомага по-правилно да се организира специалната подготовка. От друга страна важен момент се явява обратната връзка. Т.е. проверката на получените знания и практическите способности. В основата на това стоят практическия контрол, помощта на ръководните органи и отчитането на собствения и чуждестранен опит в обучението и поуките от военната практика в съвременните военни конфликти. Не без значение е сътрудничеството в обучението между различните военни и граждански учебни заведения, организации и ръководните фактори, които са ангажирани в организацията на специалната разузнавателна подготовка.

2. 1. 4. Правен статут на кадровите служители в разузнаването

Разузнавателните служби съставляват ключов компонент в системата за сигурност на всяка държава, осигуряващ независим анализ на информация, свързана със сигурността на държавата и обществото, за защита на нейните интереси. Макар, че службите са подчинени на изпълнителната власт, парламентът играе критична роля в контрола на тяхната дейност.

Самата същност на разузнавателните служби се състои в събиране и анализ на информация. Тези действия изискват висока степен на конспиративност. От друга страна има опасност да се злоупотреби с тази информация във вътрешнополитически контекст. Разузнавателните служби могат да се превърнат в заплаха за обществото и политическата система, за чиято защита са предназначени. Затова има нужда от ясен демократичен и

парламентарен контрол над разузнавателните служби, в допълнение към контрола на изпълнителната власт.

Контролът над разузнавателните структури трябва да започне с ясна и категорична законова рамка и устройствени правилници, одобрени от парламента. Правилниците трябва да конкретизират още: границите на техните правомощия; методите за действие; средствата, чрез които ще се държат под отчет [5]. За Република България това е регламентирано в Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност, в който ясно са определени задълженията както на ръководните държавни институции, така и на силовите служби от системата за национална сигурност и отбраната.

В предишните раздели са описани функциите на кадровите служители. За да изпълняват тези функции спокойно, с висока ефективност служителите се нуждаят от ясно правно и социално положение. Това като начало се осигурява от нормативните документи, приемани от Парламента. Кадровият служител е носител на всички права и задължения като гражданин на страната [20]. Той е отговорен пред обществото и правните институции за извършено престъпление от общ характер, както и при административни нарушения по служба. Наред с това, служителите в разузнавателните и други силови служби, имат и особени права, които произтичат от особените им задължения.

Има редица обособени положения в статута на тези служители. Те включват преди всичко:

- департизиране, когато има многопартийна система в политическото устройство на дадената страна. Това изисква политически неутралитет от служителите поне докато се намират на кадрова служба. Основното е те да бъдат лоялни към политиката на държавата;
- особено отношение към частния бизнес. В повечето страни това е забранено, за да се запазват интересите на държавата. То е в интерес на съхраняването на безпристрастността и защита на служителя от корупция и влияние от външни разузнавателни служби на други страни;

- контрол при осъществяване на брак или съжителство с друго лице. Това в много страни се контролира, както се получава разрешение от съответната служба;
- ограничение или забрана за участие в публични изяви, политически изказвания, коментари, участие в анкети или литературни (научни) публикации. В някои случаи по отношение на публикациите разрешението е със спазване на конфиденциалността. Може да се работи под псевдоним. На служителите е забранено да се намесват или предизвикват публични скандали или участие в безредици. По принцип са забранени контактите с чужденци, особено в процеса на службата;
- финансови, материални и социални стимули, специфична пенсионна система, различни от останалите служители в системата. Това е продиктувано от особената работа свързана с натоварване, отдаленост или ограничен контакт със семейството;
- кадровите служители носят отговорност по закон и правлник за нарушения по служба, като могат да се санкционират в съответсвие с държавните закони и устройствените правилници.

Статутът на служителите в рамките на армията е в съответствие със Закона за отбраната и въоръжените сили, както и с други закони и Кодекса на труда. По отношение на военните служители се прилага и Правилника за преминаване на кадровата служба.

В някои държави, където има паралелни служби за сигурност на частна основа се създават конкретни закони или разпоредби за определяне статута на службите и на техните служители. Те следва да кореспондират по права и задължения с държавните служби, за да не се допуска нарушение на зконността и контрола върху тяхната дейност. За всяко наемане на служители извън щатните следва да се сключват конкретни договори, които да показват ясно правата и задълженията на служителите и съответните служби и формите на контрол на разузнавателната дейност.

В много случаи в световната практика, и в днешно време се използват наемници. Това са лица, наемани за определен период или за конкретна дейност. Определение за наемник се дава в чл.1 на Международната конвенция срещу набирането, използването, финансирането и подготовката

на наемници, приета от общото събрание на ООН с резолюция 44/34 от 4 декември 1989 г. Тя не е ратифицирана от много държави. По тази причина много специални служби наемат такива лица за изпълнение на информационни неформални задачи или най-вече за участие или провеждне на тайни операции, което не се възприема като нормална военна дейност от ООН и други организации за колективна сигурност.

Редица страни освен наемници се използват и служители от частни военни компании или частни служби за сигурност. Това се прави с цел да се избягнат ограниченията, наложени в националната правна система или от международните организации за сигурност. Това поставя наетите служители в особено правно положение и не може да се определи какъв е точно техния статут на служители.

За създаване на ясен статут на организации ивън държавните следва да се прилага законов и прозрачен парламентарен контрол, чрез отчет на дейността на службите, финансовите операции и движението на хора.

За спазването на статута на кадровите служители, особено на разузнавачите (оперативните работници) е необходимо да се спазват общо приети принципи при назначаването им и в хода на тяхното развитие като личности. Това е и в съответсвие със следните изисквания (фиг. 2.1):

- спазване на Конституцията, законите и международните договори, по които Република България е страна;
- зачитане и гарантиране на правата на човека и основните свободи;
- защита на служителите, информацията и на източниците за нейното придобиване;
- обективност и безпристрастност на служителите в тяхната дейност;
- сътрудничество с гражданите при определени дейности и с държавните структури;
- политически неутралитет;
- обособена финансова, материална и социална обезпеченост.

Националните правни норми започват от националната Конституция и съответните закони, които уреждат статута на специалните служби. Във всеки документ са регламентирани правата и задълженията на съответните

ръководни политически или военни лица, както и на институциите, като цяло [20, 21, 24].

Фиг. 2.1. Основни изисквания за статута на служители в националните специални служби

Във всеки национален закон може да се види, че на разузнаването се гледа като на един от основните стълбове за поддържането на сигурността и суверенитета на страната. То е част от защитната система на страната, гражданите и материалните ценности и създаването на подходящ обществен климат. Ефективната работа на разузнаването се отразява и на ефективността в работата на държавните институции по гарантиране на защитата на страната и запазване н нейната цялост.

Разузнаването участва активно и в *превантивната дейност* по защитата на суверенитета и териториалната цялост на страната, заедно с други държавни институции получаващи, добиващи и съхраняващи информация за заплахите. Същевременно собственият разузнавателен ресурс никога не е достатъчен, което изисква взаимодействие и

сътрудничество с други служби за добиване на информация в национален и международен аспект.

За ефективната работа на разузнаването е необходим постоянен и високо подготвен персонал. За всяка сфера на разузнаването са необходими служители със специфични качества. Тези качества не се придобиват само от личния стремеж на служителя да се усъвършенства и доказва като специалист. Необходим е продължителна работа за подходящ подбор на кандидати, тясна специализирана подготовка, проверка на знанията и уменията в подходяща среда, преди да се използват отделните разузнавачи или цели формирования и екипи в разузнавателната дейност. Подготовката и поддържането на ресурси изисква огромни средства, което налага тяхното използване да бъде прецизирано, а това се получава не само със знания на отделния разузнавач, но чрез прилагането на всички методи и способи за ефективно обучение, икономично използване на ресурсите и спазване на всички мерки за сигурност и оцеляване на източниците и разузнавателния ресурс.

2. 2. Вербовка на сътрудници на разузнаването

Използването на допълнителни източници в разузнаването, освен щатните не е подход, който се прилага само в съвременни условия. Това е старо като разузнаването. Никога щатните разузнавателни органи не са били достатъчни да покрият всички сфери на обществото, които влизат в интересите на разузнаването. Има и места, в които проникването на щатния служител е трудно или невъзможно, а в същото време в близост до информацията има подходящ субект, който има вероятност или е готов да предостави информация, поради различни подбуди или мотиви. Освен това, участието на военни контингенти в различни мисии извън граница е свързано с необходимостта от тяхната защита. Влизането с разузнавателен ресурс в геополитическата и геокултурната среда в нов географски район не винаги е възможно или е трудно изпълнимо. В такава среда винаги се намират източници от местен произход, които могат и са готови да окажат помощ в информационното осигуряване. Това е довело до необходимостта от търсене на пътища за сдобиване ли контакт с подходящи източници, които се намират до информацията в съответната сфера, да са в близост до

нея или да имат някаква форма на достъп до обектите за разузнаване, както и да спомагат за провеждане на други форми за действие на разузнаването.

Макар, че в съвременни условия разузнаването разполага с високи технологии за добиване на факти и сведения човекът си остава важен източник. Агентите (сътрудниците) попълват празнотите в разузнавателната дейност. Това дава възможност не само да се повишават способностите на разузнаването, но и да се използват по-евтини източници на информация, отколкото струват щатните сътрудници и други средства за добиване на информация.

Едновременно с ползите от набирането на нещатни служители може да се получат и съществени вреди. Те възникват в резултат от недостатъчна подготовка на служителите, които набират нещатен персонал, от недостатъчна подготовка или промяна в мнението на вербуваните, от по-високата готовност на противостоящите да противодействат на разузнаването и от редица обективни фактори извън човешките. В някои случаи промяната на дейността на наетите служители се случва в резултат от промяна в политиката на собствените им страни или на страната, за която сътрудничат, от промяна в мненията, нагласите и настроенията, предизвикани от семейни съображения, изменения в морално-психологическо отношение, което да е в резултат на промените, предизвикани от възрастта и др. Това изисква сериозни знания и предварителна подготовка на вербуващите, поддържане на постоянен контакт и контрол на сътрудниците, промяна в начините на контрол и стимулиране, както и освобождаване от такива при изтичане на сроковете за "пригодност" на такива източници [30].

Целта на този раздел е да разгледа същността на вербовката, методите, за набиране на сътрудници на разузнаването, поддържането на контакти, реда за извличане на информация, контрол и осигуряване на мотивация на вербуваните, консервиране и възстановяване на сътрудничество.

2. 2. 1. Същност на вербовката на сътрудници

2. 2. 1. 1. Основни положения. Форми на мотивация.

Вербуването представлява планова форма за привличане на отделно лице или група хора за изпълнение на задачи по поръчка на вербуващия.

Това е процес за въздействие върху дадено лице, с цел то да бъде склонено да сътрудничи на разузнаването [33]. В това отношение е възприет терминът ***вербовъчна операция****, което означава процес на вземане на решение за привличане на сътрудник, осъществяването на дейността по вербуване и постигнатото съгласие или готовност за сътрудничество от вербувания*.

При вземане на решение за вербовка разузнавачът следва да прецени редица условия, както и да се съобрази с решението на неговия ръководител.

Основното условие, което трябва да е налице, това е възможността на набелязаното за сътрудник лице да се сближи или сближава продължително време с планирания обект за разузнаване или да се намира в съответна сфера на разузнаването. Освен това, важно условие за наемането е наличието на качества от вербувания, които да отговарят на представите на вербовчика. В повечето случаи вербовка се осъществява за привличане на сътрудник за изпълнение на второстепенни задачи или за оказване на помощ във вербуване на трето лице или група лица [1,3]. Друга основа на вербовката представлява наличието на мотиви у вербувания, на базата, на които се създават условия да се осъществи по-трайно сътрудничество и то да е свързано с морално-политическия статус и личните виждания на субекта относно развитието на ситуацията, в която се осъществява вербуването. Освен това, при липса на мотивация е необходимо да има (да се създадат) други подходящи условия - вербуване под натиск или чрез използване на материално или финансово стимулиране.

Първата група условия може да ги отделим като *оперативни условия*. Те не зависят от качествата на вербувания [3,38]. Определят се от мястото на субекта около или вътре в планираните обекти за разузнаване (средата). Достъпът до обекта, представляващ интерес или средата (сфера за действие) се разглежда под три основни разновидности: *според формата на достъп; по степента на достъп; по видове достъп.*

Формите на достъп до обект за разузнаване са няколко:

- Визуален достъп. Това представлява директен поглед на сътрудника към обекта или информацията. Тя е най-търсената, като се има предвид високата ефективност на прекия визуален контакт;

- Достъп чрез слушане. Може да бъде самостоятелна форма или свързана с визуалната;
- Технически достъп. Преглежда се дали наетият агент е в състояние да даде възможност за използване на технически средства или да ги постави за използване от оперативния служител;
- Достъп до документация. Преценява се дали агентът ще има или вече има пряк достъп до документи (архив, електронни носители, софтуер, администриране на компютри или мрежи, дневници за информация, секретна библиотека, каси за съхранение на документи, дипломатическа поща и др.

Различаваме няколко *степени за достъп до обект за разузнаване:*

- Директен достъп. Това е форма на пряко съприкосновение с целия обект или елементи от него. Необходимо е да се прецени и рискът от компрометиране;
- Периферен /краен достъп – когато има второстепенен достъп до обекта, като наблюдава от разстояние или движение на елементи от обекта в близост до него. Това е второстепенен достъп или индиректен;
- Наблюдение с подслушване (очи и уши) – при този контакт няма пряк достъп, но може да се получи информация чрез подслушване (например през стена или от разстояние), чрез разбиране на говор по движение на устни, чрез използване на допълнително устройство за подслушване или далечно наблюдение;

Има *три вида достъп*:

- Текущ достъп – когато наблюдаващият има актуална информация за обекта, осъществява пряк достъп или контактът с обекта е в такава периодика, че не може да се получи значителна промяна в поведението на обекта и изменение в характеристиките на същия;
- Исторически преглед – когато се изучава документ с по-раншен срок за изпълнение или е архивиран. В някои случаи се използва и служител с дългогодишен стаж в този обект;
- Възможен (потенциален) – при този случай агентът може да бъде насочен от разузнавача на определена избрана позиция. Това е най-вероятната възможност.

Мотивацията е особено важна за набиране на сътрудници. Историята на разузнаването показва различни мотиви за съгласие на сътрудници: на идейно-политическа основа; на морално-психологическа; материална; финансова заинтересованост или субектът да е зависим от разузнавача или неговата страна. Така, че когато се набират сътрудници е необходимо да се прецени:

- желанието за определена дейност по вътрешни подбуди;
- личната заинтересованост на сътрудника;
- възможност за възбуждане на интерес или стимулиране на възможни сътрудници.

Във всяка форма на мотивация следва да се преценят различните фактори, влияещи на вербувания: позитивни; негативни; лично разочарование от предишни действия или поведение спрямо него.

В идейно-политическата мотивация може да има няколко подбуди: идейни; политически; патриотични; религиозни или те да са свързани с вижданията на субекта за бъдещето на неговата страна, като форма на управление или външна политика.

Идейната основа е особено важна при набирането на сътрудници. В много от случаите тя е била водеща и най-дълготрайна и ефективна. Ярък пример за това е петорката на Ким Филби, работеща за СССР на територията на Англия и САЩ по време на Втоарта Световна война и след това. И обратно може да се посочи примера с руския разузнавач от ГРУ полк. Березовски, който се предава в услуга на ЦРУ и рабои срещу своята страна. Това дава възможност да се набират такива без значение от национален произход, география, религия или материално състояние. Множество са примерите за сътрудничество на разузнаването от страна на жители на различни държави, които са се поставяли в услуга на чуждо или собственото разузнаване. Това са множество примери на набирането на сътрудници сред учени, студенти, политици, медийни, културни или религиозни служители, държавни чиновници, технически експерти, които се поставят в услуга, споделяйки идеи за развитие на човечеството и неговото бъдеще.

Други подбуди са *политическите*. Такива сътрудници възприемат определена политика във вътрешен или външен аспект: национална независимост; обвързване със съюз или коалиция; привързване към определена велика сила; разширяване на държавата за сметка на други или за връщане на територии; присъствие в географски райони извън собствената, с цел придобиване на влияние; солидарност с друга държава или страни; поддържане на определена политическа система (дясна, лява, център) или режим; засилване на националната военна мощ или икономически просперитет; поддръжка на чуждестранни икономически или финансови интереси; лица от типа франкофони, англофили, русофили, германофили и др.

В редица случаи наемането на агенти е в услуга на подпомагането на въоръжена или политическа съпротива, за освобождаване на страната, на която агентът е жител или желае да участва в подпомагане на собствената му страна.

Множество са примерите за сътрудничество по религиозен признак: католици; християни, протестанти, мюсюлмани; будисти и др. При тях в много от случаите наред с принадлежността към религия се въздейства и под натиск.

Има сътрудничество по етнически мотиви. Това са жители от един етнос, живеещи в друга държава, обект за разузнаване, или са в трета държава, но сътрудничат н държавата майка по патриотични подбуди или са несъгласни с политиката на разузнаваната държава.

Втори основен начин на мотивация е по *морално-психологически* причини [1]. Това е свързано изцяло с вътрешното състояние на субекта. Тази мотивация се опира на степента на морал, идеализъм, алтруизъм, степен на душевна привързаност към определена държава, култура или религия, отношение към правното състояние на жени, деца, престъпност и др. Има и причини, които са породени от негативен характер: отмъщение; ревност; омраза; изнудване или лично разочарование към дадена страна, политика или отношение към кариерата му; несправедливо отношение на държавата или организация към него; стремеж към изнудване; чувство на вина. Освен това може да е свързано с любопитство, очарование от дадена

политика или личност, която го наема; благодарност или задължение; усамотеност (търси контакти за разнообразие); егоцентричност; честност; несигурност. Тези качества трябва да се преценяват за всеки отделен случай и да се използват подходящо за определена дейност – продължителна или само епизодична.

В редица случаи се преценява и сексуалната ориентираност, склонност към неформални полови контакти; грешки при тези контакти, като раждане на деца, многоженство и др. Друга група черти са свързани с начина на живот: стремеж към охолство; авантюризъм; безделие и желание за разнообразие; използване на опиати, злоупотреба с алкохол (зависимост); възможност за самоизява и самодоказване; лекомислие, душевно неуравновесени и пр.

В историята на разузнаването от съществено значение е било използването на материалния стимул. Както и да се гледа на този въпрос в много случаи няма връзка между морал и пари. Обществото е монетарно и животът се гради на притежаването или не на материални ценности. Има редица примери, когато високоетични личности са загърбвали своите убеждения и личен морал за определено време, водени от недоимъка или поставени в условия да използват единственият им отдал се случай да спасят семейство, негов член, личен или семеен бизнес, което е свързано с оцеляване или поддържане на благоденствие [1,30]. В такъв случай един от основните мотиви за сътрудничество е получаването на икономическа изгода, свързано с пари, ценности, подходяща работа, просперитет на собствена фирма. В друг случай това е не поради странични причини, а просто за намиране на “лесен” начин за получаване на доход. В друг случай се наемат лица, които се намират в затвори, плен или други подобни ситуации и са готови на сътрудничество, което би им подобрило участта или да им промени статута. В някои случаи това е свързано с извеждане от дадена страна в друга на потърпевши, застрашени или търсещи по-добри условия за живот или реализация.

Друга *форма на мотивация е зависимостта*. Това се прилага спрямо лица, които са в зависимост от техни действия, но разузнаването се възползва да ги постави под своя зависимост. Такива са лица, свързани с

престъпен бизнес, но са част от системата на администрацията или политиката в дадена страна, или са извършили друга криминална престъпност, за което са застрашени. Събраните материали за престъпност се съхраняват в разузнаването с цел шантаж за компрометиране или са изнесени отделни факти, с което се дава повод на дадено лице, че за него се притежава достоверна информация, която може да се използва за по-нататъшното му дискредитиране. Друга форма е фабрикуването на доказателства, особено за личния полов живот, за контакти с други външни служби, за злоупотреби, за което се носи наказателна отговорност и лицето трудно може да отстрани фактите или да докаже обратното. По този начин се принуждава да сътрудничи с цел изчистване на собственото му досие.

Друга форма, която се е прилагала в миналото е *изчистване на биография.* При смяна н режим се заличават факти от биографията като сътрудник на бивши силови служби, при което лицето се е движело на ръба на законността или е надвишило правата си по служба. Може биографията му да оказва влияние за по-нататъшното му развитие на него или на неговите близки.

Смесена форма на мотивация се прилага, когато се използват повече от една форма на мотивация – както по идеологически, по морални, по етнически или материални мотиви. Може предложенията за материална изгода да са свързани с набляганието на неговия произход, с правотата на политиката на разузнаваната държава или с разясняване на ползите за тази държава, чийто гражданин е лицето.

По принцип следва веднага да се избягват контакти с доказани авантюристи, зависимите от наркотици, зависимите от някаква друга по-силна среда, глупаци, душевно болни, алкохолици, малолетни. Такива лица може да се използват, но не като агенти, а като помощни средства за някакво проникване в обект за кратко време или пренасяне на послания или съобщения до изпълнител.

2. 2. 1. 2. Форми на вербовката.

Съществуват редица форми на вербовка на сътрудници, които се прилагат за всеки отделен случай в зависимост от времето необходимо за получаване на информация, от характера на обекта, личностните качества на

субекта, характера на военната или друга операция, сферата на дейност на разузнавача и неговите позиции в, или извън разузнаваната страна.

Формите на вербовка са в *зависимост от организацията* на самото провеждане или *от името на кого се осъществява*.

Организацията - това е самият процес на вербовка, съставен от отделни последователни действия. Вербовката по начина на организация може да бъде *пряка и постепенна*. *Пряката вербовка* се осъществява с изучено лице, за което са установени отделните характеристики, вероятна степен на готовност за контакт и сътрудничество, когато самото лице си предлага услугите и е подходящо за определена дейност. С такова лице се провежда директна беседа, в която се установява готовността и пригодността, както и се приема сътрудничеството. При отхвърляне на сътрудничеството контактите се замразяват или може, при съгласие за друга подходяща работа, да се предаде лицето за контакт с друг вербуващ. В някои случаи вербуваният може да се предаде на друго разузнаване. Такива примери има между английското и американско разузнаване (Ми-6 и ЦРУ).

При *постепенните форми* на вербуване се осъществява последователност от действия, включващи начални задания и последователно въвеждане в сътрудничество. Може да се дават задания от името на разузнавателната организация, когато това е подходящо или завоалирано, или от името на някаква организация както и от името на контактьора. Когато се сметне, че е дошло време за окончателното привличане към службата се провежда вербовъчната беседа. Ако се сметне, в процеса на съвместната дейност, че лицето няма необходимите качества сътрудничеството се прекратява.

В зависимост от това дали службата открито или закрито (завоалирано) използва своето име при вербуване се различават три форми на вербовка: *открита; завоалирана; под чужд флаг*.

Откритото вербуване е преобладаваща форма за вербуване. То дава възможност ясно да се разберат намеренията на лицето и задачите, които то ще изпълнява. Но затова е необходимо по-сериозно изучаване на бъдещия сътрудник.

Завоалираната форма се прилага при по-неясни обстоятелства. При този метод липсва конкретно вербовъчно предложение, поради неясните намерения или качества на субекта. Не се оповестява и принадлежността на вербовчика. Има неясно съгласие между двете страни, които обменят информация, инструкции и съответните възнаграждения. Това е форма за привличане на сътрудници с висок обществен ранг, видни представители на интелигенцията, културата, научни работници, журналисти и пр. При тях откритото вербуване може да се приеме като насилие или негласно мнение за нисък морал. При тази форма не се иска непременно деклариране за лоялност или да се подписват каквито и да са документи за сътрудничеството. Информацията, която притежава я пази под прикритието, което има официално – дипломат, кореспондент, бизнес представител, лично приятелство и др. Поддалото се на контакт лице приема наличната си маскировка като достатъчна и е готов да представя информация или по лични съображения или под формата на стимулиране, след изпълнена мисия. От такива лица не се изисква да използват активни или силови методи за добиване на информация, а такава, която се прилагат пътем, в съответствие с тяхната официална служба.

Привличането на сътрудници *под чужд флаг* се прави, в случай че дадено лице ще е по-склонно да сътрудничи в името на помощ на приятелска страна или с такава, с която е свързан [1,9,32]. Това се отнася и до разузнавателната организация. Не се оповестява истинската принадлежност, а се използва друга разузнавателна или обществена (международна) организация, на която субектът би имал готовност да сътрудничи. Такива организации може да бъдат националистически, патриотични, етнически, религиозни, клубове по интереси, екологически, на идейна основа или свързани с психологически пристрастия. За тази цел, в хода на работата вербовчика трябва да може да поддържа тази легенда.

Каквато и форма на вербовка да се възприеме, следва да се отчита, че са необходими конкретни предпоставки за добро сътрудничество. Това означава, че трябва да се осигурят необходимите условия на сътрудника, начините за контакт или доставяне на информация, да има удовлетвореност

на сътрудника от неговата работа, да се зачита неговото достойнство, да се стимулира финансово, но не прекалено.

Освен това, всеки сътрудник живее в определена среда и трябва да се отчитат възможностите за евентуален контакт или споделяне на връзката на сътрудника с вербовчика, за което трябва да има достатъчно възприемлива версия за преките връзки или за прикриване (легенда) на щатния служител (контактьора, агентуриста). Това е съществен елемент при вербуването и в повечето случаи той е водещ, ако разбира се не се предприеме по-висок риск, когато това се налага или ситуацията не търпи отлагане.

2. 2. 2. Вербовъчни операции

Преди да се започне вербовъчна операция следва вербовчикът да е наясно с това какъв сътрудник му е необходим. При възникнали съмнения се търси помощта на прекия ръководител или дори директор на службата, а в някои случаи и лице на най-високото държавно ниво. Когато вербуващият е също агент, неговата дейност следва да е по принцип санкционирана от неговия резидент или да е в резултат на дадени предварителни инструкции.

Организацията на работата трябва да съответства на формата на вербовка – пряка, непряка или под чужд флаг. Цялата дейност включва редица стъпки провеждани последователно по вече разработен план или изготвянето му след вземане на решение.

Вземане на решение. Това е мисловен процес, който се осъществява от самия вербуващ (резидент) или с участието на неговия ръководител. Първият вариант за действие се основава на инициативата на разузнавателната служба за наемане на сътрудници. Това в повечето случаи се осъществява при поява на необходимост от изучаване на нов обект, нова геополитическа среда, извън обичайната или в нова сфера на дейност на разузнаването. При такива случаи се поражда необходимостта от нови сътрудници. За българското разузнаване това се случи на няколко пъти в новата история. Първият случай е, когато се срина двуполюсния световен политически модел и страната трябваше да отстоява сама пред предизвикателствата на новата геополитика. Вторият случай се появи, когато страната влезе в НАТО и се налагаше и продължава да се налага разпределението на отговорности. Третият случай е, когато на страната и се

наложи да присъства по някакъв начин в други точки на света, освен обичайните до това време.

Другият случай за започване на вербовъчни операции се основава на изучаване на средата, в която действа собственото разузнаване. Оценката на средата може да доведе до изводи, че има непокрити сектори или обекти и е необходима дейност за проникване в тях.

Трета причина за осъществяване на контакти е по инициатива на самите щатни служители или на наети от тях агенти, когато счетат, че ресурсът, с който разполагат е недостатъчен.

Втората стъпка се заключава в *подбор на агент (сътрудник)***.** Когато вербовката е по инициатива на разузнавателната организация тя се стреми да подбере подходящ персонал, по предварително определени характеристики и сфера на действие [1]. В такъв случай може да се започне отначало. Първоначално се започва от влизане в база данни за служители в съответен сектор или сфера, които се проверяват за пригодност по принцип. Такива лица се включват в картотеките като оперативно интересни лица. Това са подходящи лица в конкретната среда, в дадена страна или зона с нейните елементи: политически; икономически; военни; география; информационни и социокултурни. Сред оперативно интересните лица има винаги подходящи за подбор. Те се включват към ***вербовъчен контингент*****.** За всяка категория лица се използват разнообразни източници на биографичното разузнаване, подкрепено от другите сфери на разузнаването. Обикновено за всеки интересен субект се събират сведения, включващи: имена, данни за рождението, произхода, гражданството, принадлежност към партии, организации, съюзи, творчески сдружения, бизнес интереси, лични морални и професионални качества, образование, научни звания и степени, популярност, авторитет, кариера, лидерски, материален и здравен статус, връзки в обществото и в бизнеса, пътувания и характер на същите зад граница, харизматични качества, интереси, хобита, месторабота и др. За всеки интересен прогнозен източник се изготвя съответен документ за регистрация и съхранение, като той се допълва постоянно. В това отношение по-големите разузнавателни организации имат звена за

изучаване т.н. оператори-наводчици (насочвачи), или наемат агенти за търсене на личности [1,3,30].

За тяхната дейност е необходимо предварително да знаят какво да търсят като качества или сфера на дейност. Когато подборът е по инициатива на агент или на резидент разузнавателната организация не участва в подбора, но има право на санкция относно пригодността на сътрудника и вероятността му да бъде свързан с други разузнавателни или контраразузнавателни служби.

Изучаването на субекта за потенциален сътрудник е от особено значение. Това може да бъде ограничена във времето еднократна дейност или да се осъществява последователно. Оценката на кандидата или лицето за сътрудник се извършва еднократно или е перманентен процес, основан на цялостния информационно-аналитичен цикъл за него.

Оценката на кандидата е физически и аналитичен процес.

Резидентът (вербуващият) следва да се запознае със следните основни качества:

- Притежаване на оперативни способности (конкретна професионална подготовка, образование) или да има някаква перспектива;
- Притежаване на лични физически и психологически качества за участие в бъдещата дейност;
- Надежден ли е вербуваният като личност;
- На каква основа може да се извърши вербовката;
- Как е подходящо да се осъществи вербовката в тактически план – пряко, завоалирано или под чужд флаг.

Полезните изводи за всеки кандидат следва да се направят при наличие на достатъчно категорична информация за него. Това включва; образование; наклонности към определен дял от знанието; месторабота; статус на работното място; възможности за контакти; общителност; идейни пристрастия; хобита; морал; отношение към обществената система и към него от други лица; влияние в обществото или в определен колектив; семейно положение; отношение към семейството, рода, религия, етнически произход; интимен живот, полови способности и отклонения; обществен морал; психологическа устойчивост; смелост; материално положение;

склонност към авантюризъм или лесна печалба и др. Информацията на лицето трябва да се събира от колкото се може повече източници, но това не трябва да се показва. Трябва да се изучи дали не е бил или е обект на внимание на други служби или на сили за сигурност в дадена страна.

Източници за събиране на информация за потенциален сътрудник:

- Собствените масиви с база данни;
- База данни на взаимодействащи със собствената служба национални организации за сигурност;
- Полицейски архиви;
- Съдебни дела;
- Дела на персонал в съответното предприятие (работно място);
- Архиви на контраразузнаването;
- Дела на персонал в предишни предприятия;
- Данни от статистически управления или национална организация за социално осигуряване;
- Данни от психодиспансери или медицински архиви;
- Справки от гранични и митнически служби;
- Снемане на информация от открити източници, имащи такава информация за лицето;
- Сведения от културни, творчески организации; сведения от международни политически и други организации, с които лицето има или е имало контакт (Европарламент, Червен кръст, Червен полумесец, ООН, ОССЕ, СТО и др.);
- От агенти на разузнавателни служби, които го познават. От съвместни срещи, беседи, проведени от други агенти;
- Присъствие на официални приеми, професионални и спортни срещи, състезания, туристически излети, приеми, презентации, лични празници и др., където лицето проявява свои специфични качества;
- Добиване на информация чрез технически средства, в които се регистрират както контактите, така и неговата сфера на дейност, поведение и отношения с други лица. Може да се извърши и регистрира състояние на помещения, работни места, закрити помещения. Такива средства следва да

се използват много внимателно или ограничено, поради опасност от дискредитиране на резидента или наемащия агент;

• Даване на оперативни поръчения с ограничено значение или имащи форма само на проверка. Това е случай, когато се установява контакт с лицето и то има проявена готовност за сътрудничество, но контактьора не е сигурен напълно в неговите качества или готовност за съдействие. Това се осъществява под форма, странична от истинската бъдеща дейност. Контактьорът крие своята самоличност или принадлежност. Може да са приятелски услуги, някакви бизнес поръчки, установяване на политически или професионални контакти и получаване на информация за извършената дейност. В хода на беседата, след изпълнение на поръчките, се установява умението му да изпълнява коректно и в срок задачи, да събира или обобщава информация за определеното събитие, да може да контактува и да бъде приет за кратко време в определена среда, професионални знания и умения и др. Крайният резултат от проучването следва да води към два извода: първият е, че лицето не *притежава необходимите качества*. В такъв случай контактите на резидента се прекратяват или се запазва за поддържане на оперативен контакт с лицето. При вторият резултат изводът е, че лицето *има необходимите качества и възможности* за изпълнение на определената му дейност. В такъв случай проучването се прекратява и се преминава към етапа вербуване чрез постепенно въвличане.

Използването на всички описани по-горе начини за набиране н информация за потенциален сътрудник или други известни на резидента не винаги може да се прилагат, дори напротив – има големи ограничения по смисъла на закриването на информацията в много от източниците. Но при всички случаи набирането на информация следва да е конспиративно. Разкриването на интереса на дадена разузнавателна служба към определено лице може да послужи като претекст за наемането му от друга служба или от противниковото контраразузнаване и така да бъде внедрено в службата.

Подготовка на условия за привличане на сътрудник

Подготовката за вербовка трябва да създаде условия за осъществяване на контакт и за довеждане до край на привличането на сътрудник.

Първата стъпка на разузнаването е да определи *формата на вербуването.* Това до голяма степен е вече ясно в хода на предварителното проучване, ако е имало и контакт [1]. Може да се акцентира на подбудите или на мотивите. Когато вербовката се основава на подбуди от идеен или патриотичен характер то следва тези подбуди да се подсилят, чрез включване в дадена организация или даване на обещания за влизане в определен политически процес. При мотиви от икономически, материален или финансов характер може да се започне от даване на възможност за излизане от затруднено положение. Ако е лице на друга служба да му се даде друго ниво на компенсация, значително по-високо от предишните. При добро материално положение да се създадат условия за изпадане в несъстоятелност, при което ще има възможност да се привлече под зависимост. Начините на действие на резидента се определят от самия него, но може да се санкционират от службата или от непосредствения ръководител. За предпочитане е постепенното въвличане в процеса, особено, когато е свързано с материалния елемент.

При други случаи е възможно да се пристъпи към компромати. По този начин се отеля потенциалният сътрудник от средата и има нужда от помощ за влизане в друга среда или за очистване на биографията му, или възвръщане на лоялността на неговите предишни ръководители към него. В други случаи компромат се прилага, за да се привлекат лица от силовите служби, които се повече зависими от компрометиране и не е добре прието да са свързани с някаква друга дейност освен по служба. Може да бъде чрез компромати добити от технически средства, най-вече с изображения или фалшифициране на изображения, свързани с изневяра, отклонения от нормалната полова дейност, корупция, подкупи, превишаване на права или сътрудничество с други неприятелски служби.

Привличането на агенти под зависимост в редица случаи дава добри резултати, защото обикновено това може да са хора с подходящи оперативни качества. Но това трябва да бъде второстепенен начин. При определени условия е възможна друга зависимост и агентът да се обърне срещу службата, особено, ако разбере, че зависимостта е била планирана или да донася лъжлива или скалъпена информация, заедно с истинската.

За предпочитане е да се набират сътрудници по вътрешни подбуди (морални, политически, етнически, религиозни), с които да се прилагат и методи за стимулиране или повишаване на мотивацията.

Втората стъпка в процеса на вербуване е *създаването на подходящи условия.* Това е в зависимост от ситуацията, потенциалният сътрудник, обстановката и възможностите за контакт. Трябва да се отговори на няколко въпроса: подходящо място; възможностите на резидента за достъп до мястото за провеждане на срещата; степента на дискретност; какво трябва да се направи за да се установи контакт; кой трябва да е посветен; необходимо ли е и друг да знае; установяване на публични връзки; необходимо ли е друго лице за осъществяване на контакт между вербуващия и вербувания?

Изборът на място за среща е от особено значение. За предпочитане е вербуването да се осъществява на територията на разузнаващата държава, което защитава наемащия и осигурява по-добра среда и защита на бъдещия сътрудник [1]. При този способ е възможно да се разполага с повече време за вербуване.

При такава обстановка изборът на място е по-лесен. Използват се всякакви условия за открита среща или контакт. При необходимост се използва и явочна (посредническа) квартира, хотели, санаториуми, места за отдих или извънградска почивка, ловни и риболовни излети, спортни срещи и пр., или предварително подготвени места за срещи.

При осъществяване на вербовка на територия на разузнаваната държава от особено значение се явява безопасността на резидента и мястото на среща. Трябва да има възможност за защита и на бъдещия сътрудник. Затова е важна конспиративността на срещата и затова се използват повече общодостъпни и много посещавани места, като хотели, спа-центрове, базари, изложби, панаири, културни събития, в лек автомобил, такси, ресторанти, на открити състезания и др.

При избор на място на среща, както за беседа, така и за получаване на информация от източник в операции извън граница, особено в стабилизиращи операции има някои особености, които трябва да се изучат и отчитат [38]. Основно, което трябва да се осигури на мястото за среща:

- да се отчете етническият състав на населението в района на срещата;

- да е отдалечено по възможност от приятелски или военни бази;
- да има осигурени предварително пътища за подход и оттегляне;
- подходящите пътища трябва да бъдат осигурени от група за прикритие;
- необходими са средства за свръзка на добро ниво.

В редица случаи за установяване на контакт или беседа се налага използването на преводач. Това трябва да се избягва, но не винаги е възможно. При използване на преводач, беседващият трябва да се обръща към кандидата, не към преводача. При разговора въпросите трябва да са кратки, поставени с къси изречения, така, че да се разбират веднага и да не се затруднява преводачът. На преводача следва да се говори бавно и разбираемо. Беседващият трябва да е в течение на разговора между събеседника и преводача.

Вторият проблем е времето за срещата и как да се уреди тази среща. Не трябва да впечатлява с отсъствие от работа или от семейството, както и да прави впечатление на колеги. При необходимост се наема трето лице за установяване на контакт. При продължително вербуване трябва да има възможност за по-продължително отсъствие. Поредицата от срещи не трябва да са на едно и също място или по едно и също време, като се спазва прикритието.

Третата стъпка е изборът на *лицето за вербовъчна беседа*. Дали това да бъде самият резидент или подрезидент. Възможно е използването и на колега разузнавач, който да извърши вербуването и след това да предаде агента на съответния ръководител (резидент). Основно условие е да се познава добре потенциалният сътрудник и вербовчика да е добре запознат с оперативната дейност по вербуване. При самата среща следва да се разбере първоначалната реакция. Да се отхвърли контактьора, да се каже “не благодаря”, да се остави предложението без отговор, да се получат въпроси от рода “Защо аз?”, “Защо точно мен избрахте?”, да се отговори веднага с “Да”. От съществено значение е вербовчика да знае добре езика на вербувания, дори и диалектите, да знае езика на тялото, да има психологически познания, да познава идиомите и двусмислените значения на думите в езика, алегории, синоними, омоними и др.

Провеждането на вербовъчна беседа е основната дейност. Това е вид разговор, открито или "на тъмно". В хода на беседата вербовчикът оказва психологическо въздействие върху лицето, за да приеме неговите предложения. Може да е съпроводено и с натиск. Тактиката на вербовката следва да е предварително обмислена, но може да се промени в хода на беседата. Следва да е съобразена с условията на вербовката, описани по-горе, с времето, с което се разполага. Зависи от каква позиция се предлага (каква разузнавателна служба), дали е по инициатива на службата или по инициатива на кандидата, който е предал своето желание лично или посредством посредник. Необходимо е да има предварително подготвени въпроси и обсъждане на вероятни отговори. Такава игра може да се проведе и предварително между резидента и неговия ръководител.

Един от случаите е, когато има предварителна готовност или условия предизвикани от лични подбуди. При този случай може да се прибегне към пряка вербовка, ако се сметне, че кандидатът има и качества. При неувереност в неговите качества се възприема последователното въвличане.

При неувереност в кандидата може да се използва привличане под чужд флаг. Винаги следва да има някаква минимална проверка на готовността на кандидата.

Ако лицето е въдворено в затвор на разузнаваната държава с него може да се отиде на пряк контакт и разговор, разбира се прикрито от другите лица, с които контактува. В този случай се прави конкретно предложение за сътрудничество или от името на службата или под чуждо име на тази служба. Директно се прави предложение, което да е свързано с освобождаване или облекчаване на положението на въдворения.

Прякото вербуване е прието и за лица, които явно са изпаднали в тежко материално или финансово положение. Особено такива, които може да загубят икономически обект, жилище, близък от семейството. Дават се преки обещания за подобряване на съществуващото материално състояние.

По-продължителна е вербовката, чрез поставяне в зависимост. Това е, когато се получават отговори на направени предложения като "Не благодаря", "Без отговор", "Защо". При такива случаи се прибягва или към допълнително стимулиране или до поставяне в зависимост чрез

компромати, поставяне в икономическа изолация, отнемане на материални ценности или недвижими имоти, чрез невъзможността да изплащат ипотека, фалиране на предприятия и др. Затова следва да се проведе допълнително проучване.

При други кандидати е възможно да се повиши мотивацията посредством изтъкване на лични качества, които са били пренебрегвани като: памет; личен чар; умения за анализ; творчество; склонност към изкуство; поезия и др. Трябва непрекъснато да се потвърждава становището му, че не е оценен и че притежава повече качества за своята работа.

В повечето случаи, когато вербуването се осъществява на територията на разузнаваната държава се прилага постепенната форма на вербуване. Трябва да се осъществява постепенен контакт, докато се стигне до лични и особено конфиденциални срещи, които да покажат някаква готовност за съвместна дейност. При тези срещи ще се определи под каква форма може да се осъществи вербуването. Това ще зависи от степента на заинтересованост от страна на потенциалния сътрудник или от начина му на поведение. Започва се със загатване на предложението, изучаване на реакцията или последващото поведение и се преминава към следващите стъпки.

Изборът на тактика на поведение на резидента не бива да е окончателен, а напротив, тя трябва да се мени в зависимост от промяната на ситуацията [3]. При необходимост може да се наложи временно спиране на вербуването, ако е възникнала опасност от разкриване от страна на контраразузнаването и да се продължи след определено време. При трудни условия може да се предложи под някакъв предлог или да се осигури извеждането на потенциалния извън неговата страна. Това следва да е свързано с неговия характер на живот и дейност и да не буди съмнения.

Винаги при вербуването е важно да се осигури възприемливо съотношение между служебните изисквания и личната мотивация, което повишава ангажираността на бъдещи или настоящ сътрудник. Освен това, за всеки случай оперативният служител трябва да има вариант за излизане от ситуация, когато получи отказ, за да запази своята сигурност и тази на източника, с което да осигури условия за бъдещи контакти.

В хода на беседата, особено, когато е по лична подбуда или мотивация трябва да се пази достойнството на вербувания, дори да се стимулира. Затова въпросите в началото трябва да са общоприети и естествени. Разговорът трябва да започне без ангажимент. Трябва да се елиминира чувството за разпит у партньора. Същевременно трябва да са създадени условия за близост, така задаващият въпроси да може ясно да чува отговорите, без да се напряга или да се налага да се повтаря. Това се отнася и за другия разговарящ. Освен това трябва да има пряк поглед, така че да се вижда езика на тялото на вербувания. Може да се проточи разговор, при който обектът е разсеян, несъсредоточен или припрян. Това трябва да се избягва или беседата да се отложи за по-добри условия. Не е необходимо, а и не трябва да се извлича информация в хода на първите беседи, защото ще се създаде мнение само за еднократна изгода от страна на резидента и да спре по-нататъшния контакт. Отговорът на по-сложни въпроси може да се отложи за по-късно, ако за това е готов обекта, но с добавъчни условия и от страна на вербуващия.

След първата или след всяка беседа следва да се прави анализ на проведената среща. При възможност се анализират разговори, записани от технически средства, изображения, скрити записки. Те разбира се трябва да се осъществяват скрито при беседата. В някои случаи може да са със съгласието на кандидата. За анализа в някои случаи се налага привличането и на други специалисти от службата – психолози, опитни оперативни служители или да участва лично и и прекият ръководител.

При необходимост от следваща среща тя трябва да се подготви така, както и първата. За нея се съгласуват някои детайли със събеседника, като време и условия тя да се състои. Освен това се обсъждат:

- всякакви проблеми по безопасност на срещата;
- благоразположението на контактуващия;
- всякакви условия, които събеседника е поставили или искания;
- допълнително проучване, при необходимост.

Някои от тези неща, ако има съмнение се споделят на неформални срещи, за да се избегне излишен контакт, който да постави резидента в опасност.

2. 2. 3. Затвърждаване на вербовката

При благоприятни условия, с провеждането на вербовъчна беседа или със съгласието на потенциалния сътрудник, вербуването може да се отчете за успешно. Но това не винаги се случва. В редица случаи се налага да се проведат мероприятия за закрепване на вербовката. В единият случай може събеседника да продължи надлъгване или наддаване на предложения за повишаване на мотивацията. Т.е. да изисква все повече средства, когато той се привлича под такава форма. При невъзможност да се удовлетворят поставени искания се налага да се прекратят срещите. В хода на вербовката е възможно да се случат събития от вътрешен или външен произход, които да възпрепятстват по-нататъшното желание за сътрудничество. Когато вербуването е под форма на зависимост вербуваният може да прецени, че границата, която е прекрачил е по-далечна от личните желания и да настъпи колебание в него. Има вероятност, вербуваният, в резултат на взети от него лични мерки да прецени, че компроматите вече нямат стойност или е намаляло тяхното значение. В резултат на ревизиране на поведение вербуваният може да премине на отсрещни позиции или да се обяви против дейността на разузнавателната служба. Поради такива причини разузнавателната служба се стреми колкото се може по-бързо да затвърди вербовката.

Начини за затвърждаване на вербовка:

1) Документално оформяне на вербовка. Използват се различни способи за документиране, като:

- вземане на декларация или писмено съгласие от вербувания. В писмен документ потенциалният сътрудник лично изразява своето съгласие, мотиви, срокове, характер на дейност, както и обещание да пази в тайна случилото се събитие. Това разбира се е необходимо при вербуване по зависимост. При наемане по лични подбуди не е необходимо това, поради възможен отказ за сътрудничество;

- попълване на специален формуляр с лични данни и данни за близките;

- сключване на договор за сътрудничество. Не винаги се прилага. Но за някои служби е необходимо в съответствие с отчета или други

изисквания на законодателството. Може да се включват и специални допълнителни искания от страна на сътрудника;

- изготвяне на запис от беседата, особено в момента на обявяване на съгласие за сътрудничество. Може да бъде открито или скрито направено;

- фиксиране със средства за изобразяване (фотоапарат, фотокамера, с дигитален апарат или др.).

Това са методи с насилствен характер, но те са необходими да се убеди вербуваният, че той е поел вече ангажимент и срещу него може да има съответни санкции.

2) Вторият начин за затвърждаване е *документирането на дадени възнаграждения*. Това може да бъде чрез използване на ордер, писмен документ, като се вписва в него на сумата и данните на получателя, скрепен с негов подпис, даване на обратна разписка. В писмения документ се отбелязват истинските имена, а не псевдонимите [1]. Това се отнася при вербуване по зависимост. При други случаи може да се отбелязва сумата в определен документ, без да се изисква подпис на лицето, което е нает по други подбуди, особено морални или идейни.

Съществуват различни форми на лично стимулиране:

- за постъпване в здравно заведение или за лекарства;

- за спонсорство по повод рождени дни или годишнини;

- за възстановяване на големи банкови кредити;

- за осигуряване на трудова заетост;

- поради емоционални проблеми;

- за поддържане на хоби или други интереси, изискващи повече средства и за които е необходима голяма сума за членство в някой клуб.

Може да се подпомага фамилия, когато лицето е далеч от нея или не е удобно да се предават лично на него средства:

- за осигуряване на лечение на фамилията;

- за подпомагане на съпруга и деца;

- за висше образование, особено в чужбина;

- за поддържане на домакинството;

- за поддържане финансово на фамилни връзки;

- снабдяване с храна и други продукти от жизнена необходимост, особено в кризисни ситуации или в условията на граждански войни или безредици.

Каквито и да са разходи по някакъв начин трябва да се документират. Може да се изисква личен подпис, подпис на получаващо лице или друг начин на запис на предаването на средства.

3) *Приемане на информация от сътрудника*. Тя следва да се документира, като съдържание на данни и като начин на предаване. При определени условия изискването е да е написана лично, на оригинален носител или на заверено (надеждно) копие. Личното документиране може да бъде чертеж, схема, скица, кроки, взети проби, технически образци, фотоснимки и др. Имало е случаи на предоставяне на топографски карти с информация или без такава.

Приемането на първоначална информация е свързана с определени условия. Тези условия се предлагат или се създават от приемащия. Това може да бъде избор на място за среща или поставяне на информация, необходимост от използване на посредник, посочване на вида на носителя на информация, конкретно време и място, мерки за сигурност, легендировка на срещата, охрана на приемащия, средства за комуникация, обмен на стимулиращи средства, ако това е необходимо още в началото.

Показване на удовлетвореност (благодарност) от първоначалната информация. Това се удостоверява чрез парични средства още с приемането на информацията, даване на някакъв документ, че е осъществен трансфер или предадени други стимули. В някои случаи се дават ордени, медали или други морални награди. Трябва ясно да се покаже удовлетвореност и да се оцени извършената работа. Ако в резултат на предоставената информация са предприети правни, административни или други наказателни мерки срещу потърпевши лица, в резултат на неговата информация, той трябва да е осведомен. Това се прави, когато той е мотивиран именно поради предоставянето на такъв вид информация или за действия, от които е пряко заинтересован.

Във военни операции при срещи с информатори е необходимо да се прилагат особени мерки за сигурност. Затова е необходимо да се извърши

анализ на средата за сигурност. Такива мерки произтичат поради следните рискове:

- заплахи от убийство на сътрудника или резидента;
- заплахи от физическо насилие;
- заплахи от отвличане на информатора или негови близки;
- да се открие наличие на лична заплаха;
- заплаха от кражба на определено средство, с което може да се осъществи контакт;
- заплаха от саботаж срещу обект, където се уреждат срещи;
- намеса на разузнавателна, контраразузнавателна служба или друга с подобни функции;
- намеса на противодействащи фракции в страната;
- организирана престъпност;
- намеса на деца, случайно отзовали се на място на среща или мястото на поставяне на информационен източник;

По принцип се набелязват мерки или се създават условия за безопасност, както за всички операции, така и за конкретна среща (отделен случай). Защитата при такива случаи е свързана с привличането на повече хора, затова се извършва по план и под контрола на прекия ръководител.

Като обобщение на описаното в този раздел може да се каже, че привличането на сътрудници (агенти) за разузнаването не е еднократен процес. То изисква от само себе си допълнително натоварване на разузнавателен орган или разузнавач. Това също струва средства и те трябва да се използват максимално ефективно. Всеки провал във вербуването е провал в оперативно и материално отношение. Успехът пък е свързан с повишаване на ефективността на разузнавателната дейност. За това всяко подобно мероприятие следва да бъде добре планирано, подготвено и проведено със спазване на всички условия. Изисква се висока степен на сигурност. Провал в сигурността на вербуването може да доведе до отлив от сътрудничеството. Набирането на сътрудници по зависимост трябва да е второстепенна форма. Това е свързано с много средства за мотивация и предварителна подготовка. Вероятността от провал или отказ за сътрудничество не е изключен, макар да се прилагат различни форми за

затвърждаване на вербуването. Стремежът трябва да бъде набирането на сътрудници да се осъществява по лични подбуди, от морално-политически съображения, които водят до трайни и устойчиви връзки с разузнаването. Такива сътрудници са по-ефикасни в своята дейност и може да се създадат условия за приемственост. Но каквато и да е форма на сътрудничество да се възприеме трябва да се отчитат безспорните изисквания за стимулиране и лична подготовка на сътрудниците, които са свързани с изразходване на допълнителни средства. Без подходящ бюджет всяко набиране на сътрудници крие риск от провал, прекратяване добиването на ценна информация или провеждането на тайни операции.

2. 3. Ръководство и работа със сътрудници на разузнаването

Използването на сътрудници не е самоволен процес. За единно разбиране на термините в тази публикация под сътрудници ще се разбират синоними като агенти, информатори и др., които се поставя в услуга или са вербувани от разузнаването. Тяхното използване е подчинено на прилагането на редица изисквания, спазване на утвърдени по принцип или дадени инструкции, изучаване на условията, характера на средата и бъдещите промени в ситуацията, при която се води разузнаване. Ръководството е цялостен процес за вземане на решения за привличане на сътрудници, определяне на сферата за действие, изисквания към сътрудниците, тяхното насочване, използване и контрол на тяхната дейност, помощ в осигуряването и осъществяване на допълнително стимулиране. За осъществяване на ръководство е необходимо добро познаване на сътрудниците, техните качества, сферата за действие, за която са привлечени да сътрудничат, тяхната мотивация и промени в ситуацията или в мотивацията на самите сътрудници. Важно условие е да се осигурява необходимата сигурност на резидентите и вербуваните (привлечените) лица като източници на информация или помощна дейност.

В този раздел акцентът се поставя върху същността на процесите по определяне на изисквания към сътрудниците, набиране на същите използването им като източник на информация или за дейности в други направления, както и ръководсвтво на техните дейности в хода на разузнавателната дейност.

2. 3. 1. Работа със сътрудници

2. 3. 1. 1. Общи понятия за връзки със сътрудници.

Връзките със сътрудници на разузнаването са в основата на по-нататъшното им използване, след като те бъдат привлечени в услуга на разузнаването. Това е съвместна дейност на резидента и сътрудниците по подържане на конфиденциален контакт помежду им, което ще позволи да се изпълняват възложени или възникнали задачи. Връзката между двата субекта е двустранна – от ръководещото разузнаване и обратно. Връзките се установяват и в зависимост от начина на вербуване. При всички случаи трябва да се осигурят условия за пряко или опосредствано ръководство на дейността, възможност за допълнително обучение или даване на инструкции на агента, както и получаване на събраната от източника информация. Всяка връзка следва да отговаря на изискванията за устойчивост, своевременност, сигурност, и при определени условия осигуряване на защита.

Устойчивостта означава връзката да бъде постоянна, безотказна и да гарантира по всяко време възможността за установяване на двустранен контакт. Това се осъществява персонално в зависимост от характера на работата на всеки агент, от неговото положение в работата или в обществото. Освен това зависи от неговите персонални способности да поддържа контакт, работа с технически средства за свръзка, използване на секретни средства за съхраняване или пренос на информация. Връзката трябва да е разбираема и за резидента и за сътрудника. Освен това, сътрудникът трябва да умее да сменя начина на предаване на информацията или да маневрира с места за контакт. При определени условия за свръзка може да се доставят нови системи, които не са изучени още от контраразузнаването и другите системи за сигурност на разузнаваната страна. В бойни операции за поддържане на устойчивост в центъра се поддържа непрекъснато дежурство за подслушване свръзката на сътрудниците или резидентите, за да не се принуждават те да губят време за установяване на свръзка или да са зависими от определено време за свързочен сеанс.

Своевременността е базово изискване в разузнаването, което трябва да се прилага и при управлението на сътрудници. Важна информация, която

не е предадена навреме губи стойността си. Това изисква информацията да е актуална, което е свързано с поддържане на контакт постоянно или той да се осъществява в онези срокове, които позволяват да се поддържа актуалността на информацията или да се дават навреме инструкциите към сътрудниците. Освен това, връзката не трябва да позволява загуба на контакт, което може да доведе до окончателно прекъсване. Винаги е необходим вариант за резервна бърза свръзка, която се използва само аварийно и колкото се може по-рядко. След всяко използване на такава връзка, тя трябва да се сменя като средство или способ за осъществяване.

Сигурността е свързана преди всичко с физическата сигурност на сътрудника и резидента. По тази причина и единият и другият трябва да правят анализ на ситуацията около тях и да се предупреждават взаимно или да забавят планирания контакт. За това са необходими и резервни места за контакт, в случай на опасност от разкриване. Притежаването на информация от сътрудника принуждава винаги резидента да търси начини да я получи. Това може да се използва от противоположната страна за разкриване или за осъществяване на мероприятия по задържане или неутрализиране на агента или сътрудника. Следва да се знае, че основният обект за силите за сигурност не се явява сътрудника, а неговият ръководител или Центъра. Това не означава, че трябва да се изостави сътрудника при разкриване. За по-голяма надеждност може да се осигури лична охрана или да се предвиди извеждане на сътрудник в защитена зона.

Самата взаимна работа със сътрудници е продължителен процес. Тя започва още с момента на вербуването (привличането) им за съдействие. Изискванията са двустранни. От една страна е разузнавателната организация, която ще изисква непрекъснато информация или поддържане на друга дейност от сътрудника, от друга страна тя следва да се съобразява с искания на сътрудника за скритост, защита, поддържане на мотивацията. Независимо от това под каква форма е привлечен сътрудник трябва да има стремеж от страна на разузнавателната служба да създаде условия за взаимен интерес, доверие или ангажираност, да се добие колкото се може по-голямо желание за сътрудничество или пък да се стигне до

ангажираност. Това е възможно при спазване на някои принципи във взаимната работа като основни се явяват:

- Целенасоченост в използване на източника. Трябва да се съобразяваме с целите на вербуването и това, което е договорено между двете страни;
- Конкретност. Задачите следва да се поставят в зависимост от качествата на сътрудника и неговите нагласи. Освен това е необходимо да се изучава и конкретната ситуация, при която се осъществява разузнаването;
- Деловитост. Контактите трябва да са кратки. Поставянето на инструкции или задачи трябва да е предварително обмислено и да не се проточват срещите. За това се използват и стандартизирани документи. Освен това личните мотиви, отношения и др. свързани с личността трябва да отстъпят място на служебните;
- Взискателност. Не трябва да се допуска небрежност от страна на сътрудника. Всичко следва да се осъществява в съответствие с инструкциите и предварителните договорености;
- Конспиративност. Всяка среща е закрита и трябва да се спазват условията за прикритие в съответствие с възприетата легендировка. Всяко споделяне с други лица е повод за ревизиране на контакта или обстойна проверка за бъдещата сигурност;
- Обективност. Това означава да се преценява получената информация. Да се сравнява с общата ситуация и дали отговаря на очакванията на службата;
- Контрол и проверка. Независимо от степента на достоверност всяка информация се проверява или като стойност или като вярност, като се сравнява с друга получена от паралелни собствени разузнавателни източници или партньорски служби. Трябва да се проверява не само информацията, но и нейния източник;
- Уважение към сътрудника. Независимо от формата за привличане към сътрудничество към агента се отнасяме с необходимото уважение като към партньор. Това може да снижи нивото на неприязън и да повиши уважението или положителното отношение на сътрудника към собствената ни организация.

Независимо от начините на контакт и поддържане на връзка със сътрудничество всички дейности трябва да са подчинени на предварително възприет, обмислен и съгласуван план. Това планиране трябва да се осъществи още в самото начало на вербуване на сътрудници, като се отчита в последствие естеството на разузнавателната дейност, качествата на сътрудника, средата, в която ще се добива информация и начините на връзка и мотивация. Това се отнася както към тактиките на действие на сътрудниците, така и към начините за поставяне на задачи, инструкции, допълнително обучение, смяна на легендировка. Важна е от самото начало водещата роля на резидента във взаимоотношенията със сътрудниците, независимо от това, че в определена сфера сътрудникът може да притежава повече знания или практически умения.

2. 3. 1. 2. Поддържане на връзки със сътрудници

Както вече е описано по-горе връзките със сътрудници е добре да се подчиняват на предварителен план. В него са установени и начините на поддържане на контакти. В практиката са познати два основни вида връзки – непосредствена и опосредствана (непряка). В хода на работата може да се прилага и смесен подход.

Личните срещи са основните в агентурното разузнаване, когато се използва вербуван агент или се използва пряк контакт за получаване на информация. Те се прилагат и в началото на работата с агенти, докато се усвоят други форми на свръзка. Може личната среща да бъде само при вербуването и при изясняване на условията във втора среща, след което прекият контакт се прекратява [3, 54]. Всяка среща се уточнява предишна среща или по някакъв начин се урежда предварително. Тя трябва да се състои така, че да бъде с конкретна цел, задача, време за осъществяване, съдържание на разговора и начин на поведение. Честотата на срещите зависи от сферата на действие и начина на предаване на информация. В бойни операции те са по-чести. В мирно време по принцип се прилага по-разреден начин на среща – месечно, един път на няколко месеца, 1 – 2 пъти в годината и т.н. При добиване на информация по време на война с използване на ятаци тези срещи се осъществяват в зависимост от действията на партизанските единици или със съответната оперативна обстановка. При

добиване на информация в интерес на сигурността в собствената страна тези срещи са по-чести и са в зависимост от движението и характера на действие на наблюдавания обект.

Както вече е описано по-горе от значение за добрата работа е подходящия *избор на места за среща*. Те се определят в плана за взаимна дейност или се уточняват за всеки отделен случай. Мястото може да бъде в зависимост от територията на срещата; извън населено място; в населено място; на открито или закрито. Срещите на закрито се провеждат обикновено в много посещавани места като хотели, обществени учреждения, културни места, заведения за обществено хранене или развлечения, в обществени превозни или транспортни средства, места за поддържане на външен вид, като салони за масаж, бръснарници, фитнес салони, спортни срещи, митинги и др. Срещата трябва да е между двамата контактуващи, макар че е в обкръжението на много хора. При среща в автомобил трябва да се спазва правилото на скрито разполагане на превозното средство, тъй-като може да бъде забелязано или снимано от службите за сигурност. Когато срещата е на открито извън населено място трябва да се използва друго прикритие, което е свързано с възможността на сътрудника да участва в подходящо мероприятия като ловни и риболовни излети, екскурзии, кратковременна почивка в съответни станции или хотели и др. Мястото за среща се определя от разузнавача, който ръководи сътрудника, но може да се съгласува и с неговия резидент. Най-важното условие е да се осигури сигурност на мястото и на самата среща. Ръководещият трябва да с увери в невъзможността да бъде проследен агента или самия той, в условията за вероятно подслушване на разговори или снимане на самата среща от разстояние или със скрити камери.

В условията на бойни операции сигурността се възлага на личната охрана, която осигурява предварително района за среща и има готовност за намеса, в случай на нейното разкриване.

Времето за среща също се определя от ръководителя. Може да се съобрази и с предложение от сътрудника, но той утвърждава времето. Това може да бъде през деня или нощта в различните часове. Определя се и времето като осъществяване (престой на мястото). Тя е в зависимост от

условията: дълготрайна или краткотрайна, особено, когато е свързана с отсъствие от работно място или семейство. Това се определя и от времето за размяна на инструкции или документи. В някои случаи срещата е моментална, т.е. трае толкова време, колкото да се разменят (получат) документи или материали. Това може и да не се включва към понятието лична среща, тъй като няма размяна на реплики или не се води разговор, а е по-скоро начин за осъществяване на свръзка (контакт).

Начин за определяне на среща със сътрудници

Това се осъществява по няколко начина. Единият начин е чрез *предварителна договорка* още на предишната среща. При нея се насочва следващата среща и се определя самото място. Другият начин е чрез средство за комуникация, най-вече телефон (стационарен или мобилен), като се използват предварително определени условности. Времето за срещата също трябва да е кодирано по някакъв начин. Може да се използва и всемирната мрежа, но под прикритие, както и собствени имейли или чрез контакти в социалните мрежи. В бойни операции, а в някои случаи и в мирно време, е възможно използване и на радиосвръзка за уточняване на място и време за среща, като се спазват условията за скрита свръзка. В някои случаи се поставя даден знак или предмет на известно място, който означава искане за среща, като времето и мястото се знаят предварително.

Подготовка на среща със сътрудници

За всяка среща се извършва конкретна подготовка. Първо се проверява каква задача е поучил сътрудника на предишната среща или по средства за свръзка, какво би се искало от него, какво би следвало да се предаде обратно на сътрудника (вещи, средство за разузнаване, пари, инструкции). Съставя се план за придвижване към мястото на среща, с отчитане на разстояние, местоположение, рискове от разкриване. Когато срещата е на територията на разузнаваната държава трябва да с вземат мерки за откъсване или скриване от силите за сигурност. Когато тя е в бойна операция е необходимо да се подбере скрит маршрут и подходящ време, като денонощие или МТО условия. Избор на облекло, специфична екипировка, превозно средство, необходимостта от присъствие на други хора, осигуряващи прикритие или физическа защита.

Установяване на визуален контакт

Непосредствено преди срещата разузнавачът и сътрудникът трябва да установят визуален контакт. Това ще потвърди, че не са под наблюдение или обратно. При положителен резултат се установява необходимото сближаване и контакт между двамата за осъществяване на срещата. При друг случай, погледът от разстояние ще позволи да се прецени дали могат да бъдат на едно и също място едновременно, за да се осъществи моментен контакт за обмяна на информация. Може с визуален контакт да се посочи мястото за поставяне на материали, ако това не се осъществява пряко.

При среща в бойни условия се използват условни значи, показващи някаква обща опасност или за конкретната среща. Тя може да се избегне при липса на защита или когато силите на противника са в превъзходство и печелят изненадата. Ако това е невъзможно се прибягва до използване на охраната за защита или за блокиране на района.

Провеждане на среща със сътрудник

При провеждане на моментна среща визуалният контакт и самата среща са почти едновременно, особено, когато това се осъществява в обществено превозно средство, в обществено заведение, когато срещата няма да е съпроводена с консумация или гледане на представление. Моментната среща е само да се приближат контактуващите с цел обмен на материали. Разстояние от визуален контакт до място на срещата или контакта трябва да има, когато е необходимо да се влезе в мъртва зона (временно излизане от вероятно наблюдение). Стремежът е да се предадат материалите незабелязано от странично наблюдение. За успеха на срещата е необходимо контактуващите максимално да са слети с обстановката, да не будят любопитство и да не се намесват в някакъв скандал или друг битов инцидент, особено в превозно средство.

Когато има възможност за продължителна среща се създават условия за проверка на резултатите от предишните задания, да се види състоянието на сътрудника, да се дадат по-подробни инструкции или да се проведе някаква подготовка, особено, ако се налага смяна на начина на свръзка, контакт или носителя на информация. За такива обикновено се предприема пътуване извън разузнаваната страна или зона. При водене на разузнаване в

разположението на противник, който е навлязъл в национална територия за такива срещи по принцип се определят бази на партизански отряди, предни бази на оперативни разузнавателни групи или на сили за специални операции, а в някои случаи и предни оперативни пунктове, изградени от разузнавателната служба. При добро предварително планиране се подготвят специални бази и се осигурява забазиране на групи, с които се установява контакт по-късно. По-продължителна среща е необходима преди провеждането на специална операция, когато сътрудникът е предвиден да участва сам или с наети от него лица.

Когато трябва да се осъществи среща с лица поставили се в услуга на разузнаването в операции зад граница, например в стабилизиращи операции, се спазват и някои допълнителни изисквания, които са продиктувани от особеностите на средата и сътрудниците.

Това са особености на разузнаването на пункта за среща, околната зона, помещение, ако срещата е в такова място. Извършват се и редица мероприятия преди срещата със съпровождащите [38].

Разузнаване на пункта за среща и околна зона. Това разузнаване включва:

- наблюдение в радиус минимум 2 – 4 км и пътищата за подход;
- изучаване на начина за достигане до пункта;
- проверка на свръзката, за чуваемост и надеждност;
- проверка на плътността на населението в района;
- изучаване натовареността и плътността на трафика;
- разстояние до най-близките собствени военни сили;
- къде се намира подразделението за аварийни действия;
- места за оказване на първа медицинска помощ или до болница.

За изучаване на околната зона се извършва:

- разполагане на група за прикритие към околните подстъпи и пътищата за отход;
- определяне на изгодна позиция на групата за прикритие;
- разполагане на превозните средства така, че да няма към тях пряк обстрел;
- определяне на подходящи позиции за стрелба при необходимост;

- определяне на реда за аварийно оттегляне с превозните средства.

При оглед на помещение е необходимо да се извърши:

- избор на подходящо място в ъгъл или с гръб към стена;
- оглед на прозорците, доколкото дават възможност за добър обзор;
- накъде се отваря вратата и на коя страна;
- има ли наличие на сервизни или други съседни помещения, използва ли се кухня или сервизно помещение;
- наличие на телефонни връзки и други средства за комуникация;
- какви са обикновено посетителите в постройката или помещението;
- може ли да се мести мебелировката;
- извършва ли се редовна проверка на служителите при влизане или излизане в съответната сграда.

Обекти или дейности подлежащи на непосредствена проверка преди срещата с местен сътрудник:

- персонал – припомнят се задълженията;
- автомобили – дали са планирани или взети по спешност;
- комуникации – проверка на дублиращи средства - минимум две мрежи или способа за свръзка;
- легендировка – проверява се както собствената, така и на сътрудника (информатора).

Кратко описание на реда за провеждане на среща:

- разполагане на групата за прикритие;
- разполагане в близост на мястото на групата (лицето) за контакт;
- влизане в пункта на групата за контакт;
- осъществяване на среща;
- осъществяване на прикритие от групата за охрана и осигуряване;
- излизане на групата за контакт от мястото на срещата;
- движение в обратна посока, групата за контакт се изнася напред, а групата за охрана се движи след нея.

Оттегляне на ръководител и сътрудник след среща

Напускането на място за среща по принцип трябва да става незабавно след контакта. Излизането следва да бъде в различни посоки и ако е възможно по различни стълбища, коридори, изходи, улици, пътища т.н.

Начинът на оттеглянето се определя от ръководителя. Това се осъществява в зависимост от начина на среща и от условията на мястото. Срещи могат да се провеждат на територия на разузнаваната, на разузнаващата държава или на друга територия.

Лични срещи на територията на разузнаваната държава

За такива срещи условията създават и предимства и недостатъци. Основните предимства са свързани с това, че пребиваването на резидента обикновено е легитимно, легално. Това положение му дава възможност да се движи свободно по цялата територия, в зависимост от неговите функции. Има редки ограничения, с които той следва да се съобразява. Условията за среща са в зависимост от позицията на разузнавача (резидента). Той може да е с постоянно местожителство, с временно пребиваване и като разузнавач–нелегал. Може да бъде и като второстепенно нает, агент-резидент или агент, който осъществява свръзка (куриер). Всеки отделен вариант на позиция предопределя и реда за провеждане на срещите. Опасността за разкриване на разузнавач, който е постоянно под прикритие в дадена страна е най-голяма. Той може да бъде разкрит и към него да се прилагат способи за наблюдение, без силите за сигурност да се оповестяват. Това трябва да се има предвид при установяване на среща. Всяка такава трябва да е добре подготвена. От друга страна опасността идва и от ненадежден сътрудник, с двойно предназначение, който може да бъде използван за залавяне на разузнавача в момент на среща. Затова, при всяка среща трябва да има възможност за избягване на контакта със сътрудниците на контраразузнаването. Това може да се осъществява във времето непосредствено преди срещата или в хода на подготовката. Трябва да се избягват и места за среща, където има вероятност от контакт с познати или близки, чиято намеса в разговор може да осуети срещата. Затова при такива случаи срещите са повече моментни или краткотрайни. За провеждането на такива срещи се търсят редица легални поводи, свързани с участието на много хора по принцип, като празненства, общи събрания, конференции, изложби, панаири, културни събития или места за масово пазаруване. Използват се в някои случаи отвличащи действия, проверовъчни маршрути, които може да се наблюдават от контраразузнаването. Когато разузнавачът е

свързан с дипломатически служби трябва да използва едновременно излизане или отиване на работа с други лица и в хода на движението да се отделя към обекта. При използването на личния автомобил, който може да е познат на службите за сигурност, той трябва да се оставя на друго място извън пункта за среща, а до там да се използва друг транспорт.

Когато разузнавачът е нелегал, живеещ в друга държава неговите възможности за безопасни срещи са по-добри. Но това не означава да се пренебрегват мерките за сигурност, защото може да се окаже, че неговия сътрудник е попаднал под наблюдение по други поводи. Той определя местата за среща според линията на поведение и легендировката, която е възприел, като предварително планира мястото на среща и нейния характер.

Когато срещата се осъществява от пътуващ разузнавач, тя е с еднократен характер. За такава среща се прилага използването и на нает агент (куриер). Такива се изпращат, когато е нарушена комуникация, сменя се реда за свръзка, необходими са нови инструкции или се налага обмен на важна информация. При тези случаи се използва прикритие за пътуването, което е свързано с характера на отношенията между двете държави. Обикновено се използват международни мероприятия, на които са поканени представители на много страни. Необходимо е и двамата срещащи се да имат възможност за еднакво прикритие. Когато няма подходящ щатен служител за такава среща се пристъпва към наемане на сътрудник (куриер). При такива случаи се определят начини за разпознаване. Те могат да бъдат физически, когато се носи някакъв отличителен белег, надпис с име или се използват пароли. И при такива случаи се предприемат мерки за безопасност. Преди срещата и двамата контактуващи следва да се уверят в истинността на единия и другия. Предприемат се мерки и за нейната безопасност, като отсъствие на хора в непосредствена близост или възможност за пряко наблюдение или подслушване.

Материалите, които са получени веднага след срещата се предават в посолството за изпращане по дипломатическа поща или свръзката напуска страната по възможно най-краткия способ. Местата за среща е възможно да се уточняват и от ръководството на службата или да се предлагат от местния резидент.

Лични срещи на територията на разузнаващата държава

Провеждането на такива срещи е по-рядко. За да се осъществява такава среща е необходимо подходящ случай за пребиваване на агента в нея. Затова е необходимо да се предприемат предварително мерки за създаване на подходяща легендировка. Това трябва да е съобразено с позициите на агента в собствената държава, с характера на взаимоотношенията между двете страни, с познанията на агента, с неговата професия и неговите открити финансови възможности. По принцип пътуването е добре да бъде самостоятелно, но това не винаги е възможно. Предимството на такива срещи е, че се провеждат в безопасна среда, може да се определя по-продължително време, да се дадат по-подробни инструкции и да се изучи и анализира агентът. Когато пътуването е колективно агентът трябва да се съобразява, че в групата може да има сътрудник на тайните служби и откъсването му от групата да бъде в подходящо време и с подходящо прикритие. Трябва да се прецени и дали лично ръководителят на резидентите трябва да провежда срещата или от назначено лице от състава на службата. За среща се определят подходящи места, които са предварително подготвени и обезопасени. Такива места може да се поддържат или да са собственост на агенти на службата от разузнаващата държава. Присъствието на сътрудника на територията на разузнаващата държава позволява с него да се проведат мероприятия за проверка на неговата надеждност, включително с използване на технически средства.

Лични срещи на територия на трета страна

При тези срещи се счита, че разузнаването или контраразузнаването са с ограничени възможности. Може да се провеждат по-дълги срещи в зависимост от необходимостта за това. Разбира се трябва да се спазват и мерки за сигурност, като се има предвид, че сътрудникът също може да има “опашка”. Служителят на разузнаването определя мястото и времето за среща. Това следва да се прави след като сътрудникът напусне разузнаваната държава. Затова се определя предварително телефон, имейл или друг начин, по който сътрудникът да разбере мястото и времето на срещата. Кога и къде ще се проведе срещата е въпрос само за контактуващите.

Ако сътрудникът пътува в група, той следва да се увери, че отсъствието му е аргументирано или незабелязано, ако това се налага. За да улесни агентът, ръководителят се стреми да определи мястото за среща максимално близо до пребиваването на пътуващия, за да спести време за движение или отсъствие или да не се налага легендировка н отсъствие от групата.

Осъществяване на опосредствана (безжична) връзка със сътрудници

Това са начини за свръзка, когато не са възможни личните срещи или не е необходимо това. Особено това се прилага в бойни операции, когато преминаването зад линията на фронта или трудно се аргументира присъствието на резидента на територията на разузнаваната държава или в разположението на военни сили.

За предаване на информация и приемане на инструкции или разпореждания се използват различни средства: телефон; поща; електронна поща; тайници; радиосредства; пощенски кутии; смесени (комбинирани) способи.

Телефонът е най-разпространения начин за контактуване. Той дава възможност да се използват различни места, както регистрирани, така и трудни за наблюдение. Но в определени характеристики той е уязвим, например, може да се поставя подслушващо устройство в помещение или дом, да се подслушват линиите чрез пощи, или чрез включване на подходящи мета. Радиотелефонът и мобилният ткъв имат други негативи, тъй като може да се подслушват от разстояние по електронен път. Особено това е уязвимо в разузнаваната държава. Затова обикновено не се използва личният или домашният телефон за конспиративна дейност, а се търсят други абонати. При всяко използване на телефон се прибягва до използване на условности.

Използването на *пощите* е един от най-старите способи за осъществяване на контакт или за предаване на съобщения.

За скриване на информация от евентуално откриване на писмо се използват различни способи. Единият е скриване чрез *тайнопис*. За такива методи се развива отделен дял от техниката, дори се използват и високи

технологии. Използват се мастила, специални индига, фотографски изображения, заоблени метални премети с ценни метали и др.

Друг начин е поставяне на *микроточки*. Това са многократно намалени букви в текст, който се свива до микрони и може да се постави на различни места в пощенския плик.

Използването на условностите е както при всяко общуване със заместващи думи, алегории, като по този начин само разговарящите или контактуващите се разбират. Може условностите да се използват и чрез средства за свръзка. Например самото позвъняване или споменаване на само една реплика да означава покана или съобщение за следващи действия. Използват се пароли за потвърждаване на абоната или определени знаци, условен текст в картички, бележки, чрез трети неангажирани лица и др.

Шифърът е технически начин за общуване. Затова се подготвят съответни кодови бележници. Кодирането от центъра към агента може да е с машина или самото разкодиране да е машинно. Кодирането от агента е повечето на ръка. Това се прилага и в бойни операции между полеви агентурни разузнавателни групи и Центъра. При използване на писма те трябва да се предават така, че да е извън полезрението на службите за сигурност. Когато писмото е предназначено за агента той се предава на резидентурата в разузнаваната страна и оттам се предава чрез местната поща или куриер.

Ако писмото е директно от разузнаващата държава то може да се предаде чрез куриер, който да го пренесе през граница.

Проблеми с агентите, които използват писма за кореспонденция се появяват и от самия характер на използването на тайнописа или кодирането. Агентът трябва да бъде обучен специално за такава дейност. За агенти обикновено се прилага използването на явен текст с условности. Търси се способ за доставянето на съобщението до абоната, или чрез куриери или чрез близки или познати.

Използване на електронна поща е вече много срещат метод и се използва все по-често. Но прилагането използване на такива средства това следва да е съпроводено с предварителни инструкции и договорености, като и прилагане на методи за защита на собствените електронни средства, като

компютри или мобилни телефони. Трябва да се знае, че информацията по мобилен телефон може и да не се разкодира, но може с точност да се определи мястото за предаване, абонатът, времето и продължителността на разговорите.

Използване на тайници

Те се използват предимно на територията на разузнаваната държава. Това са начини за поставяне на материали на места, които се посещават от абоната и в които се поставят материали за него, които да са във вид на съобщения, информация, инструкции, средства за провеждане на неговата дейност, за комуникация и др. Тайниците се подготвят от самите изпълнители, които са от обикновен характер като чанти, куфари, кутии, портфейли, книги, пишещи средства [3,9]. Поставят се на предварително определени места за лесен достъп от абоната. В редица случаи се използват специални тайници, които се изготвят по поръчка. Известни са тайници под формата на павета, бордюри, пънове на дърво, къщички за птици, женски и мъжки аксесоари или лични принадлежности като дезодоранти, средства за поддържане на коси, различни мазила и др.

Изборът на място за тайник се осъществява и от агента и от резидента, в зависимост от характера на тяхната дейност. От една страна мястото трябва да е достъпно, от друг страна не бива да се набива в полезрението на околни, особено на агенти на тайните служби. Избират се предимно обществени места - хотели, ресторанти, тоалетни, шахти, противопожарни табла, лични пощенски кутии, пейки, паметници, щандове и пр.

Изработването на тайници трябва да е съобразено със средата, в която ще се използва. Той не трябва да се отличава от околните предмети. Самият контейнер може да бъде отпадъчен или магнитен. Отпадъчни контейнери се изработват във вид на тухли, павета, камъни за строеж, тръба, кухи тръби от дърво, картонени кутии и пр. Магнитни контейнери се използват от намагнитено желязо, за да може да се прикачват лесно към метални основи. Тайникът може да бъде дълготраен или за временно ползване. Може да е преносим или да е с по-големи габарити. Обикновено се прикрепват към перила, основи на мостове, стълби, радиатори, тръби за парни инсталации или водопроводи.

Зареждането на тайник се извършва по начин, който да не дава възможност за пряко наблюдение. Това се отнася до неподвижните. Подвижните тайници е добре да се зареждат извън района на поставянето. Агентът или разузнавачът следва преди това да се откъснат от преследване, ако е налице такова. Понякога се използва друг разузнавач (агент) за отвличане на вниманието. Материалите следва да се поставят в защитени пликове, а след това в тайника.

Подаване на сигнали за зареден тайник. Това се прави, за да не се налага абонатът да проверява непрекъснато за зареждането на тайника, за да отдели минимално време за неговото изпразване. За целта се получава кодирано съобщение или установен сигнал по други средства за комуникация, посредством определен знак на видно място или чрез моментен личен контакт.

Изземването на материали от тайник е също спесифична дейност. За тази цел следва да се отделя минимално време. Тайникът се изпразва или на място или се пренася на определено друго място. Основно условие за успех е липсата на наблюдение от други или агентът (разузнавачът) трябва да се освободи от такова. Понякога за сигурност самият тайник по време на изпразването трябва да се наблюдава от друг агент, за да не се приближи към него случайно лице.

Обработката на материалите от тайника се извършва извън района на неговото поставяне. Това от една страна дава възможност за повече време и скрита обработка, но по време на пренасянето е възможно агентът да бъде заловен с компрометиращите материали или самият тайник. Условието в такива случаи е да се намират материалите минимално време в изземващия или да се предават незабавно на трето лице за изнасяне от района или извън страната.

Уведомяване за изземване на материалите от тайник се извършва или устно по телефон или друго средство, или чрез белязване на определено място чрез познати знаци. Може да е аналогичен и с начина на осведомяване за самото поставяне на тайник. В някои случаи може да се назначава периодика за проверка на тайника, без предварително оповестяване. При

такива случаи е необходимо да има предупреждение за опасност, ако се налага.

Използване на радиовръзка в разузнаването

Това е начин за комуникация, който се прилага отдавна. В мирно време този начин е по-ограничен, но се увеличава в бойни операции. Радиото дава възможност за бърза и непосредствена комуникация на големи разстояния и през граница. Връзката се държи директно с Центъра или с определен приемно-предавателен пункт (Предна база, пункт). За използване на специална свръзка е необходим и подготвен радист. Радиосвръзката се използва едностранно или двустранно [1]. Едностранното използване е само за доставяне на информация или за предаване на инструкции от едната посока, както и за предупреждение. При това се използва радиостанция от едната страна, а само приемник от другата. При такъв способ към агента, който има приемник може да се предават съобщения и от известни, публични радиостанции или телевизионни предавания.

Когато радиостанцията се намира в разузнавателния елемент в Центъра се установява денонощно дежурство за приемане на каквито и да са сигнали от разузнавателните органи, за да не се ангажират те с конкретно време за предаване. За целта се монтират и записващи устройства, за да се избегне пропуск от дежурен радист.

Самото предаване на информация по радиостанция трябва да е съпроводено с редица мерки за сигурност. Установяването на контакт става с използване на кодирани имена. Информацията се кодира посредством предварително обменени таблици с кодирани фрази или думи. Информацията трябва да се предава за възможно най-минимално време. За целта се използват специални радиостанции, които имат способности да “изстрелват” информацията с бързо действаща апаратура за секунди, което предпазва от прехващанията на чуждото електронно разузнаване.

Използване на съдържател на пощенска кутия

Това е обикновено лице или група хора, наети да приемат информация и тя да се получава от абоната. При възможност те са в подвижен вариант, но се използва и стационарно разположен. Например, това е лице, което съобщава за наличие или за зареден тайник, пренася и предава писмо или

предмет, приема и съхранява съобщение. Той не е агент и не се занимава с оперативна дейност и не знае за начините за осъществяване на такава.

Използване на смесена (комбинирана) свръзка

Такъв способ за контакт се прилага според възможностите. Съчетаването на методите за свръзка дава възможност за гъвкаво използване на различни средства и методи за пренасяне на информация и за установяване на контакти от разстояние. Според случая посредством един начин за свръзка се осъществява предупреждение, а чрез друго средство се провежда контакт за информацията. В някои случаи по един от начините се дава сигнал, че има готовност за използване на друг способ за свръзка и обратно. При установяване на контакт, след съобщението да последва уточняване за следващия начин за контакт от разстояние.

Възстановяване на прекъсната и установяване на извънредна свръзка

Това се налага в редица случаи, като се има предвид рисковата среда, в която се извършва разузнавателна дейност. Прекъсването се случва в резултат на повреди в техническите средства за комуникация, залавяне на куриер, откриване на тайник, заболявания или опасност от разкриване, при което се прекъсва контактът за известно време. Освен това са известни и други причини, свързани с промяна в статуквото на агента или резидента.

Освен вариант за прекъсване на свръзка се набелязват и варианти за възстановяване на такава. Това се осъществява или чрез смяна на реда за комуникация или чрез смяна на средство, или като се установява личен контакт в предварително определено място за аварийна среща. Разкриването на тайник може да се оповести по телефон или чрез друг сигнал. Разкриването или опасността от разкриване се оповестява с използване на позната парола или по даден знак.

Прекъсването на сътрудничество за известно време трябва да се договори по принцип или да се оповести със сигнал. По възможност трябва да се определи и възможното време за прекъсване на взаимодействието.

Установяването на извънредна свръзка по радио се извършва на запасни честоти, определени само за тази дейност. Възможно е използване и на друг начин за свръзка, който се определя предварително като извънреден. Например вместо УКВ да се използва КВ р/станция. Вместо радио, да се

използва мобилен телефон или резервен стационарен. При възможност се назначава определена среща за уточняване на нов начин за свръзка. Предупреждението е възможно да се осъществи и писмено, по пощата, чрез определен знак в писмо или чрез съобщение по куриер. Прибягва се и до съобщение по открита медия, под форма на условно съобщение, особено в рубриките за реклами и срещи. За целта в центровете или в пунктовете за ръководство се назначава постоянно дежурство с персонал или технически средства, за приемане на регулярна информация или извънредни съобщения.

2. 3. 2. Ръководство на сътрудници

Това представлява целенасочена дейност от страна на ръководещата организация или резидент, насочени към подготовка на сътрудници, поддържане на постоянен контакт и тяхното насочване при изпълнение на съвместната дейност.

Това не са някакви неизвестни или неприлагани на други места процедури. Свързани са преди всичко с науката за управлението. В основата стоят основните процедури по определяне на основните цели, задачи, тактиката на поведение, даването на инструкции и осъществяването на контрол за тяхното изпълнение, осигуряване на дейността и поддръжка при определени случаи, поддържане на необходимите взаимоотношения за партньорство, непрекъсната проверка на резултатите и коригиране на задачите и поведението, ако е необходимо.

Определянето на целите и задачите на съвместната дейност или на конкретния сътрудник е в зависимост от общата цел и задачи на разузнаването в дадена страна, сфера или в зоната на бойна операция. Задачите трябва да кореспондират с целта и възможностите за тяхното изпълнение от сътрудника. Те се определят от организацията, но се свеждат от контактуващия (ръководителя) на сътрудника [1]. В някои случаи може да има задачи, които биха се сметнали от агента за неизпълними или трудно изпълними. При такива случаи се прибягва до убеждения или до прилагане на други стимули, извън договорените предварително, за да се убеди агентът в тяхната изпълнимост или да се повиши неговата решителност. Съвсем разбираемо е агентите да избягват веднага да приемат трудни задачи или такива, които са свързани с повишен риск от разкриване, залавяне или

компрометиране. За всеки отделен случай ръководителят трябва да преценява начина на въздействие. Може да сменя формата за въздействие самостоятелно или да се консултира, когато не е по неговите възможности. За всеки отделен случай поставянето на неизпълними задачи може да стане причина за временно прекъсне или за прекратяване на сътрудничеството, особено, когато вербуването е свързано с лични подбуди или е на доброволни начала. При определени условия агентът може да прецени, че рискът, който му се предлага е по-висок от риска от залавяне от службите за сигурност или от тежестта на националното правораздаване.

Тактиката на поведение на агента в редица случаи се определя от самия него, но това трябва да е съгласувано с ръководителя. При неподготвени сътрудници се осъществява пряко управление на тактиките за действие или поведението. При по-сложни операции ако е необходимо се провежда инструктаж или се набелязва план за действие. Ролята на агента ще зависи от неговите позиции в района на разузнаването или в момента на вербовката. Внедряването в обект или в сфера за действие може да става от само себе си, когато е свързано с професионалните ангажименти на агента или по план. Тогава това се обсъжда с резидента. Ръководителят може да изисква смяна на позиции, на начин на поведение, общуване, място за живеене или временно отсъствие. При възможност или необходимост се планира кадровото развитие на сътрудника в сферата на политиката, администрацията или научните среди.

Линията на поведение е много важен елемент в сътрудничеството. Тази линия се обмисля и се поддържа от съответна легендировка за нея. Важно е такава линия да е дълготрайна. Смяната на линия на поведение би се наложило при смяна на място за работа или живеене или промяна на самоличността. В повечето случаи е добре, когато не се налага промяна нито в линия на поведение, нито в самоличност или смяна на месторабота. Винаги всяка нова среда крие риск от изява на неподходящи качества и разкриване н същността на агента. Трябва тактиките на действие да съответстват на линията на поведение, на позициите в обществото и на характера на задачите. Трябва да се избягва по възможност смяна на функции на агент, и да се извършва само при липса на други възможности.

Даването на инструкции на агента се осъществява по различни начини. Това може да се осъществява в пряк разговор, чрез писмени указания, по средства за свръзка, чрез пренос на указания от куриер или чрез оставяне в тайник. Всеки от начините трябва да осигурява съответна сигурност. Инструкциите трябва да са ясни и да има някакъв отговор, че изпълнителят ги е получил, разбрал и ще може да ги изпълни, ако това не е свързано с допълнително обучение по някакъв въпрос. Инструкции се поставят и при самото вербуване по избора на линията на поведение, тактиките на действие, реда за изпълнение на задачите, начините за осигуряване, стимулиране, реда за доставяне на информация, реда за свръзка и взаимодействие и пр. В някои случаи инструкции се дават само при самото вербуване и повече не се осъществява пряк контакт, а задачите се определени така, че изпълнителят да ги изпълнява по принцип или в съответствие с неговите решения, способности или съобразени със самата обстановка. Никога не е грешно да се обсъжда дадена тактика за действие или начин за докладване на резултатите съвместно със сътрудника.

Ръководителят трябва да се стреми да въвлича агента в работата, да увеличава неговата съпричастност и ангажираност, а не пряко да налага своето мнение. Много от агентите са прекратявали сътрудничество само по такава причина. Не трябва да се допускат и много самоинициативи и своеволия на агентите, защото това би се превърнало в неконтролируем проблем с неясни последици.

Укрепване на агентурните и личностни отношения

На това често се гледа като на естествен процес. *От една страна* се намира агентурната дейност, която сама по себе си е много рискована и може да породи съпричастност между тях. Това се поражда от агентурните отношения между тях, които изискват или преки или постоянни контакти за инструкции или осъществяване на дейност. При това трябва да има разбиране както по тактиките, така и по поведението за съвместна работа и съгласуване на планове и методи. *От друга страна* е психологията на личността. Това поражда другата форма на взаимоотношения - междуличностната. Срещат се хора с различни или приличащи се характери. Стремежът трябва да бъде да се притъпяват различия в характера, а всички

действия, взаимоотношения да са в услуга на общата работа. Затова от особено значение се явява взаимното уважение. Възникват и лични проблеми, особено, когато са свързани със здравни въпроси, семейство, уважение на особени празници или на други взаимоотношения със средата на сътрудника. При някои случаи е необходимо и допълнително стимулиране, когато това е от съществено значение за укрепване на връзката и взаимното доверие. Разбира се сближаването в хода на работата не трябва да бъде за сметка на снижаване на отговорността и зависимостта на сътрудника от ръководителя. Не трябва служебните взаимоотношения да прераснат в чисто междуличностни, особено, когато се наемат лица от противоположния пол и да се отделя повече от необходимото внимание за решаване на лични проблеми [30].

Когато се осъществява агентурната работа трябва да се съобразяваме и със статута на сътрудника. Ръководителят е водещото лице, но той трябва да отчита позицията на агента – в политиката, администрацията, командването, неговите знания и опит и да не се опитва да налага само своите мнения. Към ръководни личности резидентът трябва да се съобразява с обстановката, с положението на личността в обществото или в работата, да се стреми да получи доверие и уважение. Особено това трябва да се спазва при формулиране на задачите и реда за тяхното поставяне. При необходимост за тази дейност се изисква методическа помощ от службата, за което се определя необходимото време и място.

Изучаване и проверка на агенти

Тази дейност се осъществява по няколко начина – открито или прикрито. *Откритата проверка* се осъществява на място, когато агентът докладва. Прави се по възможност анализ на резултата и се оказват недостатъците или се посочват положителните неща. Това може да се осъществи и след това, когато се направи анализ от ръководителя и от службата и се върне резултата във вид на допълнителни указания, в които се съобщават и грешките. При всички случаи когато е получена информация или е извършено самостоятелно действие от агента се извършва проверка или сравняване чрез други източници.

Другата проверка е *прикритата*. Тя започва още от наемането на сътрудника, когато се прави неговото проучване. Може да продължи неговото изучаване, за да се приеме или отхвърли някакъв аргумент или съмнение. Проверката се осъществява и по принцип [1,3]. Винаги има риск от отклонение от задание, мотивация или промяна в желанията за сътрудничество. Така, че се изучава постоянно неговото държане, поведение, отклонения във физическо, умствено или морално отношение. Прави се проверка на възприети тактики, дали са допуснати или не грешки и дали всяка от грешките е плод на незнание, на непредвидени обстоятелства или целенасочено е допусната. Прави се проверка и чрез други агенти. Може да се осъществява проверка чрез детектор на лъжата, но само при вербуването или със съгласие. Не е правилно да се провокира агента да направи някоя грешка, след което да му се търси отговорност. Още по-неприемливо е да се кара агента да покаже съпричастност и готовност чрез незаконни действия, като тероризъм или убийства на други личности, още повече неучастващи в такава дейност. При получаване на сигнали за отклонение от дейността си или в снижаване на мотивацията се назначава конкретна проверка. Това може да бъде от контраразузнавателната част от собствената разузнавателна служба (вътрешен отдел). В такива случаи се допуска проверка както на територията на разузнаваната държава или чрез прехвърляне на агента на територията на разузнаващата държава.

При непряката проверка не се прекъсват взаимоотношенията с агента, защото това може да се окаже целенасочена лъжа, грешка или подвеждане от друга противостояща служба. Трябва да се проверява дали агентът не е дал повод за разконспириране от специална служба. Ако това е станало трябва да се вземат мерки срещу разкриването. При невъзможност за това агентът трябва да се изведе по подходящ начин от средата, в която осъществява своята дейност или от страната, в която пребивава. В бойни операции агентите в много случаи се извеждат в бази на партизански отряди или в състава на разузнавателни (специални) групи, действащи в този район. При необходимост може да се изпрати целева група за подпомагане на извеждането му или за евакуация от определения район.

Резултатът от наблюдението и наложените/планирани проверки на сътрудник са извод за неговата достоверност. Това се описва по скала с различни степени от А до Е, както следва:

А) винаги достоверен;

Б) обикновено (по начало) достоверен;

В) доста достоверен;

Г) обикновено (по начало) не е достоверен;

Д) никога не е достоверен;

Е) не може да се направи точна преценка.

Щом има съмнение проверката продължава до изясняване на точен показател. Това е свързано с изясняване на причините, ако са обективни или лични, от активността, от личната ангажираност, от отношението към начина на мотивацията или от степента на трудност на задачата. Трябва да се търсят пътища за преминаване в по-предна степен по скалата за оценка или може да се прекрати сътрудничество. Сътрудничество се прекратява и поради липса на интерес към сферата за действие на сътрудника или ако той премине в друг вариант на позиция в обществото.

2. 3. 3. Прекратяване на агентурни отношения

Редът за прекратяване на сътрудничество в разузнаването се осъществява по различен начин. Това е породено от особената сфера на дейност и от специфичните отношения между разузнаване и сътрудници. Поводите и причините за това са най-различни и трябва да се подхожда в зависимост от ситуацията. Прекратяването на агентурни отношения може да се осъществява в следните случаи:

- поради кончина на агента, тежко заболяване или не е в състояние да изпълнява повече отговорни дейности;

- агентът няма възможност да контактува: намира се в затвора; сменена му е принудително работата или е преместен в друго отдалечено населено място или в чужбина;

- сътрудникът е променил значително своето поведение: използване на наркотици; алкохолизъм; хазарт; психически отклонения;

- промяна в поведението на сътрудника: нечестни взаимоотношения; добива странична информация; неработоспособен; предателство или опит за сближаване с други служби;

- поради липса на по-нататъшна необходимост: промяна на оперативната обстановка; политически промени, които водят до промяна в методите или смяна на сътрудници; прекратяване на дейността срещу разузнаваната страна.

Начините за прекратяване на контактите са различни. Те зависят от ситуацията, от характера на разузнавателната дейност, от качествата на сътрудника [1,9,30,33]. Основните начини са:

- Прекратяване на агентурни отношения. При такъв случай делото на сътрудника се поставя в архив. Може при необходимост да се извършват срещи или да има определени контакти по искане на сътрудника или по инициатива на разузнавателната служба. Тези контакти не е задължително да са формални;
- Консервиране на агента или агентурната мрежа. Това се прави до промяна в агентурната обстановка. Делото може да се запази в действащия оперативен отчет. Може да има поставено условие за възобновяване или сигнал за поемане на сътрудника от нов резидент;
- Когато сътрудникът е изобличен в некоректни отношения, лъжа, предателство или неспазване на други важни условия в договора е възможно с него да се предприемат и наказателно-правни действия. Делото се снема от отчет.

В бойна обстановка също се налага прекратяване на сътрудничество, но при тези условия се прилагат и закони за военно положение или положение на война. Агентът може да бъде съден при полеви условия или да бъде предаден на командването на собствените войски. Когато е отпаднала временно необходимостта (поради край на военни действия или война) и агентът е останал на чужда територия, с него се прекъсват временно връзките, докато се адаптира към новата ситуация. При опасност от разкриване временно се извежда от застрашения район с подходяща легендировка. Най-често това е под формата на попадане в плен, в болница

за тежко заболяване или му се е наложило временно да живее в друга страна.

Промяна на обстановката може да има и при операции по поддържане на международния мир и сигурност. Възможно е да се прекрати временно използването на местните сътрудници, поради рязка промяна в ситуацията, заради опасност от разкриване или поради неясна ситуация [38]. Някои от сътрудниците, макар че спират своята дейност като агенти, може да се изведат от застрашената страна и да се привличат или използват за друго сътрудничество. Подходящи агенти се оставят временно бездействащи до изясняване на обстановката, след прекратяване на участието на националните контингенти. Други се консервират до появата на необходимост от последващо сътрудничество.

Трябва да се отчита изискването, че няма задължителна връзка между напускането на националните войски и напускането на резидентурата от страната, в която са пребивавали, както и задължителното прекратяване на работа с местни сътрудници. Освен това следва да се отчита и фактът, че при смяна на режима след прекратяване на операция в дадена страна, даден агент може да промени рязко своето поведение, да се постави в услуга на новата власт и да започне преследване срещу участници в бившата резидентура. За такива случаи е необходимо да се предприемат планови мерки за защита на източниците или извеждането им от страната.

Както се вижда от описаното по-горе работата със сътрудници е специфична дейност. Тя изисква и особени знания и качества. Те включват изучаване на условия и фактори, не само в хода на изпълнението на задачите или използването на привлечените сътрудници или информатори. Те се изучават и предварително, както се сравняват с действителните. В хода на ръководството на сътрудници се осъществяват множество дейности, които са свързани с поддържане на легендировка, поставяне и използване на “кутии”, поддържане на формални и неформални контакти. Сигурността на източника е важен, както и сигурността на резидента. При провал на единия може да се провали и ръководителя и да се срине цялостния разузнавателен процес в една разузнавана държава. Особено, когато това се осъществява в мирно време или е свързано с тайни операции. Поддържането на ефективни

контакти е свързано и с промяна или поддържане на нивото на мотивация, за което е необходимо осигуряване на ресурс за гъвкаво прилагане на способите за мотивиране. Освен това е важно да се поддържа непрекъснато ясна картина за ситуацията в зоната на разузнаването или в конкретен обект, което позволява навреме да се прекрати дейността на сътрудник или да се спре неговото използване изцяло или за определен срок.

Управлението е свързано и с поддържането на личните способности на сътрудниците. Това изисква специфични условия, допълнително средства, в някои случаи и среда за обучение, както и допълнително инструктори. Особено това е необходимо при привличане за изпълнение на специални операции, както в мирни условия, така и в зоната на бойни операции, провеждани в разположение на противостоящите сили.

2. 4. Обучение и възпитание на сътрудници на разузнаването

Подготовката и използването на сътрудници на разузнаването е системен процес. Той не е нито еднократен, нито едностранен. Формирането на качества не е проблем само на сътрудника или пък е използване само на неговите налични андрогенни или професионални качества. Сферите на разузнаването са много и намирането на тесни специалисти за всеки отделен случай не е възможно или трудно осъществимо. Освен това, има области, в които не винаги или трудно се набират готови, или подходящи за работа в разузнаването хора. В основата на информацията стои човекът и степента на неговата подготовка определя и качеството на дейността по нейното добиване. Освен това в разузнаването има редица специфични дейности, потребност от знания или умения, които не се получават или се придобиват трудно, или ограничено от други сфери на образованието или професионалното обучение.

Подготовката на сътрудник може да бъде във връзка с конкретна работа или на по-широка основа. По-продължителна подготовка обикновено се извършва в центрове или школи по принцип, където са създадени условия за обучение на сътрудници, с които е предвидено да се изпълняват съвместни задачи. Такива са предимно доброволни сътрудници, които са обявили своето желание предварително и се нуждаят само от специална подготовка. Самостоятелното обучение се осъществява в различни условия,

в зависимост от задачите, условията за разузнаване, характера на вербуването, както и степента на предварителната лична специална или обща подготовка на сътрудника. Такова обучение се осъществява предварително, в хода на съвместната работа или целево, за изпълнение на определена задача или функция. Обучението не трябва да пречи на легендировката и да е част от живота или специфичната дейност на сътрудника. Разбира се, за да се избегне необходимостта от продължително обучение, това трябва да се отчита още при подбора и вербуването на сътрудници. Да се подбират специалисти от съответната сфера на разузнаването или приблизително с такива знания и практическа подготовка. За възпитанието е необходима особена методология. То се осъществява преди всичко в хода на работата, защото това е непрекъснат и безкраен процес. Една част от възпитателанат дейност се провежда в предварителната специална подготовка, но качествата, които са придобити в този етап не винаги са приложими в хода на разузнаването.

Целта на този раздел е да разгледа основните проблеми включващи изискванията, принципите и методологията за обучение, добиването на практически навици и възпитание на сътрудници за разузнаването, както преди тяхното включване в дейност, така и в хода на съвместната работа.

2. 4. 1. Общи изисквания към подготовката на сътрудници на разузнаването

Задачите в разузнаването както вече е описано в предишния раздел са изключително разнообразни. Те се диктуват преди всичко от сферата на разузнавателната дейност. Но от съществено значение са и кокретните задачи на самата организация, в която са включени разузнавателните ресурси. Влияние върху определянето на задачите оказват и мисиите на въоръжените сили, когато се водят бойни или други операции от военни сили.

Каквито и да са задачите те се изпълняват преди всичко от назначените служители, сътрудници, разузнавателни органи, структурите за управление и множество помощни и поддържащи сили и средства. Всеки от изброените елементи представлява важно звено в общата верига на разузнавателната система. Всяко от тези звена има потребност от подходящ

персонал. Специфичните задачи изискват определени качества, затова не всеки е готов да се занимава с такава дейност. Освен това има сфери, в които щатните разузнавателни органи трудно проникват или не е възможно да направят това във времето, което е подходящо за разузнаване. Важна особеност в разузнаването е свързана с множеството сфери на разузнаване. Не във всички области има подготвени щатни служители и времето, което е поставено като краен срок за добиване на дадена информация не позволява да се подготвят щатни служители.

Всичко това поражда необходимостта от наемане на допълнителен персонал, извън сферата на щатните организации, които се използват като сътрудници в различна област на информацията. Такива служители се наемат, когато са необходими за особена задача, където липсва щатен специалист, за сфери, в които разузнавателните организации трудно проникват, за усилване на възможностите на разузнавателната организация за определено време, за защита на собствените служители или разузнавателни органи, както и за усилване на огнева или физическа мощ при провеждане на тайни операции. Освен това наемането може да е свързано с увеличаване на далечината на разузнаването и в някои случаи, където е необходим уникален специалист. В редица случаи се наемат сътрудници в научната сфера, където само служители от нея могат да бъдат полезни и само те могат да съхраняват или да имат достъп до необходимата информация.

Каквито и да са случаите на сътрудниците ще им е необходима определена допълнителна подготовка за изпълнение на планираната дейност [1,3,28,48]. За всеки отделен случай, на един или друг сътрудник, по-малко или повече, ще е необходима допълнителна подготовка включваща:

- специална разузнавателна подготовка;
- повишаване на психологическата устойчивост;
- физическата натренираност;
- умения за работа със средства за комуникация;
- умения за скриване и пренос на информация;
- познаване на способи за добиване на информация и пр.

В редица случаи едни качества не се препокриват с други. Ако един притежава достатъчно знания, може да му липсват морални качества или физически такива. Множество изисквани са свързани с подходяща възраст, образование, специализирана (професионална) подготовка. Отделя се особено внимание за притежаване на качества като памет, наблюдателност, физическа и морална устойчивост на натоварване, самообладание, аналитични способности.

В своята подготовка сътрудниците трябва да получат най-различни знания и за конкретната ситуация. Следва да с е запознаят с оперативната обстановка в страната, в която ще се използват или в зоната на военната операция. Необходими са правни знания за онези, които ще работят в обществената сфера. За наети чужди граждани е от съществена необходимост да се запознаят или сами да изучат социалната сфера в дадената страна, етнически взаимоотношения, характера на режима, начин на прилагане на решенията на централните и местни власти, организацията на движението по пътищата, нрави, обичай, основни аспекти от културата, историята на страната, учебната и медицинската сфера, както и реда за осъществяване на личните финансови операции.

За по-продължително вербуваните сътрудници е необходима по-широка обща подготовка включваща:

- развитие на паметта, наблюдателност, съобразителност;

- умение за работа с хора, както общителност, печелене на доверие, събиране на информация “на тъмно”, спазване на линия на поведение;

- изучаване на прийоми за оказване на психологическо въздействие върху хора. Умение да се дискутира, да се изслушва събеседника, да се анализират неговите въпроси и отговори, да се въвлича в дискусии и в създаването на перспективни познанства.

Спесифичната подготовка трябва да включва знания, умения и навици, които са свързани с добиване на информация и с неговата защита. Това са предимно знания за:

- дейността на контраразузнаването и други служби за сигурност в разузнаваната държава;

- правилата за конспирация, откриване на средства за наблюдение над него, избягване от преследване;

- използване на определените му средства и способи за осъществяване на свръзка и комуникация;

- работа със средства и прилагане на способи за закриване на информация, разчитане на скрити текстове, кодиране и дешифриране;

- използване на различни способи за добиване на информация, наблюдение, подслушване, записване, снимане, скициране, рисуване, беседа, разпит със съгласие или "на тъмно";

- използване на технически средства за разузнаване;

- вземане и съхраняване на проби от почва, въздух или вода;

- да се използват различни средства (оръжия) за нападение или защита;

- да се придобият минимални умения за работа с взривни вещества и различни отрови;

- използване по възможност повече от един вид превозно средство и притежаване на документи за правоуправление;

- да се променя самоличността и външния вид при необходимост.

При необходимост от наемане на допълнителен сътрудник да може да го обучава в конкретни знания и умения по добиване, регистриране, скриване и доставяне на информация.

Има случаи, когато се привличат сътрудници, бивши служители на разузнаването. За тях се определя само такава допълнителна подготовка, която не е била свързана с работата му като щатен служител. Може да се провеждат само инструктажи за конкретната дейност или за подобряване на координацията между него и резидента (щатния разузнавач). На такива лица може да се възлагат задачи като подрезиденти или за обучение на вербувани сътрудници.

2. 4. 2. Обучение на сътрудници на разузнаването

Специализираната подготовка на сътрудници се явява едно допълнение към оперативните способности на разузнаването. В редица случаи, в зависимост от възприетата кадрова политика в една държава, това може да бъде инцидентен въпрос, но би могло да е част от дългосрочна

стратегия за обучение и възпитани на кадри. Инцидентното набиране и обучение на сътрудници се осъществява в разнообразна среда, но за всеки отделен случай тя има ясни параметри. Наемащият (вербуващият) има представа за задачите, изискваните качества от сътрудниците, конкретното време за допълнителна подготовка и мястото, където това може да се осъществи. При невъзможност от специализиран център това се явява допълнителна задача на вербовчика. При такава подготовка не може да се използва максимално помощта на специалисти в педагогиката и методиката и затова, за такава специфична дейност самите вербуващи следва да са подготвени или тези, които ще използват свои сътрудници.

Обучението за специфична дейност се осъществява по различни начини, в зависимост от политиката на разузнавателната служба. Това се осъществява на самото място, където се води разузнаването или с отделяне на обучавания в специални места за тази дейност, където резидентът провежда допълнителната подготовка. Формите и методите за обучение се прилагат за всеки конкретен случай и характера на дейността. Прилагат се: устно изложение; беседа, разказ за събития или начини за действие; нагледно запознаване чрез илюстрации или демонстрация на действия или процеси. Може да се използва формата на самостоятелно обучение, когато е невъзможен продължителен личен контакт. Затова на обучаемия се предоставя литература или други пособия. Впоследствие, при възможност се провежда дискусия, обсъждане по темата или практическо упражнение, свързано с теорията. Формата и методите за обучение трябва да са подбрани максимално близко до способностите и качествата на сътрудника. Каквато и форма на обучение да се възприеме задължително е да се осъществява личен контакт. При него се разбират резултатите от обучението и се прави извод за допълнителна подготовка.

При възприемането на подхода за изпращане временно на агента при съответен инструктор личната проверка на вербуващия също е задължителна. Той трябва да се увери доколко сътрудникът е усвоил предадените му знания и практически умения.

Когато агентът е гражданин на разузнаващата държава или е нает на нейна територия то организирането на неговото обучение е по-системно. В

зависимост от времето за тази дейност се разработва съответен учебен план, в който има включени учебни програми, със съответните форми и методи за обучение. Не винаги това обучение е възможно да се осъществява в учебни центрове поради изискването за конспиративност. Но дори това да се осъществява на скрити места, поддържани от резидента, не означава, че не трябва да се използват похватите на методиката. При възможност да се пребивава извън разузнаваната страна, времето трябва максимално да се използва за попълване на знания или за практически инструктажи. Обикновено личното обучение се осъществява от разузнавача, но при подходящи условия или ако се налага, той осигурява необходимия за целта инструктор или преподавател. При всички случаи по време на обучението се предприемат мерки за сигурност и защита. За някои задачи е необходимо използването на местността или готови учебни полигони. Пребиваването в тях следва да е уредено така, че да не буди съмнение в околните.

Екстремно обучение може да се наложи на сътрудници по време на война в района за действие на разузнавателна (агентурна) група. Преди всяка операция се провежда инструктаж, дават се координиращи инструкции и може да се проиграят действията на макет или на местност сходна с тази, в която е разположен обектът за разузнаване или атака. В подобни случаи конспиративността може да се пренебрегне до определена степен. Обучението преди акцията се провежда и в определени тайни (явочни) квартири или полигон намиращ се в разположение на собствените сили. В някои случаи за това се използват и партизански бази или бази на оперативни разузнавателни групи (тактически групи за специални операции). От само себе си се разбира, че в такива случаи е възможно да се обучават повече вербувани лица или то да е съвместно с щатни служители. Целта е да се координират съвместни действия по конкретен обект или задача. Това не трябва да се смесва с привличането на допълнителни лица към специални военни или разузнавателни формирования, подготвящи диверсионни или други акции.

При обучението следва да се спазва един основен принцип – за взаимното уважение. Разузнавачът не е учител и не трябва да се отнася към сътрудниците си като такъв. Обучението трябва да е насочено към

действително повишаване на умения и в много случаи със съгласието на агента. В повечето случаи и методите и мястото за обучение следва да се съобразяват с неговите изисквания.

Опитът от войните и разузнаването ясно показва, че нито индивидуалната, нито колективната подготовка са еднократен процес и няма определени срокове. Това е перманентна дългосрочна дейност, изискваща виждания напред в перспективите за развитие на държавата, както и схващанията за воденето на войни или военни операции. Това е свързано и с текущата политика, икономика и въоръжение или, както и с перспективите за тяхното развитие в бъдещето.

В процеса на цялостната подготовка следва да се отдели и период на *дълговременна (дългосрочна) подготовка*. Тя има коренно различен характер от инцидентната. При нея се вписва преди всичко обща подготовка. Инцидентната трябва да бъде само за уточняване на детайли или конкретизиране на действия.

В много държави са изпълняват множество програми за подготовка на страната и населението за отбрана (война). Разработена е система за дълготрайна и последователна отбранително-мобилизационна подготовка. Подготовката и на разузнавателни ресурси е неделима част от общата подготовка на въоръжените сили. В някои служби има и свои особености в набирането и подготовката на кадри. Това зависи от наложени традиции, от спецификата на дейност, опита, възможностите за поддържане на инфраструктура за обучение и съответния обучаващ персонал.

В много страни се отделят средства и съответна инфраструктура за военновременна подготовка. Р България има добър исторически опит в това направление. За такава цел се създават множество обособени курсове, които не се обявяват за разузнавателни или за други цели, а са част от системата за извънказармено обучение. Такива курсове или школи включват подготовка на много специалисти като: радиотелеграфисти; парашутисти; водолази; по мотоциклетизъм; ски спортове; бойни спортове; плуване; подводни диверсии; снайперисти; стрелци с огнестрелно оръжие; водачи на бойна техника; скаути; за ориентиране на непозната местност; специалисти по оцеляване и др. При необходимост и с тяхно желание може да се набират

(вербуват) сътрудници от такива школи и курсове, които се водят на отчет в системата за мобилизация или от самите разузнавателни служби. В такива места се води общо обучение по отделното направление. Може да се провежда дългосрочно обучение по специализирани програми. Важен фактор при тях е доброволността и желанието на самите участници да получат максимални знания. При такива случаи е възможно използване на по-добри специалисти, които притежават специфични знания и висока специална подготовка в отделните направления.

Една от формите за обучение е създаването на специалности и курсове към висши учебни заведения. Обучението на студенти също обхваща и сферата на разузнаването, като подготовката се осъществява по принцип, без да има определена ангажираност. С някои студенти разбира се може да се сключват и контракти за финансиране на тяхното образование, със съответен ангажимент и от тяхна страна. Това повече е пригодимо за наемане на щатни служители, но може да се прилага и за нещатни сътрудници. Те са повече приложими за изпълнение на задачи в сферата на политиката, управлението на икономиката, въоръжените сили, вътрешната сигурност и научно-техническите изследвания.

В много страни централните разузнавателни служби поддържат сосбтвена инфраструктура за обучение на агенти (диверсанти). Това са целево изградени и поддържани учебни центрове. Най-често носят имена като: школи; центрове; тренировъчни бази, предни пунктове и др. Към тях има и полеви полигони. Те са предназначени за подготовка на агенти за собствени нужди, които се прехвърлят на територията на разузнаваната страна или се обучават по принцип, а използването им е при необходимст. Има и други случаи, когато се предават за помощ на организирана вътрешна съпротива в дадена страна или за консолидиране на същата, в процеса на военно подпомагане на дадена държава или само отделни сектори за сигурност.

Дълговременната подготовка се ръководи от множество принципи и изисквания, но основните са: да отговаря на бъдещите задачи на разузнаването, които са в съответствие с дългосрочнте планове на страната и армията; да е свързана с бъдещото развитие на света и вижданията за

войната и армията; да разглежда развитието на схващанията и способите за водене на разузнаване и управление на информацията; да изучава развитието на комуникационно-информационните технологии и пренос на информация; да следи развитието на техническите средства за разузнаване, методиките и моделите за обучение и възпитание на персонал и сътрудници; да осъществява взаимна обмяна на опит между съюзни или приятелски страни в тази област.

През последните години страни от НАТО участват под различна форма в мисии по подкрепа на международния мир и сигурност. Контингенти и от състава на БА вземат участие в многонационални мисии, включително по стабилизиране или по поддържане на мира. В операции с по-високо ниво на конфликтност са нейзбежни и бойни действия, а те пораждат редица заплахи за националните контингенти. Някои от страните самостоятелно или в коалиционен формат водят разузнаване в широк спектър от сфери в страната, на чиято територия е мисията. Създават се и агентурни мрежи на ниско и средно ниво. Всяка мрежа от сътрудници има различен характер на действията и сътрудниците имат различно ниво на базова подготовка. Те се нуждаят от различно ниво на допълнителна такава. Особеността в тези операции се поражда предимно поради кратките срокове за създаването на агентура и състава на самите сътрудници. В повечето случаи те се явяват обикновени информатори, решили да сътрудничат от лични подбуди или се поставят в услуга на техен политически или административен лидер. Използването им за конкретна информация снижава необходимостта от сериозна специфична подготовка. С тях се работи повече по инструкция със самите тях или чрез посредник. Основно се набляга на начина на поведение, на запазване на характера на тяхната дейност за осигуряване на прикритие и осигуряване на личната им защита при необходимост или на техни близки. Много от такива информатори се набират от страната, чийто контингент изпълнява задачи в зоната на операцията. Началното обучение се осъществява при възможност още в страната, изпращаща контингента, като лицата се изпращат с определена мисия в зоната на операцията и се включват в агентурната мрежа. При удобни случаи се наемат местни лица от вече по-горе привлечените, които

им предават исктрукциите за действие [26,38]. По-трудно е набирането на местни информатори, но това също се осъществява като се използва създала се приятелска или подкрепяща среда. За привличане на сътрудници е необходимо да се заделят и целеви финансови средства, както и да се координират дейностите с други ведомства, за осигуряване на други начини на подпомагане на информатори, освен чрез финансиране. В такива операции има множество лица, които са готови да продават информация срещу заплащане, но често те заплащат услугата с живота си - техния или на близките им. По тази причина е необходимо обучение по защита и запазване на скритостта и тайната. Освен това, много от лицата нямат никакви познания за конспиративност. Те могат да получат минимални уроци от вербовчика или от наетия от него агент, осъществяващ връзката с информатори. Такива информатори се обучават на минимални похвати в добиването на информация като: наблюдение; подслушване на разговори; оставяне на съобщения на скрити места; скриване на предмет или пратка; описание на човек или дейност; запомняне на определени действия или външен вид на предмети; водене на кратки скрити записки, при възможност; скрито придвижване; използване на подходящо облекло; подаване на сигнали, а при необходимост и използване на средства за комуникация. След всяко обучение при възможност се прави проверка на знанията и уменията, за да се коригират евентуални грешки.

2. 4. 3. Възпитание на сътрудници на разузнаването

Възпитанието на сътруници не е по-маловажно от обучението. В редица случаи то се явява приоритетно, като се има предвид, че не винаги е необходима някаква специална подготовка за да се изпълни определена задача или е наето подготвно в тази сфера лице.

Това е целенасочен процес за създаване на различни морални и психологически качества, както и поддържане на подходящо физическо състояние на тялото на всеки от сътрудниците. В някои случаи се набляга на повишавне на идейните влечения, привличането или затвърждаването на убеждения от идеологически, политически или религиозен характер.

Няма да е погрешно ако се прилагат в тази област всички подходящи постулати на методологията и педагогиката. Може да се прилагат меки и по-твърди похвати за оказване на влияние.

Трябва да се изхожда от факта, че влизането или продължаването на участието в агресивна или враждебна среда не винаги се основа само на материални или финансови стимули или потребности. В историята на разузнаването са много примерите на доброволност, които са били съпроводени със саможертва. Има редица примери за силни емоции и желания в началото и затихване на това желание с появата на трудностите и опасностите за живота или за бъдещето. Много са примерите за отказване и след множество материални или финансови инжекции, като е предпочетено спокойствието пред благоденствието. Не винаги само желанието е важно. Затова са необходими и качества като издръжливост – физическа и психологическа, търпимост към неприятна или враждебна среда, живот скрит, без особени контакти, лишаване от някои малки удоволствия на живота.

Няма конкретна рецепта за възпитание на сътрудници. Едно от водещите неща е, че сътрудникът не е кадрови разузнавач. Той е своево рода наемник, в повечето случаи не по призвание. За всеки отделен случай трябва да се прибягва индивидуално. Това зависи от интелекта, местоработата, положението в обществото и в работната сфера, специалността, образованието, степента на интелигентност, физическите особености, отношението към обществото и самата държава, в която живее. Освен това следва да се отчита неговото месторождение, връзките с родове, приятелските кръгове и пр. За едни е важна идеята. Тя трябва да се подкрепя, но затова също са необходими не само уверения а и подходящи примери. Трябва да се акцентира върху положителните качества на човека и неговите способности. По-малко да се говори за недостатъци, а да има негласни указания как да се отстраняват или да се постигат желаните качества. Уважението е от особено значение, както и изискването за уважение и съпричастност.

Формите за възпитание не са отделени от формите за обучение. И това е също основно изискване. Възпитанието се осъществяав паралелно с

обучението, както и в хода на работата. Не може да има обявени форми на възпитание, защото самото възпитание ще приключи с фиаско. Основните форми, които се използват са беседите по определени въпроси, дискусии по повдигнати проблеми и най-вече да са свързани с инициатива от сътрудника, с практическите занятия по определени въпроси, даване на литература за самостоятело изучаване, свързана с идейните наклонности на сътрудника, даване или изучаване на примери от историята на народа или рода на сътрудника и пр.

Основните методи за възпитание са: убеждение; разсказ с подходящи примери; илюстрации; личен пример на резидента при изпълнение или подготовка на мисия; лична ангажираност за самостоятелно изпълнение на задачи, за които той разбира смисъла и ефекта.

Възпитанието е цялостен процес. В него участва както резидента (ръководителя), така и организацията (при възможност). Но трябва да се отчита особеното значение на ръкводителя на сътрудника в процеса на възпитанието и анализа на резултата. Той е и лицето, което ще постави крайния извод – пригодим ли е или не набелязаният за сътрудник.

Какви резултати се търсят в процеса на възпитание на сътрудници?

Възпитанието трябва да води до постигане на няколко важни резултата, без които сътрудничеството или е нетрайно или е белязно с лъжи, или просто е фалшиво. Такива резултати са: оформяне и изясняване на мотиви за сътрудничество; постигане на желани психологически качества; увереност в желанието за сътрудничество от страна на вербувания и в неговите положителни нмерения.

Оформяне и изясняване на мотивите за сътрудничество. Първоначалните срещи, убеждения, уверения и желания за сътрудничество в повечето случаи нямат нищо общо с истинските качества и намерения на сътрудника. Още при привличане на сътрудник има стремеж в разузнавателната служба някои от желанията и качествата на кандидата да се проверят и да се получат впечатления за лоялност, съпричастност или готовност на агента. Основното, което се търси във възпитателния процес е сътрудникът да разбере смистъла от това за което се подготвя. Трябва да е убеден в тази си дейност и, че тя носи определена полза на неговата страна.

Когато към мотивите има и материална заинтересованост, това следва да се види още в началото. Идейната зависимост да бъде подкрепена с материални стимули. В хода на работата, трябва да се засилват идейните подбуди, които са водещи в сътрудничеството и са по-дълготрайни.

Дори когато вербуването е станало по зависимост този подход не трябва да се изоставя. Макар, че има известно силово привличане към сътрудничество постепенно сътрудникът трябва да разбере и други ползи, и особено отнасящи се до идеи, морал, задълженията му като гражданин и перспектива пред неговото семейство или общност. Не трябва да се прибягва до наемане на сътрудници под страх. Рано или късно те ще се оттърсят от това чувство и ще се отклонят от истинските им задължения. В други случаи за застраховане може да прибягнат до искане на защита от силите за сигурност на своята страна.

Създаване на психологически качества в сътрудниците. Това разбира се не е лек за решаване въпрос. Моралните качества може да балансират или да намалят негативите от непълна специална подготовка. Основният стремеж трябва да включва формиране на вътрешна убеденост и желание за изпълнение на специфичната задача. Не всеки е готов на това след известно време. Дори щатни сътрудници напускат системата поради липса на готовност безкрайно да изпълняват този род функции. Авторът на тази публикация е свидетел и на изразено категорично нежелание на офицери от други родове войски да работят в структурите на военното разузнаване поради големия обем от работа, високите натоварвания, постоянна ангажираност и др.

В сътрудниците на разузнаването трябва да се получат качества като издръжливост, умение да владеят чувствата си, да не показват излишни емоции. Трябва да могат да се владеят в сложна и опасна ситуация, да контролират страха, да добият увереност в своите качества. Трябва да могат да се вживяват в ролята си продължително време.

Друга важна особеност във възпитанието е *постигане на увереност в добронамеренията на щатния разузнавач (резидента).* Взаимното доверие е важно за съвместна работа. Не може да има неяснота в отношението на резидента към сътрудника. Те трябва да са ясни. Ако има неизяснени

позиции те трябва да се изяснят още в началото и да приключат или с прекъсване на сътрудничеството или със съгласие да се работи при конкретни отношения. Лъжата на щатния служител е недопустима в хода на работата. Вербуваният сътрудник трябва да вижда в резидента партньор, да има към него мнение за добронамерен, коректен и можещ ръководител. Спадането на доверието за притежаване на определени качества като етичност и професионализъм ще навредят значително за сътрудничеството и по-нататъшните взаимни отношения.

За повишаване на доверието към разузнаването някои агенти може да искат лична среща с ръководителя на службата. Това най-често се случва в резултат на това, че лицето има съмнение за задачите или коректността на отношението на службата, която го е вербувала или да не е уверен, че стимулите, които е поискал може да му бъдат дадени и дали има гаранция за тях. Освен това, определен високопоставен сътрудник би искал да се увери в истинското ниво на управление на дейността към която го привличат, дали си струва усилията и жертвите, които ще се наложи да прави. Подходящо проведената среща и увереност на сътрудника може да доведе до по-голяма лична ангажираност и до доставяне на информация, която не би искал да предостави до този момент. Освен това при лична среща с ръководството сътрудник може да инициира определен процес, който не може да се осъществи при обикновеното вербуване. Към лични срещи с вербувани са прибягвали много ръкводители на разузнавателни служби в миналото: ген. Судоплатов; ген. Шеленберг; адм. Канарис; Алън Дълес и др.

При лична среща с ръководителя определен сътрудник е възможно да поиска по-ясни и по-далечни гаранции за своето бъдеще или на неговото семейство. От друга страна, такива срещи дават възможност за получаване на обратна връзка в обучението и възпитанието. Дали ръководители на сътрудници са изпълнили всички изисквания по наемане и възпитание на агенти и как се използват те в хода на работата. При всички случаи след такива срещи следват конкретни указания, промяна в инструкции или политика по наемане на нови сътрудници и реда за тяхното използване. При лична среща ръководителят от своя страна може да одобри или да прекъсне по-нататъшното използване на набелязания сътрудник.

Добиването на информация изисква различни способи и познания. Те не са необходими само на щатните служители на разузнаването, а и на наетите от тях помощници или сътрудници. Последните изпълняват своите функции самостоятелно или за известно време се откъсват от прякото управление и попечителство на ръководителите им. Затова на тях са необходими конкретни и добри познания в сферата за добиване на информация, както за средата, така и за способите за добиване, скриване, доставяне на информация, използване на различни средства за регистриране и пренос на същата, като и за начините за собствена защита и защита на агентурата. Това не може да се постигне само с отделни инструкции или непосредствени тренировки. За много от дейностите се изисква и по-продължително обучение и практическа натренираност.

Необходим е подходящ подбор на кандидати, тясна специализирана подготовка, проверка на знанията и уменията в подходяща среда, преди да се използват в разузнавателната дейност. Подготовката, поддържането на ресурси изисква заделянето на целеви средства и инфраструктура, които не винаги са възможни в съответната среда. Затова умението на ръкодителите е от съществено значение за обучението. Те трябва да умеят да предават знания и умения, да работят с човешки ресурс за нуждите на възпитанието и да използват всички други способи за повишаване на специфичната подготовка на вербуваните сътрудници.

ГЛАВА ТРЕТА
ОСНОВНИ ФОРМИ ЗА ИЗПОЛЗВАНЕ НА РАЗУЗНАВАТЕЛЕН РЕСУРС. СПОСОБИ ЗА ВОДЕНЕ НА РАЗУЗНАВАНЕ

3. 1. Агентурно разузнаване

„Сто унции сребро, дадени за разузнавателна информация, могат да спасят десетки хиляди унции разходи за война.“
Сун Дзъ

Добиването на информация е в основата на дейността на разузнавателните служби, организации и специализирани военни и други подобни формирования, както и на отделни, специално подготвени групи или лица. Това се осъществява чрез прилагането на различни форми на разузнавателна дейност – легални, нелегални, скрити, като се използват разнообразни източници и разузнавателни средства. Разузнаването е вид дейност, която се осъществява преди всичко на територията на разузнаваната страна, в разположението на противостоящи сили, при военни действия, или в сферата на дейност на престъпна или противостояща друга организация, която е обект за наблюдение от страна на държавата, разузнавателна организация или специализирана служба [35].

Агентурното разузнаване е един от начините за използване на разузнавателни ресурси за добиване на информация и е определен като отделен вид разузнаване. То се осъществява изцяло в рискова среда, т.е. в разположението на противостоящите, независимо дали е във време на война, в мирни условия или при криза. По тази причина на него се гледа по коренно различен начин. В някои страни на такова разузнаване се гледа като на изцяло престъпна дейност и се наказва с цялата строгост на закона, като се спазват международни правила на войната. Така е и в условията на Р България. На резидента или агента се гледа като на престъпни личности, но се прилага националното законодателство, в съответствие с международни норми. Има други страни, особено на Изток, в които на този вид дейност се класифицира като на най-тежко престъпление, към изпълнителите отношението е безкрайно отрицателно и към такива лица се прилагат най-

тежките наказания, без да се спазват никакви международни норми или ограничения, нито пък важат правилата на войната.

Разбира се има и страни, в които отношението към разузнаването е както към всяка друга военна продиводържавна дейност, осъществявана в ущърб на разузнаваната страна и се включва към тежките престъпления срещу националната сигурност и суверенитет. Прилагат се различни форми на наказания, в зависимост от доказателствата за престъпна дейност, но с прилагане на законите на войната и международното право.

В съвременни условия разузнаването разполага с високо технологични методи за наблюдение и събиране на факти и сведения, в т.ч. и тяхното изобразяване. Тези методи позволяват да се добива информация с висока степен на точност и използването на средствата е съвсем уместно в редица случаи, както като основни такива, така и като спомагателни. Самите източници и получената от тях информация са важни, но те не могат да осигурят достатъчна информация за обстановката по отношение на местното население, психологията, мненията, идентичността и важността на ключови участници и техните взаимоотношения с общата обстановка в една страна, в зоната на бойните действия (ЗБД) или на целия театър на операцията (ТО), при водене на война.

Техниката, въпреки нейната приложимост при разработването на общата обстановка на бойните действия, не може да осигури пълно и точно описание на района на бойните действия и моментната ситуация. Това дава основание и разбира се явява се и причина за използване на хора, които да са близо до ситуацията, в която се осъществяват дейностите по подготовка на разузнаваната страна или на нейни силови елементи, за въздействие върху разузнаващата страна или нейни обекти. Това се осъществява по методите на прякото наблюдение с хора. Този начин за използване на разузнавателен ресурс осигурява ранно предупреждение за потенциални инциденти или за намерения на противника. То няма аналог по точност в разкриването на отношенията и заеманите политически позиции на лица от местното население, което разкрива отношението и намеренията на отделните личности, фракции, противникови сили, поддържащи или друг вид групи, имащи влияние върху действията и положението на собствените

сили. По този способ за добиване на информация се разкриват директни и индиректни взаимоотношения (политически, финансови, военни, криминални, дори емоционални) между ключови участници в локалната разузнавателна зона или в конкретна обстановка. Освен това се осъществява сериозна поддръжка на контраразузнавателни и други операции, свързани със сигурността, за ограничаване на интересите на противостоящите, насочени към собствения ни личен състав, както и срещу събирането на информация с хора от страна на противника.

Целта на този раздел е да разгледа основните проблеми, включващи изискванията, принципите и методите за подбор, обучение, използване, мотивация и развитие на сътрудници в агентурното разузнаване, методологията за планиране на агентурното разузнаване и способите за добиване на разузнавателна информация.

3. 1. 1. Същност и съдържание на агентурното разузнаване.

Агентурното разузнаване се разглежда като вид разузнаване, използващо общи и специфични способи за добиване на информация. То се явява елемент от разузнаването, в което основния фактор се явява човекът, и в същност представлява “категория разузнаване, което добива информация посредством човешки ресурси” [11,39]. В някои източници под такова разузнаване се разбира събиране на разузнавателна информация от хора, които обикновено работят на чужда територия, т.е. шпиони. В някои случаи се използва и понятието „шпионаж”, но това е повече прието като публичен термин, под което се разбира тайна дейност за събиране на сведения. В професионалната сфера се използва терминът „разузнаване”. Това е вид дейност, свързана със събиране на информация, която се анализира подробно и се проверява, въз основа на която се правят изводи по предварителна заявка и според определени изисквания на поръчителя (ръководителя или потребителя). Като изпълнители на тази дейност в повечето случаи става въпрос за разузнавачи. Това е наето (назначено) от правителство или организация лице за събиране на тайна информация, отнасяща се до друга, обикновено вражески настроена организация или страна.

Агентурното разузнаване по принцип е предназначено да добива информация на чуждестранна територия или в разположението на

противостоящи сили. За изпълнение на задачите по този вид разузнаване се привличат лица, наречени агенти. В различните държави и в правните уредби има известни различия в термина *агент*. Използват се и понятията *шпионин, шпионаж, шпионска централа*, като в повечето случаи се отъждествяват с *агент, агентура, агентурно р*азузнаване. Но това отъждествяване не е приемливо за всички случаи. Агентите са лица наети да изпълняват задачи по събиране на информация в интерес на дадена служба, на която се явяват сътрудници. В редица специални и правни документи има различни дефиниции за такива лица. Най-разпространените са агент и сътрудник на разузнаването.

Според етимологията на думата *агент* означава нещо, което не е присъщо, не е от произхода, външно за средата. В медицината се използва също за тела, проникващи в организма отвън като предизвикват неговото заболяване. Оттам и ключовите думи, които пояснят понятието агент - външен, внедрен, проникнал. *Така, че агент е лице, което прониква отвън в някаква организация.* Според Нова българска енциклопедия *агент представлява лице, което действа в нечий интерес [35]*. Другото тълкование е: "сътрудник на тайните служби" (полиция, разузнаване). В някои страни, особено по отношение на вътрешната сигурност, агентът се отъждествява с разузнавача. Използват се и термините шпионин, шпионаж, шпионство, които са близки до агент и агентурно разузнаване. Но шпионинът е по принцип кадровото лице от разузнаването, проникнало в чужда организация.

Като най-близко до съдържанието на дейността е определението, че агент е обикновено чужденец, което не е нает от разузнавателна организация, но което работи по указание на разузнавателна организация, с цел да добие информация или да помогне за получаването й, или лице, което изпълнява разузнавателни функции. ФБР използва термина „агент" за своите кадри, както и за кадрите на американските тайни служби независимо дали се занимават с разузнавателна или с шпионска дейност. В практиката са известни понятия като агент-дезинформатор, контролиран чужд агент, двоен агент, ценен агент, агент, приел чужда самоличност,

агент-нелегал, фиктивен агент, превербуван двоен агент, агент-груповод, агент-провокатор, таен агент, троен агент, агентурист, неволен агент.

Агент-груповод това е лице от агентурна мрежа, отговорен за дейността на други агенти. Агент-дезинформатор е човек, чиято цел е да дезинформира разузнавателния или най-вече контраразузнавателния апарат на друга страна, а не да събира разузнавателна информация.

Агент за влияние е лице, което се използва за влияние над служители и масмедиите или упражнява натиск, за да бъдат постигнати целите на чуждо правителство.

Агент за връзка съставлява трето лице, използвано, за да прикрие контакта, осъществен между други двама - обикновено агент и агентурист, тъй като някой от тях може да е под наблюдение.

Агент-нелегал е агент, който е ръководен или от нелегален резидент, или директно от централата на външното разузнаване и самият той работи под чужда самоличност. Обикновено това понятие се е използвало от съветските специални служби за сътрудник на разузнаването, намиращ се на оперативна работа в чужбина и представящ се за гражданин на страната, в която пребивава, или за чужденец (но не и като гражданин на Съветския съюз). Основната работа на нелегала е вербуване на агенти, които имат достъп до секретна информация или до учреждение, от което се интересува разузнаването. Нелегал, който често пътува от страна в страна, се нарича „гастрольор“.

Агент-пионка е лице, използвано в разузнавателни операции еднократно или много рядко. Обикновено това е ниско поставено лице, използвано понякога, без то да знае. Агент-пионка може да бъде келнер, изпратен в хотелска стая с бутилка шампанско уж от управата, за да се разбере кой е в хотелската стая. Наема се преди всичко срещу еднократно заплащане на някаква услуга.

Агент под дипломатическо прикритие е лице от разузнаването, което работи в дадена страна, като използва дипломатически пост като своя легендировка за прикритие.

Агент по прикритие е вид таен агент използван от службите за влизане в друга среда. Тайният агент понякога се нарича агент под прикритие.

Агент сам педложил услугите си е лице, което предлага услугите си на друга страна, като запазва своята предишна дейност. Може да бъде и разузнавач на противника. Сред по-известните подобни агенти Харолд (КИМ) Филби, с кодово име *Том* обозначаващ оперативния му псевдоним, даден му от КГБ.

Агент, приел чужда самоличност е термин за агент, който извършва разузнавателна дейност в чужда държава, като се представя за гражданин на страната, в която действа, или като гражданин на друга страна, но не и за гражданин на страната, от която е изпратен. Основната задача на агентите, приели чужда самоличност, е да вербуват агенти, които да проникват в секретни обекти. Съветският термин за тези агенти е агент-нелегал.

Агент-провокатор е лице, наето за извършване на провокации или подбуждане на престъпни публични действия от отделни лица или групи, които силите за сигурност например вече подозират, с цел да бъдат дискредитирани.

Агентуристът е разузнавач, член на разузнавателната общност, или оперативен работник, пряко отговорен за операции или за агенти.

Под агентура в разузнаването обикновено се разбира организация, създадена от конкретна разузнавателна служба.

Агентурна мрежа е част от агентурата. Това са група агенти, напътствани от агент-груповод, който получава нареждания от служител на съответната разузнавателна агенция.

Както и да се тълкуват тези понятия тяхното съдържание се определя от предмета на дейност. По-нататък в публикацията ще се разглежда използването на агенти и водене на такова разузнаване, само извън територията на страната или в разположението на противник във военни (рискови) операции.

В основата стои предоставянето на информационни услуги, чрез доброволното включване на дадено лице или група в разузнавателна организация. Тези лица изпълняват задачи по своя воля, като сътрудници в интерес на определено разузнаване. Агентите могат да бъдат граждани

както на разузнаващата, така и на разузнаваната държава, които постоянно или временно пребивават в нея. Причините за включване в услуга на разузнаването са най-различни: може да имат имат политически оттенък; икономическа или финансова изгода; по етнически или национален признак; поради склонност към авантюризъм; емоционални подбуди и др. Наемат се не само за събиране на информация, но и за осъществяване на тайни операции. Последното е повече характерно за мирно време.

Използването на агенти е приложимо по най-различни начини. Сферата за използването им е също разнообразна, като се има предвид, че се осъществява в интерес на държавата или армията [3].

В тайните служби се използва понятието секретни пари (средства). Това понятие е възникнало още от 1782 г. Парламентът в Англия тайно финансира британското разузнаване, като отделя в разпореждане на министъра тайни средства, които не подлежат на открита финансова проверка. Дипломатите, връщащи се в Лондон от командировки в чужбина, се заклеват, че честно са изразходвали поверените им пари. От запазените документи се вижда, че са били харчени за агенти (постоянни) и информатори (които подават информация само понякога), работещи в Германия, Русия, Италия, Османската империя и Испания.

През 1807 г. са отделени крупни суми за Прусия и Русия, тъй като англичаните искат да се съюзят с тези страни срещу Наполеонова Франция. От тайните фондове са парите за издръжка на „заслужилите пенсионери“ на секретната служба. Необходими са средства и за многобройните английски шпиони сред дипломатите, военните аташета и журналистите, работещи в най-отдалечените кътчета на Британската империя на границата на XIX и XX в. От 1894 до 1898 г. тайни средства постъпват и в информационната агенция Ройтерс, снабдяваща секретната служба с поверителна информация от кореспондентите си в чужбина и позволяваща на Министерството на външните работи да публикува от свое име пропагандни материали в чуждестранни вестници.

Историческият опит показва, че на агентурата се определят задачи в следните направления:

- Достъп до най-засекретени държавни, служебни и чисто военни тайни на разузнаваната държава. Това може да бъде информация от политически, икономически, военен или социален характер, за да се определи предимно военната и мощ, както и научно-техническото и развитие;
- Запознаване и доставяне на планове или решения от държавно, ведомствено или фирмено ниво, както и на отделни щабове, командири и др. отговорни лица;
- Влияние върху вижданията, политиката, икономическите решения и военното развитие на дадена държава в насока благоприятна за разузнаващата страна;
- Да влияят на настроението на определени категории от населението и формиране на подходящо мнение сред обществото за дадена политика или икономически и социални и военни решения;
- Да подпомагат тайни и други специални операции на територията на разузнаваната страна или в разположение н противниковите военни сили;
- Да осигуряват благоприятна среда за действие на щатни разузнавачи или разузнавателни органи в рискова среда.

Историята на разузнаването е стара както и света. Разузнаването с хора е първото и то съпътства още първите конфликти между племената [2]. В последствие с по-широката организация на държавата възниква и по-организираното разузнаване. Агентурното разузнаване се описва още от китайския мислител Сун Дзъ, който описва необходимостта от познаване на средата, противостоящите и собствените, както основен фактор за победата. Той описва пет вида разузнавачи: *местни разузнавачи – това са вербувани местни жители в страната на противника; вътрешни разузнавачи – вербувани сред чиновниците; завръщащи се разузнавачи – вербувани сред разузнавачите на противника (двойни агенти); разузнавачи на смъртта – които носят на противника измамна информация (за целите на дезинформацията и заблудата); разузнавачи на живота* – тези, които се завръщат с необходимата информация след разузнаване. Няма власт или държава, която да не е прибягвала до услугите на щатни и нещатни служители за целите на снабдяването си с информация. Тя е била насочена и

към външния и към вътрешния противник, както и в услуга н запазването на собствените или държавни блага и привилегии.

Може да се приеме, че съвременното агентурно разузнаване е създадено по времето на германския канцлер Ото Бисмарк. Неговата разузнавателна служба, ръководена от Вилхелм Щибер още преди войните с Австрия и Франция през втората половина на XVIII век изгражда в тези страни мощна агентурна мрежа от шпиони, като използва масово тактиката на вербуването на агенти – без значение за техния обществен статус. Световните войни развиват разузнаването, включително и агентурното до нива, неприемливи в някои случаи дори и за професионалните разузнавачи. По време на войните се води не само разузнаване. Това е белязано и с множество мащабни контраразузнавателни операции и операции между самите разузнавания и разузнавачи (групи). Развихря се т.н. тайна война. Достига се до положения, когато дадена държава е проядена отвътре от разузнаването на противостоящите, съвместно със средствата на пропагандата, което прави военни действия по нейното окупирани безпредметни. Започва масово внедряване на агенти сред чуждите разузнавания, сред службите за контраразузнаване и сигурността, сред политическия и бизнес елит, сред военни командващи и офицерския корпус. Разделянето на света на два политически полюса (Изток - Запад) доведе и до шпиономанията в света. Разкриването на основни резиденти и цели групи от сътрудници водеше до развихряна на пропаганда и антипропаганда за нарушаване на суверенитет, международни и човешки норми и права и т.н. Това не е било никога пречка да се организира и води агентурно разузнаване в целия му спектър [70]. Напротив редица държави са узаконили тази сфера на държавна дейност с правни норми, направили ся я общонационална отговорност. Развитието на теориите около терористичните заплахи доведе до нови решения в професионалната и нормативна област на редица страни. Извършиха се масови реорганизации на разузнавателните системи в почти всички страни на НАТО, Русия, и др. страни. Постоянно се обсъждат планове, концепции, доктрини, решения и перспективи пред разузнаването, като единият от секторите е агентурното разузнаване. В много държави, в които има или е имало силна, или тоталитарна централна власт тази тема

винаги е била табу. Но това не означава, че не е влияла на обществото. Напротив шпиономанията е била в много случаи причина да се обявяват неудобни лидери, служители, командири и др. лица в предателство или са обвинявани, че са свързани с чуждо разузнаване, като агенти или шпиони, както и провокатори или пропагандатори, под ръководството н чужди резиденти.

В съвременни условия агентите може да се подразделят в зависимост от начина на използването на две отделни категории: такива, които *изпълняват непосредствено задачите на разузнаването и спомагателни агенти*.

Агентите, които изпълняват преки функции прилагат различни способи за добиване на информация, като се стремят да се адаптират към средата, което също ги разделя на категории по различни признаци.

Първият признак е по позицията, която са заели или им е продиктувано да заемат в разузнаваната среда. Такива са *легалните и нелегалните* сътрудници.

Легалните агенти осъществяват дейността си по примера на легалните разузнавачи. Може да пребивават постоянно или временно в дадена страна като нейни граждани или чужди такива, включително и от разузнаващата държава. Използват различни открити правни норми за настаняване временно или постоянно. Това им дава възможност при определени условия да влизат в зона на военни операции или в близост до войските.

Нелегалните агенти използват чужда самоличност, за да пребивават на чужда територия или в зона на военни действия. Тяхната биография е сътворена напълно или е взета от съществуващ човек, жив или починал. Явяват се граждани както на разузнаващата държава така и на друга страна. Нелегалните агенти може да се оставят като сътрудници и на територията овладяна от чужди войски, като изпълняват друга роля в окупираната зона.

Вторият признак е според функционалните задължения на агента. Това е *агент-наблюдател* на обект. Той изпълнява функции на пасивен наблюдател, открива, регистрира и доставя информация по различни способи за характера, възможностите, състоянието и движението на

определен обект в дадената страна. Това може да се осъществява и в разположение на противника, когато е нает агентът преди войната или се създава агентурна мрежа на собствена територия, овладяна от противникови сили.

Другата категория са *участващи в тайни операции*. Това е в изпълнение на информационни въздействия за оказване на влияние върху определени личности или избрана аудитория от населението. Това са *агенти за влияние.* Предимно се набират личности от информационната или политическата сфера. В другия случай са агенти участващи или осъществяващи в преврати, смяна на политически личности, диверсионни действия, саботажи, отстраняване на ВИП личности и т.н. Във военни операции това може да се осъществява във взаимодействие с щатни групи за специални операции за провеждане на директни акции.

Има и т.н. *агенти за специални поръчения*. В съветските документи това са т.н. агенти-боевики. Наемат се за изпълнение на конкретна специфична задача, само в техния ресор и по техните способности, като дейността е само за конкретен срок [67,71].

Описаната до тук класификация е в повечето случаи условна. Много са случаите на взаимно преплитане или смяна на функциите на различните категории агенти.

Третият признак за категоризиране е според степента на активност на агента. Това са *постоянно действащи* и *консервирани агенти*.

Постоянно действащите са с точно определена задача, конкретен ръководител или организация. Консервираните са агенти, които са замразени за определен период от време. Използват се при необходимост, в съответствие с възникналата ситуация. В останалото време пребивават на територията на разузнаваната държава, но не изпълняват разузнавателна дейност. От тях се иска да се утвърдят в обществото, да се развиват в йерархията и в бизнеса, да се адаптират към средата, без да се отличават от останалите граждани на страната и да не правят впечатление на органите за вътрешна сигурност.

Друго разделение може да бъде според начина на ръководство. Едни от агентите се *ръководят пряко от представител на разузнаването*. Други

се използват като *ръководители на други наети* сътрудници. Това са вид *резиденти.* Те наемат други сътрудници, на които им се предоставя правомощия да ги ръководят, обучават и възпитават при изпълнение на задачите. Резиденти се създават в рамките на резидентска група. Фактически той и ръководената от него група създават малка предрезиденстска такава. Самият агент-резидент се ръководи от резидента на групата или от щатен служител на разузнаването. Така може да се създават *агентурни групи или мрежи.* В разузнаването това се нарича обобщено *агентурен апарат.* Изграждането на една агентурна мрежа в дадена държава или в зона на операция всъщност формира една от подходящите позиции на разузнаването.

В структурите на агентурното разузнаване, освен преките изпълнители на разузнавателна дейност или специални операции се включват и други лица, по-често наименовани като помощен персонал или агенти със спомагателен характер. Това са: 1) Агенти, които оказват помощ в подбора и набирането на други агенти. Те са познати като агенти наводчици (насочващи), които насочват резидента към конкретни лица. Другите се явяват вербовчици. Те осъществяват вербовката и предават агента за ръководство от резидента или от агент-резидент. 2) Помощни лица, които осъществяват връзката между резидент и негов агент или с Центъра. Това са т.н. куриери (свързочници). 3) Други в тази категория се явяват *съдържатели на пощенска кутия,* които предоставят помещения за свръзка. Към тях спада и съдържател на помещения за свръзка или съдържател на явочни квартири. Те предоставят свои помещения за осъществяване на контакт между резиденти и агенти или за ползване от резидента в съответствие с неговите задължения.

В последните десетилетия има ново развитие на политическите процеси в света. Необходимостта от провеждане на операции извън войната, особено на НАТО и Европейския Съюз, като стабилизиращи или по поддържане на мира, налагат нови форми на организационна работа в разузнаването, в частност и в агентурното.

Изпращането на национални военни контингенти или представители в мисии зад граница поражда необходимостта от запазването на тяхната

сигурност. Една от формите е създаване на позиции на разузнаването сред местното население в зоната на операцията, което изисква наемането или вербуването на сътрудници или внедряване на такива от собствената страна за целите на своевременно разкриване и предупреждение на заплахите.

3. 1. 2. Фактори, определящи средата за водене на агентурно разузнаване.

Средата, в която се налага да се осъществява агентурната дейност е разнообразна. Тя може да включва компонентите или факторите на конкретна динамична обстановка (оперативна обстановка) или статична такава (мирновременна), което е свързано с развитието на дадена държава или група държави.

Множество са факторите, които формират условията в тази средата за разузнаване – подходящи или неподходящи (благоприятни или неблагоприятни). Разбира се тези условия не бива да се смятат само като даденост. При необходимост върху тях се оказва влияние в една или друга посока, за да се направляват те по искането на разузнаващата държава.

Тези фактори се развиват и може да имат или да нямат връзка помежду си. Като основни се определят:

1) Конкретната ситуация в дадена страна или военна зона с нейните елементи: политически; икономически; военни; география; информационни и социокултурни;

2) Взаимоотношенията със съседните страни;

2) Състоянието и характера на действия на защитните системи на дадената страна, обект за разузнаване: контраразузнаване; сигурност; други елементи от силовата сфера; контрол на границите; организация на защитните системи;

3) Състояние на силите и средствата за разузнаване на собствената държава или тези в зоната на операцията, които могат да водят разузнаване и да си взаимодействат с агентурните мрежи, групи или с отделните агенти;

4) Наличие на органи от разузнаването на други държави в разузнаваната страна или в зоната на операцията, които да се явяват като партньори или противостоящи.

Всъщност знанията за състоянието на средата са резултат от целево събрана и обобщена информация от различните източници, използвани от собственото разузнаване. Това дава възможност да се оценят отделните елементи на основните фактори и да се създаде подходяща организация за водене или продължаване на разузнаването, в т.ч. и на агентурното. Това не е еднократна дейност. Оценката на средата е перманентен процес в мирно време, основан на цялостния информационно-аналитичен цикъл, възприет в разузнаващата страна или във въоръжените и сили. При конкретна оперативна или стратегическа обстановка този цикъл може да има конкретни времеви параметри [1]. При всички случаи, преди да се пристъпи към организация на разузнаването, се извършва разузнавателна оценка на средата. Тази оценка следва да е свързана и с другите процеси в държавата и армията: дългосрочно или срочно държавно планиране; перспективи в използването на въоръжени сили; участие в съюзни мисии и др., които имат потребност от голямо количество сведения и от конкретна информация за перспективна или конкретна текуща среда.

Оценката на обстановката в дадена страна като цяло изисква множество източници на информация и подготвен аналитичен ресурс. *Оценката на вътрешната среда* в дадена държава спомага да се определят насоките в политиката, противопоставящи се фактори, нерешени проблеми, силни и слаби места в системите, основните акценти във всяко направление, правните уредби, ограниченията и уязвимите места в системите. Така се определят конкретните сфери и обекти за наблюдение и за всеки отделен случай се набелязват и способите за водене на разузнаване или за добиване на информация по други начини.

Изучаването и анализа на защитните системи на дадена държава е от особена необходимост. Необходимо е да се изучат и анализират като състав на всяка обществена система, организация на дейностите, взаимодействие на силовите системи с другите държавни; действия като параметри, сфери, статут, възможности, авторитет, подготовка, помощ от други страни, слаби и силни места, пролуки в системите. От друга страна са методите за действие – съобразени или не с националните законодателства и с международните норми. Това дава възможност да се определят местата,

сферите или обектите, групи или силови организации, сред които да се организира проникване с разузнавателен ресурс, използващ агентура или да се влиза в средства за комуникация или електронните системи, за получаване на събрана от тези служби информация.

Състоянието на взаимоотношенията със съседни страни се определя от подходящата или не среда по държавните граници като входящ режим, охрана на границите по суша и море, отношение към граждани от съседните страни, освен разузнаващата, дипломатически, икономически, културни, личностни контакти и др.

Оценката на състоянието на собственото разузнаване се извършва от гледна точка на формулирането или изясняването на изискванията и задачите, които може да постави или е поставило собственото държавно, ведомствено ръководство или конкретна ръководна личност пред разузнаването като, срокове, заделени ресурси, разрешени способи, параметри за действие или сфера на интереси. На тази основа се оценяват собствените сили за разузнаване като състав, способности положение, състояние, подготовка, въоръжение, екипировка, снабдяване, мотивация, необходими критични способности, уязвимости в отделните подсистеми. По този начин може да се определят критичните потребности, да се разпределят задачите, да се подберат способите и как всеки фактор ще оказва влияние върху изпълнението н задачите. Основните изводи следва да са насочени към изясняване на крайните способности на собствените сили и средства и тогава да се подходи към избор на допълнителни начини, като агентурно разузнаване, привличане на странични източници, информатори и помощ от други страни. Това е необходимо, за да се избягва при възможност привличането на агентурен ресурс. От една страна той допълва значително способностите на щатните разузнавателни организации, запазва значително защитата на същите, но от друга страна агентът има своите характерни слабости и не винаги може да се счита като достоверен източник на информация.

Оценката на наличието на други разузнавания в дадена страна или зона позволява да се определят ресурсите им за добиване на информация, отношението към дейността в страната или към развитието на обстановката

в конкретна оперативна зона, зоните или сферите за разузнавателна отговорност, силни и слаби места в техните системи, отношението им към собственото ни разузнаване и държава, способностите за противодействие, съдействие или помощ в добиването на информация. Обменът на информация по отношение на агентурното разузнаване и сферите за неговата дейност е доста ограничено, дори в много случаи невъзможно или не разрешено.

Затова сътрудничеството се осъществява повече по линия на съюзни, коалиционни или партньорски щабове или служби. В практиката е имало случи за обмен на пряка информация между агенти или взаимно прехвърляне на агенти от едно разузнаване към друго, но това се решава на най-високо ниво в йерархията, в зависимост от конкретна дейност или военна операция.

Подробното и постоянно изучаване и оценка на оперативната среда е необходимо условие и се явява важна функция в поддържането на разузнавателните способности за правилното използване на разузнавателния ресурс, независимо от това дали е военно или мирно време.

3. 1. 3. Организация на агентурното разузнаване

Организацията на агентурното разузнаване включва редица специфични дейности, които водят към предварително определяне на средата, обектите, способите за добиване на информация, определяне н ресурсите, ръководството и управлението на агентурата. Тази организация е в резултат на конкретната стратегия на разузнавателната служба към този вид дейност, познанията, възможностите за набиране на ресурс, средата за действие, традиции, натрупан опит или създадени позиции в разузнаваната страна и др. Съдържанието на общия процес на организацията на този вид разузнаване не се отличава съществено от начините на организиране на другите видове разузнаване. Основните дейности се осъществяват по следните направления: планиране; създаване на способности; ръководство; осигуряване с кадри; контрол и помощ; управление на осигуряването.

Планирането е цикличен процес, който се извършва за всяка отделна операция или за определен период. То е въз основа на получен начален документ или решение за водене на разузнаване за определена държава или

зона на операция. В този документ или указания се определят задачите, параметрите на разузнаването, ограничения в способите или в начините на набиране на персонал. Може да се указват и начините на финансиране или допълнително осигуряване, както и реда за отговорност и подготовка.

Създаването на способности е отговорна задача на експертните органи по разузнаването, като се използват разбира се и всички възможни административни и технически механизми [65]. Основното е да се създаде подходяща структура от органи за агентурно разузнаване и съответните сътрудници, които да се развърнат на подходящи позиции в разузнаваната държава или зона. Предимството се дава на създаването на резидентура. Това включва групи разузнавачи и агенти, предназначени за водене на разузнаване в определената среда. Освен това за всяка държава или зона има определен и отговорен фактор, такива са: станция; пункт или друга група, ръководеща резидентурата и получаваща информация от нея. В някои случаи в близост до държавата или зоната за разузнаване се развръща предна база (пункт), за по-лесно управление на резидентурата или за получаване на информацията. Самите агенти в резиденстска група не се познават помежду си. Те се ръководят от щатен разузнавач. При определени условия може да има агентурна група (екип, тим), особено, когато те се създават от еднородни разузнавачи. При други случаи резидентът може да е назначен от ръководителя подходящ агент, който да ръководи няколко други агента. Той изпълнява функции на подрезидент.

Самите оперативни работници (разузнавачите) се познават помежду си и могат да разделят работата си по ръководство на агенти в различни сектори. Те не бива да оповестяват имена или други данни за ръководените от тях агенти. Резиденстката група има и поддържащ персонал, който включва обикновено шифровчик, радист, шофьори, охрана на базата или резидента.

Материални и финансови ресурси са необходими за всяка дейност. Организацията на този процес включва бюджетиране, в съответствие с националните нормативи и достигане на средствата до потребителите по подходяща форма, осъществяване на отчет и контрол. В редица страни това е предоставено на резидентите или на техните ръководители. Трудност

представлява финансирането и отчета на средствата при специални (тайни) операции, поради особено дискретния характер на тяхното изпълнение.

Основен елемент е *предварителната тренировка* (проиграване). Това се предоставя изцяло на резидентите или подрезидентите, като плана за проиграване в повечето случаи се санкционира от непосредствения ръководител.

Определяне на конкретни срокове за дейност. Това се съгласува винаги с ръководството на дадената разузнавателна служба или прекия ръководител на резидента или на агента.

Една от основните дейности е *контролът на изпълнението* или на действията. Има различни форми на контрол; пряко наблюдение или контрол на място; контрол по доклади на изпълнителите; контрол по доклади на назначени лица. Формата на контрол се избира според характера на дейността и вида на агента (способите за действие при изпълнение на задачите). В основата разбира се на контрола стоят резултатите (прегледът на ефектите) и вложените средства. Всяка дейност си има цена и цените в разузнаването обикновено са много високи във финансово изражение. При определени условия разбира се е възможно да се постигнат добри резултати и с минимално вложени средства. Но при всички случаи е необходимо предварително планиране на ресурсите. В хода на операциите това планиране търпи преглед и корекция, в зависимост от степента на ефикасност или от провалите.

3. 1. 4. Способи за действие в агентурното разузнаване

В агентурното разузнаване основен способ се явява пасивното събиране на информация чрез пряко наблюдение или използване на посредници от самите агенти. Може да се прилагат и редица активни способи, в зависимост от конкретната ситуация, характера на обекта, неговата защита и съответното разрешение от Центъра [16,69]. Активните способи са по-характерни в бойни военни операции, когато този вид разузнаване е организирано и се ръководи от полеви агентурни групи и може да се създаде бойна агентурна мрежа.

Една от формите за осъществяване на дейността е използването на *двойни агенти*. Това са агенти, които изпълняват двойни поръчки – на

ръководещата ги страна и на разузнаваната от него организация. Това лице може да бъде: служител на две разузнавания; агент на две разузнавания; служител на едното и агент на другото. Възможно е дадено лице, което е агент на едното разузнаване, по-късно да се оформи като негов щатен служител. Такива агенти се появяват поради стремеж на всяка разузнавателна служба да проникне в средите на противникова такава, или в контраразузнаването на противника. Проникването в друга организация позволява да се получат сведения за планове, ред за водене на разузнаване или контраразузнаване, сведенията, с които се разполага за агентурните мрежи или разузнавателните организации на собствената държава, сферите и обектите, които представляват интерес на разузнаването на противоположната страна, сведения за агентите и начините за техните действия, както и оказване на помощ за тяхното насилствено отстраняване.

Използването на този вид агенти позволява да се добива ценна информация за националната сигурност, да се провеждат лъжливи игри, дезинформация, както и да се използва тяхната информация. Може да се използват в подготовката и провеждането на тайни операции.

Набирането на агенти се осъществява по няколко начина: *вербуване* на служители в чужда разузнавателна служба или нейни агенти; *внедряване на свои агенти* (по-рядко щатни служители) в чужда разузнавателна служба.

Необходимо е да се знае, че както може да се вербува противник, така и той се стреми да осъществява подобни действия. Не са малко случаите, когато някои от агентите са служили на повече от две служби и са правили това само от финансови подбуди или авантюризъм.

Проучване на обект за проникване

Конкретният обект за разузнаване по принцип се набелязва от самия агент, въз основа на дадените му инструкции за характера на исканата информация, но в много случаи той се посочва от неговия ръководител. При поставянето на инструкции предварително трябва да се изясни каква информация е необходима, кой я притежава (къде се съдържа), как да се стигне до нея (кой е източникът). Стремежът е в обекта да се проникне чрез наемане на работещи в него или свързани с характера на неговите функции, които редовно посещават този обект.

За ефективно влизане в набелязан обект е необходимо да се събере предварително значително количество информация, която е необходима на проникващия агент и за по-лесното достигане до източника на информация.

Събирането на информация в обекта се осъществява по различни способи: пряко наблюдение за действия, касаещи разузнаването; чрез достъпни източници за информация, касаеща обекта и сравняване с друга; участие в масови прояви като конференции, симпозиуми, семинари и др. открити форуми; подслушване, без и чрез залагане на технически средства; разговори "на тъмно" със служители или посетители и др.

Използване на технически средства в агентурното разузнаване

Това е начин за получаване на информация индиректно. Техническите средства се предоставят пряко на агента или на наети от тях лица или се залагат от щатни служители, а агентите доставят обратно средствата или носителя на информацията (изображението). Такива технически средства се използват във всички форми на агентурна дейност: за събиране на информация; за осъществяване на свръзка с разузнаването; за провеждане на тайни операции; за осигуряване на разузнавателната дейност. Не трябва да се използва терминът специално разузнавателно средство (СРС), макар че начините за получаване на информация са идентични. Това е повече юридически термин, който се използва за добиване на доказателства за престъпна дейност. Използват се технически средства за подпомагане на различни способи за дейност на агентите: наблюдение и проследяване; подслушване; проникване; белязване; проверка на кореспонденция [1,3,36].

Агентурата може да използва различни технически средства, предоставени им или придобити от самите агенти. Най-често се изпозват: различна по характеристики оптика; визьори; прибори за нощно виждане; термовизьори; фотоапарати; фотокамери; видеокамери; телевизионна техника; флаш-памети; средства за електронен прехват (радио и телевизионни излъчвания) и радиотехническо разузнаване (РТР); дозиметрични прибори; сеизмични датчици; акустични прибори; магнитометрични датчици и др.

Средствата за свръзка следва да са многофункционални с далечен прехват, но същевременно да осигуряват защита и да са с минимални

размери (портативни). Основни се явяват радиоприемниците и радиопредавателите. Може да се използват и техноописните методи, индига, проявители, микроточки и др.

Използват се най-разнообразни средства за провеждане на тайни операции: подходящи оръжия; взривни вещества; запалителни материали; химикали; хладно оръжие; автомобили с висока проходимост; леки автомобили; бойни машини, бойни разузнавателни машини; самолети; парашути; леки москитни средства за прехвърляне по въздуха; подводници; кораби; катери; миниподводници; специални съоръжения за подводна дейност; средства за преодоляване на невзривни заграждения на суша или под вода; различна екипировка, осигуряваща камуфлажната защита; средства за ориентиране като карти, компаси, GPS системи; средства за навигация; ски; различни моторизирани или не средства за индивидуално придвижване като велосипеди, мотопеди, мотоциклети, мини разузнавателни въздушни апарати (дронове) използвани за наблюдение; стационарни или преносими радиостанции с висока степен на защита; средства за психологическо въздействие.

Средствата за подпомагане на агентите и разузнавачите са разнообразни като техническа конструкция и обхват на дейността. Това са средства за електронно подслушване на разговори на системите и органите за контраразузнаване и сигурност, за охраната на обектите, за откриване на подслушвателни или електронни устройства за проследяване на агенти; детектори на лъжата, с цел провеждане на тренировки на същите; пеленгаторни устройства; средства за обработка на разузнавателната информация като електронна офис техника или други средства за съхраняване на информация.

Способите за добиване на информация от самите агенти или техните сътрудници са в зависимост от вида на обекта, възможността за сближаване с него, района, в който се осъществява дейността, отдалечеността на обекта от линията на фронта в бойни операции [25,78].

Агентите събират информация или по зададени им инструкции или съгласно техния план. Той може да бъде утвърждаван или не от ръководителя. Добиването на сведения се осъществява посредством: пряко

влизане в обекта; временно пребиваване в обекта; използване на източник, намиращ се постоянно в обекта; използване на източник, посещаваш обекта. Всеки от тези начини е съпроводен със съответни способи за получаване на информацията; установяване на контакти (връзки); случайни срещи в хода на работата; визуално наблюдение; външно наблюдение; вземане на проби от почва, въздух, вода, лаборатории; подслушване на разговори; проникване и оглед на място; използване на открити източници.

Другият начин за използване на разузнавателния ресурс е чрез пряко участие на оперативния работник (щатен разузнавач (разузнавачи). Те осъществяват разузнавателни контакти с източника на информация. Това се осъществява на територията на разузнаваната държава или в разположението на противостоящите сили в бойни операции.

Начините за добиване на информация са в зависимост от възможността за контактуване или придвижване на агента и ръководителя.

Използват се способи като: използване на различни поводи за контакти: лични; по служба; съвместни пътувания; събирания по лични интереси – спортни, хоби-интереси, риболов, лов, официални приеми, бизнес срещи, изложения, научи форуми от различен характер, интимни контакти и др.

Друга група контакти са официалните (служебни). Те са свързани със служебните задължения на разузнаващия. Те са по-ограничени. При тях не е необходима маскировка на агента, а целта на неговите контакти. Тук следва да се знае, че разузнавачът, ръководещ агенти може да е под наблюдение от самото начало.

Трета група контакти са неофициалните. При тези контакти разузнаващите пребивават в разузнаваната страна под прикритие от различни кореспонденти, туристи, студенти, специализанти и др.

Има планирани и непланирани контакти, доверени и недоверени.

Планираните контакти се осъществяват по предварителен план и се извършва необходимата подготовка за тях. Не планираните се осъществяват в резултат от дейността на агента или разузнавача да търси източници на информация, използвайки своето прикритие.

Дълговременните контакти са по инициатива обикновено на разузнавача. Стремежът е да се поддържа колкото се може по-дълго връзка с източника на информация или за подкрепа на неговата версия за внедряване. Кратковременните контакти имат за цел еднократно или използване на източник за това време, за което се счита, че може да е полезен.

Разузнаването чрез контакти и вербовка може да даде изключително ценна информация. Пример за това е сдобиването с технологията за ядрено оръжие от Съветския Съюз.

В 1944 год. в Националния комитет за вътрешни дела (НКВД) е създана група "С" под ръководството на ген. Павел Судоплатов, отгваряща за събирането на информациия необходима за създаването на атомно оръжие. В хода на работата в САЩ и Великобритания от разузнаването са получени 286 секретни научни документа и закрити публикации по тази тематика. Сред източниците за информации са били известните физици Алберт Айнщайн, Якоб Роберт Опенхеймер, Енрико Ферми, Лео Сцилард, Бруно Понтекорво, Нилс Бор. Това позволява на СССР да се сдобие с основните научни разработки и технологии и обобщавайки цялата информация в националните лаборатории да се създаде собствено ядрено оръжие [47,69].

Разузнавателните пътувания са един от най-разпространените начини за действие на агентите или разузнавачите.

Тези пътувания имат различна форма и цели [3]. Целите са свързани или с изпълнение на задачи по добиване на информация (разкриване на обекта) или с изпълнение на бойна задача (специална операция). Може да има и друга цел. Задачите може да се обобщят в следните основни групи; 1) Задачи свързани с разкриване и изясняване на обект; 2) Проверка на получена информация от друг източник – агент, техническо разузнаване, космическо наблюдение, наличие на радиация или друго излъчване; 3) Контрол върху разузнавач, агент или друг източник; 4) Довеждане до знанието на нови инструкции към агент или разузнавач; 5) Участие в тайни операции и дезинформация с използване на внедрени агенти или групи намиращи се в разположение на противостоящите сили.

Тези пътувания се използват повече от военните разузнавачи или групи, като форма за сближаване с обект или неговото разкриване на голямо отдалечение от собствените сили.

Разузнавателното пътуване не трябва да се смесва с маршрутирането (назначаване на маршрут и контрол на движението) за определен агент или разузнавач, който води към определен обект или той самият е обект за наблюдение.

Използването на агентурни способи за добиване на информация може да се осъществява и в операции по поддържане на мира във всичките им аспекти или при провеждане на стабилизиращи операции с участие на национални контингенти. Това е форма за провеждане на разузнавателна дейност с използване на човешкия фактор [26,38].

Един от начините е пасивното събирането на разузнавателна информация от неконтролируеми източници на информация.

Това е прикриващ термин за редица от действия, провеждани от подвижни подразделения, с цел изучаване на обстановката в зоната на операцията. То включва действия, предназначени да ангажират отделни лица от населението; взаимодействие с лица, които да предоставят доброволно информация и да се разработват системи за регулярни контакти (познати като "оперативно-тактически информатори" или "неконтролируеми източници на информация"). При това командирите или членовете на тактическите разузнавателни групи (или HUMINT) ръководят дейността за определяне на лица, които имат потенциални възможности да станат информатори. Това може да се осъществява по време на патрулиране, първоначално действащи информатори "walk-in" и ежедневен контакт между военнослужещи и местното население.

*Един от способите е разговор, интервюиране или добиване на информация (извличане), без разкриване на намеренията***.** Тези дейности включват контакти със собствените войски (или приятелските сили) и местните граждани, интервюиране на "walk-in" и добиване на информация (извличане) от местното население, без да се разкриват намеренията.

Такива "единични" контакти могат понякога да доведат до осигуряване на допълнителна информация на нерегулярна основа и да се

смятат като "случайни контакти". Тези действия се ръководят от личния състав на разузнавателната структура в съответния щаб или от съответната оперативно-тактическа група (ОТГ). Когато тези действия се ръководят от такава група, те се причисляват към "Контакти на първо ниво".

Мрежи за контакт с обществеността и връзка с информаторите. Това са лица от различни сфери на обществеността, които са в регулярен, непрекъснат контакт с военните сили в зоната на операцията по поддържане на мира. Те осигуряват информация с разузнавателно значение. Тези дейности се ръководят от разузнавателна структура, от личния състав на разузнавателните организации на частите и подразделенията под ръководството на разузнавателната структура или на оперативно-тактическа група. Мрежата за връзка с информаторите е подобна, но се състои от лица, заемащи длъжности във властта (например родов шейх, кмет на града, началник на полицията), който осигурява информация с разузнавателно значение по време на изпълнение на функционалните им задължения. Когато подвижните подразделения ръководят контактите с много местни власти по редица причини (например граждански дела, местна служба) понякога само малка част разузнавателна информация може да бъде осигурена. Когато тези действия се ръководят от ОТГ, те се причисляват към "Контакти на второ ниво."

Подвижните подразделения в зоната на операцията не трябва да се опитват да предлагат на местното население и други източници да им събират информация. Това е в правомощията само на ОТГ.

Събиране на специална информация посредством човешки фактор. Контролиране на информаторите

Събирането на специална разузнавателна информация посредством информатори включва дейности, при които лицата влизат във формални взаимоотношения за осигуряване на разузнавателна информация на собствените сили. Това е специфична дейност и ръководството на информатори се поверява само на обучен и предварително подготвен за тези операции персонал от разузнаването.

Използване на информатори. Това са явни действия за събиране на информация от определени лица, които се набират (вербуват) за постоянно

осигуряване на разузнавателна информация и възложените задачи са от техните компетенции в момента. Те се провеждат явно, като използват предпазните мерки на оперативната сигурност, за да се намали възможността за откриване от силите на противостоящите. Под закрилата на различни закони на лица наети в ОТГ е разрешено да провеждат дейности с информатори. Тези операции се причисляват към "Контакти на трето ниво".

Дейности на агента. Редица армии и разузнавателни организации на Министерството на отбраната набират (вербуват) агенти, които да дават отговор на стоящите пред разузнаването проблеми. Най-съществената разлика между информаторите и агентите е, че последните работят тайно или под прикритие и се развръщат на целеви групи по трудност и чувствителност към разкриване. Тези операции са извън обхвата на тази тактика, методи и процедури.

Дейности на националната служба. Някои служби на национално ниво ръководят дългосрочни операции за събиране на разузнавателна информация, които отговарят на стратегическите и национални цели на разузнаването. Тези дейности са извън обхвата на описваната тактика, методи и процедури.

Новата мисия, в която участват и военнослужещи от БА в KFOR са тактическите групи за разузнаване с хора – ***human intelligence - HUMINT.***

Добиването на информация при разузнаване с хора е термин за редица действия, провеждани от бойни подразделения, с цел получаване на ясна представа за оперативната обстановка в районите на бойни действия. Те включват:

- добиване на информация по време на патрулиране;
- добиване и обработване на информация от "walk-ins" (лица, желаещи доброволно да предоставят информация);
- нередовни, непреднамерени, случайни връзки (контакти) – разпитване, разговори и извличане на информация;
- контакти с местното население местни официални лица и взаимодействие с тактическите групи за разузнаване с хора.

При провеждане на операции в отговор на кризи, разузнаването с хора може да осигури от 60 до 80 % от необходимата информация, имаща

разузнавателна стойност. Разузнаване с хора може да се извършва при явни или скрити операции.

В НАТО **HUMINT** информация се определя като *"категория информация, имаща разузнавателна стойност, която е добита и осигурена от човешки източници."* Добива се предимно от HUMINT тимове.

Във всяка операция по подкрепа на международния мир и сигурност се използват всички възможни технически способи за добиване на информация: чрез получаване на Изобразителна информация – IMINT; електромагнитно разузнаване – SIGINT; разузнаване за комуникациите – COMINT. Те са в голяма степен точни, надеждни и навременни. Всеки от тези източници е важен, но те не могат да осигурят достатъчна информация за обстановката по отношение на местното население, чувствата, мненията, идентичността и значението на ключови участници и техните взаимоотношения в общата оперативна картина. Технологиите, въпреки тяхната приложимост при разработването на общата оперативна картина, не могат да осигурят пълно и точно описание на района на бойните действия и текущата обстановка.

От друга страна информацията, имаща разузнавателна стойност, която е добита и осигурена от човешки източници, събрана от добре обучени подразделения в района на бойните действия, чрез взаимодействие с целия спектър местни човешки източници на информация, осигурява същинската част на критичната информация, от която може да бъде оформена цялостната разузнавателна картина.

Разузнаването с хора е между най-важните категории, необходими за добиване на информация при провеждане на операции по стабилизиране и поддържане. То е най-важният фактор, допринасящ за разбиране на населението, неговата култура и потребности и как те са свързани с оперативната обстановка. При провеждане на операции по стабилизиране и поддържане на командирите често са поставяни задачи да установяват и поддържат стабилност. За да могат да вземат своевременни решения и изготвят ефективни планове те трябва да имат информация по въпросите касаещи противниковите сили или фракции; разрешените начини за придвижване; състояние на местната икономика, правителство и спазване на

законите; брой, местоположение и състояние на преселниците, бежанците и евакуираните; отношения и очаквания на местното население.

Като всяка друга дейност и **разузнаването с хора** има предимства и недостатъци.

Предимства *на разузнаването с хора в ОПМ са****:***

- Може да осигури ранно предупреждение за промените в зоната на операцията или за зараждащи се заплахи;
- Изясняване на позициите на местното население към политиката на страната или към външните сили, разкривайки отношенията и намеренията на отделните лица, фракции, сили, поддържащи или друг вид групи, оказващи влияние върху действия ни и върху защитата на войските ни;
- Разкриване на преки и непреки взаимоотношения (политически, финансово-военни, криминални, дори емоционални) между ключовите играчи от местната среда;
- Да установява действия и интереси от страна на противниковото разузнаване с хора, насочени към личния състав от нашите или на коалиционните партньорски сили;
- Ниска зависимост от техническа поддръжка;
- Ниска стойност (цена);
- Може да се провежда непрекъснато (24 часа в денонощието), при всякакви метеорологични условия.

Има и редица недостатъци, по основните са:

- Времето за добиване, докладване, обработване, проверка и потвърждаване на някои разузнавателни данни може да бъде твърде дълго, което би ги направило неактуални и безполезни;
- Успехът при добиването на информация не винаги е сигурен и е от субективен характер;
- Установяването на надеждността на източника и правдоподобността на информацията често е много затруднено, което изисква дублиране на разузнаването или проверка на достоверността;
- Предразположено е към дезинформация или към психологическа операция на противника;

- Възможностите за добиване на информация се променят по време на бойни операции;
- Непрекъснато напрежение за личния състав;
- Може да е необходима специфична лингвистична поддръжка;
- Резултатите не се постигат веднага (моментално) – необходимо е време за създаване на контакти.

Разузнаването с отделни хора (агенти, информатори) трябва да се комбинира с използването на всички други видове разузнаване на терена или сред обществеността в зоната на военна операция.

За разузнавателна поддръжка на бойни операции в разузнавателните формирования и структурите в щабовете на видовете ВС има ясно определени разузнавателни органи, такива, които добиват информация на бойното поле, средства и персонал за техническо разузнаване, които водят разузнаване от собствено разположение и щабен персонал, който планира, управлява разузнаването и информацията и осъществява информационно-аналитичната дейност. Определени подразделения (най-вече от радио-разузнаването) може да прилагат форми на дезинформация или заблуда.

Тази заблуда може да е насочена към лидерите (командващи) или към разузнаването на противника.

Пример. На 19 август 1944 г. е започнала операция "Березина", в хода на която на немското разузнаване е било изпратено лъжливо съобщение за това, че в района на река Березина води партизански действия формирование от германските войски с численост около 2500 човека (в действителност тази част е била разгромена). Радиоиграта е продължила до 05 май 1945 г. и немците регулярно са изпращали оръжие, техника и свръзки, които са попадали в ръцете на НКВД.

Разгледаните до тук способи не дават пълна представа за начините за добиване на информация с човешки ресурс, част, от който са агентите и ръководителите им. В тази сфера голямо значение добиват тайните операции, посочените по горе начини за влияние върху разузнаването на противника чрез заблуда, ползването на разнообразните открити източници, които може да се използват или за насочване на агенти или разузнавачи, както и за потвърждаване на добита информация.

Развитието на методите на агентурата и използването на платени сътрудници трябва да е в съответствие с националните правни норми, които започват от националната Конституция и съответните закони, които уреждат статута на специалните служби. Във всеки документ са регламентирани правата и задълженията на съответните ръководни политически или военни лица, както и на институциите, като цяло, занимаващи се с разузнаване. В многонационални операции следва да се имат предвид и други норми и ограничения, в зависимост от характера на операцията и от възприети и ратифицирани съюзни документи.

Разузнаването е комплексна и скъпоструваща дейност. Тя е с особен статут поради факта и обективната необходимост да се провежда по всяко време, независимо от района и условията. Това се отнася и за агентурното, като едно от основните направления в разузнаването. То допълва значително националните способности на щатните разузнавателни организации и служби. Осъществява се във всякакви условия – в мир, по време на война и кризи, както и при операции по подкрепа на международния мир и сигурност. То е приложимо и в операции и при мерки за осигуряване на вътрешната сигурност за противодействие на заплахи от чуждо разузнаване, тероризъм, организирана престъпност, посегателства срещу политическия, икономическия финансовия и енергиен суверенитет и пр. Основното за този вид разузнаване е да допринася, заедно с другите за ранната превенция на заплахите срещу суверенитета и териториалната цялост на страната. Същевременно трябва да е ясно, че поддържането на такъв ресурс изисква както допълнително финансово осигуряване, така и много широка подготовка на резидентите и всеки ръководител, който носи отговорност за такъв вид дейност.

Това е свързано и с подходящ подбор на кандидати, тясна специализирана подготовка, проверка на знанията и уменията в подходяща среда, преди да се използват отделните агенти или създадените агентурни мрежи в разузнавателната дейност. От особено значение се явява изясняването на средата в конкретната разузнавана държава и сферите, в които може да се създават подходящи позиции за развръщане на агентурен разузнавателен ресурс. Тези позиции следва да се избират много внимателно

като се има предвид дълготрайното им използване или при конкретна много кризисна ситуация.

3. 2. Разузнаване от легални позиции

“…няма нищо прикрито, което да не се открие и нищо тайно, което да не се узнае”

(Евангелие на Матей 10:26)

Древният мъдрец ясно е изразил своето мнение за значението на разузнаването. За добре създадената организация в търсенето на тайни действително няма скрити неща или дейности. Разбира се това е условно казано. Всичко в търсенето на информация трябва да се разглежда като процес имащ определена продължителност и създадена системност. Има тайни, които може да се разкрият веднага, но има и такива, които притежателите им успяват да ги запазят задълго, макар че един ден те стават достояние на интересуващите се. Пример за това са все още неотворените за обществеността архиви на разузнавателните и други служби (особено партийни архиви) от Втората Световна война в САЩ, Англия, Русия и др. Но в тайните има и особености, които са свързани със съмнения. След време възникват въпроси: Дали узнатото действително е било така?. Не е ли изфабрикувано, не е ли друго оповестено и дали всъщност това е истинският процес, който очакваме да се прояви?

Същностната цел на всяко разузнаване е да разгадае тайните на противостоящите, използвайки различни способи. В основата на разбиване на “шифрите” стои човекът, поставен на определена позиция. Неговата функция е да не допусне собствената система да бъде подведена в погрешна посока или да бъде дезинформирана. Един от подходите да бъде разузнаването близо до информацията е създаването на позиции около източниците на същата. Най-изгодната позиция е тази, която се намира в самия процес за създаване на информация, но това не винаги е постижимо. Затова се търсят всякакви начини за сближаване с източниците на информация. В съвременни условия обществото се развива в посока на все по-нарастваща глобализация. Сферите за търсене на надмощие, конкуренция или надпревара все повече се разширяват. Наред с това се

променя динамично сферата на сигурността, което поражда различни по рода си заплахи за страната или отделни групи в обществото. Това е свързано с генерирането и с натрупването на разностранна информация. Източниците на сведения, факти и данни са все повече, което изисква от интересуващите се да прилагат най-разнообразни способи за доближаване до тези факти и сведения. Една от основните особености на информацията е, че тя не се създава едновременно или на момента. Това е динамичен, променящ се елемент в развитието на обществото. Освен това се променя и характера на създателите на информация. Това обстоятелство още повече задължава търсещите информацията да бъдат гъвкави и адаптивни към средата, в която се твори и съхранява информация. Използването на разнообразни средства за добиване на информация в помощ на човека повишава неговите възможности, но само човекът може да разбере кое е истина и кое дезинформация, къде и каква ценна информация се съхранява, кой е авторът, за какво е предназначена и каква е нейната насоченост. Всичко това превръща човека в основен фактор в добиването на информация. Но той трябва да бъде близо до нея. Така от древни времена се появява необходимостта от навлизане в сферата на противостоящия. Този процес се е осъществявал *открито, скрито или полускрито*. Всяка форма на инфилтриране в средата на информацията е важна.

В настоящия раздел се разглеждат основните проблеми отнасящи до създаване на подходящи легални позиции в средата за действия на противостоящи сили или в разузнавана страна, методите за откриване и насочване на източници на информация и способите за нейното добиване и доставяне до потребителите. Акцентира се върху легалното положение на разузнавачите или откритото използване на достъпн източници, като се прилагат множество способи от самите разузнавачи или се използват съответни помощници, посредсници или сътрудници, които имат по-добри възможности за влизане в информационната среда.

3. 2. 1. **Същност и съдържание на разузнаването от легални позиции**

“В разузнаването не всичко е така както изглежда”

Т. Бояджиев

Разузнаването от легални позиции е всъщност разновидност на разузнаването с човешки ресурси (разузнаване с хора). Това разузнаване има много общо с агентурното разузнаване, но не трябва да се смесват.

Агентурното разузнаване също е по принцип предназначено да добива информация на чуждестранна територия или в разположението на противостоящи сили. Но за изпълнение на задачите по този вид разузнаване се използват лица, наречени агенти, т.е това са посредници на щатните разузнавателни служби. ***Разузнаването от легални по*****зиции** е вид разузнаване, което използва човешки ресурси за открито или скрито добиване на информация в открита среда. То се осъществява от щатните разузнавачи (служители на разузнавателна служба). Т.е. те могат да изпълняват самостоятелно задачи по добиване и предоставяне на информация. В своята дейност те използват и агенти, но щатните служители са водещите, те са ръководители на агенти. Те определят техните задачи, позициите им в обществото, способите за добиване и начина на доставяне на информация [8].

От легални позиции може да се води разузнаване и в мирно и във военно време. Това е една от формите за използване на разузнавателни ресурси и в операции по поддържане на мира, както и в противодействието срещу тероризма или други заплахи за сигурността. Но то е прието повече да се прилага в разположението на противостоящите или в разузнаваната страна. От своя страна това изискване създава множество проблеми, които изискват [3, 30]:

1) Определяне на конкретна сфера/сфери за добиване на информация;

2) Избор на конкретни изпълнители с подходящи способности;

3) Влизането в страната (или в средата). То трябва да е обосновано и осъществено, без да се създават правни, административни или други пречки за легала;

4) Създаване на подходящи позиции, от които да има пряко наблюдение за средата, в която се намира търсената информация. Това трябва да е открито, на базата на спазването на национални и международни закони и норми и да не създава конфликт с органите за сигурност;

5) Създаване на условия за повече контакти за получаване на информация за сектори, до които легала няма достъп;

6) Възможност за свободно движение, със спазване на всички национални ограничения или такива във военната среда;

7) Създаване на възможност за използване на помощни средства за разузнаване, които не предизвикват сериозни съмнения в разузнаваната държава;

8) Възможност за скрито използване на помощни лични или колективни средства за разузнаване, които са извън обсега на пряко наблюдение от органите за сигурност.

Разузнаването от легални позиции не е единственият начин за използване на човешки ресурси и това се вписва в общите планове за разузнаване на всяка служба. Както всеки вид разузнаване така и този има специфични способи, макар че много от тях си заимстват с другите видове разузнаване.

Освен това, макар че легалното разузнаване се смята като начин за добиване на вярна или достоверна информация, то добитите сведения също подлежат на проверка и сравняване. В много случаи контраразузнаването или разузнаването на разузнаваната страна може да използва легала за представяне на лъжливи сведения или за примамване на сътрудници, както и за дезинформация.

Съвременното общество е открито както по своята същност, така и от самата потребност за повече общуване. Това предоставя повече възможности за създаване на позиции в разузнаваната държава. Освен това разузнаването в съвременни условия покрива широк спектър от функционални области. Това от своя страна води до потребност от създаване на позиции в разнообразни сфери на държавата – политиката, икономиката, военната дейност, информационна, психологическа и социално-културна. Независимо къде са създадени разузнавателните

позиции може да се добие информация за всяка една от областите по причина на по-голямата свързаност на съвременното общество чрез интереси, единни системи за комуникации и информация, управление и взаимодействие.

Въпреки това не може да се добие пълна представа за всички системи в дадена страна, ако се наблюдава само дадена от тях. Винаги има сведения, които се отнасят до вътрешна (служебна, а понякога и лична) информация, която не се включва в общите системи, от една страна поради ведомствени, личностни или корпоративни ограничения, а от друга страна, поради забавяне във въвеждането на данните в информационните масиви. В други случаи това е поради наличието на голямо количество информация, което затруднява селектирането на най-необходимата или най-актуалната.

Сферата за използване на източници за легално разузнаване е също разнообразна, както се има предвид, че на този вид разузнаване се гледа като на отделно специално подпомагане на цялостното развитие на разузнаващата държава и нейната армия.

Целта на легалното разузнаване е да подпомогне общия разузнавателно-информационен процес в мирно и военно време за целите на решения или противодействие на решения в разузнаваната държава или определена сфера на дейност.

Основните задачи на разузнаването от легални позиции си кореспондират с общите задачи на разузнаването, но те се определят и от конкретните възможности. Практиката в различни разузнавателни организации показва, че основни задачи се явяват:

- Осигуряване на информация за най-засекретени държавни, служебни и чисто военни тайни на разузнаваната държава. Това може да бъде информация от политически, икономически или военен характер формиращи военната и икономическа мощ, както и научно-техническото и развитие;
- Документиране, изучаване или доставяне на планове или решения от държавно, ведомствено или фирмено значение, както и военни планове или решения на командири и др. отговорни лица;

- Оказване на влияние върху насоките в политиката, икономическите решения и военното развитие в дадена държава в посока благоприятна за разузнаващата страна;
- Оказване на влияние върху настроението на населението и формиране на подходящо мнение сред обществото за дадена политика или икономически и социални и военни решения, които са благоприятни за разузнаващата държава;
- Подпомагане с информация на тайни и други специални операции на територията на разузнаваната страна или в разположение н противниковите военни сили;
- Осигуряване на благоприятна среда за приемане на нелегални разузнавачи или разузнавателни органи в рисковата среда;
- Ръководство на физически акции за нарушаване нормалната работа на икономически, технологически или инфраструктурни обекти.

Щатните служители на разузнаването изпълняват задачи самостоятелно, чрез използване на екип, създаване на резидентура, подбиране на агенти и други сътрудници, както и чрез поучаване на помощ от приятелски или съюзни разузнавания.

Легалните разузнавачи може да пребивават постоянно или временно в дадена страна, както нейни граждани или чужди такива, включително и от разузнаващата държава. Използват различни открити правни национални или международни норми за настаняване временно или постоянно. Това им дава възможност при определени условия да влизат в зона на военни операции или в близост до тях.

Използват се разнообразни способи и те се подбират от разузнавателната служба, от резидента или от самия разузнавач.

Позициите в зоната на действие е различна, в зависимост от първоначалното решение, от характера на задачата и обектите, както и от конкретната потребност. Разузнавачите може да се прикрепват към определен обект или област, да имат конкретна временна мисия (специално изразено поръчение), да са постоянно действащи или да се “консервират” за определено време.

Постоянно действащите разузнавачи са с точно определена задача, конкретен ръководител или организация. Консервираните са разузнавачи или сътрудници, които са замразени за определен период от време. Използват се при необходимост, в съответствие с възникналата ситуация, която застрашава националните интереси. В останалото време те пребивават на територията на разузнаваната държава, но не изпълняват основната си дейност. От тях се иска да се утвърдят в обществото, да се развиват в йерархията и в бизнеса, да се адаптират към средата, без да се отличават от останалите граждани на страната и да не правят впечатление на институциите за вътрешната сигурност.

В зависимост от статута на разузнавача той може да бъде само изпълнител или резидент, който създава своя резидентура и ръководи щатни разузнавачи или наети агенти. Изграждането на една агентурна мрежа в дадена държава или в зона на операция всъщност формира една от подходящите позиции на разузнаването.

За изпълнение на задачите в услуга на разузнавача може да има сътрудници със спомагателен характер.

Според китайския мислител Сун Дзъ легалните разузнавачи са едни от "разузнавачите на живота", което означава, че те се завръщат с необходимата информация след разузнаване. Това завръщане е според характера на задачата (мисията) и може да се осъществи в мирно време, в хода на война или след войната. В днешно време не е необходимо те непременно да се завръщат. Средствата за комуникация позволява информацията да се предава направо на потребителя или Центъра. Разузнавачът трябва да се стреми да затвърди позициите си колкото се може по-дълготрайно, в съответствие с възложените му мисия или срокове.

В много от случаите, според позицията на легалния разузнавач в разузнаваната държава, той се ръководи от най-високо ниво в разузнаващата страна. Това е по смисъла за разширяване на неговите позиции, характера на информацията, степента на приемане на риск, срокове за присъствие и лицата, които имат достъп до информацията от този източник. Това ръководсвто разбира се е по смисъла на определянето на задачите и

възприемането на риск. Прякото ръководство се осъществява от ръководителя на съответната разузнавателан служба.

3. 2. 2. Фактори, определящи средата за водене на разузнаване от легални позиции

Средата, в която се осъществяват дейностите на разузнаването от легални позиции се формира от различни обективни фактори. Но това не означава, че създаването на позиции се основава само на тези фактори. В раздела по-горе са описани разнообразните сфери на легално присъствие. Това от себе си изисква да се изучат всички обективни и субективни фактори, създаващи условие или пречка за разузнаването от този вид или от какъвто и да е друг.

Условията може да се формират от конкретна, променяща се по различни причини обстановка. Например в Гърция през последните две години (2013 – 2015) се развива кризисен процес, свързан с големите кредити към международни финансови институции и към отделни държави, както и влошаване на вътрешноикономическото състояние на страната. Това формира кризисна ситуация, която прераства във вътрешно напрежение, а то няма ясни параметри на изява. То може да се променя всеки ден, независимо от стремежа на едни или други фактори да го променят по субективен начин. Всяка такава промяна е в ущърб и на Р България, която е в сериозни икономически и търговски взаимоотношения с тази страна. Не може да не се отбележи и най-хаотичната ситуация в Сирия през последните месеци на 2015 г., която има своето влошено развитие и през 2016 г. Всяка от сферите в обществото в тази страна е с неизяснено състояние и перспектива за развитие в следващите месеци или години. Нова промяна в ситуацията се получи от сваленият от ВВС на Турция боен самолет на Руските сили Су-24 край турско-сирийската граница на 24.11.2015 г. Излизането от ситуацията се определя като важна стъпка в по-нататъшното разрешаване на кризата в Сирия. Сложната обстановка около Сирия променя множество нагласи на редица държави в международен план, което не може да не се отрази и на националните им разузанвания.

В дадена страна може да има и статично съществуваща продължителна неблагоприятна ситуация, която се проявява във вид на

постоянна криза в икономиката, в социалната сфера или в отношението между етносите. Това се наблюдава също през последните две - три години в Украйна, Египет. Либия, Ирак, Афганистан, Косово, Босна и Херцеговина, Турция и др. невралгични райони в света Може да е свързана с постоянно присъствие на чуждестранни военни сили или международни организации, поддържащи или оказващи съдействие за неговото поддържане. Тези външни сили формират до определена степен условията в тази среда – подходящи или неподходящи (благоприятни или неблагоприятни). Разбира се тези условия не бива да се смятат само като даденост.

При необходимост върху самите фактори от обективен характер се оказва влияние в една или друга посока, за да се направляват (моделират) по вижданията на разузнаващата държава (държави), както е споменато и в предишния раздел.

Средата, в която ще се води разузнаване от легални позиции не се различава съществено от средата за водене на агентурно разузнаване извън разузнаващата държава. Но тук акцентът се поставя върху откритото присъствие, за което трябва да съществуват благоприятни взаимно договорени двустранни или международно определени взаимоотношения.

Анализът на средата в различни кризисни държави дава основание да се извлекат следните основни фактори, които може да оказват влияние върху подготовката и воденето на разузнаване от легални позиции:

1) Конкретната обща политикоикономическа ситуация в дадена страна, породена от резки или постоянни промени от някои от елементите на средата или от всички взето като единство: външна и най-вече вътрешна политика; икономическо положение; развитие на ВС; промени в държавните граници; развитие на информационния сектор; социокултурни взаимоотношения в обществото; взаимни връзки с други страни или участие в международни организации;

2) Статуквото в защитната система на страната по отделните направления: наличие или не на способни сили за сигурност и противодействие, тяхната структура и потенциал; състояние на престъпността; митнически и граничен режим; взаимодействие между

отделните защитни системи, състояние на системата за управление на сигурността;

3) Наличие или не на предварително създадени разузнавателни позиции в дадената държава, състоянието на системата за разузнаване или отделните елементи на собствената държава или тези в зоната на операцията, които могат да организират този вид разузнаване или да взаимодействат с други от национален характер;

4) Наличие на органи на разузнаването на други държави в разузнаваната страна или в зона на операция, които да се явяват като партньори или противници;

5) Отношението или взаимоотношенията на дадената държава към международни правителствени или неправителствени организации, медийни представителства и формата на тяхно присъствие в страната;

6) Отношението или степента на участие на държавата в международни договори по военна дейност или по спазване на изискванията за свободно движение на хора, стоки, капитали или културни ценности.

Разбира се може да оказват влияние и други фактори, но те ще се проявяват в зависимост от конкретната разузнавателна позиция на разузнавача или резидентската група, ако е решено да се създава такава.

Знанията за средата са дело на самото разузнаване от различните видове. В някои случаи за отделни сфери се прибягва до използване на информация от приятелски източници, но тя трябва да е премерена и източниците да са с висока степен на доверие. Това дава възможност да се оценят отделните елементи на основните фактори и да се създаде подходяща организация за водене или продължаване на разузнаването, в т.ч. и на легалното. Това не е еднократна дейност. В услуга на създаването на разузнавателни позиции и водене на легалното разузнаване се включва цялата налична предварителна информация, която е дело на перманентен разузнавателен процес в мирно време и се попълва в необходимия организационен период. За оценка на средата по принцип или за поддръжка на конкретно внедряване на служител в дадена среда са необходими планови действия на собственото разузнаване. Когато средата в дадена държава е нестабилна за нея оценка се осъществява непосредствено и се

използват слабите места в обществените системи. Когато се иска създаване на благоприятни условия за разузнавателна дейност оценката е по-пространствена. Тя трябва да е в интерес на формирането на изводи за *необходими ресурси, определяне на конкретни разузнавателни позиции, способи за създаване благоприятни условия* в разузнаваната държава. В някои случаи това е дългосрочна държавна политика, основана на необходимостта за трайно присъствие в даден регион или конкретна страна. Успехът по такива виждания на държавата трябва да се основава на дългосрочно или срочно планиране, според националните интереси, според отбранителното плановете в национален или съюзен мащаб, дългосрочното участие в международни мисии и др., които имат потребност от голямо количество и от конкретна информация за средата.

Оценката на обстановката в дадена страна като цяло изисква множество източници на информация. Те може да са предварително развърнати или да се използват текущи такива, за да се допълни информацията. При наличие на развърнат разузнавателен ресурс в дадената държава се търсят местата за попълване или за усилване на налични благоприятни разузнавателни позиции. Оценката на вътрешната среда в дадена държава трябва да е насочена към търсене на противодействащи си системи или елементи, имащи вътрешнодържавен или външен характер. Акцентът се поставя върху откриването на нерешени проблеми с траен характер и изкуствено подсилване на същите. При преценка за необходимост от намеса се предлагат мерки за стабилизиране (подпомагане), което е свързано с навлизане в планираната среда за разузнаване. Определянето на нестабилни сфери ще позволи да се изберат позиции и подберат ресурси за наблюдение на средата и за оказване на влияние. Когато обстановката е свързана с динамика, породена от временни проблеми, изборът на позиции трябва да се основава и на наличие на съответен подготвен кадър по дадено направление. Тук изборът се определя от качествата на наличния щатен персонал. При системна ситуация, която е свързана с дълготрайни интереси на страната се подбира целева сфера на действие на разузнаването и се осъществява последващ подбор и подготовка на кадри в разузнаването за всяка избрана позиция. Разбира се това не може

да се осъществи само от една отделна разузнавателна служба. Тази дейност трябва да е свързана с общата методология по създаване на модел за национално разузнаване и неговото развитие. Оттам произлизат изисквания за национална стратегия и правна уредба по тези проблеми, съобразени с далечните планове в държавата. Тя би следвало да кореспондира със съюзни планове в отбраната или икономически проекти, за което е възможно да се иска или получава по принцип информация чрез изградената съюзна система.

Изучаването и анализът на защитните системи на дадена държава е от особена необходимост. Необходимо е да се изучат и анализират като състав на отделните системи, организация на дейностите, взаимодействие на силовите системи с другите държавни; действия като параметри, сфери, статут, възможности, авторитет, подготовка, помощ от други страни, слаби и силни места, пролуки в системите [43]. От друга страна са методите за действие – съобразени или не с националните законодателства и с международните норми. Това дава възможност да се определят местата, сферите или обектите, групи или силови организации, сред които да се организира проникване на разузнавателен ресурс, използващ агентура или да се влиза в средства за комуникация или електронните системи за добиване на събрана от тези служби информация.

Оценката на състоянието на собственото разузнаване се извършва от гледна точка да се изяснят изискванията и задачите, които може или поставя собственото държавно, ведомствено или ръководна личност пред разузнаването, срокове, заделени ресурси, разрешени способи, параметри за действие или сфера на интереси. На тази основа се оценяват собствените сили за разузнаване като състав, способности положение, състояние, подготовка, въоръжение, екипировка, снабдяване, мотивация, необходими критични способности, уязвими места в отделните подсистеми или при тяхното развитие. Този подход дава възможност да се определят критичните потребности, да се формулират задачите, да се подберат способите и да се прецени как всеки фактор ще оказва влияние върху изпълнението на задачите на разузнаването или контраразузнаването.

Основните изводи следва да са насочени към изясняване на крайните способности на собствените сили и средства и тогава да се подходи към избор на допълнителни начини, като агентурно разузнаване, привличане на странични източници, информатори и помощ от други страни. Това е необходимо, за да се избягва при възможност привличането на агентурен ресурс. Катко вече е описано в предишния раздел агентът може значително да допълва способностите на щатните разузнавателни организации, да се използва за защитата на същите, но от друга страна агентът има своите слабости и не винаги може да се счита като достоверен източник на информация. В легалното разузнаване по-важни са позициите и те следва да се затвърдяват за колкото се може по-дълго време, а не моментната информация, за която са подходящи агентите.

Оценката на наличието на други разузнавания в дадена страна или зона позволява да се определят ресурсите им за добиване на информация, отношението към дейността в страната или към развитието на обстановката в конкретна зона, зоните, сферите за разузнаване, силни и слаби места в техните системи, отношението им към собственото ни разузнаване и държава, възможностите за противодействие, съдействие или помощ в добиването на информация. Обменът на информация по отношение на агентурното разузнаване и сферите за неговата дейност е доста ограничено, дори в много случаи невъзможно или неразрешено.

Затова сътрудничеството се осъществява предимно по линия на съюзни, коалиционни или партньорски щабове или служби. В практиката е имало случи за обмен на пряка информация между разузнавачи от едно разузнаване към друго, но това се решава на най-високо ниво в йерархията, в зависимост от конкретна дейност или военна операция, както и при използване на агенти.

Подробното и постоянно изучаване и оценка на геополтическата среда е необходимо условие и се явява важна функция в поддържането на разузнавателните способности и правилното използване на разузнавателния ресурс, независимо от това дали е военно или мирно време. Това е важно и за разузнаването от легални позиции, което значително се влияе от вътрешното състояние на конкретната разузнавана страна.

3. 2. 3. Способи за водене на разузнаване от легални позиции

По време на организирането на разузнаването от легални позиции се определя средата, обектите, способите за добиване на информация, необходимите ресурси, правата за използване на помощници (сътрудници), начините за доставянето на информация. При определени условия може да се поставят и някакви срокове за поддържане на създадените позиции или предаване на отговорностите.

Планирането на разузнаването в различните държави е цикличен процес с различен хоризонт на планиране. За условията на Р България този цикъл е едногодишен в мирно време и за конкретна дейност (операция) във военно време. То е въз основа на получен начален документ или решение по принцип за водене на разузнаване за определена държава или зона на операция. В такива документи или указания се определят целите, мисиите, задачите, параметрите на разузнаването, ограничения в способите или в начините на набиране на персонал. В документите се указват обикновено и начините на финансиране или допълнително осигуряване, както и реда за отговорност и подготовка. *За осигуряване на легални позиции в дадена страна планирането е индивидуално за всеки отделен случай* или е дадено разрешение или указания по принцип. Като пример за водене на разузнаване за дадена страна може да посочим Директива номер СНБ-58 на Държавния департамент на САЩ. На 14 септември 1949 г. Президентът на САЩ Труман я утвърждава като план за действие срещу източните комунистически страни. “Нашата цел е появата в източна Европа на нетоталитарни правителства. Трябва да водим настъплението не само открито, но и с тайни операции….” Това е в отговор на решението на Съветското правителство да се ограничат контактите на съюзниците със западните страни. Всъщност с това се поставя и началото на “Студената война” между Изтока и Запада [10]. Такива примери може да се видят и в документите, описващи взаимодействието на българското разузнаване с разузнаването на други страни, например с КГБ, по време на участието на страната във “Варшавския договор” [23].

Създаването н способности е отговорна задача на експертните органи в ръководството на разузнаването, като се използват разбира се и всички

възможни административни механизми. Основната цел е да се създаде подходяща структура за легално разузнаване или подготовка на подходящ щатен персонал. Всичко това е насочено към създаване на подходящи легални позиции и привличане на сътрудници в дадена страна, които да се развърнат на подходящи позиции. Като краен резултат се търси създаването при необходимост на условия за действие на резидентура, като към легалните се привличат и нелегални разузнавачи.

В своята практика легалните разузнавачи използват редица способи, които се прилагат от всеки вид разузнаване. Това е по преценка на самия легал и зависи от обекта за наблюдение, от условията за достъп до обектите и възможността за използване на различни помощни технически средства. При определени условия самият легал не участва пряко в добиването на информация за се избягва неговото дискредитиране (разкриване). За тази цел легалът прибягва до помощта на привлечени сътрудници, разположени в зоната (страната), до наемане на агенти или създавне при необходимост на резидентура.

В основата на работата на много от нелегалните стои събирането на информация ***чрез общуване***. Това е възможно, когато е създадена добра позиция, която позволява без особени превантивни мерки да се влиза или контактува в средата, която представлява разузнавателен интерес. Предимно това е свързано с характера на дейността на агента на създадената позиция. Това дава в повечето случаи възможност да се добива надеждна информация само за конкретен сектор. При този способ е възможно да се добива само ограничена информация за други сектори, извън легалната. Прилагането на този способ изисква служители по различни направления, което е свързано с поддържането на много ресурси и средства.

За разширяване на обхвата на легалния разузнавач може да се разреши вербуване на агенти или използване на други сътрудници. Те се използват за извличане на информация за определени обекти в определени срокове. Това би следвало да се прилага след добре анализирани способности на привличаните сътрудници (агенти) и е приложимо повече при разрастване на кризисната ситуация. Стремежът е в обекта да се прониква чрез наемане

на работещи в него или свързани с характера на неговите функции, които редовно посещават този обект.

За определени обекти информация може да се събира и от легала, като се използват различни способи: пряко наблюдение; използване на достъпни източници за информация, касаеща обекта и сравняване с друга; участие в открити форуми като научни конференции или симпозиуми, културни, социални или комерчески представяния; подслушване, без и чрез залагане на технически средства; беседи със служители или посетители, както и с близки на служители в разузнавания обект.

Използване на технически средства в легалното разузнаване

Това е начин за получаване на информация индиректно. Техническите средства се използват както и при другите видове разузнаване. Особеното, което е необходимо да се знае от легала е използваните технически средства да са свързани максимално със средата. Това означава, че техническото средство не трябва да буди съмнение в околните за неговото предназначение и при използването му в конкретна ситуация [7]. Например, използването на фотоапарат или друго средство за изображение в повечето случаи е открито и трябва да съответства на конкретната дейност, свързана с общуването на легала. Това може да бъде документиране на приятелски или бизнес срещи, научни форуми, официални или неофициални партита, приеми, битови контакти и др., когато това е със съгласие. По същия начин се прилага и записването на електронни носители или сдобиването с текстови книжни материали. В своята дейност легалът използва и средства за далечно наблюдение, които са характерни за средата: това може да са бинокли, прибори за нощно виждане или далечно фотографиране в хода на ловни или риболовни излети около обекти за наблюдение, или използване на индивидуални прибори за регистриране на радиация или друго замърсяване. Разбира се при определени условия може да се прилага и проследяване, подслушване, проникване, белязване или проверка на кореспонденция.

При благоприятни условия се използват различни прибори, които се придобиват по открити способи от самите служители, а при необходимост се снабдяват и чрез посредници. Това са различни оптически средства; визьори; прибори за нощно виждане; термовизьори; фотоапарати;

фотокамери; видеокамери; телевизионна техника; флаш-памети; средства за електронен прехват (радио и телевизионни излъчвания); дозиметрични прибори; сеизмични датчици; акустични прибори; магнитометрични датчици и др.

Средствата за свръзка с легала също трябва да са общо използваеми, като пощи или интернет. За скриване на информацията се прилагат всякакви методи за скриване като технопис, индига, проявители, микроточки и др.

Прякото участието на легала в тайни операции е крайна мярка. Това участие трябва да е предимно като посредник или под някаква форма на контрол или свръзка. В повечето случаи легалът е координираща фигура, а изпълнителите са агенти, сътрудници или изпратени за това помощници.

Основен начините за добиване на информация може да бъде чрез сътрудници. Те събират информация или по зададени им инструкции или съгласно техния план. Той се утвърждава или не от ръководителя на легала. По специфичен начин може да се използват и близки приятели или съвместно работещи, под формата на осигуряване на лична бизнес информация.

Другият начин за получаване на информация е чрез пряко участие на легала. Той осъществява разузнавателни контакти с източника на информация. Това се осъществява на територията на разузнаваната държава и по-рядко в разположението на противостоящите сили в бойни операции.

Начините за добиване на информация са в зависимост от възможността за контактуване или придвижване на разузнавача.

Осъществяването на разузнавателни контакти е основна дейност на разузнавача. При контактуване е необходимо да се отчита винаги възможността за следене на разузнавача от службите за сигурност.

Разузнавателният контакт представлява открито общуване на разузнавача с източника на информация. Това са лица, които не знаят поне официално, че разузнавачът принадлежи към определена служба.

Разузнавателните контакти са от най-различен характер. В практиката се използват официални и неофициални контакти, планирани или случайни, дълговременни или краткотрайни.

Разузнавателните контакти се осъществяват както на територията на разузнаваната държава, така и на разузнаващата. В зависимост от характера на разузнавателната позиция това може да става и на територия на трета страна, при предварителна организация.

Поводите за осъществяване на разузнавателни контакти са свързани с официалната легална дейност. Историята на разузнаването показва различна практика в това отношение. Условията за такава дейност може да се обобщят в следните варианти:

• *Участие в решаването на делови проблеми*. Това трябва да е свързано с официалната легендировка на разузнавача – като дипломат, бизнесмен, научен работник, кореспондент или участник в международна организация, които по принцип дават възможност за открито общуване;

• *Участие в официални приеми в дипломатически или търговски представителства с разузнаваната държава*, по време на национални чествания, културни празници или събития, срещи на бизнес организации, банково дело и др.;

• *Организиране на неофициални частни приеми* по различни поводи (семейни празници, родови събирания, годишнини), които се осъществяват в личния дом или в известни клубове, обществени заведения, от самия легал, в зависимост от неговата позиция;

• *Съвместно участие в културни, научни, спортни* и др. срещи, конференции, семинари, симпозиуми;

• *В хода на осъществяването на бизнес контакти* с представители на фирми от разузнаваната страна, като търговски представител на собствената държава или като частно илик фирмено лице;

• *В хода на участие в международни проекти* от различно естество;

• *Установяване на лични контакти поради общи интереси* – влечение към даден вид спорт, различни хобита - като колекционери, ловуване, риболов и др.;

• *Установяване на интимни връзки*. Те може да са целево планирани или случайни, които да прераснат в планови.

Стремежът на легала е да се използват предимно *официални (служебни) контакти*. Те са свързани със служебните задължения и

продиктуваните от тях общувания с различни хора от бизнеса, политиката или обществената дейност. Разузнавачът трябва да знае, че такива контакти може да са преднамерени и за контраразузнаването на противоположната страна, с цел разкриване намеренията на разузнаващата държава.

Неофициалните контакти се осъществяват под различна форма; включване в официални представители на страната; туризъм; обучение в различни учебни заведения; гостуване, включване в състава на официални делегации и др. Осъществяват се и с представители на разузнаваната държава, които гостуват или участват в официална дейност в разузнаващата страна.

Третият вариант може да бъде смесен – когато официалните добиват характер на неофициални или обратно. Обикновено се прилага вариант на смяна на официални с неофициални контакти, на базата на лични влечения, симпатии, интереси и др. Това дава възможност за непринудени беседи или разговори по различни теми, включително и далеч от специалността на разузнавача, което разширява сферата на неговата дейност.

Използват се в практиката *планирани* и *непланирани (случайни)* разузнавателни *контакти.* Планираните се осъществяват целево, като обектът се подбира в зависимост от неговите задължения в работата или според неговите възможности за контакт с обект за разузнаване. Това е повече свързано с официалната дейност на разузнавача, когато той е разбрал или установил какви са качествата или способностите на лицето за контакт. За целта следва да се спечели лицето като се организират еднократни или поредица от срещи.

Случайните контакти се получават в резултат на ежедневната дейност на легала или в хода на неофициалните срещи (контакти). В повечето случаи това може да бъде извън служебните задължения или по време на почивка, или изпълнение на лична дейност, свързана с хоби, културни мероприятия, излети, ловни или конни срещи или състезания. Чрез използването на случайни контакти се скриват преднамерените, което е в интерес на защитата на източниците на информация. При благоприятен случаен контакт може да се приложи впоследствие и планово контактуване.

Дълговременните контакти са по инициатива обикновено на разузнавача. Това зависи от характера на източника на информация. При установяване на подходящи качества се прибягва до дълготраен контакт. В противен случай се търси повод за прекратяване на разузнавателния характер на контакта. При дълготраен контакт се търсят поводи или се създават изкуствени условия за контактуване с източника. Кратковременните контакти имат за цел еднократно или използване на източник за това време, за което се счита, че може да бъде полезен.

Установяването на разузнавателни контакти става по два основни начина: по инициатива на разузнавача и по инициатива на лицето интересуващо разузнаването.

Определянето на интереса се извършва от разузнавача или от службата. Когато се набележи обект с него се осъществява или непосредствен или опосредстван контакт.

За легалния начин предпочитан е опосредстваният контакт, тъй като легалът има повече време за изучаване на обекта за сближаване и може да подбере подходяща опосредствана връзка. За непосредствен контакт е необходимо добре да се изучи лицето и разузнавачът да бъде близък до неговите интереси, способности или положение в обществото. Основното е създаването на близки отношения, даващи възможност за открит обмен на разностранни впечатления и мнения.

Опосредстваният контакт се осъществява чрез посредник. Това е личност близко до лицето представляващо разузнавателен интерес и способът се прилага, когато разузнавачът няма официален или подходящ начин за влизане в допир с лицето или то е много затворено или предпазливо. В някои случаи може да се прибегне до услугите на друг разузнавач или агент, но това в легалното разузнаване трябва да се прилага в изключителни случаи. Стремежът е посредникът да бъде спечелен в лично отношение, да изгради в себе си положително впечатление за разузнавача, да може да представи същия пред обекта в благоприятна светлина, което може да разсее различни съмнения за неговия характер или дейност. Връзката с опосредстваното лице не се прекратява, за да се избегне съмнението за целеви контакт. Когато лицето представляващо оперативен

интерес поиска по някакъв повод контакт с разузнавача той се стреми да задълбочи създадената връзка и ако е възможно тази връзка да се превърне от еднократна в дълговременна. Установяването на такъв контакт се утвърждава от Центъра.

Продължението на разузнавателния контакт е *създаването на доверителни отношения.* Това е форма на дълговременно създаване на доверие и укрепване на доверието между контактуващите. Изисква се изиграване на определена роля от разузнавача, която да създаде впечатление за готовност за дълготрайно общуване и оказване на лична помощ – свързана с бизнес, финанси или по възможност в кариерно развитие. Може да се подпомага развитие на хоби или други интереси. Необходимо е да се поддържа впечатления за еднакви или близки интереси или да се установи взаимозависимост в определена лична дейност.

Установяването на разузнавателен контакт и продължаването му в доверителни отношения не е самоцел. То дава възможност да се пристъпи към следващата стъпка – извличане на информация. Това се осъществява предимно чрез беседи: официални; неофициални; извличане на информация "на тъмно".

Условия за успешни разузнавателни контакти

Тези условия са от съществено значение и те имат обективен и субективен характер. Такива условия са;

- *разузнавачът трябва да знае ясно задачите на разузнавателната служба и сферата, в която да търси тази информация;*

- *да е запознат с категорията граждани на разузнаваната държава, които биха могли да притежават или да боравят с необходимите сведения;*

- *да е добре подготвен съответният персонал, определен за конкретната мисия;*

- *своевременно да се осигури предварителна информация за лицето, определено за контакт и да се даде потвърждение за осъществяване на разузнавателния контакт.*

Установяването на разузнавателния контакт е в зависимост от предварителното решение за вида на контактуването – дълговременно или

еднократно. За ефективното осъществяване се извършва планиране в резидентската група и в Центъра. На определен етап, може да се спре осъществяването на същия. Това дава възможност за споделяне на отговорност, за избягване на дублиране или провал, за определяне на продължителността или за своевременно прекратяване.

Има редица примери, когато за осъществяване на контакт или за вербуване на лице разрешение е давал лично държавния глава. Това е било практика и при Сталин, Хитлер и Труман.

Разузнавателните пътувания представляват един от способите за добиване на информация от легални позиции. По характер това е пасивно разузнаване предимно чрез наблюдение. Предимство се дава на пътуване по неофициален начин – като индивидуална екскурзия или почивка, с групи туристи, гости, посещение на роднини или близки, което дава възможност за по-свободно пътуване.

Всяко пътуване се планира щателно и се осъществява предварителна подготовка. Когато пътуването е от едната страна в другата решението и основните инструкции се издават от прекия ръководител на разузнавача и под негово ръководство се осъществява планирането. При пътуване предприето от разузнавач намиращ се в разузнаваната държава планирането се осъществява лично от него, като се санкционира от Центъра.

Планирането трябва да осигури ясно формулиране на целта, маршрута, или обектите, екипировката, взаимодействие, средства, предпазни мерки, времето, продължителността, формата на прикритие, цикличността и др.

По време на подготовката може да се получи съответен инструктаж, да се получат предварителни сведения за обекта или маршрута, за района, климатичните условия, характера на защитата на обекта, режима, обучение в използване на помощни прибори или средства, начина на съхраняване на информацията и др.

Осъществяването на разузнавателното пътуване е съществения елемент в него. От съществено значение се явява начинът за сближаване (проникване) към обекта, умелото използване на легални разрешения и права, подбор на средство за придвижване, осъществяване на

взаимодействие със сътрудници или сбор с тях. След осъществяване на достъп до обекта важно е да се фиксира информацията, което трябва да не буди съмнение или ако има такова съмнение разузнавачът прави възможното за освобождаване от пряка опека или наблюдение. Използването на технически средства трябва да отговаря на условията в района на обекта и характера на легализираната дейност. Съхраняването на информация трябва да е максимално кратко от самия добиващ. При възможност той се освобождава от носителя чрез посредник или той се оставя на определено място за последващо вземане.

Отчитането на изпълнението е също основна стъпка в пътуването. Трябва да се даде знак за край на действията и за техния резултат. При възможност се осъществява необходимия доклад, описващ резултатите от пътуването.

В хода на мисии, свързани с участие в подкрепа на международния мир и сигурност е от съществено значение използването на легални разузнавачи. В тези случаи се използват и подходящо подготвени тимове, които изпълняват официално декларирани или съгласувани с местната власт дейности или задачи: организиране и провеждане на обучение; помагане на местната власт или силите за сигурност; снабдяване на собствените сили; акредитиране като журналисти или кореспонденти; консултанти на бизнес дейности или проектиране; създаване на официални бизнес и други офиси; участие в международна правителствена или неправителствена организация и др., които дават възможност за легално присъствие, открито придвижване и свободно контактуване с много хора.

Един от начините за добиване на информация са непринудените разговори, интервюиране, в които се добива информация (извличане), без разкриване на намеренията**.** Тези дейности включват контакти, свързани с преките задължения и по възможност в свободното време или извън пряката работа, която на дава основание за съмнение в официалната дейност. Информация се извлича от местното население, но може да се получава и от други легално присъстващи в зоната на кризата лица, свързани с разузнавателните служби на съвместните сили. Това се осъществява също без да се разкриват намеренията.

Такива "единични" контакти могат понякога да доведат до осигуряване на допълнителна информация на нерегулярна основа и да се смятат като "случайни контакти". Тези действия може да се ръководят от местния командир, но в повечето случаи те са под контрола н националното разузнаване.

Използване на информатори. Това са явни действия за събиране на информация от определени лица, които се набират (вербуват) за постоянно осигуряване на разузнавателна информация и възложените задачи са от техните компетенции в момента [30,38]. Те се провеждат явно, като използват предпазните мерки на оперативната сигурност, за да се намали възможността за откриване от силите на противостоящите.

Използване на агенти. Това е по указание или по инициатива на разузнавача, в зависимост от неговата разузнавателна позиция. Предимно се прилага от дълговременно присъстващите легални разузнавачи в разузнаваната страна.

От съществен значение за легалните разузнавачи е възможността им да събират информация от открити източници. Храктерът на тяхната легендировка им позволява по право или аргументирано с функционалните им задължения да търсят открито и да използват всвъзможни носител на информация, да събират, сравняват, проверяват сведенията, да дублират средства или способи за добиване, както и да използват и готови разработки или изделия, които се рекламират, демонстрират или предлагат на свободния пазар. В своя помощ се прибягва до помощта на резиденстка група или сътрудници, които са експерти в дадена област, без да се издават собствените намерения.

В своята книга "Обществена тайна" госпожа Стела Римингтън като ръководител на английското контраразузнаване (Ми-5) в края на миналия век сама признава за вредата нанесена на националната сигурност от легални съветски разузнавачи, които на пръв поглед не са извършвали нищо особено в своята дейност на английска територия [41]. Техните вреди са определени на по-късен етап, при сравняване с друга чуждестранна разузнавателна дейност. Това показва, че няма сектор, в който умелият щатен служител на разузнаването, сам или с подходящо подбрана помощ, да

не получи съответстваща на неговата мисия информация или определени конкретни сведения.

Разузнаването от легални позиции е специфична дейност в общата разузнавателна дейност. В мирно време то се организира предимно на територията на разузнаваната държава, в която собствената има близки или далечни национални или корпоративни интереси. В операции по поддържане на мира се организира в зоната на операцията. Във военно време този вид разузнаване разширява обхвата си в зоната на военните действия, в зависимост от създалите се възможности и поставените изисквания от националното командване.

Независимо от случаите това изисква създаването на конкретни условия в средата за добиване на информация. Затова се планират ресурси, както предварително, така и за конкретна дейност. Навлизането в позната среда се осъществява по предварително изучени способи и планове. По-сложно е, когато се налага навлизане в нова среда. Това поражда необходимостта от избор на други прийоми, които са свързани с прилагането на пълен модел на оценка на средата, рисковете, необходимите ресурси и способи за действие.

Посредством разузнаването от легални позиции се събира информация не само за активната дейност, но и за защитата на собствения разузнавателен ресурс или за противодействие на чуждестранното разузнаване, за изясняване на сферите на интереси на други държави, което поражда необходимостта от съгласуване на дейности на различните видове разузнаване, формиране на обща политика по външно разузнаване и контраразузанване, за противодествие на заплахи извън войната като: тероризъм; организирана престъпност, свързана с трафик на хора, наркотици, ОМУ, мръсни пари; дейност свързана с нарушаване на суверенитета на страната чрез други способи извън военните.

Разузнаването от легални позиции дава възможност да се подпомогне превенцията, да се допълни системата за ранно предупреждение за опасност от война, криза, терористични атаки или други действия в ущърб на страната. От това се вижда, че използването на такъв вид разузнаване изисква разнообразни специалисти и то не само от сферата на щатното

разузнаване. Попълването на способности може да се осъществи само чрез формиране на държавна политика за едиини цели и задачи на всички видове разузнаване в страната, за което трябва да се осъществява и тясно взимодействие между институциите на единна правна и нормативна основа.

3. 3. Техническо разузнаване

В съвремието са познати два основни способа за използване на разузнавателен ресурс според методите за разузнаване – разузнаване с използване на човешки ресурс и разузнаване с технически средства. Такова разделяне разбира се е условно, като се има предвид, че нито човекът самостоятелно може да покрие всички изисквания за достъп и регистриране на информация, нито което и да е техническо средство притежава всички характеристики самостоятелно да изпълнява своите функции. Но когато отделяме разузнаването с технически средства като специфичен начин за добиване на информация разбираме, че техниката е водеща. Самото наблюдение и регистриране на информация се осъществява без намеса на човека или техническото средство има възможности да замести човека, като наблюдава на големи разстояния, в различни условия на обстановката, осъществява записване и пренасяне на информацията по различни начини или я съхранява за дълъг период от време, без изменение, без или с минимална намеса на човек.

Разузнаването с технически средства (за по-кратко техническо разузнаване, конкретно в тази публикация) означава да се използват техническите параметри на разузнавателно средство, което добива, регистрира, съхранява и пренася информация [4,7]. Освен това една част от техническите средства са в помощ на самия разузнавач, увеличавайки неговите способности за наблюдение, подслушване, запомняне, изчисляване и предаване на информация.

Техническите средства за разузнаване може да се намират на собствена територия, на територията на разузнаваната страна, в разположението на противника, в различна среда (Космос, въздух, вода, под вода, земя, под земя), в ръцете на разузнавача, на бойна или друга машина или на огнево средство. Те може да се използват във всякакви условия: в мир; по време на война; в ограничен конфликт; при военнополитическа

криза или да помагат за възстановяване при бедствия и други операции извън войната. Стремежът за използване на технически средства е бил винаги с различни цели, които са се увеличавали с нарастване на възможностите на науката и технологиите. Такива цели са: нарастване способностите на човека; намаляване използването на човешки ресурси; снижаване цената на информацията; увеличаване периметъра на разузнаването; разрастване на сферите за наблюдение; разширяване възможностите за поддържане на масиви и база данни; увеличаване способностите на анализа и разпространението и съхраняването; подпомагане физическите възможности на средствата за поразяване и защита; намаляване на времето за доставяне на информация до потребителите и пр.

Всяка от целите се основава на конкретни средства или съвкупност от средства за добиване на информация, които се включват в един общ или специфичен план за добиване на информация, в зависимост от обстановката, задачите, плановете на силите, които се поддържат от разузнаването и техническите характеристики на бойните машини и средства за огнево и електронно въздействие.

В съвременни условия всяко разузнаване се стреми да разполага с високо технологични методи за наблюдение и събиране на факти и сведения, в т.ч. и тяхното изобразяване. Тези методи позволяват да се добива информация с висока степен на точност и използването на подходящи технически средства е съвсем уместно в редица случаи, както като основни, така и като спомагателни такива. В създаването на средства и цели системи за водене на разузнаване във всички развити страни се влагат огромни средства [66]. Стотици фирми и научни учреждения работят в тази област. Това е отделен отрасъл в промишлеността и бизнеса. Трябва да се отчита и едно съществено слабо място в техническите средства. Те са изключително важни, но те не могат да осигурят достатъчна информация за обстановката по отношение на местно население, психология, мнения, идентичност и важност на ключови участници и техните взаимоотношения с общата обстановка в една страна или в зоната на бойните действия (ЗБД)

или на театъра на операцията (ТО), както е описано в раздела "Агентурно разузнаване).

Техниката, въпреки нейната приложимост при разработването на общата обстановка на бойните действия, не може да осигури пълно и точно описание на района на бойните действия и моментната ситуация. Това дава основание да се използват съвместни способи - обединяване на възможностите на хората с тези на техническите средства за добиване на информация.

Целта на този раздел е да разгледа същността, целите, задачите, на разузнаването с технически средства, възможностите на техническите средства за добиване на информация, тяхните технологични характеристики и реда за съвместно им използване с човешки ресурс в различни ситуации.

3. 3. 1. Същност и съдържание на техническото разузнаване

3. 3. 1. 1. Исторически аспекти на техническото разузнаване

Техническото разузнаване като способ за използване на ресурси в разузнаването е възникнало най-късно. То е в резултат на развитието на технологиите, съпътстващи техническия прогрес на човечеството в края на XIX век. Разбира се и по-рано с развитието на оптиката възниква и наблюдението с оптически средства, което повишава възможностите на човешкото наблюдение. С развитието на комуникациите на базата на телефония и телеграфия, които се осъществяват на големи разстояния, включително между САЩ и Европа, предизвикват и желание за подслушване и записване на разговорите по кабела, което довежда до създаването на технически средства за подслушване на телефона и телеграфа. Това в началото се осъществява чрез прикачване към крайни устройства (чифтове), а по-късно чрез прикачване на специална апаратура към кабелите, като подслушването е по електронен път.

С възникването на фотографията се появява и фотокопирането. Още с първите технически успехи във фотографията се появява мисълта за използване на такова средство на далечни разстояния, за което такива средства се използват от хора, качени на въздушни платформи, а по-късно се монтират и самостоятелно на такива помощни средства. Още с появата на самолета, в началото на XX век (1903 г.) започва да се използва

фотографията за регистриране на информация от въздуха. Това е началото за добиване на информация чрез изображение. По-късно се усъвършенстват аерофотоснимките от въздуха и Космоса, като се създават и уреди за дешифриране и анализ. В тази област имат заслуга и българските летци, които използват самолета като техническо средство за наблюдение от въздуха при сражението за овладяването на гр. Одрин през октомври 1912 г. и по-късно и на други участъци на фронта. Първата Световна война води до бум в използването на фотографията като технически способ за водене на наблюдение и регистриране на информация от въздуха. Разбира се този способ се пренася и в агентурното разузнаване и шпионажа.

С развитието на средствата за радиосвръзка се появява и ново направление в разузнаването – електронното. В началото се осъществява наблюдение и подслушване на радиосвръзката на противника на бойното поле. И в това направление има българско участие в самото начало. Още по време на Балканската война български радиотелеграфисти са прехващали разговори на турски радисти и са осъществявали заглушаване на техните разговори. Това води до появата и развитието и на друго направление - радиопрехватът, а по-късно (особено по време на Втората Световна война и радиопеленгацията), които са част от съвременната електронна война.

Втората Световна война довежда до огромен скок във всички видове разузнаване, включително и в техническото. Появяват се нови технологии в подслушването и декодиране на разговори по телефон, телеграф, радио и радиотелеграфията. Използват се методите на радиоподслушването, записването, анализа на електронни сигнали. Развива се радиопеленгацията, електронното подавяне, електронната защита. Развива се на нов етап радиолокацията, с развитие на средствата за въздушно нападение. Появява се и се развива акустичното разузнаване на земя и във вода.

Студената война възражда отново шпиономанията. Стремежът да се знае какво става отвъд желязната завеса и в двете посоки развива техническите средства не само в технологичен аспект, а разширява сферата за действие. Средствата вече са в Космоса поставени на различни платформи, използващи фото, електро, оптически и топловизионен принцип за регистриране на информация.

По-късно се появяват и различни по характеристики сензори, които могат да се разпръскват по бойното поле и да добиват информация по сеизмичен, електронен, звуков и оптически способ.

С развитие на ядрените технологии, още след Втората Световна война се налага регистрирането или наблюдението за промяна в радиационния фонд и използването на различни химически вещества. Така се появяват уредите за радиационно и химическо разузнаване, както и техническите средства за анализ на резултатите от тяхното използване.

В техническото разузнаване не са важни само средствата за добиване и регистриране на информацията. Постепенно се развиват значителни по състав организации, служби, структури за управление, което по същество създава собствена разузнавателна архитектура, свързана с другите видове разузнаване. Достига се до необходимост от създаване на системи и структури за анализ, съхраняване и разпространение на информацията. От съществено значение са системите за прием на информация от техническите средства, както и вкарването им в обща комуникационна мрежа.

През новия век, в резултат на възникването на всемирната и други комуникационно-информационни мрежи (КИС) и технологии се появиха и нови технически средства и способи за разузнаване. Развиват се специализирани платформи като космически сателити, разузнавателни самолети и БЛС, самолети за ЕВ, разузнавателни кораби и катери, бойни разузнавателни машини от различен тип и технически характеристики. Компютъризацията доведе до подслушване в кибер-пространството, кибер-атаки и кибер-защита на системите и средствата.

С развитие на космическите системи за свръзка се развиват и техническите средства за тяхното наблюдение. Появата на телекомуникациите като лични и колективни средства за свръзка роди и подслушването на мобилните комуникации. Днес може да се видят технически средства за добиване на информация в почти всички сфери на живота, в Космоса, във въздуха, на земята на вода, под вода, под земя, в електронния, акустичния, оптическия спектър, които могат да се използват по всяко време, с човек, без човек или комбинирано. Те се използват и за контрол на дейност или за документиране на престъпност или престъпни

намерения. В тази област се прилагат специални разузнавателни средства (СРС). Това са технически средства със сродни технически характеристики с тези, които се прилагат в общата разузнавателна дейност. Специалните разузнавателни средства се използват от юридическа гледна точка, в зависимост от правните регламенти. Така, че това е повече в сферата на правото, което урегулира начините за разрешение, поставяне, използване на средствата за получаване на информация и нейното използване в полза или в ущърб на разузнавания обект. Наред с уреждането на реда за използване на СРС се определят и самите способи за прилагане: наблюдение; проследяване; подслушване; проникване; белязване; проверка на кореспонденция и компютърна информация. Всеки от способите се прилага в зависимост от конкретната среда и характера на наблюдавания обект.

3. 3. 1. 2. Същност, цел, задачи, съдържание на техническото разузнаване.

Техническото разузнаване се разглежда като вид разузнаване, използващо общи и специфични способи за добиване на информация с технически средства. Това е един съществен елемент в общата система на разузнаването, в което основния фактор се явява техниката или технологиите, което го прави като отделна *"категория разузнаване, което добива информация посредством използването на специфичните параметри и характеристики на технически средства."* [39]. Както и агентурното разузнаване така и техническото е предназначено да добива информация в рискова среда, за чуждестранна територия или за обекти в разположението на противостоящи военни или други сили. За разлика от агентите техническите средства в редица случаи се нуждаят от човешка помощ, за да бъдат разположени в рисковата среда или от други спомагателни средства за доставяне. В много от случаите технически средства се намират в ръцете за разузнавача като допълнително пособие. Такива средства се явяват помощни, а не се отъждествяват напълно с термина технически средства за разузнаване. Последните трябва да могат да изпълняват разузнавателни функции самостоятелно, без намесата или с минимална намеса на човек или друго средство.

Техническото разузнаване се осъществява от специализирани звена. То има своя архитектура. Целите и задачите се припокриват и допълват с останалите видове и способи разузнаване. Техническите средства регистрират действия и излъчвания във физически и химически смисъл извън човешките възможности. Резултатите от добитата информация от технически средства може да се използват незабавно, но има и такава, която се нуждае от обработка, за което се създават и технически средства за анализ. Техническото разузнаване е свързано с голямо количество ресурси, основани на съвременна промишленост и високи технологии, което може да си го позволят само развити в икономическо отношение страни. По-слабите икономики могат само да използват отделни сектори или резултати от техническото разузнаване. Целите и задачите на техническото разузнаване са свързани с общите цели на политиката, икономиката и военната дейност на държавата. Специалната потребност и предимствата на техническото разузнаване се основават на следните особености:

- Техническото разузнаване се води без ограничение в географски параметри. То може да обхване огромни територии. Например, чрез система от сателити може да се наблюдава почти цялото земно кълбо или планирани части от него. Това се осъществява без разлика в климата, календара или часово време. То притежава висока точност, с висока разделителна способност – до отделен човек или бойно средство.

- Позволява да се подслушват разговори във всякаква техническа среда за пренос на информация или за преки разговори;

- Рискът от загуби за човека е минимален, в редица случаи е изключен. Загубите са свързани само с непосредствено управление на платформи, носещи технически средства за разузнаване;

- В какъвто и мащаб да се води техническото разузнаване то позволява да се добива информация от стратегически, оперативен и тактически характер. Тя може да се използва за целите на решенията, промяна в решения и планове, за управление на огън и други въздействия;

- Техническото разузнаване добива информация, която не може да се получи от агенти, разузнавачи и други видове разузнаване с човешки ресурси;

- Това разузнаване добива информация и я предава в реално време, с висока точност и актуалност;

- Техническите средства се използват в места недостъпни за човека. Те могат да заместват човешкия фактор при негово отсъствие или да заменят негови функционални способности;

- Техническите средства регистрират и пазят информацията толкова дълго, колкото е необходимо на потребителя;

- Посредством технически средства може да се осъществяват провокации, да се симулират действия, при което се правят експерименти със системите за защита на противника или отделни техни компоненти;

- Техническите средства имат способност да се интегрират със системите за управление, поразяване и въздействие, което прави от такава комбинация най-съвременното оръжие.

Разбира се, както всяка система, така и техническата има елементи, в които може да се прави пробив. Много от техническите средства използват електронни сигнали. Те също са обект за наблюдение от противоположната страна, която може да ги използва за влизане в собствените ни системи или за оказване на влияние. Редица от тези средства са много скъпи. Това се отнася не само за снабдяването, но и за експлоатацията и поддръжката. Те са свързани и с подготовка на съответен високоспециализиран персонал, който не е винаги готов да работи в тази сфера. Редицата от тези странични недостатъци прави неизползваемо техническото разузнаване в много страни или армии. От своя страна това пък води до значително предимство на богатите държави в надпреварата във въоръженията, прави армиите им модерни, използвайки предимствата на интелигентните системи, което е огромен залог в победа във военни или други операции. Позволява им да воюват, без да използват масовите армии, което принуждава противостоящите страни да компенсират с масово използване на човешки ресурси и да претоварват своите икономики, което води до бъдещи отрицателни за развитието на страната последствия.

През последното десетилетие се появи нов хибрид между разузнавателно средство и средство за поразяване – безпилотните летателни системи, въоръжени с подходящо оръжие и системи за насочване. Това

позволява да се откриват и поразяват цели, без да има потребност от близко участие на човек при непосредственото въздействие. Основна съвременна форма за съвместяване на техническите средства са разузнавателните огневи системи или комплекси, които повишават способностите за поразяване на големи разстояния, като максимално се използват способностите на човека, техниката и средствата за поразяване.

3. 3. 2. Видове техническо разузнаване

В резултат на развитието на стратегии и концепции в разузнаването техническите средства са се усъвършенствали до толкова, че покриват всяка сфера на разузнаването като пространство: Космос, земя; въздух, море. Класифицирано е като космическо, земно, въздушно и морско техническо разузнаване.

Космическото разузнаване може да се сметне като най-ново направление и неговата основна особеност са високите технологии, цена, ограниченото използване от различните държави; невъзможност да се използва от слаборазвити страни; покриване на огромни пространства и различен електромагнитен и оптически спектър. В някои документи то се нарича геопространствено. Предназначено е да води разузнаване с технически средства от к***осмическото пространство***. Това е пространство, което се простира извън стратосферата. Съвременните средства за воюване позволяват да се използва това пространство, макар че не е по възможностите на всяка държава. Съвременните концепции са насочени към технологии за прилагане в най-пълна степен на средствата за “безконтактната” война, в хода, на която унищожаването на потенциала на противника (в т.ч. и ракетноядрения) се предполага да се предполага да се осъществява с обикновени боеприпаси или ядрени такива от четвърто поколение – термоядрени, с малка мощност, с дълбоко проникване в земята, в т.ч. и чрез използване на хиперзвукови носители [66].

В Космоса основен военен елемент се явява комическото разузнаване, което включва три основни съставни елемента:

- орбитална группировка на космическите апарати (КА) с различно целево предназначение;

- средства за достъп в космическото пространство с тяхната наземна инфраструктура;
- средства за управление на орбиталната группировка от космически апарати.

Космическото разузнаване е част от стратегическото разузнаване на съответната страна. Например орбиталната военна группировка на Русия е предназначена за решаване на следните основни задачи:

- своевременно разкриване на признаците за подготовка и начало на военни действия;
- предупреждение за ракетно-ядрено нападение;
- осигуряване на непрекъсната и устойчива свръзка и бойно управление в интерес на висшего военнополитическо ръководство на страната, стратегическите ядрени сили, обединенията, съединенията и частите от видовете въоръжени сили и родове войски;
- навигационно, хидрометеорологическо, картографско, топогеодезическо и часово-временно осигуряване на войските.

Военната система в Космоса включва няколко компонента:

1) Разузнавателни спътници, които изпълняват различни задачи:

- за разузнаване (оптико-електронно и радиолокационно разузнаване)
- за радиоелектронен контрол (радио- и радиотехническо разузнаване)
- военни спътнизи за свръзка – "Космос" от различни модификации, "Глобус" и "Радуга".

2) Спътници за навигация в интерес на войските.

Космическото разузнаване добива разузнавателна информация за обстановката в различни райони от земната, морската повърхност и атмосферата, при всякакви метеорологични и климатични условия, с голяма точност и в реален мащаб на времето. То формира най-точна и пълна картина на оперативната, а в някои случаи и на стратегическата обстановка в даден географски регион или ТО. Основният вид разузнаване за добиване на геопространствена информация. В съвременните противоракетни и космически системи играе роля на ранно предупреждение за ракетно или въздушно нападение и за насочване на антиракетните системи.

Въздушното техническо разузнаване се осъществява във видовете въоръжени сили и се води с пилотируеми и безпилотни летателни системи. Използват се и още и балони, аеростати, вертолети, които може да летят в близост или над територията на разузнаваната държава (зона на военна операция). Управлението и поучаването на информация може да се осъществява от земята, от самия пилот или система на летателната платформа или от друг летателен апарат. В едни от случаите изображението се получава незабавно (РЛС, дигитална камера, лазерен или оптически прибор). В други от случаите е необходимо да се направи анализ или да се снемат изображенията след кацането на летателния апарат. Част от средствата позволяват да се получава изображение направо на командния център на земята или на плавателно средство.

Морското техническо разузнаване се организира в операциите на ВМС и се води с бойни и спомагателни кораби и катери на флота, както и от граждански плавателни средства [19,83]. То осигурява своевременна информация за състоянието и измененията в надводната и подводна обстановка в териториалното море, прилежащата зона и открито море, трафика по основните фарватерни канали и планираните курсове. Техническите средства се поставят на кораби, катери, спомагателни съдове и подводници, които извършват разузнаване в близост до териториалните води на разузнаваната държава. Една част от техническите средства се развръщат на брега (РЛС, средства за ЕР, р/пеленгатори, оптическо, лазерно наблюдение).

Земните средства за техническо разузнаване са най-разнообразни. Те могат да се поставят стационарно, в мобилен или смесен вариант [4]. Включени са в състава на войски или самостоятелно. Може да се използва национална, съюзна или приятелска територия. Технически средства имат възможност да се поставят в разположението на противника или на територията на разузнаваната държава, да са в близост до границите или навътре в собствена територия.

Техническите средства за разузнаване имат широко приложение в сферата на добиването на информация. Особено е разпространена малогабаритната “шпионска техника”. Това е свързано до голяма част с

бизнеса. Голям дял в тази сфера заема и промишления шпионаж, който не винаги е свързан с войната или конфликт между страните. Особена група в този вид разузнаване са специалните разузнавателни средства "бръмбари", които се използват както от специализираните служби за информация, така и от всякакъв род потребители, които имат достъп до тях [7]. По своята конструкция и начин на получаване на информация техническите средства са изключително разнообразни. Към тях се причисляват различните акустични подслушвателни устройства, средства за наблюдение на стационарни или полеви автоматизирани или не автоматизирани комуникации и мрежи, които предават информацията по проводни линии или чрез радиовълни, радиолокационни и радиотехнически устройства, телевизионни, оптични средства, фотокамери в различния светлинен спектър и др. Целта е да се получи изображение или звукозапис на носител удобен за потребителя или да се предаде информацията от разузнавателното устройство на определено предварително програмирано разстояние. Стремежът при използването на тези средства е да се сведе до минимум участието на човешкия фактор в процеса на добива и предаването на информация.

Техническите средства за разузнаване отделно от по-горната класификация се подразделят и според характера на техническите средства и техните параметри.

Средства за получаване на изображение (Imagery Intelligence). Това са средства, които регистрират информация и могат да я доставят до потребителя. Такива са сензорите със земно, морско и въздушно базиране, които автоматично извършват запис и съхранение [74,75].

Средства за фотографиране. Тези средства позволяват да се фиксират обекти. Поговорката "Една снимка е по-ценна от хиляда думи" е особено вярна за разузнаването. Информацията, предавана чрез снимки, е ясна, сбита и недвусмислена и затова често се използва за подкрепа или за потвърждаване на разузнавателна информация, получена от други източници. По-голямата част от IMINT се получава от източници като сателити, самолети и безпилотни летателни сиситеми (под формата на снимки).

Чрез фотографски изображения може да се получи информация за измененията и състоянието на географски елементи: планини; гори; водни басейни; реки; гранични райони; разположение на войски и отделни войскови обекти; шосета и всички други инфраструктурни обекти; складове и бази; пунктове за базиране; летища; площадки за вертолети; пристанища; икономически обекти; положението на военния и граждански флот до отделна морска платформа; технически съоръжения; окопи, препятствия; заграждения; движения и разположение на колони от техника и хора. Периодичните снимки показват промените в интересуващия ни обект или район. Може да бъде поставена на всякакви платформи под формата на фотокамери, кинокамери, телевизионни, електронни такива, или в специални контейнери в Космоса, във въздуха или на кораби и бойни машини. Може да се използват и на земя за перспективни или панорамни снимки. Използва се обикновена, лазерна или инфрачервена апаратура. Съвременните средства за снимане позволяват снимките незабавно да се изпращат в Центъра за управление или на приемни устройства в командните центрове. Освен това съвременните електронно-оптически средства позволяват да се получават изображения без ограничения във времето и пространството. Използват се и GPS системи за белязване на летящи обекти, за които може да се поучи информация за характера на полета.

Радиоелектронното разузнаване осигурява добиване на данни и сведения, откриване и посочване на заплахи. Подпомага предварителна поддръжка на решения за водене на електронната война (ЕВ), както и насочване на оперативни и тактически решения за използване на други сили извън ЕВ. Електронната война е сегмент в информационните операции, както и в осигуряването на превъзходство в командването и управлението (C2W). Всички аспекти на C2W изискват достъп до основни и текущи разузнавателни сведения и данни. Това се постига чрез координация на разузнаването, изискващо системите за събиране и обработка на информацията да бъдат интегрирани в свързана разузнавателна структура, както и идентифициране на разузнавателните източници, съпроводено с целесъобразни решения за тяхното атакуване.

Електронната война използва редица форми и способи за добиване на информация и въздействие върху средствата на противостоящите сили, включващи:

- наблюдение/разузнаване;
- общо сигнално разузнаване;
- сигурност;
- възстановяване;
- контрол на емисиите/излъчванията;
- спектрален мениджмънт/разпределение на честотите;
- строго спазване на режима;
- въздействие/влияние;
- препятстване/блокиране;
- възпрепятстване;
- неутрализиране;
- прекъсване/забавяне.

Електронното разузнаване (*Electronic Intelligence* – ***ELINT***) се осъществява предимно чрез използване на източници на електромагнитно излъчване. Това е информация, която се приема открито или закрито посредством използване на електромагнитни импулси в електромагнитния спектър. В повечето случаи се извършва едновременно наблюдение на тези източници и на комуникациите, което е прието да се нарича комуникационно разузнаване (Разузнаване на средствата за свръзка - Communications Intelligence – COMINT). Общото наименование, обединяващо ELINT и COMINT се определя като свързочно (сигнално) разузнаване (Signals intelligence - SIGINT). COMINT и ELINT имат следното съдържание:

(1) COMINT е начин за получаване на разузнавателна информация от електромагнитните съобщения и комуникационни системи посредством подслушване (наблюдение) на линиите за комуникация и предаване на данни. Такава информация може да бъде добивана чрез слушане на радиопредавания, прехващане на разговори между двама кореспонденти, предимно в телефонните и радиорелейните свръзки.

Целта е да се прехване, пеленгова, запише и разшифрова радиосъобщение предавано по радиотелефони, радиотелеграфи, телетипи, фототелеграфи, телевизия да се извършва разчитане и така се получава готова информация.

(2) ELINT е способ за получаване на разузнавателна информация от електромагнитните некомуникационни излъчвания посредством техническа оценка на електромагнитните не комуникационни емисии, като тези, излъчвани от радарите или ракетните системи за управление. То обхваща също лазерните, инфрачервени и всички устройства, които излъчват емисии в електромагнитния спектър. Чрез сравняване на информация за параметрите на прехванатото излъчване със сигнатурите на апаратурата, съхранявани в базата данни, може да се получи важна разузнавателна информация за апаратурата и нейния оператор.

Радиотехническо разузнаване. За това се използва комплекс от технически средства за разузнаване, които са предназначени да прехващат електромагнитни сигнали, излъчвани от радиолокационни станции, системи за управление на космически и ракетни обекти, радионавигационни системи и др. Предимно се използват във военни операции, за разкриване на средствата за ТР на противостоящите сили. Техническите средства може да

са разположени на земни, въздушни, морски и космически платформи. Целта е да се прехване и пеленгова източника на излъчване. Осъществява се и съответен анализ за принадлежност и параметрични характеристики. Постига се разкриване, позициониране и определяне на техническите параметри на РЛС. При анализа се осъществява сравняване с други сигнали на известни РЛС. Основните обекти са средствата за ПВО и ПРО, системите за управление на огъня на артилерията, разузнавателните подразделения и управлението на ВС. При различни условия се осъществява провокация или проверка на готовност и характер на използването на средствата за РЛР на ПВО и ПРО на разузнаваната държава. Една от целите е откриване на готовност на въздушни платформи да нанасят удари с управляеми ракети или бомби насочвани с РЛС за осигуряване на защита на обекти.

Радиолокационно разузнаване. Този вид разузнаване (RADINT) се базира на принципа на използването на радиолокационния лъч, който се изпраща към обекта и се възприема от наблюдаващото устройство, което регистрира параметрите на облъчения обект. В повечето случаи се използва в динамиката за откриване на подвижни обекти чрез пеленг. Например идентифицирането на обект, който може да бъде разпознат или не на определен пеленг и разстояние от радара или просто засичането на движение в определена точка от земната повърхност. Това е съвсем различно и не трябва да се бърка със случаите, когато радарът се използва за водене на IMINT, т.е. за получаване на радиолокационно изображение.

Радиолокационното разузнаване се различава от радиотехническото по своята активност. РЛС се използват като преносими, поставени на бойна земна машина, на въздушна платформа, на кораби и катери или в Космоса.

Специфични черти на електронното разузнаване:

- Използва се без непосредствен контакт с обекта;
- Обхваща големи разстояния и пространства, параметрите на които се определят от особеностите на разпространението на радиовълните;
- Функционира непрекъснато в различно време на годината и денонощието, при всякакво време;

▪ Осигурява достоверна информация, защото тя произхожда непосредствено от противника и обекта (с изключение на случаите за дезинформация) ;

▪ Добива голямо количество информация с различен характер и съдържание,

▪ Получава информация в кратки срокове и по-често от другите в реален мащаб от времето;

▪ Малко е уязвимо и в много случаи е недосегаемо за противника;

▪ Действа скрито. Противникът по правило не е в състоянииe да установи този вид разузнаване.

Акустично разузнаване (АКУСТР-ACINT) е едно от най-разпространените технически начини за добива на информация**.** Насочено е към придобиване на разузнавателна информация посредством използването на явлението акустика, при което се осъществява фиксиране на колебания във въздушната среда, предизвикани от звукови, ултразвукови и инфразвукови излъчвания на наблюдаваните обекти. Средства за ACINT са хидрофоните, геофоните, SONAR или хидро-локаторите, интегрираната система за подводно наблюдение (ИСПН-IUSS) и системите за артилерийско звуково разузнаване. Поради характера на източника на звука ACINT основно се занимава с движението на обекта и с информацията, която може да се получи от неговото откриване. Може да се

добие информация за ядрени взривове, излитане на самолети, изстрелване на ракети или снаряди.

ACINT в повечето случаи е предимно морско по характер и включва откриване, проследяване и вероятно идентифициране на подводен обект (подводница) посредством активни и пасивни хидроакустични локатори от различен тип, включително тези от тях, подаващи информация към Интегрираната система за подводно наблюдение (IUSS). Това се осъществява от средства за ***хидроакустично разузнаване.***

Хидроакустично разузнаване. Това е способ за улавяне на звукови колебания във водата, предизвикани от движението на кораби или подводници. Може да регистрират изстрелване на ракети от подводници. Средствата са от пасивен и активен вид. Пасивните улавят излъчваните шумове от надводни и подводни платформи, както се прихващат от хидроакустичната станция на разузнавателното средство. Активните са по метода на РЛР – излъчват свои сигнали, които се улавят след отразяване от движещия се обект. Може да се монтират на кораби, подводници или на берга в стационарни пунктове. В някои страни, включително и в Р България се произвеждат и станции за поставяне на дъното или на хидроакустични шамандури, като по този начин се контролира движението на съдове на вода или под вода на големи разстояния от собствения бряг.

Сеизмичното техническо разузнаване се основава на използването на средатва, регистриращи колебанията на земната кора, предизивикани от сътресения. Поставят се в Космоса или на земната повърхност, като определят времето и мястото на големи взривове, от типа на ядрените или изстрелване на междуконтинентални балистични ракети.

Радиационното разузнаване се основава на използването на специални прибори за регистриране на радиационно излъчване във въздуха, на земята или във вода. Това е с цел разкриването на ядрени взривове или дейност свързана с използване, съхраняване и транспортиране на ядрени боеприпаси и материали.

Химическото разузнаване използва специални технически средства, които откриват и определят степента на концентрация на отровни вещества, чрез изучаване на химическия състава на въздуха, почва или вода. За целта

може да се води автоматизирано разузнаване от движение или да се вземат проби от съответната среда.

Биологическо техническо разузнаване се основава на използване на апаратура за откриване и определяне на характера на билогичното заразяване. Крайният резултат може да се получи чрез лабораторен анализ или чрез анализ от апаратура намираща се на разузнавателната машина.

Кибер-разузнаване (компютърно). Това техническо разузнаване е едно от най-новите направления в разузнаването. Използват се възможостите на електронноинформационните средства. *Един от способите* е наблюдение на информационния поток с използване на персонални или колективни компютърни устройства. Целта е добиване на информация за личности, решения, намерения, движение на хора или системи почти във всички области на живота, породени от характера на използването на интернет пространството или в локални и регионални кмпютърни мержи [85].

Другото направление в кибер-разузанването се основава на скрита (прикрита) дейност. Осъществява се чрез проникване в закрити адреси, където се съхранява секретна информация, като се преодолява защитата. Използват се хакерни способи за влизане в масивите на военни, банкови или фирмени мрежи, за добиване на непосредствена информация. Тя следва незабавно да се приедаде и да се анализира за достоверност.

Трето направление е чрез подслушване с електронни средства на излъчването на електромагнитните сигнали от компютърните устройства. Посредством чувствителни антени и декодиращи анализиращи устройства се приема истинската информация изобразявана на мониторите на компютрите. За целта приемните устройства трябва да са на съответното разстояние от излъчвания обект.

Всеки от видовете техническо разузнаване използва съответни средства за добиване на информация, подходящи за средата. Но това не винаги трябва да се спазва. Всеки от видовете разузнаване може да използва и други технически средства за сравнение, допълнителна проверка или контрол на приборите. Средствта за техническо разузнаване са разнообразни по технически параметри, габарити, място за монтиране и

поддръжка. Това са различни средства за наблюдение, подслушване или снимане и записване. Приборите се използват според конкретната ситуация, защото са видими и може да бъдат забелязани или регистрирни от противника.

Средствата за наблюдение са най-многобройни. Това са най-различни оптически уреди (бинокли, далекомери, перископи, телескопи), лазерни прибори. *Визьорите* позволяват да се наблюдава помещение от съседно такова. Ако се прилага оптическа връзка, наблюдението може да се извършва на монитори от по-далечни разстояния.

Прибори за нощтно виждане осигуряват наблюдение нощем. Те може да са във вид на отделен разузнавателен прибор, а може да се използват и поставените на личното оръжие или на транспортна техника.

Термовизионни средства се използват на принципа на инфрачервено излъчване с по-голяма дължина на вълната. Позволяват да се откриват предмети излъчващи топлинна енергия. Има различни топловизьори и топлопеленгатори.

Фотоапаратура – това са апарати за индивидуално снимане на обекти или предмети. Може да се използват за близки и далечни разстояния в зависимост от допълнителната оптика. Може да се монтитат и камуфлирано под формата на различни лични предмети като аксесоари или към облеклото. Поставят се и на различни платформи – автомобили, влак, кораб и др.

Фотокамерите са средства за заснимане, които се поставят на обекта или се управляват дистанционно.

*Видеокамерит*е позволяват да се снима непосредтвено в обекта или от разстояние, като обекта е пряко наблюдаван и има наличие на допълнителна оптическа връзка.

Телевизионни камери се използват за наблюдение на разузнавани обекти от растояние. Такъв прибор може да се камуфлира по различен начин. Има преносими и стационарни (неподвижни) такива. Управлението се извършва непосредствено или по радио. Информацията се предава безжично или по коаксиален кабел.

Средствата за подслушване се развиват непрекъснато. Те се прилагат в две направления – подслушване на телефонни комуникации и на устни разговори.

Телефонните разговори се подслушват със специални устройства прикачени към телефоните или към линиите. Когато в подслушване на линия или телефон участва разузнавачът има риск от разкриване. За избягване на риска се използват радиомикрофони. Те се прикачват към телефонна линия и се захранват от самата нея. Апаратурата за подслушване се разполага на разстояние от нея. Радиомикрофоните предават сигналите на различни разстояние в зависмост от тяхната мощност. Те се подразделят на микрофони с малък - до 10 м, със среден обсег - до 100 м, и с голям обсег – над 1000 м. За осигуряване на приема на излъчващите от радиомикрофоните сигнали се използват различни по храктеристики приемни устройства; портативни сканиращи приемници; специални радиоприемни устройства; приемници на носими радиостанции; битови радиоприемници.

Други устройства са микрофоните, които се поставят в слушалките на телефоните.

Подслушването на устни разговори се е развивало непрекъснато в сферата на разузнаването на друга държава или в полза на сигурността на страната. Подслушването на лични разговори е свързано с поставяне на устройства в близост до обекта – микрофони, записващи устройства (магнетофони, касетофони). Микрофоните може да имат възможност да предават автоматично информация по радио на определено разстояние или по кабел. Всяко от тези технически средства има възможност да се поставя камуфлирано, под форма на различни предмети, адекватни на средата (на кабинет, жилищно помещение, салон, спалня, кухня и др.). Има микрофони, които се задействат дистанционно или само от шум, като се увеличава времето за тяхното използване. Проводните микрофони се поставят на подходящи места, за да се привържат към електрически и телефонни проводници. Приемането става чрез радиоприемници, поставени на известно разстояние, позволяващо да се приемат излъчванията. Те също може да бъдат камуфлирани за да се предпази приемащият разузнавач от

разкриване. Развитието на техниката позволява различни микрофони да се поставят в лични вещи – куфари, чанти, книги, аксесоари и др., които се поставят на определени места, записват или излъчват разговорите.

Когато се поставят устройства за подслушване на телефонни линии следва да се отчита и характеристиката на всеки кабел. Те се произвеждат в различен вид и се поставят съобразявайки се с нивото на опасност от послушване [7]. По такива показатели се разделят на:

- подземни в специални канали;
- подземни в колектори и тунели;
- подземни бронирани;
- подводни защитетни;
- въздушни (на стълбове);
- стенни, с открито разполагане;
- стенни със скрито разполагане.

Използват се различни насочени микрофонни устройства за долавяне на разговори от разстояния. Произвеждат се във вид на микрофони-пушка (на базата на електродинамични, кондензаторни, електретни, пиезоелектрически принцип), които позволяват да се подслушват разговори от разстояния: на 10 – 25 и повече метра в градски шумни условия; до 30 – 100 м. в по-тихи места като селски и вилни райони; до няколкостотин метра на открито.

Използват се лазерни микрофони, които позволяват да се подслушват разговори от друго помещение, като се регистрира разговора по отраженията от стъклата на прозорците или от други плоски предмети в стаята. Отразеният лазерен сигнал се приема от приемното устройство и се демодулира в необходимата информация.

Средства за проникване в помещения и оглед. Това са технически преносими средства за несанкционирано влизане в помещение, което се заключва. Проникването се осъществява в отсъствието на лица, като се използват средства за директно отваряне на секретни ключалки на врати, каси или чрез копиране и впоследствие изготвяне на копие от секретни ключове. Може да се снима и самата секретна брава, след което се изготвят

ключове с помощта на компютър, като се разчита кода на самата секретна ключалка.

Технически средства за долавяне на сигнали, невъзприемани от човешките сетива. Това са портативни технически средства, които дублират други възможности на техническото разузнаване.

Радиотехнически средства портативен тип, които се носят от разузнавача. Те се камуфлират под форма на лични вещи. Необходомо е да се поставят близо до наблюдавания обект. Фиксират сигнали, които се излъчват от редиоелектронни средства или РЛС в разузнаваната държава. Това са елементи от стратегическите ядрени оръжия, противовъздушна и противоракетна отбрана, РЛС, системи за насочване и управление на ядрено оръжие. Такива портативни апарати може да изпращат фиксирани сигнали до приемни устроства, намиращи се в самолети, космически кораби или наземни станции.

Радиоразузнавателни средства от преносим тип се използват от разузнавачи, намиращи се в разположение на противника, като се прихващат сигнали от работещи р/станции, р/телефони, мобилни телефони, които общуват чрез разговори или сигнали (пейджъри). Р/приемните устройства може да се пренасят от разузнавача или да се поставят в оперативни превозни средтства. Р/прехватът се осъществява от приемни устройства, разположени в близост или в пунктове на собствена територия, в резидентски пунктове или на територията на посолство в разузнаваната държава.

Средства за дозиметричен контрол. Това са специални дозиметри, радиометри и рентгенометри, които са изработени във вид на войскови колективни или индивидуални прибори, открити или камуфлирани, във вид на лични принадлежности (писалки, моливи и др.), които са прдназначени за откриване на обекти от атомната промишленост, скадове за ядрени боеприпаси, лаборатории, откриване превоза на отпадъчни ядрени продукти или престъпна дейност с такива материали, като това се извършва чрез измерване на нивото на радиационния фонд във въздуха или чрез вземане на образци от почвата или водата.

Изпозлват се и прибори за *химическо разузнаване*, чрез които се регистрира наличието и степента на заразяване с химически бойни отровни вещества или промишлени отрови.

Сеизмичните средства представляват портативни сензори, чрез които се улавят трептенията в почвата на земната кора, които възникват в резултат от преминаването на тежка автомобилна техника, при изпитания с ракети, стрелби с други боеприпаси, ж.п. транспорт и др. Сензорите се поставят в близост до наблюдавания район или обект. Сигналите, които се излъчват от сензорите може да се прихващат от спътници или приемни апаратури, поставени на платформи в собствено разположение.

Портативни акустични средства се използват за записване на характерни шумове в близост до военни обекти, като полигони и заводи, като се регистрират шумове от стрелба или промишлени такива. Те може да се поставят и в разположение на противника от разузнавателни групи в близост до обекти.

Магнитометрични средства се използват предимно в агентурното разузнаване за приемане на сигнали от енергосистеми, подземни кабели, тръбопроводи, линии за свръзка, трафик на машини, както сигналите се приемат от портативни сензори в близост до наблюдавания район или обект. Някои прибори имат способност да излъчват информацията на разстояние, което да позволява приемането от собствено разположение.

Класификацията на видовете разузнаване според възможностите и способите за добиване на информация от само себе си представлява особена научна дейност и тя спомага предимно за изграждането на архитектурата на разузнаването и снабдяването със специализирана екипировка. За нуждите на анализа е необходимо да се прилага разделението по тематичен или функционален признак. Т.е. да се определят области за прилагане способите за разузнаване, което спомага за целенасоченост в действията и най-целесъобразно използване на архитектурата на системата за разузнаване. Това допринася и за самата подготовка, определяне на научните направления в системата за образование по проблемите на разузнаването и не на последно място за по-

стройната постройка на библиотеките (каталогизирането) в информационните масиви.

Всеки способ за разузнаване се прилага в зависимост от собствените възможности на разузнавателните формирования или организации, способностите на противостоящите сили, конкретната оперативна или тактическа ситуация и решението за използване на войски или средства за въздействие върху обекти от противоположната страна.

3. 3. 3. Особености в планирането на техническото разузнаване

Планирането е цикличен процес, който се извършва за всяка отделна операция или за определен период. То е въз основа на получен начален документ или решение за водене на разузнаване за посочена държава или зона на операция. В този документ или указания се определят задачите, параметрите на техническото разузнаване, ограничения в способите или в начините на набиране на персонал. Може да се указват и начините на финансиране или допълнително осигуряване, както и реда за отговорност и подготовка.

Особеностите в планирането на техническото разузнаване ще произтичат от различни фактори: архитектурата на системата за разузнаване и мястото на техническото разузнаване в нея; наличието или не на отделен ръководен или експертен планиращ орган за всеки вид техническо разузнаване или за целия сектор; мястото на ръководния орган за техническо разузнаване в общата система за ръководство и управление на разузнаването или други системи; поставените цели и задачи; сроковете за организиране и доставяне на информация; наличните сили и средства; конкретната сфера на разузнаването; начините за снабдяване и поддръжка с технически средства и необходимостта от допълнително осигуряване и защита.

Най-важният елемент в началото е създаването на способности като отговорна задача на структурите ръководещи целия сектор на разузнаването или на експертните органи от техническото разузнаване. Това не е по силите на отделен щабен или който и да е административен управленски фактор. От описанието по-горе ясно се вижда, че са необходими различни по характер, начина на осигуряване и номинална стойност средства. Всяко от

техническите средства, в армията, в агентурното разузнаване и в силите за сигурност изисква различни специалисти, с висока специфична обща и специална подготовка. Това поражда необходимостта не само от технически средства, но и от специална учебна инфраструктура и система за обучение.

Друг важен елемент в архитектурата са подходящи структури от органи за техническо разузнаване и съответните сътрудници, които да се формират в съответни войскови или специални разузнавателни организации.

Съществен елемент се явява системата за ръководство и управление и практическите управленски процедури, които включват [75]: анализ на техническата среда в разузнаването; преценка на наличните и необходими способности; формулиране на целите и задачите; вземане на решение за използване цялостно или на конкретни технически средства за разузнаване; разработване на съвместен или отделен план; организиране на допълнително взаимодействие, особено свързано с аквизиция на нови средства, снабдяване и поддръжка на средствата; управление на цялостното разузнаване или на отделни сектори в техническото разузнаване.

Анализът на информацията и на самите техническата среда се осъществява цялостно при оценка на оперативната среда и заплахите. За оказване на експертна помощ в армията и в други организации се формира звено SIGINT или общо звено за техническо разузнаване, което трябва да направи анализ и оценка на електронната среда в оперативен или друг мащаб, да прецени състоянието на използване и противодействие на технически средства от противостоящи сили и заплахите от използване на технически средства [75]. Да оцени възможностите на противостоящите да противодействат на техническото разузнаване на собствените ни сили.

Анализът на собствените способности в техническо отношение трябва да се направи по отделните видове техническо разузнаване, както оценките се обединят в един общ щабен елемент за управление на разузнаването. Така може да се направи обща преценка на липсващите способности и начините за отстраняване на пропуските или необходимостта от придобиване на нови средства.

Формулирането на целите на техническото разузнаване се подчинява на набелязаната обща цел на военната или друга разузнавателна

организация. Целта е свързана с осигуряване на специфична информация или поддръжка на определен разузнавателен или оперативен процес и затова трябва да кореспондира с техните цели.

Задачите н техническото разузнаване се формулират като се изхожда от общите задачи на разузнаването, от специфичните способности на средствата за получаване на информация, от средата, в която ще се разполагат или използват техническите средства за разузнаване, от техните възможности, от необходимостта и способностите за техническа и оперативна защита, от времето, с което се разполага за разузнаване и способите за водене на разузнаване на разузнавателните органи и от отделните разузнавачи, използващи технически средства.

Средата за действие с технически средства е от особено значение. Средствата за наблюдение от Космоса се ръководят от стратегическото ниво на управление и техните задачи се формулират на национално ниво и в стратегическия щаб. Определянето на задачите е в зависимост на общия информационно-аналитичен процес в страната и се съобразява с текущи потребности на ВС, в зоната н военна операция и особено извън национална територия.

Средствата за разузнаване от въздуха се ръководят обикновено от военновъздушния компонент и техните задачи се определят от потребностите на съвместните сили и специфичните задачи на военновъздушните сили. По-подобен начин се осъществява този процес и в рамките на морското разузнаване.

Използването на технически средства за разузнаване в интерес на специалните операции е съобразено с конкретните мисии и средата, в която те ще се провеждат. Редът за водене на техническо разузнаване се определя от структурата управляваща специалните операции, а експертният състава на техническото разузнаване детайлизира тези задачи и определя реда за използване на тези средства.

Задачите и реда за водене на техническо разузнаване в интерес на външното разузнаване се определя в самата разузнавателна структура, която планира и ръководи този вид дейност. При необходимост, за изпълнение на задачи в интерес на тази служба се организира взаимодействие на най-

високо ниво. Това се отнася и за службите за сигурност на национално ниво, които имат задачи по противодействие на външното разузнаване на противника.

Вземането на решение за водене на техническо разузнаване не е еднократен процес. Такова разузнаване се води и в мирно време с всички средства, които могат да изпълняват задачи в този период. Така, че една част от процесите по вземане на решение и свързаните с тях процедури за изпълнение се осъществяват в мирно време и се уточняват в процеса на планирането на конкретна друга операция, възникнала по необходимост. За техническо разузнаване, което се води само в бойни операции или за конкретна военна дейност решение се взема в общата система за планиране на операцията и в частност на разузнаването. За определени видове техническо разузнаване това се осъществява в рамките на рода войска или вид въоръжени сили, в зависимост от задачите на войските, общото решение за водене на специфичната операция и възможностите на техническите средства за разузнаване и тяхната защита.

Вариантите за използване на едни или други средства за техническо разузнаване се избира по много разнообразни начини. Това зависи от принадлежността н формированията за техническо разузнаване, от параметрите и възможностите на самите средства, от средата за използване, сроковете за разузнаване, вида на операцията, която ще осигуряват и пр. Винаги трябва да се взима предвид характера на действие или противодействие на разузнаваната държава, военната организация или средата за противодействие и сигурност на противостоящите.

Планирането на техническото разузнаване включва дейности по предварително и непосредствено планиране и осигуряване. В общите планове следва да намерят място: реда за създаване на архитектура; различните способности; целите и общите задачи и в частност тези на техническото разузнаване; основните и приоритетни обекти за разузнаване; реда за снабдяването с технически средства за разузнаване и управление; реда за общо обединяване, обработка и разпространение на информацията от този вид разузнаване; начините за разрешение за използване на средства

на чужда територия; общи въпроси по взаимодействие с други организации по развръщането и осигуряването на техническите средства.

Частните планове (приложения по техническото разузнаване) трябва да отразяват основните общи и да детайлизират специфичните задачи на вида техническо разузнаване и реда за използване, управление и защита на средствата. Това включва: детайли от оперативната среда и заплахите, влияещи на вида техническо разузнаване; състава на силите и средствата; специфичните цели и задачи; основни и приоритетни обекти за разузнаване; реда за разполагане (развръщане) и преместване на средствата в хода на изпълнението на задачите; реда за водене на разузнаването; необходими въпроси по взаимодействието с други видове разузнаване и с действията на конкретния род войски; способите и средствата за управление на действията на средствата и информацията; технически въпроси по поддръжка, експлоатация, ремонт, възстановяване; ред за снабдяване; осигуряване, защита, прикритие, охрана и защита; противодействие на технически средства за разузнаване на противостоящите сили и др.

Детайлизирането на всеки елемент в плана за техническо разузнаване ще зависи от неговия вид, от нивото на планиране, от времето, определено за тази дейност, от наличния персонал и неговата подготовка, от характера на използването и обектите за разузнаване. Както всеки план за разузнаване и плана за техническо разузнаване не е еднократен, а системен процес. Той се усъвършенства и допълва в зависимост от времето за изпълнение на задачите. При планиране и провеждане на конкретна военна операция това планиране продължава до обявяване на нейния край или преминаване към друг вид дейност.

Техническото разузнаване е скъпоструваща дейност. Средствата изискват големи финансови и материални разходи, което не е по силите на всяка държава и армия. Затова планирането и използването на ресурсите в този сектор трябва да е много премерено и съпроводено с анализи и изучаване на опита от други страни и осъществени операции.

От друга страна се вижда, че техническото разузнаване допълва значително националните способности на щатните разузнавателни организации и служби. Може да се води във всякакви условия – в мир, по

време на война и кризи, както и при операции по подкрепа на международния мир и сигурност. То е приложимо и в операции и мерки за осигуряване на вътрешната сигурност, при противопоставяне на заплахи от чуждо разузнаване, тероризъм, организирана престъпност, посегателства срещу политическия, икономическия, финансовия и енергиен суверенитет, срещу инфраструктурата и пр.

Средствата за техническото разузнаване спестяват човешки ресурси, които са по-скъпи. Освен това то се прилага там, където човекът не може да достигне или неговите способности са далеч от тези на техническите средства. Затова си струва да се харчат средства. Но при това трябва да се отчита и фактът, че самите технически средства се планират и управляват от човека. В много от случаите те допълват неговите способности, но от друга страна неговите знания и умения са в основата на прилагането на способите на техническото разузнаване, анализа на резултатите, както и разпространението на информацията. Затова планирането, организирането и осигуряването трябва да е съвместна дейност. Това е свързано с подходящ подбор на персонал, провеждане на тясна специализирана подготовка, проверка на знанията и уменията в подходяща среда, преди да се използват самостоятелно средствата за техническо разузнаване или да са съвместно с другите разузнавателни ресурси, както и с действията на други военни или невоенни сили.

3. 4. Разузнаване чрез използване на открити източници

Добиването на информация от открити източници може да се приеме, че е възникнало още с възникването на книжовността, когато книгата вече е била съдържател на съобщения, изследвания, научни факти, резултати или решения в политиката, постижения в икономиката и в други области на обществото.

Развитието на книжовността води до съхраняване на информация важна за всяка държава или частна институция. В повечето случаи това се извършва открито, като целта е много от личните концепции, решения или намерения да станат достояние на повече хора, вътре или извън дадена страна. С развитието на библиотечното дело, издателската дейност и разпространението на книгата, паралелно със запазването на авторството,

знанието достига до всяко кътче на планетата, където е развита тази дейност като държавна или частна сфера на интереси. Постепенно се стига до използването на писмеността в услуга на бързото осведомяване на повече хора за различни събития в обществото, а това се постига с посредничеството на медиите, които в началото са във вид на вестници или други помощни информационни продукти като: бюлетини; отделни съобщения от политически, осведомяващ или агитационен характер; различни раклами с комерчески характер. Развиват се научните списания и други масови средства за научен обмен.

Стремежът да се запази знанието развива друга сфера в книжовността – архивистиката. Започва натрупването и съхраняването на разностранна информация в различни по вид масиви – с открит или закрит характер.

С развитие на науката и технологиите се развиват и електронните медии – радио, впоследствие и телевизия, за да се стигне до всемирната мрежа – интернет, мобилните комуникации и до възможността на малки по размери пространства или носители да се създава огромна база данни.

Развитието на обществото и науката водят до многостранни контакти – обмен на знания, методи за научни изследвания, технологии, открити представяния на своите постижения от всеки създател или откривател. Това е свързано с други специфични дейности като национални или международни научни или политически форуми, обмен на обучаеми и учебна дейност, сътрудничество в областта на изграждането на учебна, научноизследователска и изпитателна база. Всичко това е свързано с взаимодействие и движение на хора от различни сфери и с различни знания и интереси.

Развитието на средствата за информация става поле за дейност и на разузнаването. На пръв поглед изглежда, че това не е разузнавателна дейност – да изучаващ открито разпространени или предоставени за обществено ползване книжни материали или такива разпространявани на електронен носител. Но аналитичната дейност в разузнаването допълва празнотите във всеки вид информация. Сравняването на информация от секретни източници и такава добита по открити способи дава възможност да се попълват пъзелите на информационните картини във всяка ситуация.

Затова всяка държава, която развива разузнавателната си дейност създава и развива подходящи разузнавателни звена за добиване и обработване на информация от открити източници, като добиването е видимо или закрито за съдържателя на информация. Заедно с това се извършва обединяване на информацията от секретни източници с тази добита по открити способи, за да се допълни общата картина на информацията. Получена, обединена и обработена информация се превръща в разузнавателна информация, на базата на която се изготвят разнообразни разузнавателни продукти, необходими за формулиране на решения или привеждането на такива в действие, както и промяна на взети вече решения или планове.

В този раздел центърът на тежестта се поставя върху изучаването на основните въпроси обхващащи същността, съдържанието и значението на информацията добивана по открити начини, създаването на организация за такава дейност и използването на различните способи за добиване и разпространение на добитата информация.

3. 4. 1. Същност и съдържание на информацията получена от открити източници

Откритите източници са най-разнообразни по вид, характер на съхраняваната информация, обем, произход, авторство, адресат, начин на съхраняване, отчет и контрол, пространство за разпространение, заявители, притежатели и потребители. Това поражда необходимостта от много широки познания на регистратора, което не е по възможностите на който и да е “колектор”. По тази причина назначените за събиране на такъв род информация следва да са специалисти в различните области, което обвързва разузнаването от открити източници с всички останали видове разузнаване, способи за добиване и разузнавателните органи.

Целта на добиването на информация от открити източници е да се допълни недостига на такава в цялостния информационно-аналитичен процес на разузнаването на дадена държава или алианс.

Разузнавателна информация от открити източници се добива за потребители, намиращи се на различни позиции в държавата и армията. В

зависимост от нивото на управление и характера на информацията тя има стратегически, оперативен и тактически характер.

Информацията от открити източници се съдържа на различни по характер и съдържание носители и тя може да има базов или текущ характер. Базовата информация се съдържа в по-обемни масиви, отделни носители и се съхранява също в по-големи по обем архиви на собственото разузнаване. Текущата информация се намира в носители, които имат по-открит характер и способстват за по-бързо разпространяване. Текущата информация при възможност трябва да се сравнява с базовата, което дава възможност за проверка на предишни решения, описани резултати и развитието на процеси, обект на разузнаването.

Всяка текуща информация в повечето случаи разширява предишни познания и спомага за изясняване на общата картина. Възможно е да носи и съвсем нови познания, което да се яви като причина за проверка на предишни сведения или за разширяване на информационните масиви. В крайна сметка ролята на всяка информация е да подкрепа решения на ръководители, които са поставили своите изисквания пред разузнаването.

Развитието на информацията в откритото пространство появява и специализирани институции в разузнаването. Появяват се научни, научно-изследователски центрове, лаборатории, изпитателни заводи, специални центрове, които се подкрепят или ръководят от разузнаването. Те се занимават с изучаването на информация в разнообразни области, с нейната обработка и предоставяне на информационни продукти. За тази дейност в развитите страни се заделят специални бюджетни средства. Това е обяснимо, защото чрез откритите източници може да се получи огромно количество информация и да се получат знания за отделни страни или множество такива в следните области [81]:

- политическа, икономическа, социална, културна, демографска, етническа, религиозна, която да бъде от личностен или обществен характер;

- обществени настроения, социални процеси и явления в дадена страна, фактори и носители на противоречия;

- биографически данни за политически, военни, религиозни, духовни и други лидери, за тяхната ежедневна дейност и взаимоотношения с други;

- за състоянието на въоръжените сили в дадена държава или коалиция, техния морален статус, взаимни връзки с обществото, отношение на населението към армията, способности, състав и характер на въоръженията и техниката, количество на ВС, начин на снабдяване с материални и бойни ресурси, дислокация, базиране, райони на учения, полигони, учебни центрове, друга учебна инфраструктура, оперативна и бойна подготовка, реализиране на излишна бойна техника и въоръжение, степен на снабдяване от националната икономика и др.;

- икономическо състояние, нови производства, технологии, научни и научно-технически изследвания в областта на науката, перспективни изследвания, обществена и частна търговия, пазари, международна производствена дейност, обмен на научна икономическа информация, развитието на строителния сектор, постижения в инженерната и архитектурната сфера, възможност за снабдяване на ВС със собствени средства, количество и емкост на пристанища, летища и ж.п гари, производствена инфраструктура, развитието на туризма, банково дело, финансиране, разнообразните комуникации, енергетиката, възможностите на селското стопанство, като обем и развитие на технологии и разнообразна продукция, степен на самостоятелно изхранване на населението в мирно или военно време, национални резерви или запаси;

- постиженията в науката или културата;

- състояние и възможности на видовете транспорт в националното и международно пространство;

- състояние и развитие на информационната среда, съхраняване и разпространение на информация;

- количество и качество на научния и научно-техническия персонал;

- връзки на вътрешния с международния научен, образователен и културен елит;

- за агентурно-оперативната обстановка: промени в законодателната сфера и в режима за пребиваване на чужденци; нови нормативни актове по валутни въпроси; визов режим; движение на финансови средства в национален и международен аспект; дейност на силите за вътрешна сигурност (полиция, контрол на движението, митнически режим,

наблюдение на границите, международните научни, спортни, културни форуми или туристическата дейност);

- взаимоотношения между различни възрастови и социални групи изразени в социалните мрежи, в мобилните връзки и пр.

Източниците на информация са многобройни и те се определят от характера и съдържанието на информацията. От една страна са съдържателите на информация, като първичен източник, от друга страна са добиващите, като вторичен източник за разузнаването. И едните и другите се подбират целево и тяхното наблюдение или управление се подчинява на определена организация, в зависмост от концепциите и възможностите на националното разузнаване.

Участието на страната в съюзи също придава допълнителен характер на реда за добиване и използване на информацията от открити източници, в зависимост от обстановката и общата организация на информационно-аналитичния процес в многонационален мащб. Сътрудничеството в тази сфера се осъществява по линия на обмен на информация за съюзно определени области.

3. 4. 2. Организация на дейността за получаване на информация от открити източници

По отношение на организацията на добиването и предоставянето на информация от открити източници се явяват няколко взаимно свързани проблема като:

1) Необходимост от разностранна и разнопосочна информация, която е в различни сфери. Информацията има както вътрешнодържавен, така и международен нюанс относно разузнаваната държава;

2) Горепосочената информация е обект на отговорност на различни институции, както държавни и военни, така и обществени в разузнаващата държава;

3) Формиране на система и създаване на структури за добиване на тази информация непрекъснато и във взаимодействие с различните институции, добиващи информация;

4) Процедурите за предоставяне на добитата информация за по-нататъшна обработка и използване;

5) Определяне на структурите, органите и формированията като ползватели на добитата информация.

По първият проблем - *разностранностранността и широкия спектър на информацията* организацията включва преди всичко централизирано определяне на изискванията за информация. Назначената по закон за тази цел институция формира задания към изпълнителите, на основата на заявки или искания за информация от заинтересованите потребители. На основата на държавния план се определят и източнците и реда за добиване на информация. Всяка институция, която е получила задание включва този сектор от дейности в годишните или месечните си планове.

Месечният план трябва да съдържа конкретни задачи извлечени от годишния или да се допълва, в зависимост от възникнали задачи и потребнсти от нова информация.

Освен това се изготвят задания за конкретна дейност, свързана с посещения на сътрудници, неангажирани групи или лица извън страната.

За всяка държавна служба по принцип се оформят задължения за доклад на извършена дейност, при посещения на делегации или отделни лица в мероприятия извън страната. Тези доклади се препращат в централната разузнавателна служба.

По втория проблем, който е свързан с *интересите на различни институции в страната*, решението има два подхода.

*1) Дават се указания от общо ръководство***.** Тези указания са в зависимост от потребностите на държавата или институцията, а също от вижданията на експертната структура по разузнаването в държавата или в отделното ведомство. Това са изисквания към характера и съдържанието на информацията, конкретно време или срокове за нейното получаване. Ръководителят трябва да определя и приоритетите, според неговите виждания или утвърждава направените предложения в този аспект.

Когато изискванията към откритите способи за информация се поставят от командващ (командир) за определена кампания или операция той посочва и сроковете за предоставяне (доставяне) на разузнавателната информация и за кого е необходима, честотата на докладване и

необходимата степен на прецизност. Това се включва в общите му изисквания към информацията и разузнаването.

2. *Указания от експертната структура към източниците и органите за добиване на информация.*

Те се изготвят въз основа на изискванията на ръководителя (командира), като се осъществяват редица дейности, като:

1) Изучаване на задачите и изискванията и каква разузнавателна информация е необходима за разузнавателна поддръжка;

2) Проверка на какво ниво се разполага с такава информация със собствени средства, преди да се поставят задачи на други разузнавателни източници и органи (служби);

3) Поставяне на конкретни задачи на подходящи за това разузнавателни източници и органи за добиване на необходимата разузнавателна информация;

4) Проверка на надеждността и съответствието на добитата разузнавателната информация.

Изграждането на експертна структура за управление на разузнаването трябва да е съобразена с необходимостта от включването на звено за ръководство на откритите източници за информация.

По третия проблем – *формиране на система от органи за добиване* на информация, решението е по няколко начина. 1) Поставяне на задачи към три основни вида добиващи: *щатни служители на разузнаването (оперативни работници); към резидентска група; към разузнавателна служба.* 2) Поставяне на допълнителни задачи към всички структури за добиване на информация в страната и армията; 3) Определяне на задължения за предоставяне на информация от държавни и недържавни организации към национална информационна структура, както и получаване на такава от съюзни източници.

Щатният служител на централна разузнавателна служба е обикновено разузнавач на изгодна позиция в разузнаваната страна. В зависимост от направлението, към което е на служба или работи, той събира и съответната информация. Тя му е зададена още при формирането на неговата мисия или се уточнява в хода на неговата дейност. В някои случаи

се предоставя и на него възможност да определя стойността на информацията и да включва сведения и факти по негово усмотрение. Когато няма достъп до информацията той привлича агенти и други сътрудници.

Резидентската група в разузнаваната държава се формира целенасочено и предварително. Всяка резидентска група има конкретна сфера за действие и оттам и характера на добиваната информация. Част от информацията може да се поучава чрез открити абонаменти към легални институции – посолство, консулство, търговско представителство, научна организация и др. Всеки от агентите може да получи конкретно задание за проверка, снабдяване или пренос на информация от книжен, електронен или друг носител, като го представя на своя ръководител или в определен подцентър за по-нататъшно предаване към Центъра. Посещението на обекти от информационен характер е без определено време и се определя от характера на работа на обекта. Към нея може да се организира група за наблюдение на интернет информацията и тази, която има явно открит характер в медиите. В някои случаи, макар че източниците са открити, информацията се регистрира чрез скрито фиксиране чрез записващи или снимащи устройства. Това е в интерес на запазване сигурността на сътрудниците. Всяка резидентура може да организира и поддържа свой информационен фонд и да съхранява и каталогизира информация, като потребителите се възползват от тази информация по определените предварително начини на достъп и способи за влизане в информационните масиви.

Резидентската група има възможност да извършва предварителен и по-широк анализ на информацията, преди да я предаде за по-нататъшна обработка. При недостиг на информация в някои сектори се формулират и поставят задачи за допълнително събиране на такава, за да се допълни обработката, преди да се предаде в Центъра.

Разузнавателната служба е звено, което има назначения както за поставяне на задания и управление, така и за събиране и обработка на информацията. Цялата информация от щатни служители или резидентски групи се предоставя в нейния Център. В специализираното звено се извършва ***обработването на информация***. Това е съществен елемент в

информационно-аналитичната дейност. В хода на обработката се сравнява добитата информация от бойна дейност на войските и разузнаването с тази, получена от открити източници. Всяко ново обработване привързва сведенията или разузнавателната информация към факти, които не са били на разположение на предишното ниво на обработване, осигурявайки извличането на нова разузнавателна информация.

Фиг. 3. 1. Връзката между факти, информация и разузнавателна информация

Разузнавателна информация е този продукт, на основата, на който може да се правят изводи, да се взема решение или да се поставят задачи или указания към собствени сили. Тя се създава след задълбочена обработка в специализираното звено за обработка в разузнавателната служба. Следва се схемата за създаване на разузнавателна информация, както при други военни операции или се използва целият обем от дейности в

разузнавателния цикъл, който се осъществява в съвместни военни операции (фиг. 3.1). Това осигурява изготвянето на краен информационен продукт.

Разузнавателната служба използва редица свои способности за добиване на информация от открити източници. Използват се множество легални институции, регистрирани в съответната разузнавана държава. Те са от различен държавен, частен или корпоративен характер. Свързани са с различни сфери на политиката, икономиката, социалната дейност, търговията, информационните служби, медийното пространство и др.

Един от примерите за отношение към този начин за добиване на информация е от Втората Световна война. На Далечния Изток в състава на японската Квантунска армия е било сформирано звено за добиване н информация от открити източници. Това показва, че тази форма на използване на човешки ресурси не е само за мирно време. Историческият анализ показва, че японското разузнаване е имало значителни успехи срещу Червената армия в тои географски район. В същото време нелегалното, скритото разузнаване на противоположент старна е било значително затруднено и се признава за неуспехите във внедряването на агентурни мрежи на територията заета от японски войски.

За открито събиране на информация се използват различни способи. Един от тях е участието и наблюдението по време на открити двустранни или многостранни научни форуми. Също така се използва открит достъп до библиотеки, рекламни служби, киноизложби или промишлени изложения. Посещават се открити прояви във военната област като демострация на техника, рекламна пилотажна дейност, способи за бойна и полицейска дейност, големи учения, с привличане на ВИП гости и демонстрации пред медии. Сериозна е връзката на разузнавателните служби с фирменото добиване на информация. Това в редица страни е двустранен процес за взаимно допълване на способности и информация.

Задачи за добиване на информация от открити източници се поставят и на войскови формирования от разузнаването, като това е във връзка с единния план за информационно осигуряване. В повечето случаи това са формирования на електронното разузнаване, които следят определени сайтове в интернет, телевизионни предавания по определени рубрики,

радиопредавания, които излъчват анкети, коментари, специализирани предавания, свързани с участието на войски, военно-гражданско сътрудничество, гражданска защита, военни транспорти, действията на силите за сигурност и пр. Източниците за наблюдение и съответните способи се определят отгоре - надолу по командната верига, с отчитане на възможността за децентрализирано поставяне на задачи и управление на разузнаващите организации.

Четвъртият проблем, който е свързан с *определяне на реда за предоставяне на добитата информация* за по-нататъшна обработка и използване се разрешава по различни начини. В рамките на ВС това следва да се извършва от всички добиващи органи и организации към централната служба за военно разузнаване. Тя има способности за обработка на информация от различни военни и невоенни източници. За тази цел, в етапа на даване на указания или определяне на изискванията, общият ръководител уточнява реда за тази дейност. Това може да бъде чрез обща заповед за годишната разузнавателно-информационна дейност или принципно отразено в нормативен акт, засягащ разузнаването [1,52].

На национално ниво в различните страни се прилагат различни подходи. В някои страни се създава звено за стратегически анализи към Президента или към Централна служба за разузнаване [17]. Има и други подходи. Основното изискване е, че всяка информация от закрити или открити източници трябва да се обедини в единен Център. В НАТО това е уредено като е създаден Център за обединяване на разузнавателна информация. Всяка страна-членка е длъжна да предоставя информация за нуждите на Алианса, но също така тя има и право да изтегля такава информация от масивите на Центъра по определените начини за достъп.

Петият проблем - *определяне на структурите, органите и формированията като ползватели на добитата информация* също се решава чрез централна организация. Това става чрез получаване на право за достъп или пряко влизане в масивите на централна разузнавателна служба и работа в мрежа на всички звена, добиващи и ползващи информация. За основните държавни институции това се урежда по специален начин, записано в закони. Например, съгласно Закона за отбраната и ВС на Р

България Служба “Военна информация” е длъжна да предоставя еднакво информация относно отбраната н страната на: Президента; Председателя на народното събрание; Министър-председателя и Министъра на отбраната. В Закона за управление и функциониране на системата за защита на националната сигурност информацията от всички служби по сигурността се предоставя задължително на първите три лица. Разбира се към тяхната администрация функционират специализирани помощни звена в помощ на съответното ВИП лице, които съхраняват и анлизират информация.

В рамките на ВС и други военни формирования редът за предоставяне на информация се определя в конкретния план за разузнаване за определен вид дейност или военна операция.

Един от способите за използване на информация от широк кръг потребители е създаването на система за разпространение на информацията. Това се осъществява чрез предаване на разузнавателната информация в подходяща форма и чрез всички подходящи средства до тези, които се нуждаят от нея. Единият начин е чрез достъпа до мрежа по собствено усмотрение. Другият начин е чрез подготовка на разузнавателни продукти, които се предоставят едновременно през определен период – годишно, месечно, седмично или ежедневно. Има и специфичен начин – това е личен доклад, който се изготвя по искане на пряк ръководител и за особено ценна целева информация. Това се осъществява по вербален начин или чрез документ, изготвен на различен носител, с конкретен адресат.

3. 4. 3. Способи за добиване на информация от открити източници

В предишния раздел са описани щатни и нещатни разузнаватели и други организации и лица, които имат задължения да добиват информация от открити източници. Самият достъп до източника и “вземането” на информацията се осъществява по различни способи. Те може да се определят от ръководещата организация (ръководителя), но при разрешение се подбират и от самите добиващи.

Откритите източници в зависимост от начина на използване се подразделят на (фиг. 3.2):

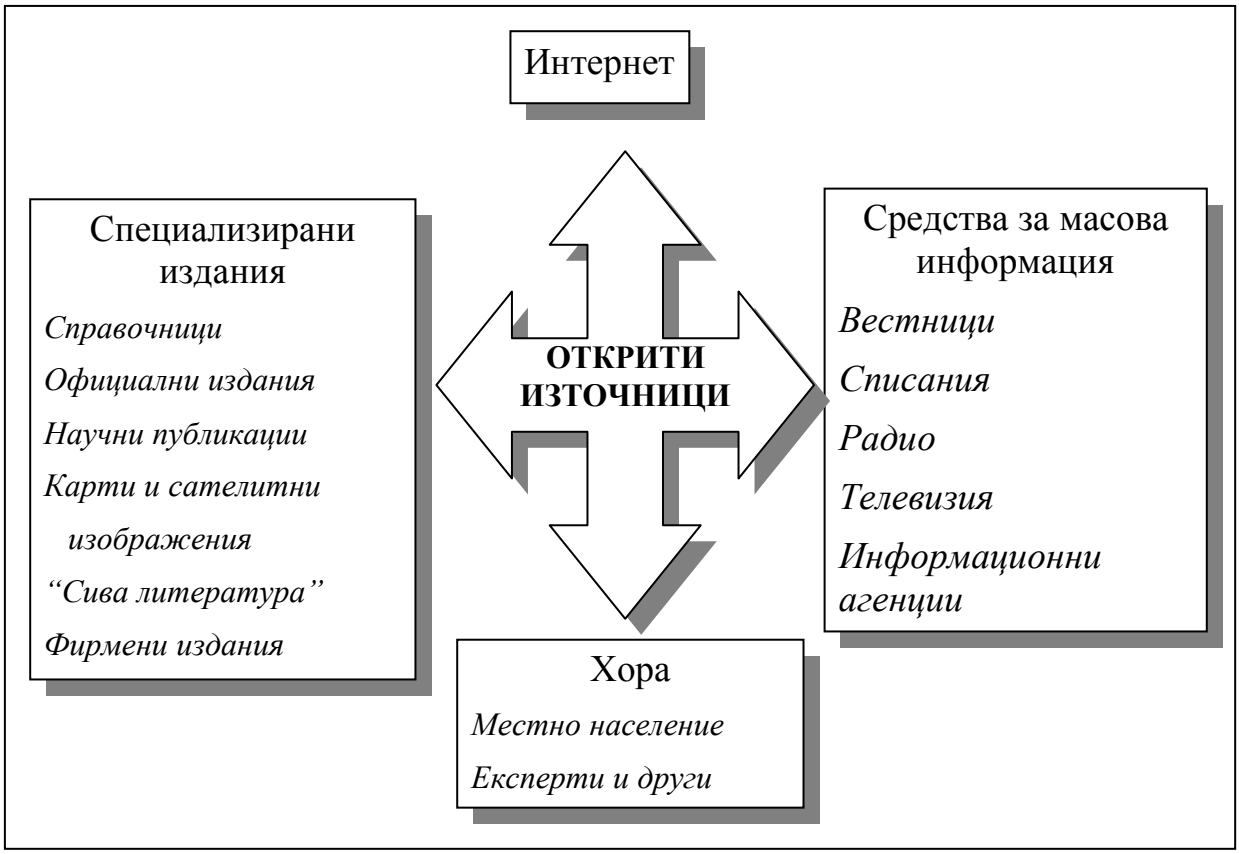

Фиг. 3. 2. Открити източници на информация

Според начина на използване и достъп те се подразделят на;

- *Пряко наблюдаеми и ръководени*, от които по-основни са:
  - медии (преса, радио и телевизия);
  - дейности по линия на Министерството на външните работи;
  - интернет;
  - държавни и частни организации, дружества и агенции;
  - отделни личности, носители на информация;
- *Странични източници:*
  - информация по линия на НАТО, ЕС, ОССЕ, СТО;
  - от приятелски страни;
  - приятелски настроено население;
  - заловени документи, материали, технически средства, техника;
  - ООН;
  - неправителствени организации.
- *Доклади на екипажи на самолети, вертолети и кораби;*
- *Военни аташета;*
- *Различни категории информатори.*

Обобщено може да се направи следния списък на незасекретени източници в една държава:

1. Закони, постановления, наредби, правителствени отчети.
2. Вестници – национални, регионални, ведомствени, местни или фирмени.
3. Списания – общопопулярни, научни, специализирани.
4. Книги и брошури – документални, научни, публицистични, с фантастика, художествени.
5. Рекламни материали, диплянки, проспекти на фирми, на търговски обекти или на национални изложби, изложения, панаири;
6. Предмети и вещи, изложени на национални и международни панаири и други публични изяви;
7. Статистически, банкови и други отчети, справочници;
8. Официална служебна документация, архиви на ведомства и фирми.
9. Речи, доклади, изказвания на семинари, симпозиуми, конференции, форуми, политически митинги, демонстрации.
10. Телевизионни предавания – новини, диспути, публицистични предавания, репортажи, документални филми.
11. Радиопредавания – новини, публицистични предавания, репортажи.
12. Документални филми с политически, икономически, военен, географски, научен, публицистичен характер.
13. Информационни фондове на университети и други библиотеки.
14. Периодични издания на научни колективи, академии, университети, дружества и организации.
15. Интернет-информацията, заложена в световната интернет-мрежа.

Всеки източник има своето положение като инфраструктура, организация, на която принадлежи, начин за съхраняване на информацията, начин на достъп до източника и информацията. От една страна са официалните (градски) библиотеки, до които може да има достъп всеки гражданин, от друга страна са ведомствените такива, с ограничени потребители, научните и научно-технически библиотеки и фондове, също с премерен достъп [81[. Официалните исторически архиви също имат

различно ниво на достъп за потребители и трябва да се отчитат начините на получаване на подобна информация.

По същество с различен достъп са официалните международни или вътрешни научни форуми. Има премерен достъп до защита на научни трудове и научно-технически открития. Важни за достъп до информация са фирмените или корпоративни рекламни изяви, демонстрациите на машини, изделия или цели производства.

Работата на официалните власти в различните държави се отразява по различен начин. Има открити и закрити заседания на парламента, на правителството, на отделни министерства, на областните и общински управи. В някои страни тези заседания са изцяло закрити за публика.

Различните начини за действие на източниците за информация изискват и различни способи за нейното извличане. Използват се познатите способи като: наблюдение; закупуване; осведомяване; доставяне; поиск и регистриране на информация от интернет (фиг. 3. 3).

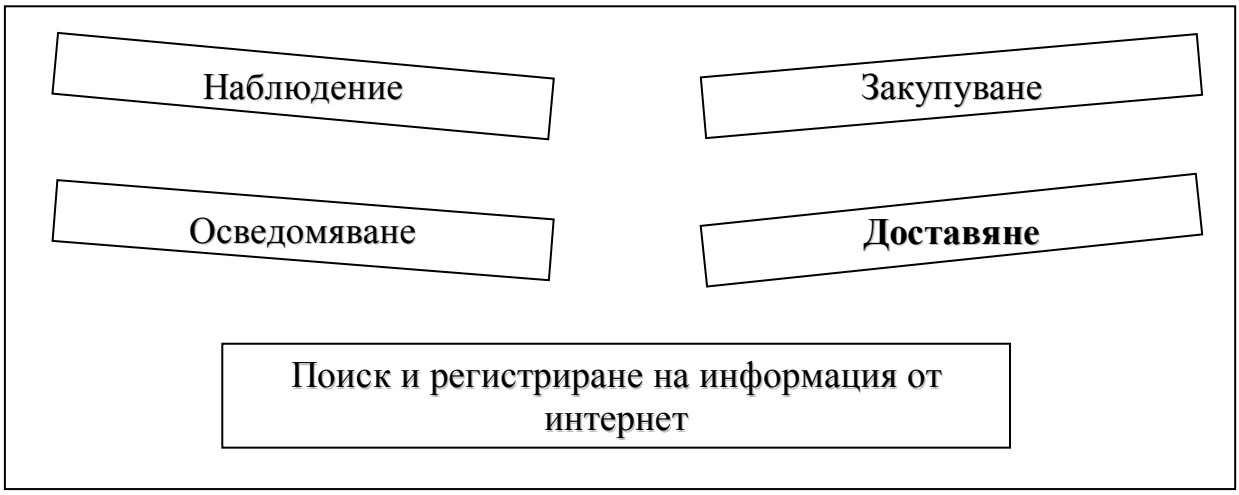

Фиг. 3.3. Способи за добиване на информация от открити източници

Наблюдението означава да се осъществи пряк контакт с източника на информация, отблизо или от разстояние. За увеличаване на способността на наблюдателя се използват и съответни прибори за наблюдение от различен характер. Това се осъществява само при възможност, без да се предизвиква съмнение за принадлежност на наблюдаващия към информационна служба.

Осведомяването се осъществява по различни начини: четене; водене на записки; разговори; беседи; присъствие на различни форуми, където се

обменя информация; гледане; слушане и регистриране на предавания по средства за масово осведомяване и пр.

За регистриране на информацията може да се използват и съответни технически способи, там, където това е приложимо, включително и чрез скрито използване, както се извършва копиране, снимане, записване на разговори и използване на други възможни начини.

Закупуването е форма за доставяне на средства за осведомяване или средства за съхраняване на определена информация по явен начин. Може да става на открити търговски места или на събития, свързани с представяне на научни трудове и промишлени изделия, като реклами или демонстрация. Това спомага за по-късното (когато има повече време) изследване на съдържанието на изделието или информацията.

Доставянето е стъпка в добиването на информация, при която голям по обем източник или определено изделие се доставя в Центъра за изследване от специалисти. Това може да е свързано с информация на език, непознат за доставчика, по тема, за която той не е специалист или се нуждае от сравнение с други източници, както и с някое постижение в науката и техниката, за което също доставящият няма познания.

Поискът и регистрирането на информация от интернет е особено приложимо, тъй като това се осъществява и от национална територия. В рамките на разузнаваната страна за тази дейност трябва да се отчитат националните правни ограничения за наблюдение на интернет сайтове или личните имейли. За национална територия задачи може да получават различни разузнавателни организации, в зависимост от единния или ведомствените планове за добиване на информация.

Получаването на информация от открити източници все повече се развива. Основни фактори за това са: непрекъснато нарастване на потока информация в откритото информационно пространство и съдържателите на такава информация; информацията от редица източници се предава на големи разстояния, без значение за граници или географски пространства, както и по сфера на разпространение; сведенията в редица случаи са достъпни и от самия източник, без да е необходимо да се внедряват агенти или каквито и да са други информатори; такава информация може да се

приема и регистрира от разузнавателни служби и средства намиращи се на собствена територия, без да е налице риск от тяхното загубване или поразяване; сведенията и данните са едновременно в различни източници, предават се по различен начин почти едновременно, както в медийното, така и в мрежовото електронно пространство, което дава възможност да се изучават, сравняват и обобщават, без съприкосновение с противостоящия и без негово въздействие.

За да се получи необходимата разузнавателна информация с използване на открити източници е необходима организация не само на ведомствено, но и на държавно ниво. Това означава политика, концепции и модели за работа в тази област, които да обединят дейността на различни държавни, ведомствени, частни или съюзни институции. Необходима е организация и за използване на резултатите от добиването на информация, тъй като този, който дава информация от своите източници ще иска и да се възползва от информацията на другите, с които има някаква форма на партньорство в национален или многонационален характер. Използването на способностите на съюзници е свързано и с предварително класифициране на информацията, за да се отдели националната от тази предназначена за съвместно използване.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕН ПРОЦЕС В РАЗУЗНАВАНЕТО

4. 1. Основни аспекти в информационно-аналитичния процес

Разузнаването е основна съставна част от системата за национална сигурност. То има съществена роля в поддръжката на военни и други операции с участието на въоръжени сили, включително на оперативно и тактическото ниво. Заема водещо място и при създаването на информационна среда за активните и защитните системи.

В хода на всяка обществена или военна дейност разузнаването има една основна мисия – да добива информация, която изразява неговата същност. Но това не е еднопосочна дейност, занимаваща се с обикновен сбор на сведения и факти. В началото на неговото възникване това е било почти така. Необходима е била пряка информация на вожда, лидера, царя, емира или императора. Те са виждали резултатите от разузнаването веднага или директно, защото това е било необходимо на бойното поле. По-късно, с развитието на военните системи, се разширяват средата и пространството, и един или друг разузнавач (агент) не е бил в състояние да добива всички необходими сведения в една държава. Появяват се множество различни разузнавачи, докладващи на един потребител или на своите господари. Обикновено не е имало нужда от проверка, сравняване или потвърждаване на сведенията, но разнопосочните източници изискват да се достави информацията до повече потребители, за което възниква процеса на разпространението. Но още в началото възниква и една друга потребност. Простите сведения обикновено са за текуща информация. Не винаги може да се получи информация за бъдещо развитие на ситуацията. Това появява необходимостта от *прогнозата*, макар и в началния и характер. За този елемент в разузнавателния процес вече е описано в по-горните раздели. В този раздел се представят процедурите по изготвяне на самата прогноза.

Разширяването на сферата на действие на разузнаването появява необходимостта от нарастване способностите на човека да вижда и чува на големи разстояния, което поражда техническото разузнаване. Появяват се големи и разнородни разузнавателни организации в различни области и

нива на управление. Разрастването на архитектурата на разузнаването довежда до много разклонения. Идва период от натежаването на клоните на архитектурното дърво от много информация. Не винаги тя е стигала до потребителя. Появява се ефекта на многото "плод", без консуматори или недостатъчни такива. Информацията в определен период започва и да "гние", поради застоялост. Недостигът на информация не е по-лош вариант от пресищане с нея, ако няма добре създадена организация за поднасяне на същата навреме и в подходящ вид. Именно, многото клонове и многото плод в информационното дърво довеждат до необходимостта от преглед, изясняване, определяне на потребителя и доставяне до него в подходящ вид. Това е свързано и с възникналата по-рано необходимост от поглед във времето. Всяка информация трябва да създава основа за добро мислене и тълкуване. Именно от тази необходимост се появяват и нови разклонения в архитектурата – звената за анализ на различни нива и с различни способности [2]. Дигитализацията доведе до поява на нови системи за разузнаване, виждащи и чуващи далече зад хоризонта, едновременно от много места и за много потребители. Но и потребителите не се намират на огневия рубеж за право мерене. Те са разпръснати в голямо пространство, а в същото време искат едновременно информация. В съвремието пътят за постигане на това изискване също е в дигитализацията. Електронните системи не само добиват, те и предават информация. Освен това те решават една сложна задача – да я предават масово и навсякъде. Но човечеството не е спряло да се развива. Информацията има едно от най-съществените черти в обществените системи – *безкрайността*. Безкрайността е добро качество, но то изисква и системност, а това може да се получи с прилагането на системни подходи, системни анализи, изследвания, автоматизиране и то, ако може с използването на все по-малко човешки ресурс. Но за съжаление на тези, които искат да използват все по-малко хора в разузнавателния процес, животът поставя друга висока летва – подготовката. Масираното използване на автоматизирани, комуникационно-информационни и аналитични системи изискват друг вид качества и образование. Това е свързано и с нови способности. Проблемите в тази област възникват всеки ден и пътищата за решение са много. Но основното си остава – създаването на единна система

за добиване, обработка, разпространение на информация, управление и контрол на разузнаването, съпроводено с компютъризация във всички направления на системата за командване, управление, разузнаване и информационно осигуряване (C24RI).

Целта на този раздел е да се разгледат основните въпроси обхващащи съдържанието на информационно-аналитичния процес в цялостната система на разузнаването на национално или на съюзно ниво, съдържанието в обработката на информация и основните процедури и практически дейности по разпространение на разузнавателна информация, с използването на различни способи и системи.

4. 1. 1. Същност и съдържание на информационно-аналитичния процес в разузнаването.

Информационно-аналитичният процес е съставна част на разузнавателния процес в държавата или в дадена операция. Когато е свързан с прилагане в определена област и конкретни срокове той добива цикличен характер. В мирно време разузнаването се води постоянно, с възможните или определени за това средства и способи. Цикличността в планирането може да се отнася само до ревизиране на определени дейности от плановете, задачи и изпълнители, без да се нарушава съществено общият ритъм на разузнаването.

Целта на информационната работа в разузнаването е *добиване, обработване и разпространяване на разузнавателни сведения и данни, необходими за вземане на решения, целесъобразно планиране и успешно водене на операциите, както и осигуряването на въздействие върху отделни елементи от обектите на противника [3,52].*

Разузнавателна информация се добива за потребители, намиращи се на различни позиции в държавата и армията. В зависимост от нивото на управление и характера на информацията тя има стратегически, оперативен и тактически характер.

Стратегическата разузнавателна информация осигурява с необходимите сведения политиката на страната и военните планове и отбранителното планиране на национално, съюзно или коалиционно ниво.

Оперативната разузнавателна информация осигурява подготовката и воденето на кампании, операции и военни действия на оперативно ниво в рамките на определен театър на военните действия от съответното командване или компонент.

Тактическата разузнавателна информация обслужва подготовката и воденето на военни действия на тактическо ниво от съединенията, частите и подразделенията.

Всяко от споменатите три нива на разузнавателна информация се състои от три поднива - *базова* разузнавателна информация, *текуща* разузнавателна информация и разузнавателна информация *за целеуказване*.

В регламентиращите документи по разузнаването в НАТО се среща и терминът ***"военна информация"***. Той заменя използването на термините ***"разузнаване"*** **и** ***"разузнавателна информация"*** при участие в операции различни от война. Причините за това са преди всичко от психологическо и политическо естество - при употребата на последните два термина, често пъти възникват негативни асоциации в съзнанието на хората за извършване на някаква тайна и незаконна дейност, което е несъвместимо с принципите за прозрачност, легитимност, законност и безпристрастност при участие в подобни легални операции.

Принципи на информационната работа. В зависимост от своята значимост базовите принципите на информационната работа се разделят на главен и основни принципи.

Главен принцип на информационната работа в разузнаването е *познаването на потенциалния* (вероятния) противник.

Древният китайски философ Сун Дзъ е написал: *"Познавай противника и познавай себе си - в стотици битки никога няма да бъдеш изложен на опасност. Когато не познаваш противника, но познаваш себе си, твоите шансове да спечелиш или да загубиш са равни. Когато не познаваш и противника и себе си със сигурност при всяка битка ще бъдеш изложен на опасност."*

Основната функция на информационната работа в разузнаването е да осигури вземащите решение държавни и военни лица на всички нива с възможно най-пълната и ясна представа за потенциалния противник. Това

означава задълбочено изучаване и анализ на неговите концепции, доктрини, цели, намерения, стратегия, възможности, способи за постигане на целите, уязвими места, ценностна система и отношение към загубите, как би използвал едно или друго развитие на обстановката и как би реагирал на конкретни действия. От съществено значение също така е да се познава много добре характерът на потенциалния противник, неговата култура, социални норми, навици и традиции, език и история.

Разузнавателните структури имат като основен жалон в своето развитие създаването и поддържането на способности да мислят така, както мисли потенциалния противник (източниците на заплахи за страната и армията) и всички варианти за действие на собствени сили в една съвременна война (операция) следва постоянно да бъдат разглеждани през фразата: *Как противникът ще възприеме това действие и какъв може да бъде неговият вероятен отговор? В политически аспект въпросъ е: Какъв курс ще възприеме след определено време или събитие?*

Основните принципи в информационната работа са:

1) Точно и прецизно фомулиране на задачите;

2) Пълнота на анализа;

3) Мултидисциплинарност (научност);

4) Пълнота на отразяването на мненията;

5) Отговаряне на всички възможни въпроси в хода на анализа, като се използват тълкувания и прогнози.

Освен това, общият разузнавателно-аналитичен процес прилага и общоприети в разузнаването принципи в информционното осигуряване като [52,65,74]:

- предоставяне на необходимата информация в съответствие с потребностите на армията и държавното ръководство на страната;
- синхронизиране на усилията на разузнавателните структури на ВС по време, пространство и цели за изпълнение на поставените задачи;
- използване на един и същи подход както в мирно време, така и при кризи и при въоръжен конфликт;
- активно интегрирано участие на всички структури от системата за разузнаване от самото начало на възникване на някаква криза;

- използването на контраразузнаването и други разузнавателни структури и служби като източници на информация;
- непристрастна, всестранна и пълна оценка на обстановката и действията на противостоящи сили (заплахи);
- добиване на информация чрез всички възможни способи, в т.ч. и чрез активни бойни действия;
- използване на всички възможни източници на разузнавателна информация;
- разграничаване на понятията *"знание"* и *"предположение"*, т.е. отделянето на информацията от фактите, които са били наблюдавани от онази информация от факти, за които се предполага, че са верни;.

Тази конкретна система от дейности трябва да включи и други, които да обединяват работата на органите за командване и управление със силите и средствата за разузнаване, системата за протичане и контрол на информацията. Те се включват в общ **разузнавателно-информационен цикъл**, който обединява съвместни процедури по ***ръководство, управление, добиване, обработка и разпространение*** на информация (фиг. 4.1).

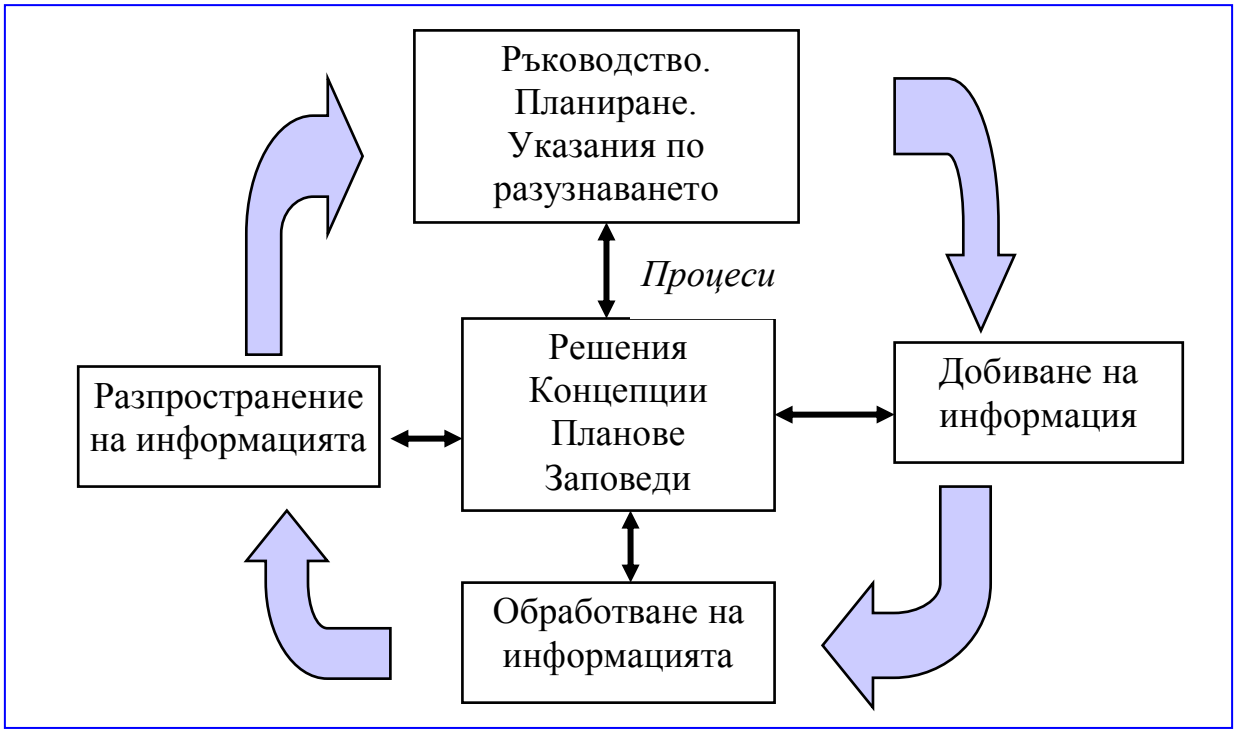

Фиг. 4. 1. Схема за връзка на разузнавателния цикъл с оперативното ръководство

При определени условия този цикъл се прилага и в операции различни от война. Всяка фаза от цикъла трябва да се съгласува с вземането на решение от страна на командира и с оперативните изисквания така, че това да повлияе положително на резултата от операцията.

Обхвата от дейности и процедури по осъществяване на разузнавателния цикъл са в зависимост от спектъра на конфликта, при който се планира и провежда всяка една операция.

Спектърът на конфликта обхваща голям брой ситуации, в които въоръжените сили или част от тях могат да участват. Може да има ситуации които са характерни за различно ниво на война или при различни кризи извън войната. Конфликтите са с много измерения и различни характеристики, които определят неговата форма. Тези характеристики включват [75]: *характера на участниците; нивото на тяхната ангажираност; ограниченията; методите на ограничение; типовете въоръжени сили; интензивност; продължителност на конфликта*. Не без значение е мирновременната концепция и познанията относно водене на разузнаване и осигуряването с разузнавателна информация.

Разбира се с това не се изчерпва дейността на разузнаването. Необходими са действия по *контрола на дейността, подготовка, снабдяване, поддръжка, взаимодействие, което е свързано с изпълнението на съответни допълнителни процеси и дейности* и прилагането на съвременни модели за управление.

В Американската система, съвместният разузнавателен цикъл има шест стъпки: *планиране и управление; добиване; обработка, анализ и производство на разузнавателни продукти; разпространение и интегриране; оценка и обратна връзка.* В различните страни се прилагат разновидности на този цикъл, но всички са обединени от стремежа да се ръководи дейността по добиването и предоставянето на разузнавателна информация, като основен елемент в изработването на каквото и да е решение, свързано с военни дейности.

Етапът ***Ръководство (Указания за разузнаване) е основополагащ.*** Ръководството е първият етап от разузнавателния цикъл и се състои от: *“Определяне на потребностите от разузнавателна информация,*

планиране на действията за придобиване на разузнавателна информация, издаване на заповеди и заявки до разузнавателните органи (служби) и непрекъснат контрол на тяхната продуктивност." [73]

Ръководството и планирането на добиване на разузнавателна информация се осъществява на три нива: политико-военно ниво (органи за държавно управление); стратегическото ниво (ЩО) и оперативно ниво (щабове на различни командвания) и се разделя на общо (за всички видове разузнаване) и детайлно (за конкретния вид разузнаване).

Основата на ръководството се поставя чрез процеса за ***Координиране добиването на информация и управление на изискванията за разузнавателна информация.***

Концепцията за координиране добиването на информация и управление на изискванията за разузнавателна информация се опира на принципите на разузнаването и в частност на *централизиран контрол, своевременност, методично разработване (системност), достъпност, отговорност, непрекъснат преглед и сигурност.* Тя обхваща координиране добиването на информация и управление на изискванията за разузнавателна информация и основната нейна цел е своевременното осигуряване на възможно най-добрата разузнавателна информация за потребителите.

Личният състав (секторът), който координира добиването на информация и ръководи изискванията за разузнавателна информация в структурата за управление на потребителя изпълнява следните функции:

а. Превръща изискванията на ръководителя за информация в поредица от задачи (разпореждания) или в искания (заявки) за информация;

б. Изготвя отговори на изискванията, които могат да се изпълнят или са изпълнени със собствени сили и средства;

в. Изготвя и ръководи изпълнението на плана за разузнаването (плана за добиване на разузнавателна информация);

г. Изпраща искания за информация по веригата за координиране добиването на информация и управление на изискванията за разузнавателна информация, с цел да се получи такава, която не може да се получи от собствените сили и средства за разузнаване;

д. Предоставя необходимата информация в зависимост от постъпилите искания на подчинените структури (щабове) или на взаимодействащите (партньорите);

В по-старшите управленски структури се изпълняват следните функции:

а. Утвърждаване и подреждане на исканията по приоритети;

б. Записване и регистриране на пристигащите искания в заданията за добиване на информация и изготвяне на обяснителни бележки към Плана за добиване на разузнавателна информация в съответствие с тях;

в. Изготвяне н отговори на получени изисквания, които може да се изпълнят със собствени сили и средства;

г. Изготвяне и разпределяне на исканията посредством задачи за добиване на информация до агенциите и източниците, които съответстват на неговото управленско ниво.

Всички видове разузнаване и тяхната информация са в подкрепа на потребителя. Поради това информацията се доставя при възможност направо на него. Освен това се информира и структурата, която координира добиването на информация.

За мирно време, в разузнавателните структури за управление се разработват постоянни информационни задачи (Standing Intelligence Requirements). Те се определят от държавното и военнополитическото ръководство на страната, във взаимодействие с ръководството на съответната разузнавателна структура. Определени задачи се поставят (Представят се искания) от ръководно звено от съюзен мащаб.

Постоянните информационни задачи служат като основа за разработване на ***Годишен план за добиване на разузнавателна информация*** от разузнавателните структури. Това се извършва под ръководството на съответната структура за управление на разузнаването или от конкретната разузнавателна организация (структура). В този план се извършва разпределение на задачите между разузнавателните структури и органи на видовете и родове разузнаване. Годишния план за разузнаване е гъвкав и адаптивен, отворен документ, който изисква актуализиране, коригиране и промяна в съответствие с измененията в геополитическата или

военнополитическата среда, в зависимост от приоритетните изисквания на ръководството, количеството и качеството на наличната към момента разузнавателната информация, състоянието на разузнавателните органи и действията на потенциалния противник.

Детайлното планиране на добиването на информация се извършва от съответните специализирани звена (направления, отдели, клетки) на разузнавателните структури. Те изготвят ***Месечен план за добиване на разузнавателна информация.***

Месечният план съдържа конкретни задачи извлечени от годишния план, като същевременно ги детайлизира. Към него се прибавят и постъпилите извънредни (спешни, допълнителни) информационни задачи.

Институциите за ръководство и планиране на разузнаването осъществяват контрол върху изпълнението на плановете и своевременно ги актуализират.

При възникване на криза или извънредна ситуация ръководството на разузнавателната структура извършва непосредствено планиране на разузнаването, като уточнява и разпределя информационните задачи между видовете разузнаване, реда и приоритета за тяхното изпълнение, извършва преглед на годишния план (текущия план) за добиване на разузнавателна информация и на тяхна основа разработва ***План за добиване на разузнавателна информация при операция в отговор на криза.***

Има два аспекта на ръководство на разузнаването:

1) ***Посредством указания, давани от ръководителя и неговата експертна структура по разузнаването.*** Тези указания ръководещият отдава в зависимост от конкретната ситуация, а също така и от предложенията, които се подготвят в експертната разузнавателна структура. Той трябва да дава ясни инструкции за получаване на разузнавателните сведения и информацията, която му е необходима и където е необходима, определя конкретно време или срокове за нейното получаване. Инструкциите на ръководителя трябва винаги да са възможно най-конкретни. Той определя и приоритетите, според неговите виждания или утвърждава направените предложения в този аспект.

Когато изискванията се поставят от командващ (командир) той посочва и сроковете за предоставяне (доставяне) на разузнавателната информация и за кого е необходима, честотата на докладване и необходимата степен на прецизност, в интерес на средствата за поразяване, както и необходимата степен на вероятност.

2. Даване на указания от експертната разузнавателна структура към източниците и органите за добиване на информация.

Те се изготвят въз основа на изискванията на ръководителя (командира), като се осъществяват редица дейности, като:

1) Изучаване на задачите и изискванията и каква разузнавателна информация е необходима за това;

2) Проверка дали изискваната разузнавателна информация не е вече добита или може да бъде добита със собствени средства, преди да се поставят задачи на други разузнавателни източници и органи (служби);

3) Поставяне на конкретни задачи на подходящи за това разузнавателни източници и органи за добиване на необходимата разузнавателна информация;

4) Проверка на надеждността и съответствието на добитата разузнавателната информация.

Изграждане на експертна структура за управление на разузнаването

Разузнавателната структура (Фиг. 4.2) в щаб на Съвместните сили включва експерти от различни сфери н разузнаването, както и от видовете ВС. Това е обединяващо планиращо и координиращо звено по въпросите на разузнаването в съвместните сили. В зависимост от задачите и вижданията на командващия тази структура може да има различен състав за всяка отделна операция.

Сътрудниците в разузнавателната щабна структура трябва да знаят разузнавателните възможности, ограничения и специфични изисквания на всеки компонент от съвместните сили. Командващият, чрез началника на разузнавателната структура създава група за изготвяне на разчети на силите и средствата за разузнаване, с цел обединяване усилията на съвместното разузнаване. Той също така трябва да създаде поддържаща Група за

информация от всички източници, главно за извършване на анализ на разузнавателната информация и създаване на разузнавателни продукти.

Специалистите по разузнаване в разузнавателна структура на вид ВС трябва да имат според потребностите по-конкретна роля, концентрирана върху изискванията за разузнавателна информация на отделните командири на компоненти. Те също трябва да познават разузнавателните процеси и изисквания за разузнавателна информация на другите видове ВС или на съвместните щабове.

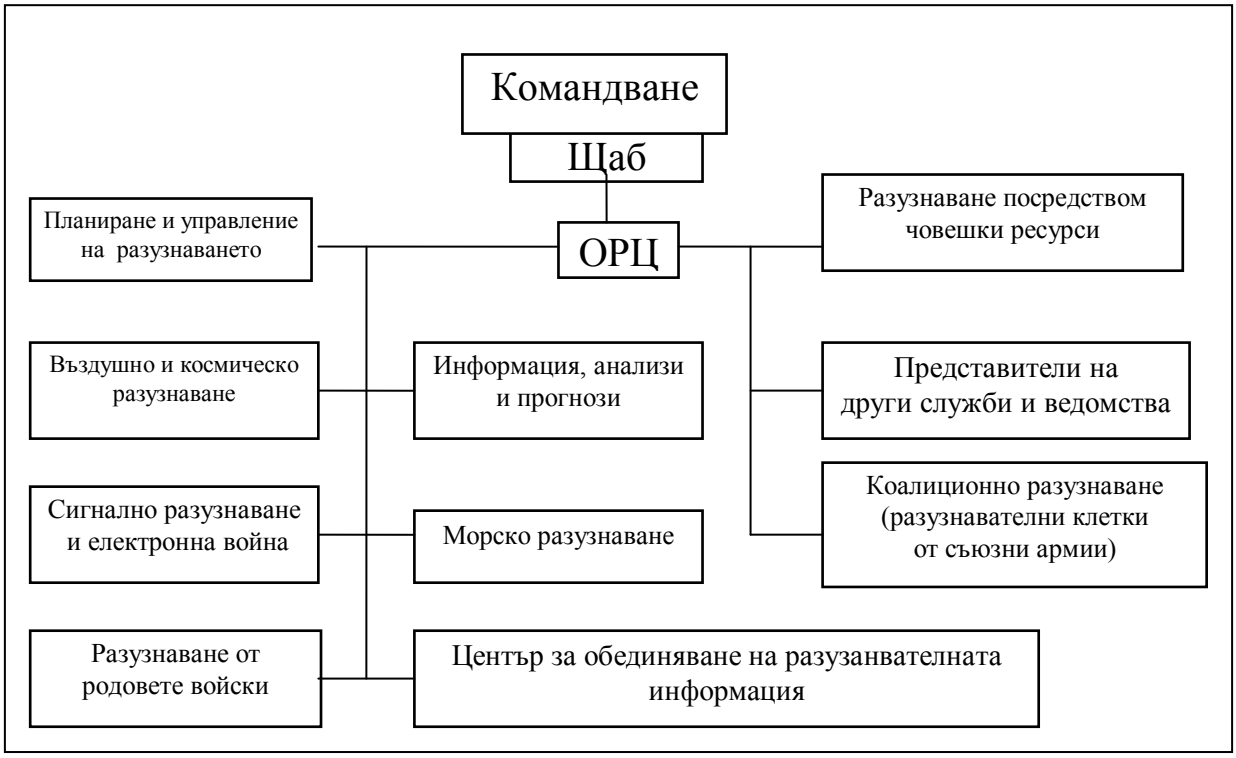

Фиг. 4. 2. Примерна структурна схема на разузнавателна структура в съвместен щаб

Разузнавателните щабове от съюзен съвместен оперативен щаб трябва да са структурирани така, че да имат възможност да приемат стратегическа разузнавателна информация и да осигуряват нейното разпространение, както и да подават искания за доставяне на такава информация.

След получаване и запознаване с каквато и да е оперативна задача разузнавателната структура има като основна функция да събере допълнителна информация, в съответствие с военнополитическата и оперативно-стратегическа ситуация.

Задачите на разузнаването се поставят от съответния командващ (командир), въз основа на получената директива или указания за подготовка на вида кампания (операция).

Добиването на информация е вторият етап в разузнавателния цикъл. Той се заключава се в използването на източниците за добиване на информация и предаването и на подходящия анализиращ орган за употреба при създаването на разузнавателна информация. Това е процесът, при който сведенията и разузнавателната информация се добиват, за да отговорят на изискванията на ръководителя (командира), определени в етапа "Указания за разузнаване" от разузнавателния цикъл.

Процесът *"Добиване"* се състои от две части:

(1) Използване на източниците за добиване на информация от щабната разузнавателна структура.

(2) Своевременно предаване на добитата информация към следващата стъпка в разузнавателния цикъл, където тя се обработва в разузнавателна информация.

Обработването на информация е не по-маловажна дейност от нейното добиване. Това е съществен елемент в ***информационно-аналитичната дейност***. Дейността по обработката има за цел да превърне добитата информация, която се иска от Ръководителя (Командира), в разузнавателна информация [52,65,75]. Обработването е стройна и регулирана от разузнавателната структура поредица от действия, които, въпреки че са последователни, могат също да се провеждат едновременно и съгласувано. *Формулира се като превръщането на информация в разузнавателна информация чрез съпоставяне, преценка (сравняване), анализ, интегриране и интерпретиране*. Обработване се извършва на много места по информационната и разузнавателна верига, но основните места са експертните звена (групи, клетки) за анализ на информация от всички източници в дадена разузнавателна организация или структура за управление на разузнаването във войскови щаб. То може да се разпростре от първоначалното обработване, извършвано в рамките на органа за добиване, в разбираема разузнавателна информация, преминала по цялата командната верига до стратегическо ниво. Всяко ново обработване привързва

сведенията или разузнавателната информация към факти, които не са били на разположение на предишното ниво на обработване, осигурявайки извличането на нова разузнавателна информация.

Разпространението на информация се формулира като *своевременно предаване на разузнавателната информация в подходяща форма и чрез всякакви удобни средства до тези които се нуждаят от нея*. По-подробно процесите по сбора, обработката и предоставянето на информация ще бъдат разгледани в следващия раздел на настоящата публикация.

4. 1. 2. Същност и съдържание на добиването, обработката и разпространението на разузнавателна информация.

Добиването в разузнаването представлява [73] *"Използване на разузнавателните източници от страна на разузнавателните органи (агенции) и предаване на добитата информация на подходящо звено за обработка, с цел превръщането и в разузнавателна информация."*

Ефективното добиване на разузнавателна информация се основава на прилагането на редица ***принципи:***

• ***Ясни указания***. Те трябва да са насочени към съответен изпълнител, за конкретна задача (мисия). Ясно трябва да са посочени потребителите и начина за доставянето до тях на информацията. Да са определени приоритетите и отговорностите, поддържащите средства и организации, взаимодействащите, партньорите и външни участници.

• ***Централизирана координация***. Това е съществен принцип в разузнаването. Ръководителят определя правилата и той носи отговорност. Затова се прилага изискването за *единно и централизирано ръководство*. Този вид координация позволява най-добро използване на различните видове и средства за добиване на разузнавателна информация. Такава централизация се осъществява обикновено на възможно най-високите нива на управление на разузнаването, за да се осигури най-ефективно използване на индивидуалните способности. Но това не трябва да се осъществява за сметка на осигуряването на ефикасна поддръжка на по-ниските нива на командване, а възможностите на доказани специалисти в своята област

могат да бъдат реализирани с по-голям ефект, ако бъдат изпратени да подпомагат работата на по-ниските звена на управление.

• ***Време и място***. Времето и мястото са основните съображения за използването на определените за целта средства за разузнаване. Ограниченият брой средства за разузнаване налага те да бъдат използвани по най-ефективния начин, с цел да обхванат цялото информационно или бойно пространство. Това от своя страна ще доведе до необходимостта от приоритизиране и съгласуване на нуждите от разузнавателна информация.

• ***Възможности.*** Това означава да се поставят задачите според възможностите на видовете разузнаване и съответните средства. Когато се избират средствата за добиване се отчитат няколко необходими фактора за ефективното им използване. А те са:

- *сигурност и риск***.** Средството и източникът за разузнаване трябва да бъде адекватно защитено, докато участва в добиването на информация. Трябва да се намери баланс между риска от загуба на средството и добиване на информацията**;**

- *връзка с оперативната обстановка*. Характеристиките на оперативната обстановка, като време, район, пространство, терен или политически ограничения, могат да влияят чрез ограничаване на способи или определени средствата за разузнаване. В зависимост от това, колко важно за успеха на операцията може да бъде добиването на определена информация, може да се постави задача на други, алтернативни средства за разузнаване, в случай на извънредни обстоятелства, като се отчитат измененията в геопространствената среда;

- *потвърждаване (комплексност)***.** Това е координиран процес на използване на повече от едно средство за добиване на разузнавателна информация по един и същ обект за разузнаване. Комплексното използване на средствата за разузнаване трябва да обхваща и различни диапазони от сензорния спектър, като по този начин се стига до взаимно допълване на възможностите на средствата и потвърждаване на данните. Недостигът на средства за разузнаване или намаляване на възможностите за използването им по подходящия начин на определено ниво на командване трябва да се

има предвид при координацията с други средства за разузнаване, използвани на други нива на управление.

Обработката на разузнавателна информация е част от разузнавателния цикъл, при която информацията, събрана в отговор на указанията и нуждите на командира, се превръща в разузнавателна информация. Обработката е структурирана поредица от действия, които въпреки че започват последователно, може да бъдат предприети и едновременно. При добиването и обработката винаги трябва да се съобразяваме с ***основните характерни черти на информацията***, а те са:

- *непостоянство (променя се непрекъснато);*
- *ценност (има определена стойност);*
- *случайност (неочакваност);*
- *приложимост (Изисква се да има конкретен адресат);*
- *целенасоченост (Свързана е с определена мисия, задача);*
- *непълнота (безкрайност);*
- *срочност и оперативност;*

Информацията няма да бъде никога пълна и достатъчна. Сведенията, фактите, характеристиките, движенията на обектите, управленските решения са безкрайни по своето съдържание, способност за промяна и допълнение. Безкрайността на информацията я прави и не винаги приложима на момента, поради недостига на време да се отдели полезното от пълнежа и да се синтезират конкретни изводи.

В практиката са се наложили редица изисквания към обработката, постигането, на които водят до по-голяма конкретност и съкращаване на време и ресурси. Такива изисквания са;

• *Ефикасни комуникации.* Осъществяват съкращаване на времето за достигане на информацията до единен център и предаването им към множество такива;

• *Размяна на офицери за свръзка*. В редица случаи закриването на непосредствения контакт премахва нуждата от преценка на информацията и източника, запазва скритостта на същата и източника. информация с технически способи е невъзможна. Такава информация е целева и конкретна, не буди в повечето случаи съмнение;

• *Единни стандарти в процедурите*. Това е път за използване на единни модели, стандарти, средства за автоматизирана обработка и разпространение, еднакво разбиране на потребности;

• *Единни методи за анализ*. Води до взаимно разбиране, до оперативна съвместимост между сродни национални или многонационални аналитични звена и потребители.

Обработката започва от първичния източник, който няма тази възможност да сравнява и да проверява други източници, но може да сравнява характеристики, принадлежност, положение на обекти или групи такива. Неговите изводи се оформят паралелно с доставянето на информация и се преглеждат от аналитичното звено. Всяко аналитично звено също започва с първична обработка на сведенията, но то не може да достигне до обоснован изводи, ако не осъществи и непряката обработка, а тя е възможна след използване на странични и допълнителни източници, извън собствената система.

Едно от основните качества, които се изискват при преценката на получени сведения или информация е тяхната актуалност. Т.е. дали се отнасят за конкретното време и пространство. Това не означава, че информацията е само за този обект, време или конкретното пространство. Тя трябва да е свързана с тях чрез събития или поредица от действия в определена перспектива.

Важно изискване към информацията е нейната обективност и достоверност. Тя трябва да е достатъчно убедителна и да не предизвиква съмнения за вярност. Това се потвърждава и от други източници, които я правят причастна към конкретно време или събитие.

Обработването на информация е комплексен процес за извличане на смислово съдържание (знание) от добита информация. Това е сърцевината на информационната работа, при която се извършва преобразуване на добита информация в разузнавателна информация, която дава отговор на конкретни въпроси, поставени от органите за управление. Тя е структурирана поредица от първично изучаване до краен анализ и извличане на изводи, които следва да доведат до поръчан или изискван разузнавателен продукт (Фиг. 4.3).

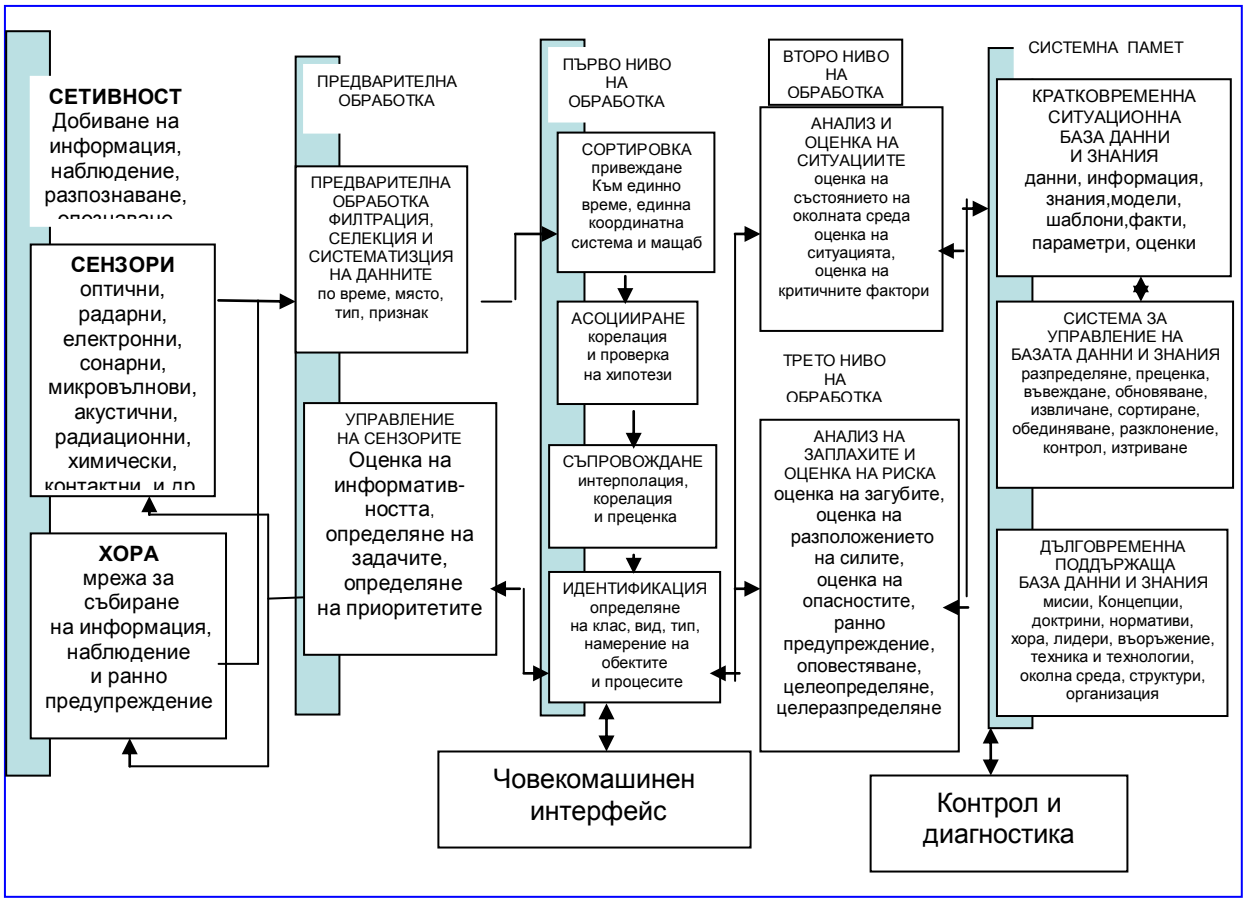

Фиг. 4. 3. Модел за стратегическа обработка на информация.

Моделът за обработване на информацията във всеки конкретен случай се определя от условията на обстановката, нейната приоритетност, срочност и степен на достоверност. В сложна обстановка, приоритетните (най-важните) сведения и данни след обработването им незабавно се докладват на командира (за този, за който се отнася) и старшия щаб и се свеждат до началниците на родовете войски (сили) и специалните войски (служби), щабовете на взаимодействащите обединения (съединения) и съседите в касаещия ги обем. Разузнавателната информация, която не изисква вземането на срочни решения, се обработва и в обобщен вид се докладва на ръководството и по установения ред се предава в старша инстанция и се свежда до подчинените и взаимодействащите структури.

Обработката се извършва на различни места в системата на разузнаването и по информационната верига. Тя може да варира от обработка, извършвана в рамките на службата (органа) за добиване на разузнавателна информация, което не включва нищо повече от привеждането на “суровите” данни в разбираема, смислена форма, до

обработка, извършвана на стратегическото ниво на разузнаването, извън командната верига. Всяка нова обработка свързва информацията (разузнавателната информация) с факти, които не са били известни на предишното ниво на обработка. По този начин се определя коя точно от новите данни е именно новата разузнавателна информация.

Първичното (частично) обработване на информацията обикновено се осъществява за относително кратък период от време и включва преди всичко структуриране и резюмиране на добитата информация в зависимост от приоритетността на съответния източник. Първоначалното изучаване на добитата информация се заключава в запознаването с нейното съдържание и определянето на особено важните сведения и/или данни за незабавно докладване на ръководството, свеждане до всички заинтересовани инстанции, а също и за определяне на сведенията, които изискват допълнително уточняване.

Пълното обработване на информацията представлява по-продължителен период на информационно-аналитична дейност. При нея обикновено се извършва сливане на информацията от открити и секретни източници на информация. Етапът "Обработка на информацията" се състои от пет стъпки:

а. Съпоставяне;

б. Преценка на източника и информацията ***(сравняване);***

в. Анализ;

г. Интегриране;

д. Интерпретиране или тълкуване и направа на изводи и прогнози.

Съпоставянето представлява [65,73]: *"Стъпка от етапа обработване на разузнавателната информация, част от разузнавателния цикъл, в която групирането на взаимосвързани, имащи отношение един към друг елементи на информацията осигурява регистриране на събитията и фактите, и улеснява последващата обработка"*. На практика, това се извършва посредством процедурите за приемане, групиране и завеждане на всички доклади, пристигащи в разузнавателния център на всяко ниво, и включва: Определяне на броя (даването на идентификационен номер) и регистриране (потвърждаване) за всяка

постъпваща информация и разузнавателна информация; поставянето на всяка част от разузнавателната или друга информация в подходящата категория или група посредством завеждането ѝ във входящ дневник, нанасянето ѝ на карта или схема, регистриране в картотеката или попълване на карта с определен индекс, а също така и въвеждането на информацията в електронната база данни, доколкото това е подходящо; поддържането на система за водене на тези действия, която е замислена така, че всеки член на разузнавателния екип може да оперира с нея бързо и ефикасно.

На основните нива на ръководство съпоставянето може да включва само регистриране на данните във входящ дневник или нанасянето им на карта или схема. Но доколкото усъвършенстването на техническата база на щаба нараства, системата за съпоставяне на данни става все по-автоматизирана, включваща подсистеми, основаващи се на информационните технологии, дисплеи за визуализиране на обстановката, системи за теле-конферентна връзка, електронни бази данни и високоскоростни автоматизирани системи за обмен на информация. Като основно изискване е залегнало използването на графични дисплеи за представяне на разузнавателната информация, разбира се, когато е възможно, с цел подпомагане на разузнавателната структура да възприема максимално количество информация за възможно най-кратко време.

Категоризирането на информацията, извършващо се при съпоставяне на данните, трябва да съответства на заявките на потребителите за разузнавателна информация, както и с типа на бойните действия, които ще се провеждат. Те трябва да се базират също на:

а. Изискванията на ръководителя от разузнавателна информация;

б. Потребностите на разузнавателните и оперативни структури от разузнавателна информация;

в. Количеството разузнавателна и друга информация, което се очаква да премине през системата.

На ***съпоставянето*** *влияят определени фактори*, които се взимат предвид когато се съставя една система за съпоставяне на данни:

• *Стандартизация и класифициране на обектите;*

• *Общи тематични заглавия и подзаглавия;*

• *Значение на съпоставянето на разузнавателната информация от различни източници;*

• *Визуално представяне;*

• *Спешност и скорост на реагиране;*

• *Ограничения по отношение на количеството на документираната информация.* В редица случаи системата за регистриране на данни и нейната обработка се претоварва. Капацитетът на системата да извършва тези процеси зависи от няколко фактора:

- броят на личния състав на разузнавателната структура, определена за работа със системата;
- характерът и темпото на бойните действия;
- капацитетът на оборудването за записване (документиране) на информацията;
- капацитетът на системата за съхраняване и получаване на данни;
- пространството за работа, с което разполага разузнавателната структура или клетка;
- мащабът и обхватът на задачите на разузнаването, което е свързано с нивото на командване, географското пространство и противостоящи сили в зоната за отговорност;
- фактори, свързани с противодействието на противостоящите.

• *Прагматизъм*. Трябва да се намери компромис между това, какво е желателно да се направи и какво е възможно. Данни извън тази област следва да се препращат в "резервен сейф", за по-късен преглед или в автоматизиран каталог, който да не пречи на текущата обработка. Важен елемент в този процес е предварителния списък (подреждане) по приоритети;

• *Приоритетът* е свързан със задълбочено познаване на исканията на ръководителя и конкретните действия на военните сили (ресурсите) в системата или другите потребители на информация.

Групирането подпомага съпоставянето, като постъпващите данни от различни сили и средства се сортират по задачи и области (теми, направления). В хода на групирането се извършва също така филтриране на информацията, която е за приоритетно обработване и докладване, както и

тази, която е малоценна на съответния етап и следва да се отдели, за да не претоварват обработващите органи. При използване на автоматизирани системи за управление на информационните потоци и документооборота, добитата информация се въвежда в поддържаната база данни.

Преценка на информацията и източника (сравняване) представлява определяне на *надеждността на източника и достоверността на информацията* на основата на досега съществуващата разузнавателна информация. Това е*: "В разузнавателната практика, стъпка от процеса на обработка на информацията, като част от разузнавателния цикъл, представляваща сама по себе си преценка на информацията по отношение надеждността на източника, от когото е получена, и на достоверността на данните, съдържащи се в нея."*

При тази дейност винаги трябва да се има предвид една мисъл на Карл фон Клаузевиц; *"Голяма част от добитата по време на война информация е противоречива, още по-голяма част с лъжлива, а най-голямата част има съмнителен характер"* ("За войната", 1832 г.).

Постъпващата информация не може да се приема по номинал, тоест за чиста монета. Има много причини за това, и не на последно място е дезинформацията, т.е., че информацията може да не е достоверна или напълно точна. При прегледа и анализа на данните, като част от процес на обработване на информацията, всяко късче от сведенията се подрежда по азбучен ред, според степента на достоверност, към която могат да бъдат отнесени различните данни и факти, които те съдържат.

Целта на сравняването е да определи степента на доверие, което може да се има на получените сведения. За тази цел са разработени стандартизирани процедури. Това се извършва в следната примерна последователност: на първо място се изучава разузнавателния орган доставил съответната информация; правят се изводи за неговите действия по отношение на добиването на конкретната информация (възможности на органа, време за разузнаване, способ за разузнаване, и т.н.). Накрая се прави справка (търсене) в базата от данни, относно налична информация по съответния въпрос, последни данни, потвърждаване на дейността в тази област и др.

Надеждността на източника и достоверността на информацията – това са два фактора от цялостната преценка за достоверност на информацията, които трябва да се преценят независимо един от друг. Това е нужно за да се гарантира, че показателите, определени за надеждността на източника, не оказват влияние върху тези, удостоверяващи достоверността на информацията или обратно. Всяка информация, постъпваща от абсолютно сигурен източник, не е непременно коректна, както и информация, която очевидно е истина, не винаги показва, че източникът й е напълно сигурен.

Възприетите стандартни оценъчни стойности за разпределянето на показателите за надеждност на източника и достоверност на информацията са показани на фиг. 4.4.

Надеждност на източника		*Достоверност на информацията*	
A	Напълно надежден	1	Потвърдена от други източници
B	Обикновено е надежден	2	Вероятно е истина
C	Доста надежден	3	Възможно е да е истина
D	Не винаги надежден	4	Съмнителна
E	Ненадежден	5	Неправдоподобна
F	Надеждността не може да се прецени	6	Истинността не може да бъде преценена

Фиг. 4. 4. Таблица за градиране на източниците и информацията според надеждност и достоверност

Показателите се получават чрез комбиниране на оценъчните стойности. По този начин, информация, преценена като “вероятно е истина” и получена от източник “обикновено е надежден”, ще бъде оценена с B2. От друга страна, информация, при която “истинността не може да се прецени”, а е получена от същия “обикновено надежден източник”, ще бъде оценена с показател B6.

Различната надеждност на източниците се градират по степен на познание на същите, както следва:

1. Напълно надежден (A). Отнася се до добре изпробван и доверен източник, на който може да се разчита с увереност;

2. Обикновено надежден (B). Отнася се до източник, който е бил успешен в миналото, но, за който все още има някакъв елемент на съмнение при отделен случай;

3. Сравнително надежден (C). Това е в групата на източници, които са били понякога използвани в миналото и на които може да се има доверие до някаква степен;

4. Обикновено ненадежден (D). Отнася се до източник, който е бил използван в миналото, но в повечето случаи е доказал, че не е надежден;

5. Ненадежден (E). Отнася се до източник, който е бил използван в практиката и е доказал, че не заслужава никакво доверие;

6. Надеждността не може да се прецени (F). Отнася се до източник, който не е бил използван в миналото.

Достоверността на информацията се класифицира по степен в зависимост от това дали може да се провери, дали е от проверен източник и дали е от комплексно наблюдение. Освен това от значение е вида на разузнаването и способа за добиване на информация. Степента на достоверността се определя по степени както следва:

1. Потвърдена от други източници (1). Ако може със сигурност да се твърди, че докладваната информация произлиза и от друг източник, различен от този на вече получената информация по същата тематика, тя се класифицира като “потвърдена от други източници” и се обозначава с “1”;

2. Вероятно вярна (2). Ако независимостта на източника на всяко отделно съобщение или информация не може да бъде гарантирана, но ако от количеството и качеството на предишните доклади, въпреки всичко се счита, че надеждността му е констатирана достатъчно, то тогава информацията следва да бъде класифицирана като “вероятно вярна” и се обозначава с “2”;

3. Възможно е да е вярна (3). Ако, въпреки недостатъчното потвърждение констатиране на по-висока степен на вероятност, новопостъпилата информация не влиза в противоречие с докладвания по-рано модел на поведение на дадения

обект, то тя може да бъде класифицирана като “възможно да е вярна” и се обозначава с “3”;

4. Съмнителна (4). Информация, която има тенденция да влезе в противоречие с вече докладван или установен модел на поведение на определен разузнавателен обект, следва да бъде класифицирана като “съмнителна” и обозначена с "4";

5. Неправдоподобна (5). Информация, която с положителност е в противоречие с вече докладвана информация или в противоречие с установения модел на поведение на разузнавателния обект в определена степен, следва да бъде класифицирана като “неправдоподобна” и обозначена с цифра “5”;

6. Достоверността й не може да се прецени (6). Всяка новопостъпила информация, която не предоставя база за сравнение с който и да е познат модел на поведение на даден обект, трябва да бъде класифицирана като “достоверността й не може да се прецени” и обозначена с цифра “6”. Такава класификация трябва да бъде дадена, единствено, когато прецизната употреба на по-висока класификация е невъзможна.

Например в националната агенция за разузнаване на Израел МОСАД е възприета следната скала за оценка на агентите си:

А - на които се има пълно доверие;

В - може да се има доверие;

С - горе-долу приемливи;

Д – винаги трябва да има съмнение (едно на ум);

Е – изобщо не трябва да се занимаваш.

Всяка разузнавателна организация въвежда свои стандарти за сравняване и преценка на информатор или информация.

Анализът и обединяването (интегрирането) е процес на създаване на разузнавателна информация чрез сливане на елементи от различни информации масиви и разузнавателни информации, които сами по себе си се допълват и изясняват поставения проблем. При обединяването се извършва сравнение с априорната информация, както и с информация от други структури, звена и служби.

Анализът и интегрирането на информацията са определени отделно и съответно като [3,52,73,75]: *“В разузнавателната практика, стъпка от процеса на обработване на разузнавателната информация, който е част от разузнавателния цикъл, в която информацията се подлага на преглед за откриване на значимите факти, с цел последващото им интерпретиране”, както и: “В практиката на разузнаването, стъпка от етапа обработване на информацията, част от разузнавателния цикъл, в който анализираната разузнавателна и друга информация се подбират и обединяват с шаблона на обстановката (с наличните разузнавателни данни) в процеса на производство на нова разузнавателна информация.”* Практически, двата процеса се разглеждат като едно цяло, тъй като обобщаването на данните следва техния анализ без прекъсване.

Анализът се заключава в подробното и всестранно изучаване и съпоставяне на постъпващите разузнавателни сведения (данни) с вече добитите такива с цел разкриване на взаимните връзки между отделните събития, количествените и качествените характерстики на разузнаваните обекти и създаването на тази основа на пълна картина за конкретна обстановка и формулирането на обосновани изводи за състава, състоянието, положението и характера на действията на противостоящи сили.

По време на анализа, съпоставената и преценена информация се разглежда подробно за съществени факти. Това са всъщност тези части от информацията, имащи отношение към други факти, които вече са известни и са направени съответните заключения след сравняването им с това, което е известно по въпроса. Интегрирането е обединяване (синтез) на направените умозаключения и на произтичащите от това отъждествявания и идентификации с наличната разузнавателна информация. Това може да бъдат последствия от дадени събития или дори нечия фотоснимка. Този аспект на обработването на информацията е преди всичко умствен процес и представлява преломният момент и ключова точка в разузнавателния цикъл, където все още опитът и експертизата на анализатора не могат да бъдат заменени с нищо друго.

Съставянето на правила или указания, които да подпомагат или направляват анализатора се изписват трудно и почти не съществуват. Както

е установено и при много други дейности, изискващи използването на лични умения и индивидуална професионална експертиза, уменията на анализатора се подобряват с течение на практиката. За добър анализатор в разузнаването се изисква да е престоял много години в тази сфера и да е преминал през различни стъпала в командните нива на разузнаването.

Анализът, оценяването и обединяването са критичните етапи от процеса на преобразуване на информацията в разузнавателна информация. Опитът, знанията, а в много случаи и интуицията на разузнавача-анализатор са от решаващо значение за формулирането на обективни предположения и изводи.

При анализа е важен многостранният подход. Това спомага да се избегне или предотврати дезинформация и да се осигурява точност на разузнавателната информация. Осъществява се чрез използване и *сравняване* на информация от различни източници, които са независими един от друг, когато това е възможно. Да се разчита на един източник на информация – това трябва да бъде по-скоро изключение, отколкото практика. В това отношение следва да се знае, че противникът има за една от целите си да изучава количеството и характерът на източниците. Той ще се стреми да блокира част от тях, когато се стреми да предава дезинформация.

Научността е важен принцип в анализа [3, 51]. Той трябва да се прилага с използване на всички *логически прийоми* за изследване на даден процес. От съществено значения се явява прилагането на методите *обобщение, индукция и дедукция*, *моделирането* на действия; *проверка* чрез модели, *абстрахирането*, *статистическо* изследване, *интуицията*. Може да се прилагат множество научни методи като *информационна мозайка*, *анализ на анализа*, *мозъчна атака*, метода на *експертните оценки*, "*Делфи*", *контент-анализ*, *ситуационен анализ* и др.

Методът на *информационната мозайка* осигурява допълване на липсващи звена към известното, с което се допълва общата картина.

Анализът на анализите се основава ма извършени предишни анализи по сходна ситуация и проверка на липсващите звена в общата ситуация и поява на нови играчи. Проверяват се силни и слаби места в системите.

Прави се сравнение за отклонение от предишни действия чрез прилагане на заблуди или дезинформация.

Мозъчната атака се прилага, когато се изучава конкретна ситуация и анализаторът иска да чуе неангажиращи мнения на експерти от различни области по тази ситуация.

Методът "Делфи" Това е форма на изучаване мнения на експерти, които попълват различни въпросници или анкетни карти. Отговорите се обработват по математически методи за изготвяне на различни сравнителни диаграми.

Контент-анализът е метод, който се прилага при анализ на открити източници и по-точно за основните видове медии. Сравняването се извършва, като се използват ключови думи или изрази, които се използват на-често. С помощта на математически модели се правят съответни сравнения и изводи за даден интерес към определена тематика.

Методите на ситуационния анализ са едни от основните във военната област. Трябва да се разработят различни елементи на ситуация и тези, които са виртуални да се сравняват с бивши или да се направи извод за евентуална прилика между виртуалните очаквания и текущата ситуация. За тази цел се прилага и метода ма допитването до експерти, но в случая експертите са преки участници в създаването или в анализа на готова ситуация по начални параметри. Това най-често се прави в групи, включващи повече от 10 – 20 участника.

Разузнавателната оценка трябва да определи същността на информацията, нейната пълнота, яснота, пригодността, пълнотата и достоверността. Това дава възможност да се направи ***тълкуване (интерпретация) и формулирането на изводи.*** Представлява крайният етап от обработката на информацията. Той се дефинирана като [73]: *"Последната стъпка от етапа "Обработване на разузнавателната информация", в която значимостта на разузнавателната и друга информация се преценява като се прави връзка със знанията и данните от наличния информационен масив".* Интерпретацията завършва процеса на превръщане на информацията в разузнавателна информация. Тя е стъпката към изготвяне на разузнавателен продукт.

Това е мисловен процес, който трябва да бъде безпристрастен и обективен, базиран на здравото мислене, опита, познаването на обстановката, натрупаната до момента разузнавателна информация, сравнението и изводите. Новопостъпилата информация или разузнавателна информация се сравнява и комбинира с вече известното, което води до получаване на нова разузнавателна информация. При тълкуването се разкриват причините за анализираните факти и се правят оценки и изводи за тяхното значение и влияние.

В резултат на тълкуването се формулират *изводи* по съответни въпроси, теми или области на основата на проверени разузнавателни данни и комплексната им обработка. Ако няма преки сведения по съответния въпрос (тема), изводи се правят по редица косвени признаци със съответстващо основание.

При интерпретацията новополучените разузнавателни данни се **сравняват** с други или се добавят към тези, които вече са известни, като по този начин се получава опреснена или нова разузнавателна информация. Този мисловен процес може да бъде разделен на поредица от три основни въпроса, на които трябва да бъде намерен отговор, докато се разглеждат получените разузнавателни данни:

а. ***Определяне на принадлежността.*** Какво е това? Кой е той? При определени условия това е съвсем елементарно. Но много често противникът ще се стреми да използва простите разузнавателни признаци за дезинформация. Поради това, не трябва да се прилага просто отнасяне на идентичността към някаква армейска част или на наименованието към съответния тип оръжие, а преди всичко съображение за цялостното влияние и всички последици от присъствието на тази армейска част или на този тип въоръжение на определено място и в определено време [64]. В това отношение се създават различни модели за оценка на разкрити обекти. За целта се създава база данни с описание на характеристиките на тези обекти (паспорти), принадлежност, тактическо използване и др. Това спомага за бързото определяне на всеки обект и препращането му към съответна група, където може лесно да се сравни или да се препрати към друг възел за оценка (например нов обект, лъжлив и т.н.).

б. Дейност. Какво прави? Значимостта на действията, извършвани от даден обект (войсково формирование), трябва винаги да бъдат съпоставяни с информация за предишна активност, с цел да се установи дали има някаква промяна в характера на поведението. За това спомага именно опитът и базовите знания относно конкретните обекти.

в. Значение. Какво означават отговорите на първите два въпроса? Доколко те са съществени за внасяне на изменения в обстановката? Имат ли отношение към вече установените разузнавателни признаци? Ако не съвпадат с познатите следва да се извърши проверка (доразузнаване).

Потвърждаване. В края на менталния процес, направените изводи и заключения се добавят към вече съществуващата разузнавателна картина на обстановката. Но почти винаги получената разузнавателна информация няма да бъде пълна и завършена и ще се появи необходимостта от получаване на допълнителна информация, която да я потвърди или отхвърли.

Необходимостта от удовлетворяване на тези изисквания налага цикличния характер на разузнавателния цикъл и на плана за добиване на разузнавателна информация.

При обработката на информация от съществено значение се явяват мерките за недопускане на **дезинформация** (въвеждане в заблуждение). Разузнавателната щабна структура е в основната сфера на интереси на противника. Той се явява и първостепенен обект на дезинформация от негова страна. Една от мерките против тези действия на противника е проявата на предубеждения и подозрение към действията на противника, особено в ефира, в медиите, в международните анализи, паралелната дипломация, действия на войски извън зоната на основните военни действия, психологически и информационни атаки, проявата на добронамереност от страна на противникови командири и др.

За тази цел не трябва да се бърза с изводите, особено по важни въпроси, като се търси потвърждение за всички съмнения относно информация за противника, дори и получена от най-сигурен източник. Историята е пълна с примери, в които дезинформацията е носила огромни дивиденти на този, който е изработил добър план за дезинформация на

своя противник, а самата заблуда е мощно и ефективно оръжие от арсенала на информационните операции.

Краен продукт. Резултатът от обработката на разузнавателната информация винаги трябва да бъде някакъв обобщен продукт (напр. брифинг, обобщена разузнавателна оценка, бюлетин, доклад, сводка), който отговаря на нуждите (заявките) от разузнавателна информация или осигурява много важни входящи данни, необходими за водене на бойните действия.

Систематичното обработване на информацията, извършвано в процеса на ***съпоставяне, сравняване, анализ, интегриране и интерпретиране***, е комбинация от въвеждането на определен ред в регистрирането и записването на информацията и прилагането на логическа и методическа последователност в менталния процес на превръщането на информацията в разузнавателна информация. **Обобщаването** почива на широки познания и разбиране на тактиката, въоръжението и организацията на противника, зависи от тактическия опит и от уменията на офицера-анализатор, както и притежанието и прилагането на голяма доза благоразумие, в съчетание със способността за извеждане на обосновани заключения.

В заключение на формулираните изводи се извършва разработването на *обосновани прогнози* относно бъдещото състояние (действие, развитие) на определен обект на изследване (система, ситуация и др.). Прогнозирането е сложна и отговорна дейност и следва да се извършва на основата на утвърдени научни методи. То има силно изразен вероятностен характер. *Прогнозите за развитие на конкретна обстановка или ситуация се изготвят за краткосрочни периоди* (няколко денонощия) и за по-дългосрочен период (няколко седмици или месеци), като при получаване на нова информация незабавно се актуализират.

За нуждите на перспективното планиране се изготвят и дългосрочни прогнози (за няколко години или десетилетия). Но те изискват включването на целия ресурс на разузнаването и другите източници на информация на най-високо държавно равнище.

Когато се правят прогнози трябва винаги да се отчитат характерните черти на информацията, описани по-горе. Затова всяка прогноза е с определена степен на вероятност. Тази степен зависи от много фактори: лични или колективни познания; наличните факти; времето и възможностите за изготвяне на анализ. Затова при наличие на време се търсят нови източници за сравнение, прави се исторически сравнителен анализ, използва се метода на изискванията (поставяме се на мястото на противостоящия и мислим като него), изучаване на миналия опит във военни конфликти или на учения, използваме статистически анализ като включваме множество параметри. От съществено значение се явява познаването на способностите и характера на противостоящия командир или политически лидер.

Нарастване на използването на информацията. Анализаторите трябва да се убедят, че са извлечени всички възможни заключения от тази част от информацията, която е обработвана. Един от начините да се постигне това е, когато е достигнал до някакво заключение, анализаторът да си зададе въпроса “И какво от това?” и ако си отговори, да продължи да се пита до момента, в който стане ясно, че повече въпроси не могат да се задават, а от самия факт са “изцедени” всички възможни дедукции.

Фактори за оценка на варианта	Роля	Цел	Направление	Срок	Темп	Построение
Мисия						
Способи						
Оперативна среда						
Състав						
ИЗВОДИ						

Фиг. 4.5. Таблица за анализ на вариантите за действие на противника

При анализ на военна заплаха (конкретен противник) трябва да стигнем до очакваните от него варианти за действия. При политически

анализ основният извод трябва да бъде насочен към това какъв вариант за разрешаване на дадената криза в своя полза би възприела противостоящата страна. В резултат на гореописаните дейности се прави обобщен анализ по задачи, способи, различните действия и параметри (фиг. 4. 5).

Анализират се шестте елемента на бойните действия, и се трансформират като влияние върху задачите и способите за очакваните действия. Това е в услуга на собствения командир как да противодейства на противостоящите. В основата на анализа стоят крайните изводи за действия на противостоящи сили по определен вариант:

- Цел и замисъл за действие на противостоящия;
- Направление на главния му удар (център на тежестта), при офанзивни действия;
- Разполагаеми сили и средства;
- Групировки и оперативно построение;
- Предполагаеми способи за действие;
- Темп за развитие на очакваната ситуация и продължителност на отделните фази на операцията.

В резултат на тази оценка трябва да се стигне до изводи за най-вероятния и най-опасния вариант за действие на противостоящите.

Най-вероятният вариант е този, при който очакваните действия съответстват най-много на противниковите схващания (доктрини, исторически опит) и известните данни от обстановката.

Най-опасният вариант **(**The “Most Dangerous ACOA”) са система от действия на противника, които биха довели до максимална изненада (бойни действия във фланга, контраатака, много кратки срокове,…), да доведат до значително увеличаване на силите /повече средства/, използване на специални или забранени оръжия и способи, застрашават изпълнението на нашите задачи в срок и други [75].

На графика на ситуацията се изобразяват вероятния замисъл за действие на противника, силите и средствата му, построение, темпът за действие, направлението на главния му и други удари. Това се изразява графически, отчитайки особеностите на терена. Вариантите дават бърза и нагледна представа на военния командир и щаб за силните и слаби страни

на противостоящите сили, за центровете на тежестта и критичните му точки. Също така те дават възможност да се преценят моментите в ситуацията изискващи незабавно решение (критичните моменти).

Докладът по оценка на противостоящи сили е вид *разузнавателен продукт спомагащ за формулирането на решение*.

Съдържанието на обобщена разузнавателна оценка за дадена обстановка, съобразена с противостоящи военни сили е включва следните основни пунктове:

1. Изводи от военнополитическата (оперативна) обстановка;

2. Характеристика на зоната на военна операция или театър на войната (При необходимост);

3. Анализ на военната или други заплахи (Степента на заплаха, която се определя от това, от колко страни ще се появи);

4. Намерения и състояние на основната заплаха (Сегашно положение, характер на действията, наличие и използване на оръжия за масово поразяване и високо точни системи оръжия. Общ състав, принадлежност и характер на действията на конкретната полоса. Състояние и характер на действията на поддържащи, взаимодействащи системи (авиацията, ВМС, сили за специални операции);

5. Състав, възможности, силни и слаби страни на военните сили (Прогнозен общ състав и групировки за действие в полосата на нашите сили; възможности на силите и средствата за разузнаване, електронна война и провеждането на специални операции в тила на нашите войски; възможности за материално-техническо и медицинско осигуряване на войските на противостоящите в хода на операцията; резерви, състав и вероятен замисъл за използване в хода на операцията; технически възможности и възможности за провеждане на информационни операции и психологическо въздействие върху личния състав на нашите войски. Най-силни елементи и възможни слаби страни в групировките на войските).

6. Очаквани вероятни варианти за действия (най-правдоподобни и най-опасни варианти за действие), като при всеки един се посочват следните по-важни особености:

- направления за действие на силите;

- кулминационни точки (линии) в задачите му;
- изходни райони (райони, пунктове) за настъпление (отбрана), (местоположение на ударните групировки (отбранителни) и отделните елементи в оперативното му построение, ред за използване в хода на операцията);

7. Оперативни и тактически цели на противостоящите сили. Центрове на тежестта.

8. Въоръжени сили на други страни (съседи, поддръжка) - състояние, възможности и характер на използването им.

9. Общо количество на обектите и списък на важните обекти на противостоящи сили.

Оценката на противостоящи сили или информация не приключва с вземането на решение. Тя следва непрекъснато да се допълва, обогатява и анализира, тъй като противостоящият ще се стреми по всякакъв начин да състави погрешни изводи относно истинския замисъл за действия.

Разпространението е четвъртата стъпка в разузнавателно-информационния цикъл. Самите анализи и прогнози не са за анализаторите, а за потребителите. До тях следва да достигнат не само те, но и обобщени информации или текущи сведения във вид на доклади, бюлетини, предубеждения и др. Целта е всеки, който е заявил или поискал информация, в зависимост от неговия статут, да я получи в подходящи за него вид и степен на достъп.

Разпространението в разузнаването се основа на следните основни принципи [75]:

Яснота. Трябва да се прави ясно разграничение между фактите и тяхната интерпретация. Във всички писмени материали, всяка интерпретация следва да бъде предшествана от думата “коментар”. В устните брифинги разликата факти и интерпретация трябва да се подчертава с използването на фрази, като: “Изводът, който можем да направим от това, е... ” или “Според нас, това означава, че...”.

Краткост. Ръководителите не разполагат с време да изслушват многословни брифинги или да се задълбочават в пространни писмени доклади. Докладите трябва да бъдат колкото е възможно по-кратки и в

същото време да включват всичко, което получателят иска да знае. Ефективността на визуалните презентации по отношение на бързото възприемане и насочване на вниманието към информацията винаги трябва да се има предвид.

Стандартизация. Докладите може да бъдат разбрани по-бързо и лесно, ако са написани в логическа последователност, която следва стандартен формат. Стандартните формати на докладите би трябвало да са включени в действащите стандартни оперативни процедури (СОП) на войсковата или друга единица.

Оценка. Трябва да се прави оценка по-скоро на всяко късче информация от доклада, отколкото да се оценява самият доклад като цяло. Оценката следва да се извършва в азбучен ред.

Неотложност. Винаги, когато е възможно, информацията трябва да бъде превърната в разузнавателна информация и да бъде разпространена, защото интерпретацията на фактите е по-ценна от самите факти. Но когато времето е много ценно, обработването на спешната информация може да не е възможно. При тези обстоятелства, информацията трябва да се предаде възможно най-бързо, с предупреждението, че не е извършвана обработка на данните и че информацията може да не е достоверна или от сигурен източник. Това е характерно най-вече за текущата разузнавателна информация и за информацията на тактическо ниво, особено при предоставянето на информация за цели за поразяване.

Разпространение на информацията. Разузнавателните структури трябва да се убедят, че цялата разузнавателна и друга информация е изпратена на тези, които се нуждаят от нея, включително и на съседните (флангови) части.

Регулярност. Спешната информация и разузнавателната информация, придобита за посрещане на нуждите от разузнавателна информация, се разпространява веднага щом се получи. Командирът и неговата щабна структура по разузнаването трябва да изискват освен това и цялата разузнавателна информация, касаеща операцията. Тези доклади трябва да бъдат отразени в действащите стандартни оперативни процедури (СОП) на военната единица.

Сигурност. Разузнавателната информация не трябва да бъде засекретявана повече, отколкото е необходимо.

Прекаленото класифициране на информацията води до забавяне на нейната обработка и предаване. По принцип**,** информацията, засягаща противника, не трябва да бъде закодирана, освен, ако той самият разполага с достатъчно време за въздействие, в случай че прехване предаването на тази информация. От друга страна, голямо внимание трябва да се отдели на това, да не се разкрива източникът на информацията и може да има случаи, когато рискът от разкриване на източника ще трябва да се съпостави с ценността на информацията, при вземане на решение, дали тази информация да се използва или не. В такива случаи, щабната разузнавателна структура трябва да направи препоръки относно влиянието на възможно компрометиране на източника, с цел да се подпомогне командирът при вземането на решение.

4. 2. Разузнавателни продукти – съдържание и предназначение

Разузнавателни продукти се разпространяват в две посоки – към старшата институция и към подчинените. Може да има обмен на информация и по хоризонтала по отделни въпроси, когато това е санкционирано от съгласуващото ръководство или е уредено при работа в мрежова среда.

4. 2. 1. Отчетно-информационни документи.

Отчетно-информационните документи в разузнаването не са самоцелни. Те са предназначени да създадат единна система за работа в щабовете относно обмена и съхранението на разузнавателна информация. Подразделят се на две основни категории: **общи доклади** (доклади за общо ползване) (Common User Reports) и **специализирани доклади** (Specialists Reports).

Използват се три основни формата на доклади по разузнаването, които попадат в първата категория – разузнавателен доклад (INTREP), разузнавателна сводка (INTSUM) и допълнителен разузнавателен доклад (донесение) (SUPINTREP).

Специализираните доклади са разнообразни. Те могат да се отнасят за информиране на конкретен ръководител на сектор в държавата или ведомство, по видовете въоръжени сили или отделно посочени за конкретна дейност.

В зависимост от нивото на управление, в което е включена щабната структура за управление на разузнаването се изготвят отчетно-информационни документи, които са в помощ на пункта за управление на разузнаването (център за разузнавателна информация). Основните от тях са:

- дневник за класификация (каталогизация) на разузнавателни сведения;
- дело за разузнавателни и информационни документи;
- дневник за отчитане на разузнавателните сведения и данни (за донесения и разпореждания);
- работна карта на началника на разузнаването;
- отчетна карта за противостоящите сили;
- други помощни документи в зависимост от състава на разузнавателната структура.

а. Разузнавателен доклад (INTREP)

Разузнавателния доклад (INTREP) е писмено или графично съобщение към определено време и за изпълнението на конкретна разузнавателна задача (задачи). В зависимост от ситуацията на изготвяне и изпращане са установени срочни и допълнителни (извънсрочни) доклади.

В съобщенията винаги трябва да бъде използвано краткото название INTREP. Разузнавателните доклади могат да бъдат изготвяни на всяко ниво.

Описание. Разузнавателният доклад *(intelligence report - INTREP)* е доклад, изпратен произволно, извън някакво предварително установено разписание, в случаите, когато се смята, че информацията или разузнавателната информация, която той съдържа, налага командирът, за когото е предназначена, да се запознае спешно с нея. INTREP може да съдържа и всякакви заключения, произтичащи от съдържанието на информацията. Разпространението на INTREP (т.е. минималният брой на получателите на доклада) трябва да бъде отразен в действащите стандартни оперативни процедури (СОП - SOP) на всяко ниво на командване, но това

не трябва да ограничава съставителя на доклада от разширяване на разпространението му, особено, ако той смята, че това е необходимо.

В съдържанието на разузнавателния доклад предимно се включват данни за състава, групировката и характера на действията на съответния противник към определено време и за изпълнението на конкретна разузнавателна задача (задачи).

Разузнавателните доклади предават факти и/или оценки. В тях винаги трябва да се прави ясно разграничение между факти и интерпретиране на факти.

Фактите, съдържащи се в разузнавателните доклади, трябва да бъдат точно отразени и освен това трябва да притежават четирите основни качества: да бъдат свързани с предмета на доклада; да бъдат сбити; да са ясни и навременни.

Когато е подходящо, следва да се извършва анализ не само на съдържанието на доклада като цяло, но и на всеки отделен елемент от информацията, включена в разузнавателния доклад.

Оценките, съдържащи се в разузнавателните доклади, трябва да бъдат максимално кратки и когато е подходящо трябва да включват оценка на автора на доклада за възможностите и намеренията на противника.

Всички разузнавателни доклади трябва да бъдат класифицирани и обработвани в съответствие със съществуващите разпоредби за класифициране. Авторът на доклада следва винаги да има предвид, че съдържанието на разузнавателните доклади винаги е от полза за противниковата страна. Независимо от горното общо правило, понякога, поради оперативни причини, необходимостта от незабавно разпространение на даден доклад обезсилва стриктното прилагане на разпоредбите за секретност.

Разузнавателни доклади могат да бъдат съставяни на всяко ниво, изпращат се по необходимост, без съобразяване с определен график, когато информацията, която съдържат, се счита, че е вероятно да предизвика спешно вниманието на командването, получаващо доклада или на неговия щаб. Докладът би трябвало да включва уместни заключения, които могат да се направят за времето, с което се разполага.

Редът за излагане на разузнавателните сведения в срочните разузнавателни доклади (донесения) зависи от техния характер и важност.

Обикновено в разузнавателния доклад се отразяват:

- дата и време; отделение (служба, щаб, източник), изготвило доклада (донесението);

- обща оценка на противостоящите - сили и състав;

- дейност на противостоящите – описание на характера на действията, в т. ч. направление и скорост (темп) на придвижване;

- местоположение;

- логистика, материална част и снабдяване с основните видове въоръжение и бойна техника;

- източниците за информация;

- степен на сигурност на разузнавателния орган (източник) добил сведенията и степен на достоверност на сведенията (данните);

- оценка (анализ) на разузнавателния орган (източник), сведенията (данните, информацията);

- извод (заключение) - анализ на изготвилия доклада (донесението);

- описание на събитието – в свободен текст се излага допълнителната информация, необходима за пояснявӑне на доклада;

- потвърждение.

Формат. Форматът на разузнавателен доклад трябва да отговаря на приетите национални или съюзни стандарти. Може да бъде изпратен като свободен текст, със съответното форматиране, определено за компютърните системи, или като форматирано писмо. С цел опростяване на разпространението, последващите съобщения, съдържащи специфична информация, отнасяща се до въпроси, с които се занимават ВМС, СВ или ВВС, стават база за съставяне съответно на MARINTREP, LANDINTREP или AIRINTREP (разузнавателните доклади на видовете ВС). Структурата на тези съобщения се определя от създадената КИС за обмен на информация.

Разпространение. Разпространяването на разузнавателния доклад се извършва в съответствие с изричните и ясно формулирани указания, залегнали в регламентиращите документи на всяко едно командно ниво.

Обикновено те ограничават разпространяването му до старшия, подчинените и фланговите (съседните) командни щабни елементи. В зависимост от съдържанието му понякога се налага разпространяване и до по-широк кръг потребители.

б. Разузнавателна сводка (*intelligence summary - INTSUM*).

Разузнавателната сводка (INTSUM) е основен отчетно-информационен документ, който се изготвя обикновено в края на предварително определен период. В бойни действия се изготвя ежедневно към край на бойния ден. В съобщенията винаги трябва да бъде използвано краткото название INTSUM. Разузнавателните сводки се изготвят на всяко ниво на управление във въоръжените сили - полк и по-старшите щабове.

Описание. Този документ представлява кратко и стегнато периодично изготвено резюме на разузнавателната информация описващо текущото състояние на противника в зоната на разузнавателна отговорност на даден командир, предназначена да актуализира текущата разузнавателна картина и изведе на преден план важни събития, станали по време на периода, за който се докладва. Тя може да включва и всякаква информация, съответстваща на потребностите на всеки командир, до чийто щаб се изпраща сводката и следва да включва оценка на бъдещи намерения, основаваща се на анализ и интерпретация на тази информация. На по-високи нива на управление ударението трябва да се постави върху внимателната преценка и наблюдение на силните и слаби страни на противника, на предимствата и недостатъците в по-обхватен аспект, а не толкова да се спира на детайлите. INTSUM се разпространява както по решение на изготвящият я командир, така и по указания на по-горната инстанция. Разпределението за изпращане на INTSUM трябва да включва всички получатели, чиито отговорности и интереси могат да имат отношение към съдържанието на този документ.

Обикновено в разузнавателната сводка се отразяват:

- дата и време; отделение (служба, щаб, източник), изготвил доклада (донесението);

- обобщена оценка на противостоящите от последния изпратен доклад (донесение);

- дейност на противостоящите - очертание на рубежа където е достигнал противника или района, в който е разположен; информация за части и съединения на противника - боен състав на сухопътните части и съединения, тяхното местоположение и действия, построение (боен ред) и ешелони, оценка на техните сили и бойни възможности;

- ракетни системи, РСЗО, артилерия;

- средства, оръжия за масово унищожение;

- резерви (войски в тиловия район);

- въздушна обстановка – действията на авиацията;

- морска обстановка;

- радиоелектронна обстановка;

- инженерни войски – състав и действия;

- оценка на силите в тиловия район на противостоящите – състав и действия на специални сили, диверсионно-разузнавателни и лекопехотни формирования;

- други войски, съединения, части и подразделения;

- оценка на вероятния характер на действията на противостоящите;

- оценка на бойните им загуби и степен на защита на силите и средствата - анализ на текущите и очаквани слабости (уязвимост);

- климатични условия и местност;

- други фактори, влияещи на обстановката в зоната на операцията;

- описание (изложение) - в свободен текст се излага допълнителната информация, необходима за пояснявane на сводката;

- потвърждение – звание и длъжност на изготвилия документа за удостоверяване на нейната автентичност.

- допълване на сводката.

Освен тези данни в сводката може да се посочат и допълнителни сведения и данни получени от разпитите на пленници, дезертьори и местни жители, при изучаване на иззети и заловени документи и др.

В отделни случаи по искане на висшестоящата инстанция може да се представи обобщена разузнавателна сводка за определен период на бойни действия. В нея освен обикновените данни се прави анализ на бойните действия и се посочват характерните способи за действие на войските на

противостоящите, най-ефективните системи на средствата за борба, както и методи за разузнаване и противодействие срещу нашето разузнаване.

Всяка разузнавателна сводка се изготвя от разузнавателната служба (звено) обикновено към края на деня и се подписва от началника на разузнавателната служба (звено), изготвила документа.

Форма. Формата на разузнавателната сводка задължително трябва да е в съответствие с възприетите щабни процедури за докладване. Тя може да бъде във вид на излагане на фактите (свободен разказвателен текстов вид), описан в нормативен документ (стандарт) или да е форматирана. Разузнавателните сводки, свързани с определено формирование от видовете въоръжени сили и специфичната за него форма се обозначават чрез поставянето на термините "Land", "Air" или "Mar", като представки на INTSUM, т.е. LANDINTSUM, AIRINTSUM, MARINTSUM.

Когато се изготвя сводка по линия на ВМС (RAINFORM) тя е позната като формуляр ЧЕРЕН.

- Разпространение. Разузнавателната сводка се разпространява до старшите, подчинените и фланговите (съседните) командни щабни елементи по преценка на ръководителя, от чиито структура се изготвя или в съответствие с указанията, получени от по-старшето ръководство. Разузнавателната сводка задължително трябва да бъде разпространена до всички онези, чиито отговорности и интереси могат да бъдат засегнати от нейното съдържание.

в. *Допълнителен разузнавателен доклад* (донесение) **(***Supplementary Intelligence Report* **- *SUPINTREP).***

Описание. Този доклад се изготвя нерегулярно, в отговор на специална заявка, или при подготовката на специална операция. Предназначен е за осигуряване на детайлен преглед и анализ на цялата разузнавателна информация по една или повече специфични теми, събрана за определен период от време.

Форма. Няма установена форма за изготвяне на допълнителен разузнавателен доклад, с изключение на това, че думата "SUPINTREP" трябва да фигурира в началото му. В информационните системи се залагат формати, по които се работи – обикновено доклади от различен вид, които

съдържат формати със свободен текст, като само началният и краен титул на страницата са в специален формат.

Разпространение. Разпространението се определя от самото съдържание или е отбелязано изрично в самия доклад.

Специализирани доклади. Има различни разузнавателни доклади и сводки, които са обособени или според тематичното заглавие на определена служба (род войски), или според някаква определена специализация.

При възникване на необходимост от информация по даден въпрос (тема) до ръководството на разузнавателната служба се изготвя заявка (запитване) за разузнавателна информация и чрез съответните канали същата се изпраща до съответната разузнавателна структура.

Заявката за разузнавателна информация (INTREPS) е отчетно-информационен документ, чрез който се заявява необходимостта от получаване и/или пояснява на желаната разузнавателна информация или допълнителни сведения и данни.

В заявката се посочва каква разузнавателна информация, по кои въпроси е необходима, в какъв обем и сроковете, в които е желателно да се получи. При получаване на подобна заявка (запитване) от друга страна, в информационно-аналитичното звено на разузнавателната служба се изготвя съответната информация и по установения ред се доставя на заявителя.

Към разузнавателните доклади, сводки и заявки може да се прилагат различни разузнавателни схеми, карти с обстановки за противника, списъци (схеми) на координатите на обектите (целите), протоколи от разпитите на пленници, дезертьори и местни жители и документи, иззети от противника.

Един от основните документи, който се изготвя и разпространява в щабовете това е **анексът по разузнаването.**

Изготвят се два типа анекси:

- Първият тип е предназначен за допълнение към КОНОП или ОППЛАН, който дава в сбита форма основните изисквания и насоки към разузнаването и реда за комплексното използване на всички видове разузнаване.

- Вторият тип се явява допълнение към разпорежданията (заповедите, директивите) до подчинените формирования. Той е конкретизирана извадка от общия анекс от първия тип до определеното формирования.

Първият тип се изготвя в свободна, описателна форма или в съответствие с конкретно ръководство за планиране на операции, докато вторият е в повелителна форма.

Първият тип в повечето случаи се оставя към дело и е работен документ на структурата за управление на разузнаването, а вторият тип се изпраща по йерархията до подчинените формирования.

Основното предназначение на един анекс е текстът на дадена оперативна заповед да се поддържа кратък. Анексите, освен това позволяват на адресатите да бъдат предоставяни допълнителни копия с известна информация, като таблици, графици и т.н. Анексите осигуряват по-обширна информация, която не е подходяща за основната заповед (директива, разпореждане) или информация, която уточнява определен аспект на заповедта/бойната служба, който не засяга всички адресанти на дадена заповед.

Анексът е съществена (неделима) част от заповедта (директивата). Използваният брой и видове анекси се ръководи от потребностите на конкретната заповед. Когато бъдат използвани, анексите трябва да увеличават яснотата, полезността и краткостта на оперативната заповед.

Всички анекси по принцип предоставят информация на бойните единици, но освен това те може да представят и указанията на ръководителя (командира) към командирите на поддържащите и специалните войски. Анекс към заповед не може да представлява заповед от командири на поддържащи или специализирани звена към техните единици, освен в случаите на разузнавателни анекси и анекси за движението, които са разгледани отделно. Въпреки че анексът е съществена (неделима) част от заповедта, информацията и указанията, дадени в основния текст на заповедта могат да бъдат повторени, ако е нужно, поради различия, които могат да се получат при разпространението. Броят на анексите към дадена заповед се ограничава от потребностите на конкретната заповед.

Даден анекс може да е писмен, или да е във формата на схема, чертеж на паус, печатна карта, скица, план или таблица. Той се използва и при необходимост да се предоставят детайли за всяка част на заповедта, когато е уместно.

Анексите се озаглавяват с главни букви по азбучен ред (A, B, C и т.н.) и може да имат едно или повече допълнения, номерирани с арабски цифри. Анексите трябва да бъдат посочени в съответната част от текста на оперативната (бойна) заповед или разпореждане и да са изброени под заглавието "Анекси" в края на заповедта. Допълненията по същия начин трябва да бъдат посочени в анекса-майка.

Анексите, издадени в същия брой екземпляри, както главната заповед трябва само да бъдат подходящо идентифицирани по отношение на главната заповед. Те трябва да съдържат и класификацията за секретност и, където е нужно, списък с допълненията.

Тези анекси, които са издадени по различно време от главната заповед трябва, освен това, да съдържат заглавие, подпис на издаващия ръководител или съответен негов представител, или удостоверяване на автентичността, инструкции за потвърждаване и списък за разпространение.

Разузнавателният анекс към дадена заповед (директива) до подчинени щабове, ако се използва такъв, трябва да следва малко по-строга форма от другите анекси. Той би могъл да бъде издаден преди разпространяването на заповедта или предварително да се изпращат указания, които съдържат основните моменти от основния анекс (или предварителен анекс).

Неговото основно предназначение е:

- Да разпространява разузнавателни сведения и оценки за противниковите сили, които са от съществено значение за провеждането на операцията, което дава възможност оценките за противника на старшия щаб да се сведат до подчинените;
- Да служи като средство за информиране на подчинените командири за придобиване на информация и/или разузнавателни данни, нужни за провеждането на дейността на войските (операцията), които обаче те биха

могли да получат само непосредствено преди или когато вече е започнала самата операция;

- Да даде всякакви други необходими разузнавателни заповеди или изисквания за въпросната операция;
- Да координира разузнаването между различните сили и средства и да даде единни указания относно ползването на информацията и страничните източници.

Общите инструкции за изготвяне на разузнавателен анекс са същите, каквито са и за оперативна (бойна) заповед (директива).

Допълнително ръководство за неговото изготвяне представляват следните фактори:

- Той трябва да бъде колкото се може по-кратък, без това да вреди на яснотата;
- Не трябва да се повтарят нещата, разгледани в стандартните оперативни процедури (СОП) на командването или подразделението;
- Може да бъде споменато, че отделна информация се намира в определени разузнавателни доклади при положение, че адресатите разполагат с тях;
- Материал от ограничен интерес или такъв, който включва значителни подробности, може да бъде включен в допълненията на Анекса. Най-подходящите допълнения са карти, схеми, фолиа с дислокация на противостоящите сили, задачи на разузнаването или за конкретно наблюдение, и таблици за разпределението на картите.

Анексът дава резюме на разузнавателната ситуация, засягаща операцията. Той информира поддържаните звена с повече подробности за ситуацията за противника, разузнавателните интереси/изисквания на командира и подробности за това как да се процедира с пленени членове на персонала и документи. Информацията, предоставяна от разузнавателния анекс, трябва да бъде използвана за разработване на параграфа за ситуацията на подчинените командири и приоритетите за набиране на разузнавателни сведения.

Разузнавателния анекс се разработва и издава от разузнавателната структура в щаба (секция, отделение, отдел, управление или друга),

Ако издаването на разузнавателен анекс е отложено или пропуснато, разузнавателните и информационни изисквания трябва да се поставят в параграфа с координиращите инструкции на оперативната (бойната) заповед (директива).

Те обаче, не трябва да се публикуват и на двете места, освен, ако съответният ръководител не иска да постави ударение върху определени изисквания.

Разузнавателният анекс като правило има следното съдържание:

1) Обобщи изводи от оценката на обстановката.

а. За изпълнението на дадена бойна заповед, от съществено значение е да са налице разузнавателни данни за противниковите войски и въздействието на климатичните условия и терена. Това, дали този анекс и свързаните с него допълнения и приложения съдържат цялата подобна разузнавателна информация или просто насочват към разузнавателни данни, които могат да бъдат намерени другаде, е въпрос, който трябва да бъде решен от командира. Подобно пренасочване не може да бъде включвано, ако на участващите войски не са били раздадени съответни справочни документи (например на звената, които са като усиления).

б. Когато е наложено от изискването за спазване националната доктрина, втори под параграф може да включва разузнавателна оценка, която да включва очакваните варианти на действия на противостоящите по реда на тяхната вероятност.

Параграфът, в зависимост от необходимостта и наличния обем разузнавателна информация, може да включва подпараграфи, отбелязани с тирета.

2) Приоритетни изисквания към разузнаването.

В този параграф всяко приоритетно изискване към разузнаването трябва да бъде поставено по реда на приоритета си в отделен под параграф. Фактът, че те са подредени според приоритета си, трябва да бъде пояснен.

В последен подпараграф се изброяват другите разузнавателни изисквания, ако такива са необходими.

В този параграф всяко приоритетно разузнавателно изискване трябва да бъде поставено по реда на приоритета си в отделен под параграф. Фактът, че те са подредени според приоритета си, трябва да бъде пояснен.

В последен подпараграф се изброяват другите разузнавателни изисквания, ако такива са необходими.

3) Задачи на разузнаването и ред за тяхното изпълнение.

а. Основни усилия на разузнаването или определен център за съсредоточаване на усилията;

б, Основни разузнавателни задачи. Тук се описват заповеди към подчинените и поддържащи поделения, като в отделен номериран подпараграф се разглеждат подробните задачи за всяко формирование, от което щабът изисква доклад. Тези подпараграфи се изброяват в същия ред, в който формированията са изброени в оперативния план (бойната заповед).

Задачите на разузнаването трябва да бъдат свързани с последователно решаваните от войските задачи. В хода на тяхното изпълнение, в зависимост от конкретно създалата се обстановка, те могат да се допълват, а в редица случаи и да се променят.

Определянето и разпределението им се извършва от разузнавателната структура, в зависимост от наличната информация за заплахите и възможностите на силите и средствата за разузнаване. Те трябва да са своевременни, кратки, ясни и точни. За повишаване ефективността на тяхното изпълнение трябва да отразяват преценката на риска за изпълнителите, извършена в разузнавателния щаб.

Разузнавателните задачи биха могли да бъдат разглеждани функционално в зависимост от спецификата, възможностите и средата на действие на използваните разузнавателни сили и средства:

В СВ задачите на разузнаването са насочени предимно към добиване на разузнавателна информация и въздействие върху противника по суша, а също и по летища, морски бази и пристанища;

Във ВВС те са насочени към разкриване действията и въздействие върху въздушния противник, в т. ч. и базирания на суша и море;

Във ВМС съответно разузнавателните задачи осигуряват разузнавателна информация за противника, действащ на море, в т. ч. поддържащите го от въздуха и сушата войски, сили или средства.

За силите за специални операции разузнавателните задачи са в съответствие с изпълняваните от тях мисии в разположението на противника или в друга критична среда. Тя трябва да подпомага собствените им действия и същевременно да осигурява поддръжка на други сили или определени командирски решения.

в. Други (допълнителни) разузнавателни задачи;

г**.** Ред за изпълнение на задачите и за предоставяне на информация от или искания към висшестоящия, съседни и взаимодействащи щабове. Отделен номериран под параграф, отнасящ се за всеки щаб, който не е подчинен или поддържащ, от което се искат информация и/или разузнавателни данни.

д. Взаимодействие. Определя съответните участници в разузнавателния процес и реда за осъществяване на контакти, съвместна дейност, поддръжка, сигнали, ред за комуникиране и обмен на информация.

4. Организация на разузнаването.

5. Целеопределяне.

6. Командване и управление.

8. Други инструкции (при необходимост).

Тук се изброяват в специални под параграфи, нужните позиции, които не са засегнати по-горе или в стандартните оперативни процедури или които изискват действия, различни от уточнените.

Разузнавателният анекс НЯМА за цел и НЕ МОЖЕ да служи като заместител на плана за разузнаване или плана за събиране на разузнавателна информация.

Отчетната разузнавателна карта за противостоящи сили се разработва в разузнавателната служба (звено) за определен период от бойните действия. На нея в хронологична последователност се нанасят положението и действията на противностоящите сили в полосата (зоната) на войсковото формирование и пред съседите, с подробно описание до батальон (дивизион) по време на бойните действия, към всеки един момент

на изпълнение на бойните задачи от войските (силите), при резки изменения на обстановката и към края на операцията (бойните действия).

Всички отчетно-информационни документи трябва да бъдат разработени и изпратени своевременно въз основа на достоверни данни, да бъдат кратки, ясни, нагледни, убедителни, достъпни, правилно и прецизно оформени, особено по отношение на изпълнител, време на издаване, срокове за изпълнение, ако е необходимо и заявена информация.

4. 2. 2. Информационни документи.

Освен описаните по-горе отчетно-информационни документи в много случаи се налага да се разработват и различни други справочни материали и документи като: информационни карти; разузнавателни (информационни) бюлетини; текстови или графически информации по отделни въпроси; различни фотодокументи; справки; справочници; картотеки; албуми и др., които съдържат най-разнообразни данни за потенциални или текущи противостоящи сили. Такива материали съдържат в повечето случаи информации по конкретни въпроси или са в отговор на заявки до началото или в хода на операциите. Освен това, множество информационни документи се изготвят в услуга на оценките и анализите при вземането на решения. Това е във връзка с изучаването на конкретни военни системи, оръжия, състояние на войски, икономика, ресурси, комуникации, отделни обекти, население, политика, географски район със съответните му елементи и др., които са в сферата на интереси на разузнаването. В основата на информационните документи стои извличането на информация от базови масиви или доставяне на нова текуща информация по заявка, или по съображение на съответния разузнавателен щаб, въз основа на началните изисквания за разузнавателна информация.

Голяма част от информационните документи се изготвят в мирно време по тематики, определени в отделен списък. В много от случаите информационни документи се изготвят в подкрепа на отчето-информационни такива. Голяма част от информационните документи не са съобразени с предварително или текущо планиране и се налага да се изготвят при спешна необходимост.

Разузнавателна схема се разработва по искане на старше ведомство (взаимодействащ) във вид на самостоятелен информационен документ или като приложение към разузнавателния доклад или разузнавателната сводка. Обикновено тя се разработва на едромащабна карта или на лист, фолио (паус), слайд и съдържа обобщени разузнавателни данни за обектите (целите) на противника към определено време. Разузнавателната схема може да се изпраща в щабовете на подчинените и взаимодействащи формирования. Разузнавателна схема, изготвена в интерес на осигуряването на овладяване на важен обект, пробив на подготвена отбрана на противника или при други случаи се разработва с подробно описание на обектите н противника до отделен взвод (пункт) и отделно огнево средство на противника (отделна цел, детайл), или различните физически заграждения на местността.

Ведомостта за бойния и числения състав на противостоящи сили в зоната за действия на войските (силите) е справочен документ, който се изготвя в щаба, а при необходимост може да се представя във висшестоящия щаб. В нея се посочват подробности за състава, организацията, въоръжението и бойната и друга техника на противостоящи сили. Тя се изготвя в произволна форма или се използват формализовани бланки.

Ведомост за загубите и попълненията на противостоящи сили представлява справочен документ, в който се отчита количеството убити и пленени, унищожена и пленена техника, въоръжение и други материални средства и всичко, което е пристигнало като попълнение (усиления). Тя се попълва след постъпването на сведенията. При вписването на данните във ведомостта се посочват датата, мястото и органите (източниците) доставили сведенията.

Справки по отделни въпроси на бойния състав, групировката, характер на действията, въоръжението и бойната техника на противостоящи сили, военно-географската характеристика на зоната на операцията и инженерното оборудване на местността, заета от противникови сили се разработват по указание на командира (НЩ) или висшестоящия щаб в произволна форма.

Статистически справочници включват данни от всякакъв вид, в отговор на изискванията на ръководителя, на разузнавателната щабна структура от старшето ниво или на прекия оперативен ръководител.

Всички отчетно-информационни документи трябва да бъдат разработени и изпратени своевременно въз основа на достоверни данни, да бъдат кратки, ясни, нагледни, убедителни, достъпни, правилно и прецизно оформени.

Макар, че се използват много от предимствата на работата в мрежа не бива да се пренебрегват и традиционните канали за обмен на класифицирана информация, каквито са съответните министерства, двустранни или многостранни срещи, разузнавателните ведомства, които обменят вербална информация, писмени, графични документи или изображения, фотодокументи, справки, справочници, албуми и др. материали.

Самото доставяне на информация до съответния заявител се осъществява по два способа: стандартен – чрез използване на установения ред за изпращане и получаване на дипломатическа поща и екстрен, като информацията се доставя чрез специален куриер, който се ползва със съответните права и имунитет.

За да може адекватно да се реагира на предизвикателствата в съвременни условия разузнавателните структури на всички нива и техния краен продукт - знанието, следва да се отчете факта, че информационната мощ на страната не може да бъде функция само на националните възможности, но и на международното сътрудничество и на получения от него информационен продукт. Ето защо приоритет в тази насока се очертава по-нататъшното развитие на тясно сътрудничество и интегрирането с разузнавателните (информационни) служби на съюзни и приятелски страни.

Изследванията по описаните по-горе въпроси водят до следните по-важни изводи:

- Разпространението на информация не е произволна и неконтролирана дейност. Тя е свързана със спазване на определени стандартни процедури и използване на единни информационни документи;
- Дълготрайното съхранение и използване на информационния ресурс е немислим без изготвянето на единно разбираема стандартна

документация, както и ред за нейното използване, което съкращава пътя до потребителя и дава възможност за отчет, както на информацията, така и за контролиране на нейното разпространение;

- Съвременният разузнавателен цикъл е трудно изпълним в онези срокове, които изискват скоротечните бойни действия, ако не се използват постиженията в сферата на уеб-технологиите и свързаната с тях автоматизация на управленческите процеси;
- Автоматизираните системи и работата в мрежи допринасят за участие на обединяване на всички органи за управление с тези за пренос и използване на разузнавателната информация. Едновременно с това следва да се предприемат мерки за защита на комуникационно-информационната система на разузнаването от несанкциониран достъп и целево въздействие от страна на противника;
- За целите на оперативната съвместимост на националната система за добиване и предоставяне на разузнавателна информация с тези на съюзници или приятели е необходимо възприемането на единни понятия, които да се тълкуват еднакво. Там, където това е трудно изпълнимо следва да се създават обединени разузнавателни клетки за обработка на информацията, които да включват представители от ръководствата на националните разузнавателни източници.

Множество военни конфликти и други събития в геополитически план и непосредствено свързани с която и да е страна и армия през последните две десетилетия, показаха силата на информацията. Изпреварването на срещуположната страна винаги е давала предимство, особено на активната (нападащата) страна. Пасивната защита се оказа абсолютно безрезултатна без знание за действие на противостоящите. Но заедно с получаването на множество сведения, макар и достоверни, пролича и необходимостта от дълбоко осмисляне на резултатите от добиване на информация. Изпреварването е важно не само в получаването на информация, а в цялостния процес до пристигането и до потребителя. В тази област на разузнаването продължават да се развиват концепции, модели, технически и оперативни процеси и процедури. Те няма да спрат да се развиват и никога няма да са достатъчни. Но най-важното в разузнавателния процес е

възприемането на схващанията за единство в цялостния разузнавателно-информационен процес. Това единство дава възможност за прилагане на системност и съвместно управление на информацията, което също е голямо предимство на водещите армии пред изоставащите. Липсата на единен анализ може да възпре взети решения или да ги забави. Примерите вече са известни в тази насока. Високата стойност на една система е в нейното своевременно управление и координирането и с други в единно време и в единно пространство. Но за това са нужни преди всичко знания, обединяване на усилия на различни институции и тясна координация по всички направления.

ГЛАВА ПЕТА

ТАЙНИ ОПЕРАЦИИ В РАЗУЗНАВАНЕТО

Добиването на информация е в основата на дейността на разузнаването. Но заедно със специфичната дейност за осигуряване на информация в историята са се наложили и други форми за използване на разузнавателен ресурс, а именно провеждането на бойни специални операции. За бойни операции са създадени и се използват специални сили, които провеждат предимно директните акции, диверсионна дейност и саботажи. Но в зависимост от обстановката често се използват за тази цел и разузнавателни органи или те са едни от участниците в бойни специални операции. Стремежът в днешно време е за тайни операции да се използват силите за специални операции [25,77,78]. Те изпълняват основните си мисии, заместващи разузнаването, което е било в основата на тези действия в миналото. Но сили за специални операции са пригодени повече за обявена война или открит военен конфликт. Малко са примерите за използване на такива сили в тайни операции на чуждестранна територия. Има такива примери предимно от Англия, Франция, САЩ, Русия и до известна степен от Турция, но те са имали ограничен характер.

Дори и да се използват специални сили в тайни операции на чужда територия тяхното планиране и общо ръководство се осъществява от разузнавателните служби на дадената страна. Може да се приеме, че тайните операции са дело само на национални служби. Рядко се прилагат такива операции с привличане на ресурси от съюзни или приятелски страни. Това е продиктувано от високата степен на риск от разкриване и провал на такава операция, което е съпроводено в повечето случаи от унищожаване на изпълнителите, тяхното задържане и е съпроводено от предизвикването на широк, неприятен политически отзвук.

В тази глава се разгледат основните проблеми, свързани със същността, съдържанието, ролята и видовете тайни операции в разузнаването и основните въпроси по организацията и управлението на

такива операции. Акцентира с върху организацията, подготовката и способите за провеждане на такива операции в мирно и във военно време.

5. 1. Същност и съдържание на тайните операции

Тайните операции възникват почти със създаването на организирано разузнаване в множество от държавите. Един от видовете разузнавачи, описани още от Сун Дзъ е агентът за влияние. Стремежът в противоборството между враждуващи държави винаги е включвал надхитряне или заблуда. Това е един от способите да се осъществява такова влияние в дадена държава отвън, но той е възникнал по-късно, с появата и развитието на средства за масова информация, особено радио и телевизия, а по-късно и интернет. В началото е било прилагано предимно вътрешното влияние, което е пряко насочено към лидера или определена аудитория в дадена държава, а в някои случаи е предназначено и за населението като цяло. Оказваното влияние никога не се представя официално, няма обявена цел, произход и изпълнители. Това е в основата на тайните операции. Днес те се включват в т.н. хибридни войни.

Тайни операции са операциите, които се планират и провеждат като се крие коя страна ги провежда [25]. Те се различават от дискретните операции по това, че скриването на страната, която ги провежда е по-важно от това, че самата операция е проведена. В настоящата публикация ще се разглеждат като тайни операции и всички други, които се провеждат скрито, без да се оповестяват като изпълнители, време, място, обекти, поддръжка, ръководство и осигуряване.

За провеждането на ефективни тайни операции трябва да се създадат подходящи позиции в страната или средата, място или обект на такива операции. Те се провеждат предимно във високите етажи на властта в дадена държава и са свързани с дворцов шпионаж, осъществяването на заговори, убийства на политически опоненти, покушения, провокации срещу официалните власти и др. В редица случаи се предизвикват бунтове, преврати, революции, въстания или открити съпротиви срещу властта. Много от тайните операции са свързани и с покушения на политически опоненти, възстановяване на предишно управление, чрез връщане на снети от власт лидери, провеждането на саботажи, дискредитиране на сектори от

икономиката, енергетиката, туризма, селското стопанство. Редица тайни операции са провеждани за заблуда на властите или населението. В много случаи са провеждани операции срещу ръководствата на вътрешна съпротива, наосчвана от външни резиденти. Много операции са свързани с осигуряване на средства като оръжия, взривни материали, финансиране на сили от вътрешна съпротива в дадена страна. Освен това се осъществява подготовка на агенти на чужда територия, които се прехвърлят на територията на страната, обект на тайни операции. За тайни операции щатните служители от разузнаването, създали подходящи позиции в дадена страна, може да се използват чрез получаване на допълнителни задачи и инструкции, особено за участие в психологически или информационни операции.

За успешното провеждане на тайни операции в дадена страна са необходими предварителни условия включващи:

- Създаване на подходящи дълготрайни или временни разузнавателни позиции с щатни разузнавачи или вербуване на агенти и създаване на агентурни мрежи;
- Осигуряване на достъп до най-засекретени държавни, служебни и чисто военни тайни на разузнаваната държава. Това може да бъде информация от политически, икономически и военен характер за взаимоотношенията между основните субекти имащи водеща роля в съответните сектори;
- Запознаване с планове или решения от държавно, ведомствено или фирмено ниво, както и на отделни щабове, командири и др. отговорни лица;
- Изучаване и насочване на вижданията в политиката, икономическите решения и военното развитие на дадената държава и избор на най-благоприятните способи за оказване на влияние върху бъдещи решения;
- Изучаване на настроението и отношението на населението към официалната власт или неговата политика и начините за формиране на подходящо мнение сред обществото към политически, икономически, социални и военни решения;

• Осигуряване на ресурси или създаване на канали за трансфер на хора, оръжие, финанси и други средства за провеждане на тайните операции.

Основна категория разузнавачи или агенти, които следва да се внедрят в дадената държава са преките участници в тайните операции, където се прилагат силови способи [16,23,36]. Това са агенти за преврати, смяна на политически личности, диверсионни действия, саботажи, отстраняване на важни личности и т.н. Във военни операции това обикновено се осъществява във взаимодействие с щатни групи за специални операции или подготвените за директни акции. Другата категория са *служители или агенти за* въздействия или оказване на влияние върху определени личности или аудитория от населението. Това може да са личности от дадена информационна или политическа сфера.

Във военни операции предимно се прилага временното прехвърляне към противника н определени щатни разузнавачи, представящи се за приятели, които да носят вярна и съпроводена с нея лъжлива информация, служеща за заблуда [47,60,68]. Такава информация се оставя на определено място в разположението на противостоящите сили, като се инсценира нейното случайно изгубване от носител или от катастрофирали въздушни или морски средства (вертолет, самолет, балон, дирижабъл, кораб, подводница и др.). Тайната операция може да има формата на провалени действия от разузнаването, когато целево собствен разузнавач попада в ръцете на контраразузнаването на противника, като носи в себе си лъжлива информация.

Определени тайни операции, при възможност придобиват и по-широк мащаб, отколкото е по силите само на разузнаването. Пример в това отношение е овладяването на о. Крим от руските сили. Макар, че операцията пряко се ръководи от руското разузнаване в операцията са привлечени множество специални военни формирования, като целта е в кратки срокове да се блокира и установи контрол над множество обекти, както и да се установи благоприятен политически климат.

В американската теория тайните операции се класифицират като се основават на етичния (възприемливи за широката публика и за всяко

правителство способи) принцип [17]. Това означава, че разузнавателните служби могат да прилагат всякакви или ограничени операции или способи за провеждане, в зависимост от ескалация на напрежение или нивото на конфликта. Това градира тайните операции по следния начин:

- Рутинни разузнавателни операции – които се провеждат посредством обикновена разузнавателна дейност за наблюдение на открита дейност, чрез легално присъствие, контакти със служители на чужди разузнавания или защита на чуждестранни лидери или на съюзни страни;
- Скромни намеси – включват опосредствана дейност, чрез финансиране или подпомагане на приятелски или изгодни политически режими, или определени икономически, политически или социални дейности в разузнаваната страна;
- Високорискови операции – те са свързани с намеса във вътрешните работи на разузнаваната страна, вербуване, спасяване на заложници или похитени, икономически поражения без човешки жертви, голямо финансиране или поддръжка на демократични или авторитарни режими, проникване в чужди посолства, внедряване на агенти в сферата за управление на държавата, открита пропаганда и намеса в електронните системи;
- Екстремни действия – свързани са с прилагане на всички възможни способи, без ограничения като бойни операции, свързани с убийства, преврати, революции, въстания, бунтове, нападения, освобождаване на заложници, атакуване на бази на терористи или партизани, вземане на заложници, шантажи, заплахи, натиск, кражби на технологии, документации или готови новаторски изделия.

Както се вижда в гореописаното тайните операции включват и редица разузнавателни дейности, които не са свързани с тези операции, а с получаване на информация, или създаване на подходящи позиции за осъществяването на тайните операции.

През последните години едно от направленията на тайните операции е противодействието на тероризма. Разузнаването заедно с търсенето и определянето на местоположение участва в бойни тайни операции по неутрализиране или залавяне на терористи независимо от страната, в която

те се намират. В това отношение няма определени държавни граници или географски параметри. Като пример може да се посочи речта на руския президент Владимир Путин във връзка с терористичния акт предизвикал катастрофа с пътнически самолет над Синайския полуостров през ноември 2015 г., в която загинаха 224 невинни човека. Според неговата реч... ”терористите ще бъдат търсени навсякъде, без значение в коя страна и ще бъдат наказани безмилостно”. Подобни мерки възприеха от френските и белгийските власти във връзка с терористичните актове в Париж по същото време, като вината се пое от “Ислямска държава”.

5. 2. Видове тайни операции

Тайните операции се провеждат в разнообразна среда. Това изисква и различни способи и средства за провеждане. В историята на разузнаването са се наложили различни начини за осъществяване на тайни операции, което дава основание да им се направи отделна специфична класификация. Тази класификация е в зависимост от сферата за провеждане, способите за осъществяване и привличани сили и средства. По сфера на провеждане тайните операции може да бъдат:

- Операции в политическата област;
- Операции в икономическата област;
- Психологически операции;
- Военни тайни операции;
- Операции срещу организирана престъпност и тероризма;
- Операции за заблуда и дезинформация;
- Операции по оперативната сигурност на собственото разузнаване.

Според способите за провеждане може да се класифицират на:

- Бойни;
- Небойни операции;
- Електронни.

Според начина на използване на включените сили и средства може да се класифицират на:

- Самостоятелни;
- Съвместни.

Операциите в политическата област са преди всичко операции, насочени за контрол или влияние върху политиката на дадена страна. Това може да се нарече сърцевината на тайните операции [54, 70]. Те по природа имат крайни цели. В много случаи се поставя дилема – всичко или нищо. В редица случаи целта е да се подпомогне подходяща политическа сила или политик срещу опоненти (родственици, близки по род, наследници по принцип или нямащи връзка с описаните до тук). В другите случаи се провеждат за поставяне на свой фаворит или своя (поддържаща) политическа сила на власт. Ключовите думи са: власт; политик; лидер; политическа сила; опозиция; влияние; контрол и др.

Основните видове операции, които се прилагат в политиката са: заговорите; осъществяване на преврати; предизвикване на терор; организиране на въстания или дори революции. Основна форма може да бъде: създаване на условия за безредици; организирано противодействие на официалните власти или атакуване на властта опосредствано; организиране на гражданско неподчинение; противодействието срещу силите на реда и сигурността; вандалски прояви; етническо напрежение; религиозни и националистически (расистки) изстъпления и др.

Всеки заговор срещу властта трябва да води до смяна на външната политика, а в някои случаи до смяна на режима в разузнаваната държава. Това се осъществява чрез вътрешни субекти, граждани на дадената страна. Но те трябва да имат и съответни възможности за осъществяване на смяната на властта. На тях се оказва пряка или странична помощ. Проявите се осъществяват скрито, но действията или исканията се предевяват открито.

Държавният преврат е друга форма на тайни операции, при който се осъществява насилствено подменяне на лидера и правителството. Те могат да се атакуват физически наведнъж, като се използва в повечето случаи някаква форма на военна или полицейска сила. Осъществява се т.н. тихо възстание, като се завземат ключови министерства и обществени сгради, учреждения и комуникации и същевременно се блокират със заповеди или чрез физическа сила използването на силите за защита в полза на официалната власт. Действията имат изцяло скрит характер.

И заговорът и превратът се осъществяват ефективно, ако са предшествани или съпроводени с други открити съпротиви в обществото, като стачки, протести, неподчинение, саботажи, безредици и др.

Въстанията и революциите са форма на масово участие на население срещу официалната власт, като революцията може да прерастне и в гражданска война. Целта е насилствено сваляне на управляващите и промяна в режима. При въстанието се разчита на ограничено финансиране, подготовка и ръководство на въоръжени паравоенни формирования с други политически искания, издигани от опозиция. Може да са на основата на сепаратизъм, национализъм, религиозно противопоставяне или на друга идеология. В много случаи базите за подготовка и осъществяване на атаки срещу населените места се поддържат от партизански формирования, извън населените в по-трудно достъпни места в страната. В някои случаи навлизането на въоръжени отряди може да става от съседни страни. Способите за действие са изцяло насилствени: атаки срещу политически или икономически обекти; нападение срещу политически лидери или управленски личности от местната власт, силите за сигурност и армията; диверсии; саботажи срещу комуникациите; дестабилизиране на съобщенията, средствата за пренос на енергия или предаванията на средствата за масово осведомяване.

Предизвикване на *революция* е особена форма на провеждане на тайни операции. Това изисква значителна подготовка на политически елит с противоположна по характер идеология от официалната в даден страна. Трябва да се създаде обстановка на нетърпимост срещу режима, идеологията и политиката на официалните власти, срещу социалната система, материалната сфера и системата за образование и медицина. Една от формите е предизвикване на гражданска война, която води до опустошаване на страната, което не е прието в цивилизованите държави. Другата е да се поставят идеологическите искания на по-късен етап, когато воденатa въстаническа дейност има вече траен успех и е необходимо привличането на по-голяма част от населението в исканията на съпротивата. Разузнаването се намесва чрез финансиране, целево подпомагане на семейства или сектори в страната, подготовка на инструктори, политически

лидери и внедряването им в политиката, в силите за съпротива, в опозицията, в ръководството на въоръжените формирования и пряка военна или политическа консултация в хода на откритата съпротива.

Предизвикването на *терор* е съществена форма на тайни операции. Той се осъществява под ръководството на разузнавателните служби, които планират, провеждат или ръководят действия с използване на оръжие, взривни вещества, запалителни материали, биологически или химически вещества за унищожаване или изваждане от строя на ръководни лица, знакови личности, икономически обекти, инфраструктура, обществени места, като се прилагат способи като нападения, убийства, покушения, палежи, химически или биологически атаки. Целта е да се дестабилизира трайно дадена страна, за да се постигнат политическите цели по смяна на режима или властта. Терористичните актове може да се провеждат от самите щатни разузнавачи, от агенти, от привлечени и финансирани враждебни на страната или правителството елементи. Целта е не да се покаже участието на външни сили в ситуацията, а да се прикриват терористичните действия под различна форма, като крайният резултат е влияние върху психологията на населението. Да се увери, че официалната власт съзнателно допуска дестабилизирането на страната или пък не в състояние да се справи със ситуацията, поради липса на вътрешна и международна поддръжка. При такива операции следва да има и определен морал, съобразен и с международните норми, но това не се възприема от всички тайни служби и още повече от техните политически ръководители.

Тайните операции в *икономическата област* са най-разнообразни. Може да се провеждат във всяка сфера на икономиката. Опитът показва, че според формите за действие може да се разделят на три основни групи операции: *такива с непосредствено въздействие; дестабилизиране чрез нарушаване на конкуренцията; създаване на условия за поддръжка на собствената икономика.*

Първата група тайни операции се осъществява посредством различни физически действия, с използване на оръжия или други средства за поразяване, или без тях. Един от най-старите способи се явява саботажът. Това е целенасочено планирано и провеждано действие от единични лица

или групи за нарушаване на определен процес или дейност на технически, информационни или други средства, което може да има незабавен или по-късно проявен характер [25,40]. Физическият саботаж е пряко нарушаване на дейността като се използват средства за разрушаване (унищоаване). Например предизвикване на срутване на мини, вкарване в двигатели на техника на неподходящи, фалшиви елементи или горива, фалшиви лекарства, нарушения на маркировка или упътвания в технологии, или смесване на неподходящи материали и субстанции в строителството, нарушаване на санитарния режим в големи туристически обекти и др.

Когато се прилагат *интелигентните способи* това се осъществява директно от разузнавачи, агенти или от наети запознати или подвеждани държавни служители или технически лица. Смисълът е да се сключват или да се поддържа сключването на неизгодни договори в ущърб на страната, да се приемат негодни проекти или неподходяща техника или технология, поемането на непосилни или тежки финансови задължения за неизгодни големи по мащаб икономически обекти, или средства за лечение, образование, обучение и др. В някои случаи се прибягва до дикредитиране на определен сектор от гражданската или военната промишленост, което има трайни и в много случаи непреодолими отрицателни последици за отбраната на дадена страна.

Диверсиите са също много стара и не много скъпо струваща форма за провеждане на тайни операции. В някои случаи те се съвместяват с терористични акции, но това не е прието в много от службите за разузнаване поради морални съображения. Целта е чрез използване на подготвени разузнавачи, агенти или наети лица или организации да се осъществяват атаки срещу физически обекти от икономиката и инфраструктурата, като се предизвикват големи разрушения в отделни предприятия, инфраструктурни обекти от пътната, енергийната и съобщителната системи, както и срещу отделни важни обекти от транспорта – самолети, кораби, тежки транспортни автомобили или ж.п. ешелони.

Втората група е свързана с *нарушаване на нормалната конкуренция*. Това не е само форма на действие срещу вражеска страна. В редица държави това е национална политика за снабдяване на собствената икономика и

наука с нови постижения, които са станали първо достояние на разузнаваната държава. Целта е да се доставят документи за идеи или решения в нови направления на техниката и науката, за които няма капацитет в разузнаващата държава или тя изостава във времето. По този начин се отнема предимството на водещата страна и се нанасят определени материални и финансови загуби.

Един от начините за тайни операции в икономическата област е заобикалянето на ембарго или икономически санкции към разузнаващата страна. Това може да става чрез привличане на посредници в разузнаваната държава, търсене на обиколни пътища за достигане на ембаргови стоки или технологии към разузнаващата страна.

Трета група тайни операции в икономическата област са свързани със създаване на по-благоприятни условия за развитие на икономиката в разузнаващата държава. Това изисква провеждането на редица дейности като;

- Търсене на пътища за придобиване на позиции в международните икономически организации;
- Подпомагане сключването на изгодни договори и икономически сделки, свързани с реализиране на международни инвестиции;
- Осъществяване на дезинформационни мероприятия в дадена страна за спечелване на определени икономически позиции;
- Подтикване на конкуренти или други фирми да извършват икономическа дейност в полза на разузнаващата държава.

Психологически операции. Те може да са отделни операции в рамките на другите видове тайни операции или форма на психологическа война. Такава война съпровожда физическата война между две държави, но може да е форма за влияние в разузнаваната държава, без да се води война с военни средства. Под каквато и форма да се провеждат психологическите операции те имат една цел – да се окаже влияние върху мислене, поведения или действия. Във време на война такива операции имат открит или прикрит характер. В мирно време те са с поверителен или таен характер. Водещите такива операции се прикриват зад привидни легални действия, използват

посредници или агенти, както и много мероприятия, които имат открит масов характер.

Една от формите на тайни психологически операции са психологическите въздействия за оказване на влияние върху идеите, идеологията, възпитанието в дадена държава на населението, особено младежта [10,14,70]. Входните пунктове за влияние са възгледите и психиката на хората. Влиянието се оказва непряко, а посредством вкарването на идеи чрез легалните институции – политически организации, движения, министерства, ведомства, синдикати, средства за масово осведомяване. Използват се платени или подведени личности, финансиране на мероприятия и обществени дейности, подпомагане на младежи в учебни заведения или допълнителна квалификация. Разчита се на промяна на мисленето на хората. Стремежът е да се промени мисленето на цялото население или отделни групи като интелигенция, младежта, отделни националности или религиозни групи, личния състав на въоръжените сили или силите за вътрешен ред. За подкрепа на своята пропаганда се прилагат открити действия като демонстрация на сила с военни средства, технически напредък, показване на технологии, шоу програми, филми с целенасочено съдържание, книги и др.

Друг форма н психологическо въздействие е *насочването към поведение*, изгодно за разузнаващата държава. Това може да бъде определена форма на натиск от международни институции за водене на определена политика, без да се обявяват истинските намерения. Освен това е насочено към реализирането на икономическа дейност чрез големи икономически проекти, изгодни за разузнаващата държава, приемането на благоприятни за нея закони в икономическата, социалната област или за въоръжените сили. Освен това може да е насочено за либерализиране на пропускателна способност на граници, митнически режим, приемането на бежанци, по-широка свобода на религиозна, идеологическа или националистическа дейност или пропаганда. При този вид операции се създават условия за възникване на политическа опозиция от неприемлив за страната характер, финансиране на смятана до определен момент антидържавна дейност, навлизане на черни капитали или пари, сриване на

доверието към собствени финансови, икономически и военни институции и заменянето им с външни такива.

Тайни операции във военната област се провеждат предимно във военно време. Основно те са насочени към дестабилизиране на отбраната на дадена страна. Като основни форми на тайни операции се считат: дезинформацията; психологически операции; провеждане на диверсионно-терористични атаки и радиоигри.

Дезинформацията се прилага за отклоняване н вниманието от дадена операция, район или военна дейност, с цел да се насочи противниковото разузнаване или бойни сили в друга посока, както и да се създаде обстановка на умиротворяване. По този начин се притъпява бдителност, отклоняват се ресурси в неправилна посока или се предприемат предварителни действия, с което се разкриват истински намерения на противостоящите командващи.

Диверсионно-терористични действия се провеждат от разузнавателни или специални сили [1,3,25,47]. Те може да се провеждат преди началото на военния конфликт или по време на същия. Тяхната задача е да се унищожат или извадят от строя важни обекти в разположението на противостоящата страна или в тилната зона на войските като: пунктове за управления или щабове на войски; ракетни средства; средства за ПВО; ретраслационни пунктове; радиолокационни възли от системата за ПВО; инфраструктурни обекти; разузнавателни елементи; бази или пунктове за снабдяване; нападение над войскови формирования или отделни изолирани обекти и др.

Радиоиграта са форма на секретна дейност, при която се осъществява невидим контакт с разузнаването на противостоящата страна. Целта е да се заблуди същото като по този начин му се внуши да провежда дейност в интерес на собственото ни разузнаване или в интерес на собствените войски. Осъществява се пряк контакт или между радиотелеграфисти, чрез излъчване в ефир на лъжливи или подвеждащи съобщения или чрез контакт с използването на двойни агенти.

Тайните операции в сферата на противодействието на организирана престъпност и тероризма не са нещо ново за разузнаването. В различните държави този вид операции има различно правно тълкуване. Но едно е

важно, че всяка държава се стреми да неутрализира този вид заплахи срещу себе си, а при определени условия подкрепя тези действия за нанасяне на поражения в дадена разузнавана страна.

Основните сфери за действие на разузнаването произтичат от характера на престъпността. Тя се осъществява от организации занимаващи се с тероризъм, наркотрафик, пране на мръсни пари, трафик на хора и други престъпления, свързани с нарушения на човешките права, здравето, създаване на проблеми в екологията и др.

Основните форми на действия на разузнаването са [32,56,59]: създаване на позиции вътре в организациите; проникване в мрежите; организация за следене на трафик на хора, материали и движение на парични средства. Това е свързано с търсене на бази, явки, куриери (мулета), складове за съхранение на вредни вещества, наблюдение на мрежи, интернет, мобилни комуникации, преминаване на чуждестранна територия за пряко наблюдение на дейност или персонално търсене и проследяване на изпълнители, организатори или свръзки. В редица страни за търсене на терористи се формират специални нелегални групи, които преминават през различни територии, сменящи постоянно самоличността си до откриване на съответния лидер или база. В тази връзка е включено и сателитно разузнаване, наблюдение с безпилотни летателни системи, електронно разузнаване, наблюдение в интернет, следене на личности от медийното пространство, контрол на бежанските потоци и разпределението на бежанците в дадена страна. Между много страни се осъществява сътрудничество в противодействието на тероризма и наркотрафика, като се провеждат съвместни тайни операции по проследяване и нападения над групи или бази на терористи или трафиканти. Р България също има сътрудничество в тази област с Интерпол и Европол, в рамките на съвместната дейност срещу тероризма по линия на НАТО и Европейския съюз, с други страни на договорна съвместна основа.

Тайни операции за заблуда и дезинформация се провеждат без ограничения от времето и ситуацията. Не е задължително да има конфликт или дадено напрежение между две държави. В тази сфера причините са от постоянен или от конкретен характер. Постоянните са свързани с интереси

на една или повече страни в разузнаваната държава. Тук тайните операции по дезинформация са в зависимост от конкретната сфера на дейност – политика, икономика, социална дейност или въоръжени сили [14,15,36,60,64,70]. От конкретен характер са операции, свързани със зараждане на криза между две страни или при значително събитие в икономическата, политическата или военната област. В икономическата сфера това може да е свързано с реализиране на големи проекти от национален или международен характер, изискващи големи инвестиции и избор на изпълнители. В политическата сфера това е свързано с промяна на режима в политиката или при политическа криза. Във военната област е свързано с рязка трансформация или мащабна реорганизация на ВС или тяхното превъоръжаване, за което са необходими големи поръчки за въоръжения, както и големи парични средства.

Една от основните форми за провеждане на заблуда и дезинформация се явяват информационните операции. Това са интегрирани дейности чрез прилагане на основни способности като електронна война, операции в компютърните мрежи, психологически операции, военна дезинформация и оперативна сигурност, съгласувани със специфични поддържащи и съпровождащи способности за дезорганизиране, изменяне (изопачаване) и контролиране на противниковите личностни и автоматизирани процеси за вземане на решения, като се защитават своите.

Още древният мислител е казал, че *“Да водиш сто битки и сто пъти да победиш, не е най-умното нещо, най-умното е да покориш противника си без битка” (*Сун Дзъ).

Дезинформацията *е съвкупност от мероприятия (манипулиране, изкривяване и фалшифициране на информацията), които се провеждат с цел да принуди противостоящия да взема неправилни решения и действия.*

В НАТО се обръща особено внимание на дезинформацията. Това се разбира като координирани и синхронизирани действия за създаване на желани ефекти по отношение на волята, разбирането и способността на противниците, потенциалните противници и други страни, посочени от Североатлантическия съвет (САС - NAC), в интерес на цялостните цели на Алианса, като се въздейства върху информацията и информационните

процеси и системи на противника, като се защитават и използват ефективно собствените.”

Основните цели на дезинформацията са:

А. Изненада;

Б. Запазване на сигурността;

В. Даване свобода на действие на собствения лидер (командир), като заблуждава противостоящия относно неговите намерения;

Г. Подвеждане на противостоящата страна, с цел да бъде принудена да предприеме действия, които са в нейна вреда.

Сферите за действие в дезинформацията се явяват:

- Човешкото съзнание;
- Времето като срокове;
- Характерните национални особености;
- Възможностите на противниковото разузнаване;
- Източниците на информация.

Основната цел е да се застави дадено правителство, народ или определен кръг от обществото да повярва в инсценирани действия или в невярна информация.

Заблудата влияе върху вземащите решения посредством манипулирането на тяхното възприемане на реалността.

Този способ се състои в провеждане на комплекс от мероприятия за информационно въздействие, с цел провокиране на противостоящата страна да предприеме неизгодни или безполезни за нея действия.

Основни обекти за въздействие се явяват:

• вземащите решения на всички нива в дадена държава;

• комуникационни мрежи (възли, линии за обмен на информация, локални мрежи);

• информационни системи (военни, политически, по сигурността, полицията, цивилни, междуведомствени, финансови);

• протичаща или съхранявана информация;

• население (публика - неутрална, враждебна или подкрепяща);

• сензори за наблюдение, контрол и регистриране.

В основата на дезинформацията в дадена страна стои изготвянето на различни дезинформационни материали (заповеди, писма, инструкции, устно разпространение на факти, комплоти, рапорти, доноси, съобщения). Те може да имат открит или закрит характер. Разузнавачът или агентът трябва да участва в легални структури или да разпространява това нелегално сам или чрез посредници. Заблудите са насочени срещу основни личности в политиката или икономиката, срещу конкуренти или определени производства, като се изкривява истинският характер или същността на проблемите.

Операции по оперативната сигурност на собственото разузнаване са свързани със специфичния професионален двубой между разузнаването и контраразузнаването.

Това е стремеж на всяка разузнавателна служба да прониква в средите на друга разузнавателна служба.

За тази цел се използват редица способи: вербуване на щатни служители или агенти от противоположната служба; внедряване на свои служители или агенти в нея; техническо проникване в нейните средства или в самата служба.

Намеренията на тези тайни операции са свързани с желанието на Центъра за създаване на лоша организация в дадената служба, отклонение от истинските задачи, погрешно планиране на операции, създаване на неподходящ психологически климат, прикриване на свои сътрудници и т.н.

Провеждат се дезинформационни мероприятия, целящи доказването на “чистотата на редиците” в дадената служба, верността на решенията и плановете, компрометиране на служители с чисто минало и голям опит. Една от формите за заблуда е инсценирането на масово вербуване на сътрудници за използване в разузнаваната служба. Това се извършва на собствена територия, като се дава гласност на действията. Целта е да се прикрият собствените служители сред масовата дейност, като се принуждава противостоящата служба да заделя големи ресурси за търсене на сътрудниците измежду много фиктивни агенти.

Друга форма е дискредитирането на служители на службата като се разпространяват неверни сведения за техните действия. Освен това тези

операции може да са насочени към разлагане или дискредитиране на емигрантски организации, свързани със службата. Може да се провеждат *оперативни игри* за доразкриване дейността на разузнаваната служба и за задържане на нейни служители или агенти на мястото на тяхната дейност [3,9,47]. По този начин може да се постави служител или агент "под контрол". Към тайните операции се включват и тези насочени към откриване и премахване на "предател", т.е. служител или агент на двойно подчинен или поставил се доброволно "под контрол" или участник в радиоигри.

От друга страна са адекватните действия на службите за контраразузнаване, които също се стремят да проникнат в разузнавателните служби и контраразузнаватени такива.

Както е описано по-горе според способите за провеждане тайните операции може да се класифицират като бойни, не бойни и електронни.

Бойните тайни операции са свързани с използване на различни видове оръжие и помощни средства за нанасяне на поражение [25,47,62,78]. При тях се цели премахване или задържане на хора или групи хора, извършване на разрушения посредством нападения, огневи атаки или диверсионна дейност на обекти от различен характер, като подготовката, изпълнението и завършването се осъществява скрито от противостоящия, за да се крие и поръчителя (ръководещата организация). Могат да се провеждат на чужда територия, на своя или на неутрална, в мирно и във военно време.

Небойните тайни операции се провеждат, както съвместно с други бойни операции, така и като самостоятелни. Провеждат се на територията на разузнаваната страна, в мирно и военно време. Операциите по заблуда и дезинформация може да се провеждат и от собствена територия или от такава на неутрална страна [10,23,47,54]. Това са операции свързани с прилагането на елементи от информационните операции като политически или дипломатически натиск, изопачаване на правни въпроси, нерегламентирани връзки с обществени организации с цел насочване на техни действия или за оказване на влияние. Небойни средства може да се използват и за дискредитиране на промишлени изделия, нарушаване на

производствени и други системи чрез операции в компютърните мрежи, кибератаки срещу оператори или софтуер, нарушаване дейността на промишлени роботи, заплахи, покушения на личности, използване на шантажи, подкупи, саботажна дейност в промишлени или селскостопански предприятия, разпространения на слухове за епидемии по хората или животни и др. В тези операции може да се привличат повече сътрудници поради по-малкия риск от разкриване и по-ниските правни санкции, при разкриване или залавяне, както и по-лесно използване на средства.

Електронните операции са насочени за нарушаване нормалната работа на електронни системи и средства, които са в сферата на управлението на организации, промишленост или технически средства [3,80,81]. Целта е да се наруши нормалното излъчване на сигнал и изкривяване на приемния сигнал, което води до съществени грешки в управлението на системата. Това може да се прави срещу терористични или престъпни организации без ограничения. Срещу разузнавана страна има ограничения в прилагането в мирно време и съобразяване с международни правила и норми, въпреки че някои разузнавателни служби не се съобразяват с подобни ограничения. Във военно време стремежът е да се влезе в електронните системи на противника за оказване на влияние или за нарушаване на работата на електронни средства за разузнаване и управление. Електронните операции осъществяват условия да се крие успешно водещият операциите, ако това не е свързано с операции на бойното поле.

Третият начин на класифициране – *според начина на използване на сили и средства ги разделя на самостоятелни и съвместни*.

Разделянето на такива операции на самостоятелни или съвместни се прави, за да се определи реда за планиране, подготовка, снабдяване, координация и управление на действията.

Самостоятелните тайни операции се провеждат в рамките на резидентурата или от отделните служители и агенти. Те вземат по принцип решенията самостоятелно, като същите се санкционират от съответния пряк ръководител или се утвърждават по принцип още с определянето на задачите и сферите за действие. Самото провеждане е изцяло

децентрализирано, като се докладват само резултатите и съответния анализ на действията, ако това се изисква.

Съвместните тайни операции са повече приложими във военно време, когато в помощ или във взаимодействие със закритата резидентура се включват в бойни или небойни операции войскови формирования като сили за специални операции или разузнавателни органи от войските. Целта е да се получи по-бърз или по-мащабен ефект за по-малко време.

Разглеждайки обобщено тайните операции в разузнаването може да се направят обобщени изводи, които показват, че:

• тайните операции са в широк спектър както сфери на действие и използвани средства;

• имат самостоятелен и по-масов характер;

• нуждаят се от разнообразни, в някои случаи и от скъпи средства за изпълнение;

• необходимо е привличането на много и разнообразни по произход, професия и позиции в обществото сътрудници;

• необходима е спесифична подготовка, както в общ смисъл, така и за всяка отделна операция.

Това налага предварително планиране на ресурси, свързано с концепции, доктрини, ясни планове, задачи и определена нормативна уредба за обществен и ведомствен контрол, за което се изисква планирането да включва обща или непосредствена организация.

5. 3. Организация на тайните операции

Създаването на рганизацията за подготовка и провеждане на тайните операции включва редица специфични дейности, които водят към предварително определяне на *средата, обектите, способите за добиване на информация, определяне на ресурсите, ръководството и управлението на операциите.* Организирането на операциите е в резултат на конкретната стратегия на политическата власт в държавата или на разузнавателната служба, занимаваща се с този вид дейност, познанията на разузнавачите и ръководителите, възможностите за набиране на ресурс, конкретната обстановка в района на операцията, традиции, натрупан опит, създадени позиции и специфични условия в страната, обект за специални операции и

др., които са в зависимост от съответните условия. Съдържанието на общия процес н подготовката на този вид операции не се отличава съществено от начините на организиране на другите видове операции в рамките на разузнаването. Основните дейности се осъществяват по следните направления [25]: планиране; създаване на способности; ръководство; осигуряване с кадри; контрол и помощ; управление на поддръжката и осигуряването, създаване при необходимост система за ръководство, както и за непосредствено управление в бойни операции.

Планирането е цикличен процес, който се извършва за всяка отделна тайна операция или за определен период (когато са в рамките на военна кампания). То се извършва въз основа на получен начален документ или решение за водене на разузнаване за определена държава или зона на операция. В този документ или указания се определя по принцип нивото на конфликтност или праговете на военна или друга дейност, задачите, параметрите на разузнаването, ограниченията в операциите, способите за провеждане на операции или набиране на персонал. Може да се указват и начините на финансиране или допълнително осигуряване, както и реда за отговорност и подготовка. По отношение на финансирането ресурсите може да се включват в определено перо, което няма конкретна предварителна насоченост.

Планът за съответната тайна операция е дело на самите изпълнители, който се санкционира от прекия ръководител. По време на война по принцип се изготвя общ план за тайни операции разпределен по дни, в който се описват ресурсите, привличани допълнителни средства, средства за поддръжка и начин на управление или координация. За всяка отделна операция се изготвя отделен план, който ангажира само ограничен кръг от хора, в това число и изпълнителите.

Създаването на способности е отговорна задача на експертните органи от разузнаването, намиращи се в състава на управленски структури или на самите разузнавателни служби, като се използват разбира се и всички възможни административни механизми. Основното е да се създаде подходяща оперативна и правна среда, даваща възможност за формиране на органи за разузнаване или съответните сътрудници, които да се развърнат на

подходящи позиции в разузнаваната държава или в зоната на военна операция. Едно от основните мероприятия включва създаването на резидентура. Това означава да се подберат групи разузнавачи или агенти, предназначени за водене на разузнаване в определената среда, които самостоятелно или във взаимодействие с други сили да провеждат тайните операции.

Ръководството на тайните операции трябва да има по-осезателен характер, отколкото самото разузнаване. При всички случаи трябва да има разрешение за провеждане на такива операции, макар и това да е включено в предварителните планове. Това е продиктувано от особения рисков характер на операциите, от промяна в политическия климат и от геополитическата среда, както и между взаимоотношенията с разузнаваната държава. Дори и по време на война може да се сметне, че важна тайна операция е неприемлива, макар и да носи висок непосредствен ефект. Например, английското разузнаване през Втората Световна война на няколко пъти е получавало задачи за тайна операция срещу Хитлер и в последствия започнатата е отменяна като нецелесъобразна. Същото се отнася и за агентурната група "Червеният оркестър", която подготвя на няколко пъти специална операция срещу Хитлер и когато тя се провежда, въпреки щателното планиране и перфектно изпълнение крайният резултат не е постигнат. Така, че е важно да се прецени необходимостта и резултата от всяка такава операция. От особено значение се явява преценката на риска за всеки отделен случай. От една страна това е важно за запазване на изпълнителите, а от друга, което в редиза случаи се явява приоритетно, това е да се запази дискреността на поръчителя и да не се компрометира страната. При преценката на риска е необходимо да се вземат предвид редица критерии като:

- *допустимост;*
- *целесъобразност;*
- *изпълнимост /осъществимост;*
- *оправданост;*
- *непрекъснатост;*
- *възможност за поддръжка;*

• *поддържане на общия оперативен план (плана на кампанията*..

Последното се отнася изцяло за тайни операции, които се провеждат по време на война.

Тези критерии са приложими по принцип за оценка на всяка специална операция, съпроводена с висока степен на риск.

Самите агенти в резиденстска група не трябва да се познават помеждуси. Те се ръководят от щатен разузнавач. При определени условия може да има агентурна група (екип, тим), особено, когато те се създават от еднородни разузнавачи. При други случаи резидентът може да назначи агент, който да ръководи няколко други агента в самата операция.

Управлението на действията във всяка тайна операция е по различен начин. Това се преценява в зависимост от характера на операцията, страната, в която се провежда (зоната на военна операция), самите изпълнители, тяхната подчиненост или принадлежност към друга организация, необходимостта от привличане на други ресурси или поддръжка, както и от отдалечеността на обекта от собствени сили. Стремежът трябва да бъде повече свобода на действие на изпълнителя, с възможност да получава безотказна подкрепа по негово искане.

Управлението на поддръжката и осигуряването е също специфично за всяка тайна операция. За военни формирования това се определя от характера на бойната операция и начина на управление на специалните операции и тяхната поддръжка. При тайни операции на външното разузнаване това управление е конкретизирано за всяка тайна операция. Зависи от нивото на допълнителна поддръжка и осигуряване, отдалечеността, необходимостта от използване на космическо, въздушно, морско или електронно пространство. При всички случаи определянето на потребността се извършва от изпълнителите, а ръководните органи санкционират крайната потребност и реда за поддръжка и осигуряване.

Контролът на всяка тайна операция може да бъде по линия на докладване на резултати, представяне на анализ, пряко или чрез посредници. За да се направи обратна връзка се изготвя анализ на резултатите от разузнавателната служба. Резултатите може да се видят и без доклади. Те обикновено проличават в официални или неофициални

съобщения в разузнаваната държава или в собствената. За операции в собствената страна, засягащи сигурността и защитата задължително се прави анализ пред подобни структури или представители на такива, за да се посочат слабости или да се сподели опит. Това най-вече се отнася за контра-терористични операции и такива срещу организираната престъпност. За външни тайни операции резултатът се коментира само пред изпълнителите по възможност пряко или чрез изпращане на анализите.

Тайните операции са особен вид системна дейност в разузнаването. Тяхната подготовка и провеждане изискват особени знания и предварително изучаване на средата. Това е свързано с организиране на наблюдение и създаване на специфични позиции в дадена страна, която са планира като обект на специалните операции. Планирането и провеждането се осъществява от строго ограничен кръг от лица, които включват ръководителя, изпълнителите и в редки случаи привличането на допълнително специалисти по особен вид осигуряване. Тези операции са свързани и със специфичен начин на финансиране, което в редица случаи се движи на ръба на законността в дадена държава, което трябва да се отчита при предварителното заделяне на ресурси.

Тайните операции се ръковоят от най-високо ниво в държавата. Това може да спре понякога вече планирана операция, поради смяна в характера на политиката на страната. Затова трябва да има законови механизми за защита на изпълнителите, които може да бъдат изложени на опасност в разузнаваната страна. Тези операции се провеждат във всякакви условия – в мир, по време на война и кризи, както и при операции по подкрепа на международния мир и сигурност. Това е приложимо и в операции и мерки за осигуряване на вътрешната сигурност, при противопоставяне на заплахи от чуждо разузнаване, тероризъм, организирана престъпност, посегателства срещу политическия, икономическия финансовия и енергиен и пр. суверенитет на страната. Тайните операции са инцидентни в повечето случаи и за тяхната подготовка са необходим конкретни хора, което трябва да се има предвид при организационното създаване на разузнавателните служби.

Всичко това е свързано и с подходящ подбор на кандидати, тясна специализирана подготовка, проверка на знанията и уменията в подходяща среда, преди да се използват отделните разузнавачи, агенти или групи от силите за специални операции в този вид рискови операции.

Заключение

Към разузнаването както в миналото таак и в днешно време се изразява различно отношение от ръководните фактори в държавата. В едни случаи то се заключава в даване по принцип на всички възможни права за събиране на информация от всякакъв характер, без ограничения или такива се дават в начални инструкции, в които се определят задачите и функциите. В други случаи разузнаването получава своите насоки по принцип, в съответствие с приоритетите на държавата или нейната външна политика. Разбира се има и държави, в които на разузнаването се гледа като на всеки вид осигуряване или поддръжка и то получава задачи и ограничения в зависимост от решенията на ръководните фактори в държавата или опредеените институции за неговото ръководство.

Независимо от начините на ръководство основното, което трябва да се има предвид е обстоятелството, че разузнаването освен, че е управляем, то е и непрекъснат процес. Ръководството трябва да дава възможност за систематичност в планирането на ресурси и използването на способностите. Това е свързано с изискването да се дават ясни указания не само в ограничен период, но да има и перспективни виждания за развитие на системата за разузнаване в бъдеще, съобразено с исконните национални идеали и приоритети, което се основава на дългосрочна национална стратегия за сигурност и стратегии за развитие на различните сфери на обществото. Съвременното общество е силно, когато са свързани отделните негови компоненти. Освен това за развитие на всяка държава оказва съществено влияние и глобализацията на света. Тя поражда нови лабиринти и предизвикателства, което поставя такива и пред разузнаването, за да може държавата да намери верните, празните пространства в развитието на глобалната икономика, науката, технологиите и др. Те са основни сектори в обществото, без които всяка страна изостава и трудно може да догони останалите. Разузнаването от всички видове показа своето значение и в

съвременните военни конфликти и кризи. Ясно проличаха пропуските в решения на национално и колективно ниво, когато има закъснение в разузнаване и информация. Извън горещите войни се появяват други, когато се търсят резултати, без да се включват армии и тежки оръжия. Хибридността в използването на военните системи води до хибридни войни в политиката, икономиката, социалните системи и информацията. Успехът в такива войни е невъзможен без информационно доминиране или изоставане в задействането на разузнавателните ресурси. Използването на по-малко оръжия за поразяване е функция от по-ефективното изпреварване в информация и действия. Това е от особено значение и за операции в интерес на сигурността и защитата, срещу асиметрични заплахи и престъпността, където въоръжената съпротива е с ограничени способности, но тя е гъвкава и адаптивна, което изисква гъвкави и мобилни сили за добиване на информация относно време и пространство за проява на заплахите.

Всичко това поставя пред всяко държавно и военно ръководство изискването да се съобразява с промените в света, вижданията за войната и необходимостта от вярна информация, което е начален жалон в развитието на способности за всяко разузнаване в национален или колективен мащаб.

Библиографскаа справка

1. *А л е к с и е в, М.* Моите четиридесет години в Разузнавателно управление на Генералния щаб. С., 2015.

2. *А с е н о в, Б.* Разузнаването от древността до наши дни. С., ПАРАДИГМА, 2003.

3. *А с е н о в, Б.* Теория на разузнаването. С., Албатрос, 2005.

4. *А т а н а с о в, А* и колектив. Справочник на средства за електронна война, електронна защита и сигнално разузнаване. 2008.

5. *Б о р н,* Х. *Ханс* и колектив. Парламентарен контрол над сектора за сигурност. Принципи, механизми и практики. С., Прокон ООД, 2009.

6. *Б л и з н а к о в, В*. Трансформацията в системата за отбрана – приоритети и предизвикателства. Военен журнал, № 5, 2005.

7. *Б о й ч е в, П.* Техническо разузнаване. С., "АЛБАТРОС", 2003.

8. *Б о я д ж и е в, Т.* Разузнаването. С., 2000.

9. *Б о я д ж и е в, Т.* Шпионажът като занаят. С., 2002.

10. *Б о я д ж и е в, Т*. Тайните операции, които промениха света. С., "Сиела", 2015.

11. Българска енциклопедия. БАН, "Труд", 2003.

12. *Б ъ р к о у ц, Бр*. Новото лице на войната. 2010.

13. *В а с и л е в. Чангов*, М. Секретни операции, разузнаване, национална сигурност. ВА "Г.С. Раковски".

14. *В о л ф, М.* Разузнавателните служби на XXI век. Информационен бюлетин № 8, МО, 1995.

15. *Д а в у т о г л у, А.* Стратегическа дълбочина. Мястото на Турция в международните отношения. 2014.

16. *Д ж о н а т а н Бл.,* Патрик Фитцджеральд. Тайные операции английской разведки. М.,ПИ, 1987.

17. *Д ж о н с ъ н, Л.* Тайните служби. С., ИК "ЛИК", 2004.

18. Доктрина на ВС на Р България. С., ВИ, 2012.

19. Доктрина за морски операции. С., МО, 2013.

20. Закон за отбраната и въоръжените сили на Република България, С., 2003/2010.

21. *З и к у л о в, В.* Военното разузнаване на България и студената война. С., ИК „Хр. Ботев”, 2005.

22. *Й о н ч е в, Д.* Теория на скритото присъствие. С., 2002.

23. КГБ и ДС 1950 – 1991 г., връзки и зависимости. Документален сборник, С., Издание на КРДОПБГДСРСБНА, 2009.

24. Конституция на Р България.

25. Концепция на силите за специални операции, МО, 2013.

26. *Л а з а р о в, В.* Новите реалности и разузнаването с хора. С., “Изток-Запад”, 2012.

27. Методика за проверка и оценка боеспособността, бойната и мобилизационна готовност на Българската армия. С., ВИ., 2001.

28. Методика за проверка и сертифициране на щабовете и формированията от въоръжените сили на Република България. С., ВИ, 2008.

29. *М о й н и х а н, Д. П.* Секретността. Американският опит. Превод. ВИ ЕООД, 2002.

30. *М о р а н, Л.* На светло. Моят живот като шпионин на ЦРУ. С., “Персей”, 2005.

31. *М ю н к л е р, Х.* Новите войни. Изд. “Изток-Запад”. С., 2006.

32. *Н а ч е в, Й.* Разузнавателните служби и войната против тероризма. Военен журнал, 2001, № 6, стр. 73.

33. *Н а ч е в, Й.* Вербовка и агентура. С., 2000.

34. *Н и к о л о в, В.* Контраразузнавателни операции. ВА “Г.С. Раковски”.

35. Нова българска енциклопедия. 2003.

36. *П о л м а р, Н.* Томас Б. Алън. Енциклопедия на шпионажа.

37. Програми за подготовка на разузнавателните формирования в БА.

38. Разузнаване с хора. Издание на Главния щаб на КФОР.

39. Речник по националан сигурност и отбрана. Колектив от ВА “Г.С. Раковски”, 2007.

40. Речник на чуждите думи в България. С., НИ, 1978.

41. *Р и м и н г т ъ н, С т.* Обществена тайна. С., “Стела”, 2005.

42. *С а н д е в, Г.* Национална сигурност. Щ., “Фабер”, 2008.

43. Ръководство за планиране на операции. Част първа. Стратегическо ниво. МО, 2013.

44. Ръководство за планиране на операции. Част втора. Оперативно ниво. МО, 2013.

45. *С е м е р д ж и е в, Ц.* Информационна сигурност – в търсене на обща картина. Информационно общество, С., Софттрейд, 2004.

46. Стратегия за национална сигурност на Р България. С., 2011.

47. Съвременна българска енциклопедия. В.Т. GABEROFF, 2003.

48. *С у д о п л а т о в, П.* Кремъл и Люблянка. Спецоперации 1930 – 1950. Прозорец. С., 2008.

49. *Т а г а р е в, П.* Методика на оперативната и тактическата подготовка на формированията от разузнаването и силите за специални операции. ВА "Г.С. Раковски", 2011.

50. *Т а г а р е в, П.* Характеристика на обектите за разузнаване. ВА "Г.С. Раковски", 2014.

51. *Т а г а р е в, П.* Ролята на разузнаването, силите за специални операции и електронната война в поддръжка на информационни операции. Монография. ВА "Г. С. Раковски", 2011.

52. *Т а г а р е в, П.* Основи на оперативното, тактическото разузнаване и електронната война. Том първи. Основи на изграждането на система за разузнаване в съвременни условия. ВА"Г.С. Раковски", 2006.

53. *Т а г а р е в, П.* Росен Геров. Основи на оперативното, тактическото разузнаване и електронната война. Том трети. Основни процедури по добиване, обработка и разпространение на разузнавателна информация. Учебник. С., ВА "Г.С. Раковски", 2008.

54. *Т о м а с. К, Ел. Коън.* Беше ли операция "Пустинна буря" революционен поврат във воденето на война. ВЖ. Кн. 4, 1995.

55. *У и л с ъ н, Д.* Принцеса Стефани фон Хоенлое, агентка на третия райх. С., "Фама", 2011.

56. *Х р и с т о в, В.* Противодействие на чуждото разузнаване. Част първа. ВСУ "Черноризец Храбър", 2012.

57. *Х р и с т о в, В.* Противодействие на чуждото разузнаване. Част втора. В., ВСУ "Черноризец Храбър", 2012.

58. *Бронников, М.* К вопросу о цене информации. Журнал "Проблемы теории и практики управления", Кн. 1, стр. 71 – 83, 1999.

59. *Владимиров, Ал. Ив.* Основы общей теории войны. М., издательство ".....", 2012. эл. почта - avladimirovkadet@mail.ru.

60. *Воробев, И. Е.* "Разведка и силовые структуры в вооруженном конфликте. Москва, 2004.

61. *Гарт, Л.* сър Хенри Безил. Стратегия за непряких действий.

62. *Григориев, А П.* "Анализ опыта боевого применения сил и средств разведки СВ во внутренном вооруженном конфликте в Чечне", М., 2002.

63. *Марковский, В. Ю., Мильяченко, В.* Афганистан: война разведчиков. 2001.

64. *Мойнихан, Д. П.* Секретността. Американският опит. Превод. ВИ ЕООД, 2002.

65. *Монтгомери, б. Л.* Краткая история военных сражений. Москва, Центрполиграф, 2004 ISBN 5-9524-1117.

66. *Плэтт, В.* Информационная работа в стратегической разведке. М., Изд. Иностранной литературы, 1958.

67. Реализации концепции "Сетецентрическая война" в ВВС США. Зарубежное военное обозрение, № 5, 2009.

68. *Суворов, В.* "Спецназ" (перевод на русский).

69. *Томлинсон,* Ричард. "Большой провал. Раскрытые секреты британской разведки".

70. *Филби, К.* Моя тайная война. М., ВИ, 1980.

71. *Черняк, Еф.* Пет столетия тайная война. С., 1989.

72. *Чиков, В.* Разведчици-нелегалы. М., 2003.

73. *Edward N.* Luttwak. Strategy. The logiki of War and Peace.

74. AAP-6 NATO glossary of terms and definitions. 2004.

75. AJP 2.0 Allied joint intelligence, Counter intelligence and security Doctrine. 2002.

76. AJP 2.1. Allied joint Counter intelligence and security Doctrine, 2002.

77. AJP 3.7. Psychological Operations Doctrine, 2002.

78. European Union Special Operations forces Doctrine.

79. Doctrine for Joint Special Operations JP 3-05.

80. Jdw.janes.com (Janes's Defence Weekly, Intelligence and Insight You Can Trust).

81. JP 3-13. Joint Publication Information Operations, 2006.

82. NATO Open Source intelligence Reader. SACLANT. 2002.

83. The militari balance (the internacional institute for stratecic studies). OKSFORD, 2004 – 2005.

84. U.S. Marine Corps, Intelligence MCPD 2.

85. Http://www. agentura.ru/ dossier/usa/nsa.

86. Http://www.agentura.ru/ dossier/uk/gchq.